

Univerza
v Ljubljani

Fakulteta
za gradbeništvo
in geodezijo

ODDELEK ZA
GEODEZIJO

Interdisciplinarni
podiplomski študij
prostorskega in
urbanističnega
planiranja
IPŠPUP

Kandidat:

DARKO ŠARAC, univ. dipl. inž. arh.

Vojaški kompleksi v Ljubljani in njihove spremembe skozi čas

Magistrsko delo štev.: 55

Military Complexes in Ljubljana and their Changes over Time

Master of Science Thesis No.: 55

Mentor:
prof. dr. Andrej Pogačnik

član:
izr. prof. dr. Anton Prosen

Somentor:
prof. mag. Vladimir Mušič (upok.)

član:
doc. dr. Vladimir Prebilč

Predsednik komisije:
prof. dr. Andrej Pogačnik

Ljubljana, april 2009

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisani DARKO ŠARAC, univ.dipl.inž.arh. izjavljam, da sem avtor magistrskega dela z naslovom:

»VOJAŠKI KOMPLEKSI V LJUBLJANI IN NJIHOVA SPREMEMBA SKOZI ČAS«

Ljubljana, 02.04.2009

Darko Šarac

Dovoljenje za reproduciranje in dostopnost publikacije

Darko Šarac, univ. dipl. inž. arh. (imetnik avtorske pravice), dovoljujem Narodni in univerzitetni knjižnici (NUK), da v elektronski obliki brezplačno reproducira mojo publikacijo **Vojaški kompleksi v Ljubljani in njihova sprememba skozi čas.**

Dovoljujem javen in prost dostop do elektronske publikacije v celotnem besedilu prek spletnega portala Digitalne knjižnice Slovenije – dLib.si.

Pojasnilo:

Javen in prost dostop pomeni, da je elektronska publikacija brezplačno dostopna od koderkoli in kadarkoli, in sicer prek portala dLib.si (www.dLib.si). Vsebina portala dLib.si je namenjena samo za osebno uporabo. Reproduciranje in uporaba v komercialne namene sta prepovedana.

Kraj in datum

Ljubljana, 02.04.2009

Podpis

ŠARAC, Darko

BIBLIOGRAFSKO-DOKUMENTACIJSKA STRAN IN IZVLEČEK

- UDK:** 711:725.181(497.4Ljubljana)(091)(043.3)
- Avtor:** Darko Šarac, univ. dipl. inž. arh.
- Mentor:** prof. dr. Andrej Pogačnik
- Somentor:** prof. mag. Vladimir Braco Mušič (UL, Fakulteta za arhitekturo)
- Naslov:** Vojaški kompleksi v Ljubljani in njihova sprememba skozi čas
- Obseg in oprema:** 177 str., 29 sl., 78 pril.
- Ključne besede:** vojaški kompleks, utrdba, vojašnica, vojska, mesto, lokacija, regulacijski načrt, urbanistična zasnova, razvoj, vplivi, ciklične spremembe, Ljubljana, Slovenija

Izveček:

V magistrskem delu obravnavam vojaške komplekse v Ljubljani in njihove spremembe skozi čas, kot tudi vplive le-teh na urbanistični in prostorski razvoj mesta. Pomembna geografska lega Ljubljane je bila vedno strateško zanimiva za vse vojske, ki so prihajale v ta prostor. Strateško imenovana »Ljubljanska vrata«, ki naj bi omejevala prehod sovražnih vojsk proti jugu v smeri Apeninov in Sredozemlja ter proti severu v smeri Panonije, so najprej zasedli stari Rimljani, ki so na tem mestu zgradili trdnjavo Emono. Vse ostale vojske, ki so na svojih osvajalnih pohodih prihajale do te strateške točke, so za seboj puščale svoje sledi, ki so vplivale na razvoj mesta. Posledice tega razvoja sem obdelal v petih poglavjih, ki govorijo o petih cikličnih spremembah vojaških kompleksov v nevojaško namembnost.

BIBLIOGRAPHIC-DOCUMENTALISTIC INFORMATION AND ABSTRACT

UDC: 711:725.181(497.4Ljubljana)(091)(043.3)
Author: Darko Šarac, univ. dipl. ing. arch.
Supervisor: prof. dr. Andrej Pogačnik
Co-supervisor: prof. mag. Vladimir Braco Mušič (UL)
Title: Military complexes in Ljubljana and their changes over time
Notes: 177 page, 29 fig., 78 ins.
Key words: military complex, stronghold, barracks, army, city, location, regulation plan, concept of the urban development, impact, cyclic changes, Ljubljana, Slovenia

Abstract:

This Master's thesis deals with military complexes in Ljubljana and their changes over time, as well as their impact on the urban and land development of the city. Ljubljana's important geographical position has always been of a strategic interest to the all of armies that set their feet in the area. The strategic »Ljubljana Gate«, restricting the progress of hostile armies moving to the south towards the Apennines and the Mediterranean, and to the north towards Pannonia, was first occupied by the Romans, who built Emona, a military post. All other armies, reaching this strategic point on their military expeditions, left their marks here and made a significant impact on the city's development. Five chapters of the thesis deal with the consequences of the development and explain how military complexes were gradually transformed into non-military ones in five cyclic changes.

ZAHVALA

Iskreno se zahvaljujem predsedniku komisije in mentorju prof.dr. Andreju Pogačniku, ki je sprejel mojo prošnjo za dokončanje magistrskega študija, čeprav je od zaključka magistrskih izpitov do izdelave magistrskega dela minilo lepo število let.

Posebej se zahvaljujem somentorju prof. mag. Vladimirju Bracu Mušiču za strokovno pomoč, usmerjanje in prijazne nasvete pri izdelavi magistrskega dela.

Zahvaljujem se tudi izr. prof.dr. Antonu Prosenu, ki me je spodbudil k dokončanju študija.

Rad bi se zahvalil tudi strokovnjakom z različnih področij, ki sem jih intervjuval in so mi s svojim znanjem pomagal pri zbiranju in urejanju gradiva:

- Franc Ules, univ.dipl.inž.geod.
- Momir Vukičević, univ. dipl .inž. arh.
- Živka Škrabar, univ. dipl .inž. arh.
- Ilija Moškov, univ. dipl. inž. gradb.
- Dušanka Božič, gr. teh.
- Franc Pečelin, podpolk.
- Vojko Gorup, polk. MORS
- Milena Sevšek Potočnik, lektorica slovenskega jezika
- Anita Šefer, gr. teh.
- Damir Ožura, univ. dipl. org. inf.
- Marika Kostovska, prof. angleškega jezika in književnosti

Na tem mestu bi se želel še prav posebej zahvaliti svoji soprogi Jeleni, ki me je pri mojem delu ves čas spodbujala in mi razumevajoče stala ob strani.

Za izdelavo magistrske naloge sem porabil veliko svojega prostega časa in tudi čas, ki bi ga iz srca želel preživeti s svojimi vnuki Simonom, Kristjanom, Laro, Renejem in Dino. Zato sem se odločil, da svoje magistrsko delo posvetim prav njim, v upanju, da vojn na tem prostoru ne bo več.

Kazalo

1 UVOD	1
1.1 METODA	3
1.1.1 UDELEŽENEC	3
1.1.2 VRSTA RAZISKAVE	3
1.1.3 UPORABLJENO GRADIVO:	4
1.1.4 VIRI	4
2 VOJAŠKI KOMPLEKSI OD EMONSKE DO LJUBLJANSKE GARNIZIJE (OD PRELOMNICE P. N. Š. DO LETA 1880)	5
2.1 EMONA	5
2.2 LJUBLJANSKI GRAD	12
2.3 SREDNJEVEŠKA LJUBLJANA–TROJNO MESTO.....	21
2.4 PRVE VOJAŠNICE V LJUBLJANI	27
2.5 ŠEMPETRSKA VOJAŠNICA	29
2.6 GRADNJA KOLIZEJA (LETA 1845).....	31
2.7 ZASEBNE VOJAŠNICE V LJUBLJANI	34
2.8 ŽELEZNICA V LJUBLJANI LETA 1849	35
2.8.1 Strateški pomen železnice.....	35
2.8.2 Težave, ki jih je v Ljubljano prinesla železnica	36
2.9 LJUBLJANA KOT STATUTARNO MESTO	41
3 VOJAŠKI KOMPLEKSI IN MESTO LJUBLJANA OD KONCA 19 STOLETJA DO KONCA DRUGE SVETOVNE VOJNE (OD 1880 DO 1945)	47
3.1 LJUBLJANSKA GARNIZIJA NA PRELOMNICI 19. IN 20. STOLETJA	47
3.1.1 Gradnja Mestne pehotne vojašnice–Belgijske leta 1888 (<i>Staedtische Infanterie Kaserne</i>).....	50
3.1.1.1 Lokacija vojašnice	50
3.1.1.2 Vsebina kompleksa.....	52
3.1.2 Gradnja Domobranske vojašnice v letih 1891 in 1899 (<i>Landwehr Kaserne</i>).....	55
3.1.2.1 Načrtovanje vojašnice	55
3.1.2.2 Lokacija vojašnice in razporeditev objektov.....	56
3.1.3 Ljubljanski potres leta 1895	60
3.1.3.1 Ljubljana ob potresu	60
3.1.3.2 Vojaški objekti ob potresu.....	60
3.1.3.3 Vojaški kompleksi v novi regulacijski zasnovi mesta Ljubljane po potresu	61
3.1.4 Gradnja Topniške vojašnice leta 1898 (<i>Artillerie–Regiments Kaserne</i>)	62
3.1.4.1 Načrtovanje vojašnice	62
3.1.4.2 Lokacija	63
3.1.5 Gradnja Garnizonske bolnišnice v Vodmatu, leta 1899 (<i>Garnisonsspital</i>)	65
3.1.6 Gradnja Škofijskega zavoda Šentvid (1901-1905).....	67
3.1.6.1 Lokacija za gradnjo zavoda	67
3.1.6.2 Gradnja objekta	68
3.1.7 Gradnja Liceja leta 1907 in Mladike leta 1910.....	69
3.1.8 Gradnja vojaškega oskrbovališča med letoma 1908 - 1910 (<i>Militaer Verpflegs Magazin</i>).....	71
3.1.9 Gradnja Vojaške orožarne (arsenal), zgrajene okrog leta 1915.....	72
3.2 VOJAŠKI KOMPLEKSI IN MESTO LJUBLJANA V OBDOBJU PRVE SVETOVNE VOJNE (1914-1918)	74
3.3 VOJAŠKI KOMPLEKSI IN MESTO LJUBLJANA V OBDOBJU MED DVEMA SVETOVNIMA VOJNAMA (1918-1941)	75
3.3.1 Ljubljanska garnizija	75
3.3.2 Mesto Ljubljana.....	76
3.3.3 Škofijski zavod sv. Stanislava med dvema svetovnima vojnama	77
3.3.4 Licej in Mladika med dvema svetovnima vojnama.....	77
3.4 GRADNJA HOTELA MIKLIČ, POZNEJŠEGA HOTELA METROPOL	78
3.5 VOJAŠKI KOMPLEKSI IN MESTO LJUBLJANA V OBDOBJU MED DRUGO SVETOVNO VOJNO (1941-1945).....	80

3.5.1 Razpad starojugoslovanske vojske in vojaški kompleksi.....	80
3.5.2 Mesto Ljubljana.....	81
3.5.3 Škofijski zavod Šentvid.....	81
3.5.4 Licej in Mladika.....	82
4 VOJAŠKOTERITORIALNA RAZPOREDITEV NEKDANJE SFRJ	83
4.1 NASTANEK JLA.....	83
4.1.1 Prva teritorialna razporeditev, 9. april 1945.....	85
4.1.2 Druga teritorialna razporeditev, 31. maj 1945.....	86
4.1.3 Tretja teritorialna razporeditev leta 1946.....	87
4.1.4 Četrta teritorialna razporeditev leta 1947.....	88
4.1.5 Peta teritorialna razporeditev, 1954–1958.....	88
4.1.6 Šesta teritorialna razporeditev leta 1968.....	91
4.1.7 Sedma teritorialna razporeditev SFRJ leta 1988.....	92
4.2 VOJAŠKI KOMPLEKSI IN MESTO LJUBLJANA PO DRUGI SVETOVNI VOJNI (1945–1991).....	92
4.2.1 Mestna pehotna »Belgijska« vojašnica (v obdobju JLA kasarna 4. julij) na Metelkovi ulici.....	93
4.2.2 »Domobranska« vojašnica (v obdobju JLA kasarna Maršala Tita) na Roški ulici.....	94
4.2.3 Topniška vojašnica (v obdobju JLA kasarna Ljubo Šercer) na Dunajski ulici.....	95
4.2.4 Vojaška bolnišnica Moste.....	97
4.2.5 Škofijski zavodi Šentvid (v obdobju JLA kasarna Borisa Kidriča - Šentvid).....	100
4.2.6 Licej in Mladika (v obdobju JLA Vojaška bolnišnica Mladika).....	101
4.2.6.1 Pravica vknjižbe na DSNO.....	104
4.2.6.2 Licej, objekt A, P+2.....	105
4.2.6.3 Mladika, objekt B, P+2+P.....	106
4.2.6.4 Objekt C, visokopritlični objekt.....	108
4.2.6.5 Objekt D, nizkopritlični objekt.....	108
4.2.6.6 Opustitev kompleksa Mladika.....	109
4.2.7 Vojaško oskrbovališče (v obdobju JLA Intendantsko skladišče in pekarna).....	110
4.2.8 Vojaška orožarna (v obdobju JLA Tehnična delavnica Parmova).....	111
4.2.9 Hotel Miklič (v obdobju JLA Dom JNA).....	113
4.2.10 Ljubljana v povojnem obdobju od leta 1945 do 1960.....	114
4.2.11 Ljubljana med letoma 1960 in 1969.....	116
4.2.12 Ljubljana med letoma 1969 in 1980.....	117
4.2.13 Ljubljana med letoma 1980 in 1991.....	119
5 OBLIKOVANJE IX. A ALI LJUBLJANSKEGA ARMADNEGA OBMOČJA.....	120
5.1 GRADBENI ODDELEK IX. A.....	121
5.2 PRVI UKREPI V PROSTORSKEM NAČRTOVANJU PO USTANOVITVI IX. A.....	127
5.3 NOVI PRAVILNIK O PROSTORSKEM NAČRTOVANJU INFRASTRUKTURE JLA.....	130
5.4 » ZLATA DOBA« IX. A.....	134
5.4.1 Novi vojaški objekti v kompleksu Dimičeva.....	136
5.4.1.1 Dijaški dom.....	137
5.4.1.2 Vojaška gimnazija.....	138
5.4.1.3 Hotel za samske častnike.....	139
5.4.1.4 Nova stavba Poveljstva IX.A in Doma JLA.....	140
5.4.2 Nova vojašnica Ljubljana Polje (Kasarna Bratstva i jedinstva, zdaj Vojašnica Franca Rozmana Staneta).....	141
5.4.3 Nova vojaška bolnišnica na lokaciji Hrušica – Fužine.....	142
5.5 SPREMEMBE PROSTORSKEGA PLANA GARNIZONA LJUBLJANA LETA 1989.....	145
6 VOJAŠKI KOMPLEKSI V LJUBLJANI PO OSAMOSVOJITVI REPUBLIKE SLOVENIJE LETA 1991.....	147
6.1 MESTNA PEHOTNA VOJAŠNICA – BELGIJSKA, (CO 5/4) DANES KULTURNO-ZGODOVINSKI CENTER METELKOVA, V OBDOBJU JLA KASARNA 4. JULIJ.....	148
6.1.1 Lokacija, obseg zemljišča in namenska raba prostora.....	148
6.1.2 Severni del kompleksa.....	151
6.1.3 Južni del kompleksa.....	152
6.2 DOMOBRANSKA VOJAŠNICA, (CI 7/21) DANES ŠOLSKO-KULTURNI CENTER, V OBDOBJU JLA KASARNA MARŠALA TITA.....	156

6.2.1 Lokacija, obseg zemljišča in lastništvo	158
6.2.2 Prostorsko ureditveni pogoji za območje urejanja CI 7/21 Roška vojašnica	158
6.3 TOPNIŠKA VOJAŠNICA, (BO 2/3) DANES POSLOVNO-STANOVANJSKI KOMPLEKS BEŽIGRAJSKI DVOR, V OBDOBJU JLA KASARNA LJUBO ŠERCER	159
6.3.1 Prostorski ureditveni pogoji za območje urejanje BO 2/3–Topniška vojašnica	160
6.4 VOJAŠKA BOLNIŠNICA, DANES DEL KLINIČNEGA CENTRA CI 6/14, V OBDOBJU JLA VOJNA BOLNICA MOSTE	162
6.4.1 Lokacija, obseg zemljišča in lastništvo	163
6.5 LICEJ IN MLADIKA, DANES MINISTRSTVO ZA ZUNANJE ZADEVE IN MINISTRSTVO ZA ŠOLSTVO, (MZZ IN MŠŠ), V OBDOBJU JLA VOJNA BOLNIŠNICA MLADIKA	164
6.6 VOJAŠKO OSKRBOVALIŠČE (CS 7/8), DANES STANOVANJSKO NASELJE NOVE POLJANE, V OBDOBJU JLA INTENDANTSKO SKLADIŠTE I PEKARA	166
6.7 VOJAŠKA OROŽARNA (BO 1/1), DANES ZDRAVSTVENI, POSLOVNI, TRGOVSKI IN GOSTINSKI KOMPLEKS PARMOVA, V OBDOBJU JLA TEHNIČNA RADIONICA - PARMOVA	167
6.8 HOTEL MIKLIČ, DANES POSLOVNI OBJEKT, V OBDOBJU JLA DOM JNA	168
7 VIZIJE NAMESTO ZAKLJUČKA	169
7.1 VISIONS INSTEAD OF A CONCLUSION	170
8 VIRI	171
9 PRILOGE	176

KAZALO SLIK

Slika 1: Položaj rimske Emone glede na okolje	5
Slika 2: Tloris Emone z obzidjem in jarki.....	6
Slika 3: Načrt Emone s kanali.....	7
Slika 4: Emonski kanal.....	7
Slika 5: Plečnikova ureditev ostankov južnega zidu Emone na Mirju.....	7
Slika 6: Maketa možnega izgleda Emone.....	8
Slika 7: Talni načrt mesta Ljubljane in naselbine Gradišče na ruševinah Emone v srednjem veku.....	9
Slika 8: Talni načrt mesta Ljubljane in naselbine Gradišče na ruševinah Emone danes.....	11
Slika 9: Ljubljanski grad, Prazgodovina.....	12
Slika 10: Ljubljanski grad, Rimska doba.....	12
Slika 11: Ljubljanski grad, Srednji vek.....	12
Slika 12: Tloris pritličja Ljubljanskega gradu iz leta 1815.....	14
Slika 13: Lega Starega trga pod gradom.....	21
Slika 14: Stari trg in Novi trg.....	22
Slika 15: Stari, Novi in Mestni trg.....	22
Slika 16: Srednjeveška Ljubljana, »Trojno Mesto«, 16 in 17 stoletje.....	23
Slika 17: Šentpeterska cerkev in okolica, leta 1660.....	29
Slika 18: Šentpeterska vojašnica, panorama.....	29
Slika 19: Kolizej, sredina 19. stoletja.....	31
Slika 20: Katastrska mapa mesta Ljubljane z vrisanim tlorisom kolodvora.....	37
Slika 21: Podvoz pod železnico na Titovi cesti zgrajen leta 1960 (danes, Dunajska cesta)..	40
Slika 22: Emil Lutteroti, Načrt pokrajinskega glavnega mesta Ljubljane, leto 1860, s takratnimi vojaškimi objekti.....	42
Slika 23: Regulacijski načrt predela mesta Ljubljane do kolodvora južne železnice, leta 1889.....	50
Slika 24: Situacija kompleksa, Mestna pehotna vojašnica – Belgijska.....	52
Slika 25: Domobranska vojašnica, situacija, geodetska izmera, prvotna zamisel.....	56
Slika 26: Situacija novoprojektiranih stavb pri Domobranski vojašnici, prvotna zamisel ...	56
Slika 27: J. Koch, lokacija Topniške vojašnice po regulacijskem načrtu za severni del Ljubljane nad železnico.....	63
Slika 28: Situacija bolnišnice z objekti.....	65
Slika 29: Situacija vojaškega oskrbovališča (Militaer Verpflegs Masazin).....	70

KAZALO PRILOG

Priloga 1

Slika 1. Rimsko cesarstvo, obseg okoli leta 117 n.š.

Slika 2. Položaj rimske Emone glede na obliko terena med Gradom in Rožnikom

Slika 3. Rimski vojaki

Priloga 2

Slika 1. Talna oblika Emone po Janezu Vajkardu Valvazorju

Slika 2. Talna oblika Emone v odnosu na srednjeveško pozidavo po Antonu T. Linhartu (1788)

Priloga 3

Slika 1. Vpadi raznih ljudstev ob selitvi narodov v emonski prostor

Slika 2. Zemljevid hunskih vojnih pohodov od leta 435 do 452.

Slika 3. Preseljevanje ljudstev od 5. do 8. stoletja.

Priloga 4

Slika 1. Na ostankih rimske Emone in »slovanskih« selišč nastajajoča spanheimska Luwigana, 10 stol., topografska rekonstrukcija

Slika 2. Janez Dizma Florijančič, Ljubljana, detajl 3. lista... iz 1744, z naselbinskim jedrom Gradišče

Priloga 5

Slika 1. Leseni Šentjakovski most iz leta 1827, s razgledom na Šentjakovski trg

Slika 2. Rekonstrukcija vzhodnih vrat stare Ljubljane ob izgradnji Karlovške ceste

Slika 3. Šentjakovski most, iz leta 1915.

Priloga 6

Slika 1. Pomembni objekti danes zgrajeni na prostoru bivše rimske Emone.

Priloga 7

Slika 1. Študija konjenika, 1498.

Slika 2. Fevdalna vojska v 2. polovici 17. stoletja.

Priloga 8

Slika 1. Ljubljanski Grad, 18 stoletje

Slika 2. Ljubljanski Grad - Stanovsko gledališče in Kongresni trg, leta 1878

Slika 3. Rimski vodnjak na Ljubljanskem Gradu

Priloga 9

Slika 1. Aksonometrični pogled od juga na Ljubljanski Grad po Plečnikovem projektu.

Slika 2. Plečnikov projekt za preureditev ljubljanskega gradu – pritličje.

Priloga 10

Slika 1. Ljubljanski Grad danes, zračni posnetek

Slika 2. Ljubljanski Grad danes, dvorišče

Priloga 11

Slika 1. Pogled na Ljubljano z juga; desno Grad z utrdami (šancami) spredaj Ljubljana z »grabljami«, Vodna in Pisana vrata, na levi Breg, v ozadju Savinjske Alpe.

Slika 2. Špitalska vrata s špitalskim mostom, levo stolnica.

Slika 3. Breg, ljubljansko pristanišče

Slika 4. Hubert Maurer, Pristan na Bregu v začetku 19. stoletja.

Priloga 12

Slika 1. Giovanni Pieroni, kartna osnova fortifikacijskega načrta mesta Ljubljane, 1639.

Slika 2,3. Novo orožje na bojišču. (Vojak z mušketo, Top)

Priloga 13

Slika 1. M. Stierov predlog ojačanja obstoječega obrambnega obzidja Ljubljane, II varianta, Karlsruhe

Slika 2. M. Stierov fortifikacijski načrt Ljubljane, 1654, »graška varianta«, topografska Rekonstrukcija

Priloga 14

Slika 1. Nicolo Angielini, Fortifikacijski načrt Ljubljane iz 1586, Karlsruhe

Slika 2. Turški vojak

Slika 3. Turška velikaša

Priloga 15

Slika 1. Topografska rekonstrukcija Ljubljane, Topovski okopi na Orlovem vrhu na Gradu, na Golovcu in na Šišenskem hribu pred letom 1808.

Slika 2. F. Reiss, Ljubljana v letu 1809

Slika 3. Francoski vojak

Priloga 16

Vojašnica na Žabjaku je uvrščena v drugo ciklično spremembo vojaških objektov v civilno namembnost.

Slika 1. Vojašnica na Žabjaku, zapor

Slika 2. Vojašnica na Žabjaku, prilagojena v stanovanjsko stavbo, leta 1949.

Slika 3. Vojašnica na Žabjaku danes, vogal Hrenova ulic 17 - Žabjak

Slika 4. Vojašnica na Žabjaku danes, dvorišče

Priloga 17

Nekdanja vojašnica na Žabjaku je uvrščena v drugo ciklično spremembo vojaških objektov v civilno namembnost.

Slika 1. Nekdanja vojašnica na Žabjaku danes, dvorišče

Slika 2. Vhod iz Hrenove ulice

Slika 3. Ulica Vožarski pot

Slika 4. Dvorišče

Priloga 18

Slika 1. Pritličje Šempeterske vojašnice, iz leta 1916

Slika 2. Šempeterska vojašnica, Tloris I. nadstropja, iz leta 1916

Priloga 19

Slika 1. Prilagojena v stanovanja nekdanja privatna vojašnica »Pri Kikeretu« danes, tloris pritličja.

Slika 2. Pogled na nekdanjo vojašnico v Eipprovi ulici

Slika 3. Vhod iz Eipprove ulice

Slika 4. Izgled z Vogelne ulice

Slika 5. Dvorišče nekdanje vojašnice

Priloga 20 Slika 1-8.

Nekdanja privatna Nuškova vojašnica, zunanji izgled in dvorišče danes, Zihierlova 38.

Priloga 21

Slika 1. Rudolf Degan, Karta Ljubljane prirejena po avstrijski vojaški topografski karti, pri otvoritvi železnice, leta 1849. (z vpisom tedanjih vojaških objektov)

Slika 2. Vojaško skladišče streliva s pirotehničnimi conami varnosti

Priloga 22

Slika 1. Situacija kolodvora leta 1849

Slika 2. Glavni kolodvor v Ljubljani okrog leta 1860

Priloga 23

Slika 1. Arh. J. Mesar, perspektivni pogled na poglobljeni kolodvor. (aksionometrija predloga)

Slika 2. Arh. L. Kham in P. Göstl, perspektivni pogled na predlog poglobljenega kolodvora.

Priloga 24

Slika 1. Tloris Ljubljane v dobi železnic

Slika 2. Maks Fabiani, predlog za poglobitev železnice, leta 1934.

Priloga 25

Slika 1. Karta Avstro-ogrske monarhije po podpisu Pariške pogodbe.

Slika 2. Oficirji in vojaki Avstrijske armade v Ljubljani na prelomnici med 19. in 20. stoletjem.

Generali; Oficirji in vojaki vozarstva; Oficirji in vojaki topništva;

Oficirji in vojaki pehote; Oficirji in vojaki konjenice

Priloga 26

Slika 1. A. Shubar (K.k. Militär Techniker), Vojaški načrt mesta Ljubljane (Plan der Stad Leibach). Legenda: s številkami označeni objekti v uporabi vojske, s črkami označeni pomembni civilni objekti

Priloga 27

Slika 1. Cukrarna, nekdanja vojašnica Domobrancev.

Slika 2. Situacija Cukrarne

Pritličje; II. nadstropje; Prerez

Priloga 28

Slika 1. Prvotno načrtovana fasada stavbe glavnega štaba, Mestna pehotna vojašnica–Belgijska

Slika 2. Tloris pritličja Mestne pehotne vojašnice na Taboru.

Slika 3. Tloris kleti Mestne pehotne vojašnice na Taboru.

Priloga 29

Slika 1, 2. Poslopje Glavnega štaba (Objekt I.)

Slika 3. Poslopje za vojake (Objekti št. III, IV, V, VI)

Slika 4. Vojaki in oficir pehote

Priloga 30

Slika 1. Tloris pritličja Domobranske vojašnice, leto 1891, I. faza

Slika 2, 3. Izgled Domobranske vojašnice z ulice, I faza, 1891

Slika 4. Situacija z vrisanimi objekti 1. faze

Priloga 31

Slika 1. Tloris pritličja Domobranske vojašnice, leto 1899, II. Faza

Slika 2, 3. Izgled Domobranske vojašnice z dvorišča, II faza, 1899

Priloga 32

Slika 1. Panoramski pogled z Gradu na Domobransko vojašnico iz leta 1906
(I in II faza izgradnje)

Slika 2. Poslopje Domobranske vojašnice s Poljanske ceste

Priloga 33

Slika 1. S tramovi podprte hiše v Špitalski ulici (danes Stritarjevi), potres leta 1895

Slika 2. Začasna bivališča v zeljarskih kadeh na Mirju

Priloga 34

Slika 1, 2, 3. Regulacijski načrt mesta Ljubljane iz 1896

Slika 1. Arh. Sitte

Slika 2. Arh. M. Fabiani

Slika 3. arh. J. Duffe

Slika 4. Regulacijski načrt mesta Ljubljane s severnim delom iz 1899

Priloga 35

Slika 1. Pismo župana Ivana Hribarja o določitvi nadzornega organa za Topniško vojašnico.

Priloga 36

Slika 1. Okrožnica župana Ivana Hribarja o določitvi komisije za izbiro ograje za Topniško vojašnico.

Slika 2. Ograja

Priloga 37

Slika 1. Situacija Topniške vojašnice z objekti

Slika 2. Načrt glavne fasade s prerezi Topniške vojašnice.

Priloga 38

Slika 1. Objekt jahalnice v Topniški vojašnici.

podolžni prerez, stranski zgled, prerez, zgled jahalnice, tloris jahalnice

Slika 2. Top s konjsko vprego

Priloga 39

Slika 1. Topografska rekonstrukcija območja Vodmata pred regulacijo Ljubljanice in gradnjo vojaške bolnišnice in oskrbovališča

Slika 2. Situacija bolnišnice z objekti

Priloga 40

Slika 1. Situacija vojaške bolnice, oskrbovalnice in jahalnice ob Dunajski cesti, ob potresu 1895

Slika 2. Zatočišče potresencev v jahalnici na Bleiweisovi cesti leta 1895.

Priloga 41

Slika 1. Tlorisi objektov garnizijske bolnišnice

Tloris pritličja enonadstropnega objekta št. I in II

Tloris pritličnega objekta št. III

Tloris pritličja enonadstropnega objekta št. V.

Prerez in izgled objekta št. IV

Slika 2. Polkovni zdravnik in sanitetni oficir

Slika 3. Vojaška uradnika Gradbene in inženirske stroke

Priloga 42

Slika 1. Škofijski zavod sv. Stanislava Šentvid, tloris pritličja.

Slika 2. Škofijski zavod sv. Stanislava Šentvid, izgled.

Priloga 43

Slika 1. Situacija kompleksa Mestnega dekliškega Liceja in Dekliškega doma Mladika.

Slika 2. Ljubljanske šolarke na začetku 20. stoletja.

Priloga 44

Slike 1. Licej, I. in II. Nadstropje

Slike 2. Licej, izgled s Šubičeve ulice

Slike 3. Licej, prerez

Priloga 45

Slika 1. Mladika, prerez

Slika 2. Mladika, fasada

Slika 3. Mladika, fasada

Priloga 46

Več lokacijskih predlogov za gradnjo vojaške orožarne (arsenal)

Slika 1. in 2. V okvirju Topniške vojašnice

Slika 3. Na Parmovi ulici, obojestransko

Slika 4. Dokončna izbira lokacije na Parmovi ulici, enostransko

Priloga 47

Slika 1. Karta Avstro-ogrske monarhije in njen razpad po I. svetovni vojni
Generali in častniki; Vojaki

Slika 2. Vojska Kraljevine Jugoslavije med leti 1918 in 1941.

Priloga 48

Slika 1. Razvoj Ljubljane od srednjega veka do leta 1929

1. Najstarejše jedro srednjeveške Ljubljane.

2. Novi trg, zgrajen v XIII. stoletju.

3. Mesto ob Mestnem trgu in škofiji, zgrajeno najkasneje do začetka XIV. stoletja

4. Deželno knežnji del, priključen mestu leta 1533.

5. Razširjenje mesta do leta 1825.
6. Razširjenje mesta do leta 1914.
7. Razširjenje mesta do konca leta 1929.
8. Prvotna jedra kmetijskih naselij.
9. Stara struga Ljubljanice pred regulacijo v XIX. stoletju
10. Stare, sedaj iz prometa izločene ceste.
11. Občinske meje, leta 1929.

Priloga 49

- Slika 1. Hotel Miklič, gradnja I. faze (v ozadju levo hotel Južni kolodvor), leta 1928.
Slika 2. Gradnja II. in III. faze hotela Miklič, pozneje hotel Metropol, s hotelom Južni kolodvor v ospredju, leta 1936.

Priloga 50

- Slika 1. Okupatorjev obroč utrdb in žičnih ovir okoli okupirane Ljubljane 1941-1945.
Slika 2. Deportacijske cone v Ljubljani 1942.
Slika 3. Letalsko-bombniška karta s strateško pomembnimi objekti.
Slika 4. Italijanska vojska
Slika 5. Nemška vojska

Priloga 51

- Kranjc M. [2005], preglednice socialne in nacionalne strukture ter šolske izobrazbe časnikov JLA, med leti 1945-1985, Slovenska vojaška inteligenca.

Priloga 52

- Slika 1. Jugoslovanski partizani s pokrivali v NOB, med leti 1941-1945.
Slika 2. Peta vojaška teritorialna razporeditev Jugoslavije leta 1954.

Priloga 53

- Slika 1. Vojska Jugoslovanske ljudske armade (JLA), med leti 1945-1991.
Slika 2. Šesta vojaška teritorialna razporeditev Jugoslavije l. 1968 in formiranje IX. A-Ljubljana.

Priloga 54

- Slika 1. Prihod povojnih rekrutov z lesenimi kovčki v G-klasi, približno do leta 1960.
Slika 2. Razporeditev Poveljstva IX A. v objektih vojašnice (»Kasarna 4. juli«), 1968.

Priloga 55

- Slika 1. Domobranska vojašnica v času JLA, »Kasarna Maršal Tito«, prostorska razširitev kompleksa.
Slika 2. Poskus odtujitve kompleksa Topniške vojašnice v 1. in 2. fazi, v času JLA, »Kasarna Ljubo Šercer«.

Priloga 56

- Slika 1. Situacija vojaške bolnišnice Moste.
Slika 2. Situacija vojaške bolnišnice Mladika.

Priloga 57

- Slika 1. Situacija vojaškega oskrbovališča v obdobju JLA 1945-1991

Slika 2. Poskus urbanizacije kompleksa vojaškega oskrbovališča s razširjenim zemljiščem v stanovanjsko sosesko v dveh fazah med 1960-1968

Priloga 58

Slika 1. Kompleks vojaške orožarne, arsenal, v času JLA Tehnička radionica – Parmova.

Slika 2. Tankovska enota JA v Trstu 1945, v prvi teritorialni razporeditvi Jugoslavije v vojaškem smislu.

Slika 3. Haubica 155 mm

Slika 4. Oklepni transporter

Priloga 59

Slika 1. Urad za regulacijo Ljubljane, Osnovna urbanistična načela za direktivni načrt Ljubljane, 1953

Slika 2. Urad za regulacijo Ljubljane, Osnovna urbanistična načela za direktivni načrt Ljubljane – Promet, 1953

Slika 3. Tramvajsko omrežje v Ljubljani

Priloga 60

Slika 1. Pregled vojaških kompleksov v mestu Ljubljani leta 1969 ob ustanovitvi IX.A

Slika 2. Vojaški kompleksi:

št. 4. vojašnica mejnih brigad,

št. 6. vojašnica in letališče Polje ter

št. 16. vojaške garaže Fužine, spremenjeni v civilno namembnost, v četrti ciklični spremembi med 1969-1980.

Priloga 61

Slika 1. Predlog urbanistične rešitve garnizona Ljubljana leta 1969 ob ustanovitvi IX.A

Slika 2. Prvotna zamisel izgradnje objektov:

št. 1. Poveljstva IX.A;

št. 2. Doma JLA in

št. 3. hotela za samske častnike na takratni lokaciji Topniške vojašnice

(»Kasarna Ljubo Šercer«) na Titovi cesti; danes Dunajska cesta.

Priloga 62

Slika 1. Vojaški kompleksi v garnizonu Ljubljana, ki se ■ opuščajo, ■ ohranjajo ter ■ nove lokacije vojaških kompleksov.

Priloga 63

Slika 1. Dokument s katerim se OTS pošilja SSNO-Beograd na dokončno soglasje.

Slika 2. Maketa z objekti: Poveljstvo IX.A, Dom JLA in Hotel za samske častnike v kompleksu Dimičeva

Priloga 64

Slika 1. Situacija vojaškega kompleksa Dimičeva: Poveljstvo IX.A, Dom JLA, Hotel, Dijaški dom, Gimnazija s športnimi objekti.

Slika 2. Maketa Poveljstva IX.A in Hotela za samske častnike.

Priloga 65

Slika 1. Situacija vojaške gimnazije Franc Rozman Stane s športnimi objekti

Slika 2. Zunanji izgled vojaške gimnazije Franc Rozman Stane.

Priloga 66

Slika 1. Odločba načelnika GU-SSNO-Beograd o sprejetju programa za novo vojaško bolnico v Ljubljani, leta 1979

Slika 2. Geodetski posnetek zemljišča bodoče nove vojaške bolnišnice v Ljubljani, območje M/6/1.

Priloga 67

Slika 1. Urbanistična koncepcija, I. nagrajenega dela za novo vojaško bolnišnico-Ljubljana, pod šifro 12345, Biro 71 Domžale, projektanti: arh. B. Špindler, arh. Š. Kacin in arh. J. Princes

Slika 2,3. Projekt I. nagrajenega dela za novo vojaško bolnišnico v Ljubljani, pod šifro 12345, Biro 71 Domžale, projektanti: arh. B. Špindler, arh. Š. Kacin in arh. J. Princes.

Slika 2. Tloris med etaže

Slika 3. Tloris pritličja

Priloga 68

Slika 1. Karatreristična etaža stacionarja.

Slika 2. Podolgovati in prečni prerez nove vojaške bolnišnice v Ljubljani.

Slika 3. Zunanji perspektivni izgled.

Priloga 69

Karikature članov ocenevalne komisije za izbor idejnega projekta nove vojaške bolnišnice na lokaciji Hrušica-Fužine, Ljubljana, 02-07.06.1980, avtor karikatur, inž. Darko Šarac, glavni inž. G.O.,

Priloga 70

Slika 1. Ukaz s katerim je poveljnik IX.A nakazal sum o administrativni in moralni odgovornosti članov ocenjevalne komisije za novo vojaško bolnišnico v Ljubljani, leta 1980.

Priloga 71

Slika 1. Pismo načelnika GU-SSNO Beograd, (ki je to leto postal general) poveljstvu IX.A v zvezi z avtorskim honorarjem za člane ocenjevalne komisije nove vojaške bolnišnice v Ljubljani, leta 1980.

Priloga 72 - 78

»TEMNA« DOBA IX. A

OKRAJŠAVE

okrajšava	pomen
ATD	Antituberkoluzni dispanzer
AVNOJ	Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije (Antifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije)
DAL	Društva arhitektov Ljubljana
DSNO	Državni sekretariat za narodno (ljudsko) obrambo
FAGG	Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo
FLRJ	Federativna ljudska republika Jugoslavija (prevod od FNRJ)
FNRJ	Federativna naodna republika Jugoslavija (FLRJ)
GO	Gradbeni oddelek
GŠ NOV	Glavni štab narodnoosvobodilne vojske
GU	Gradbena uprava
GU SSNO	Gradbena uprava zveznega komiteja za ljudsko obrambo (GU ZKLO)
GUP	Generalni urbanistični plan
IO ML	Izvršni organ mesta Ljubljane
IO MLO	Izvršni organ Ministrstva za ljudsko obrambo
IS SRS	Izvršni svet socialistične Republike Slovenije (IV ZRS)
JLA	Jugoslovanska ljudska armada
JNA	Jugoslavenska narodna armija
k.o.	Katastrska občina
KA	Komanda armade (komanda armije)
LAO	Ljubljansko armadno območje
LUZ	Ljubljanski urbanistični zavod
MNO	Ministrstvo za ljudsko (narodnu) obrambo (MLO)
MO RS	Ministrstvo za obrambo republike Slovenije
MOL	Mestna občina Ljubljana
MZZ	Ministrstvo za zunanje zadeve
MŠŠ	Ministrstvo za šolstvo in šport
NO SFRJ	Ljudska (narodna) obramba SFRJ
OF	Osvobodilna fronta
ORL	Otorinolaringologija
OTS	Operativno taktična študija
PVO	Proti zračna (vazдушna) obramba
SEM-a	Slovenski etnografski muzej
SLP	Splošna ljudska pravica
SSNO	Zvezni komite (sekretariat) za ljudsko (narodno) obrambo
SU SSNO	Sanitetna uprava zveznega komiteja za ljudsko obrambo (SU ZKLO)
TB	Tehnična baza
TO	Teritorialna obramba
TTR SR	Teritorialna tehnička radionica za srednji remont
VB	Vojaška bolnišnica (vojna bolnica)
VMA	Vojaško (vojno) medicinska akademija
VP	Vojaška (vojna) pošta
ZPMZ	Zavod za preventivo medicinsko zaščito

1 UVOD

Nenehne in razburljive geopolitične spremembe, ki so se dogajale v preteklosti na današnjem ljubljanskem in širšem srednjeevropskem in evropskem prostoru, so v času vojn in po njih, v te kraje prinašale različne oblasti in njihove vojske. Le-te so, vsaka po svoje in na svoj način, pustile za seboj sledi.

Problematika, ki jo ta magistrska naloga obravnava, je povezana prav s prisotnostjo vojske in njene namestitve v vojaških kompleksih in utrdbah skozi čas, v prostoru današnjega mesta Ljubljane, kakor tudi vpliv le-te na poznejše dogodke v zvezi z razvojem mesta z urbanističnega in prostorskega gledišča. Še posebej je za sodobni razvoj mesta Ljubljane pomembno 46 let trajajoče obdobje prisotnosti JLA v najbližji preteklosti.

Pri mojem raziskovalnem delu, ki zajema dolgo časovno obdobje, sem uporabljal predvsem zgodovinsko gradivo. Le-to je bilo nujno pomembno za izdelavo analize in oblikovanje mozaika časovnih dogodkov v zvezi z vojsko ter njeno namestitvijo v posameznih utrdbah, kompleksih ali objektih, še posebej tistih, ki po časovni vertikali segajo v davno preteklost, zato sem celotno gradivo kronološko razvrstil.

Cilji naloge so bili:

- na enem samem mestu zbrati in raziskati dostopno gradivo o posameznih vojaških kompleksih, s prikazom njihovega nastanka, uporabe in prehoda v nevojaško namembnost v petih različnih zgodovinskih in časovnih cikličnih okoliščinah (od Emone do danes), še posebej tisto gradivo, ki priča o najbližji preteklosti;
- prikazati medsebojni procesni razvoj vojaških kompleksov (s kasarniškim načinom življenja) in mesta Ljubljane, ki je s svojim lastnim razvojem vojaške komplekse utesnjevalo v svoje mestno jedro (s civilnim načinom življenja) ter način, kako so se ti, obojestranski urbanistični problemi, reševali v preteklosti;
- opisati posamezne odločitve vojske in njeno ravnanje, kar je z gledišča povsem strateških opredelitev, bistveno vplivala na omenjeni razvoj.

Mozaik, ki je nastal iz zbranega gradiva, ne nakazuje le slike o organiziranosti vojske skozi čas, temveč tudi sliko razvojnega procesa njene namestitve. Slednja se je z razvojem vojaške tehnike spreminjala vse od rimskih legij, preko fevdalnih vojsk, prvih naborniških vojsk v času avstrijskega cesarstva pa vse do namestitve JLA v sodobnih vojaških kompleksih po II. svetovni vojni. Pri tem je še posebej pomembna slika cikličnih sprememb vojaških kompleksov in utrdb od Emone do danes, ki jih je vojska zasedala, ter kako so ti pozneje pridobivali nevojaško namembnost. Prav tako so pomembni tudi vzroki, zaradi katerih je vojska zapuščala posamezne komplekse in utrdbe, kam in zakaj se je vojska ponovno selila in kako je vse skupaj vplivalo na že zgoraj omenjeni urbanistični in prostorski razvoj mesta.

Ne bi bilo prav, da bi zbrano gradivo posebej obravnaval le z analiziranjem vojaških kompleksov kot zaključeno celoto, integrirano v mestno strukturo (strateška komponenta), ne da bi pri tem analiziral tudi njihov prostorski razvoj (družbena komponenta). Le z raziskavo soodvisnosti v procesu razvoja je mogoče predstaviti plastično in realno sliko razvoja mesta in razvoja vojaških kompleksov ter razloge za njihova preseljevanja na nove lokacije rastočega mesta.

Vojska, kot sestavni in specifični del vsake državne oblasti, ki obvladuje celotni prostor, še posebej v kriznih situacijah, nikoli ni javno objavljala svojih odločitev in namenov, ne glede na to, čigava je bila ali kateremu času odnosno političnemu sistemu je pripadala. Javnost še posebej ni imela možnost vpogleda v tisti del njene strukture, ki se je ukvarjal z vojaškimi kompleksi in njihovo vsebino. V javnost so prihajale le splošne informacije, ki so bile odraz državne politike oz. ravnanja lokalnih oblasti, s katerimi je komunicirala. Vse ostalo je bilo za javnost nedosegljivo in tajno ter povezano z dogodki, ki jih je mnogo pozneje, z bolj ali manj nedorečenimi in polemičnimi mnenji, opisovala zgodovina.

Glede na tradicionalno, nepisano pravilo o vojski in njeni zaprtosti, kakor tudi zaradi preskromnih podatkov in informacij o njenem delu v javnosti, je zbiranje gradiva o vojaških kompleksih v mestu Ljubljani svojevrstno pionirsko delo, s katerim se še nihče ni ukvarjal. Zato bo gradivo, ki je raziskano in zbrano v tej nalogi lahko služilo kot osnova morebitnim na daljnim raziskavam tistega dela gradiva, ki v tej nalogi še ni obdelano.

Celoten proces vojaške prisotnosti na prostoru današnje Ljubljane je v nalogi obdelan v petih poglavjih. Vsako poglavje predstavlja časovno in tematsko celoto, kot sestavni del kontinuiranega gradiva o cikličnem nastanku, obstoju in prehodu vojaških kompleksov v nevojaške namembnosti.

1.1 Metoda

1.1.1 Udeleženec

Vojaški kompleksi in utrdbe v mestu Ljubljani v časovnem obdobju od rimske Emone do danes.

1.1.2 Vrsta raziskave

Raziskava je zgodovinsko longitudinalna, kvalitativna in pluralna študija o vojaških kompleksih in utrdbah na prostoru današnjega mesta Ljubljane, njihovi spremembi v nevojaško namembnost in vplivu na urbanistični in prostorski razvoj mesta od rimske Emone do danes.

Raziskovalna narava študije se kaže v načinu zbiranja podatkov kot so:

- proučevanje zgodovinskih arhivskih materialov;
- osebna udeležba pri samih dogodkih in odločitvah, vezanih na vojaške komplekse v Ljubljani;
- opazovanje in analiza današnjega spreminjanja vojaških kompleksov v nevojaško namembnost;
- intervjuji s posamezniki, ki so sodelovali pri dogodkih in odločitvah, vezanih na vojaške komplekse v Ljubljani.

1.1.3 Uporabljeno gradivo:

- stavbno - zgodovinski podatki, ki pričajo o načrtovanju posameznih vojaških kompleksov, njihovi gradnji, arhitekturi, prezidavi, adaptaciji in dogradnji skozi čas, in končno o njihovi ciklični spremembi v nevojaške namembnosti;
- urbanistično - zgodovinsko gradivo posameznih vojaških kompleksov, ki priča o njihovi legi, pogojih pod katerimi so nastali in vplivu, ki so ga imeli na razvoj mesta. To so predvsem razni talni načrti današnjega mesta Ljubljane, vključno s predmestji, ki pričajo o zgodovinskem razvoju, regulacijski načrti posameznih delov mesta, kot tudi poznejši urbanistični načrti celotnega mesta.
- Tehnična dokumentacija z načrti objektov (tlorisi, fasade, situacije ipd.) ter razni spisi, ki se nanašajo na te objekte.

1.1.4 Viri

- Stavbna literatura s področja arhitekture, urbanizma, gradbeništva, geodezije, zemljevidi;
- Zgodovinska literatura o Emoni, gradu in trojnem mestu Ljubljani ter Ljubljani;
- Arhivski material iz ZAL, MAL, LRZZVNKD, ZIG, MSU, MORS;
- Revije: Kronika slovenskih mest, Kronika, Jutro, Geografski vestnik;
- Knjiga: »Razvoj oružanih snaga SFRJ 1945–1985«, (32 knjig);
- Časopisni material, fotografska dokumentacija;
- Enciklopedijski material;
- Ustni viri.

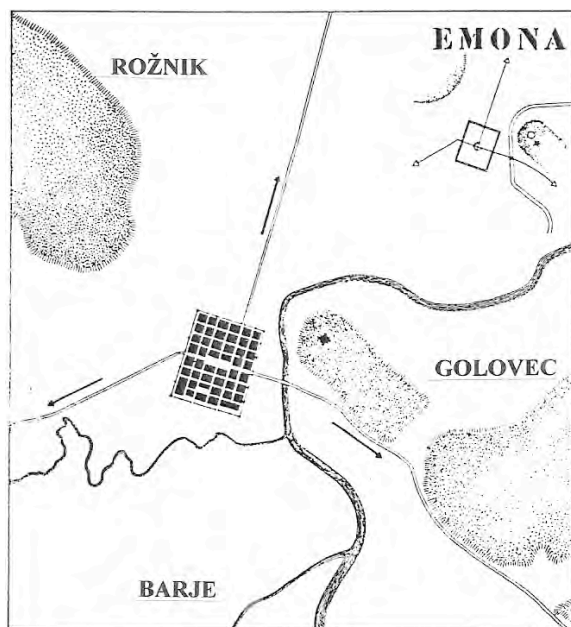
2 VOJAŠKI KOMPLEKSI OD EMONSKE DO LJUBLJANSKE GARNIZIJE (od prelomnice p. n. š. do leta 1880)

2.1 EMONA

Zgodovina je pokazala, da so zagotovo vse dosedanje države in njihove oblasti za svojo zaščito pred zunanjo in notranjo ogroženostjo imele v svoji sestavi tudi oborožene enote, ki jih poenostavljeno imenujemo vojska. Ta je vedno imela vlogo operativnega orodja državne politike. Prav od politike, ki jo je vodila posamezna država (obrambna ali osvajalna), je bila odvisna tudi organizacija vojske, ki se je zaradi te svoje namembnosti bistveno razlikovala.

Stari Rimljani so s svojo vojsko na osvajalnih pohodih pri širitvi svojega imperija proti severu prišli ob koncu 1. stol. p. n. š. vse do ozemlja, ki ga danes zaseda mesto Ljubljana. Njihove vojaške enote, ki so jih imenovali legije, je tvorilo od 1200 do 6000 pešcev in 300 konjenikov. Sestavljene so bile iz stalnih poklicnih vojakov–plačancev, rekrutiranih iz vrst mož brez imetja (Priloga 1).

Za rimsko XV. legijo Apolinaris, ki je po zgodovinskih podatkih zasedla naše kraje in tu tudi

Slika 1. Položaj rimske Emone glede na okolje
Fig. 1. The position of the Roman Emona according to the surrounding

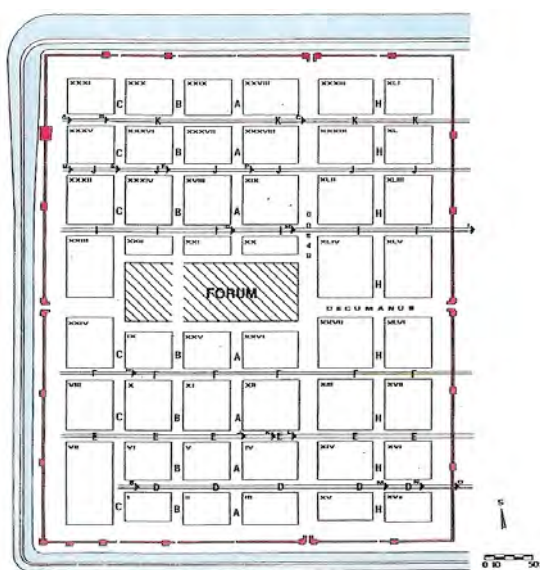
ostala zaradi zaščite srednjeevropske meje cesarstva, so organizirali vojaško taborišče–garnizon. Za njegovo namestitev so izbrali izredno dobro geografsko lego na pomembni strateški točki, tj. na križišču edinih takratnih trgovskih smeri in pešpoti v smeri S–J ali V–Z, ki so vodile iz Panonije proti Apeninom in z Balkana proti območju Alp. Postavili so ga v ravninskem delu Ljubljanske kotline, med Grajskim hribom z vzhodne strani, Rožnikom z zahodne strani in Barjem z južne strani, ker je to verjetno najbolj ustrezalo načinu vojskovanja gibljivih rimskih legij. Izbrali so

severni trikotnik na sotočju rek Ljubljanice in Gradaščice, tako da so te naravne danosti izkoristili tudi za svojo zaščito in druge poznejše potrebe.

Ne glede na to, da obstajajo nasprotujoča si mnenja o organizaciji rimskega vojaškega taborišča, opisal bom samo tiste pomembne podatke o bivanju rimske vojske na tem ozemlju, ki so pozneje bistveno vplivali na razvoj Ljubljane. Pri tem je treba predvsem pojasniti zasnovo in gradnjo taborišča ter pomen utrjevanja strateških cestnih smeri, na podlagi katerih se je pozneje razvijala Ljubljana, pa tudi predmestna naselbina Gradišče, ki je nastalo na ruševinah taborišča in se končno priključilo mestu ter se razvijalo v okviru sodobne Ljubljane.

V letih 14 in 15 našega štetja, o čemer priča najdeni zapis, so pod cesarjem Tiberijem postavili obzidje s stolpi za obrambo ter tako ustvarili vojaško naselbino castrum, ki jo poznamo pod imenom Emona. Zapis o tem je danes v lapidariju Narodnega muzeja v Ljubljani.

Ime Emona ni rimskega porekla, temveč so ga Rimljani prevzeli po eni od treh etničnih skupin narodov, ki so živeli na tem območju pred prihodom Rimljanov (Kelti, Iliri, Veneti). Obstajajo tudi druga mnenja, ki govorijo o tem, da izvor imena Emona še ni raziskan.

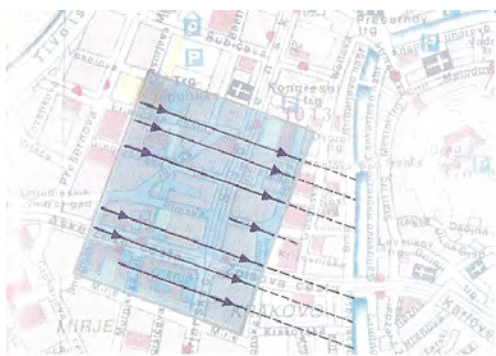
Slika 2. Tloris Emone z obzidjem in jarki
Fig. 2. The Groundplan of Emona with the walls and the moats

Podobno kot druga rimska provincialna mesta so tudi Emono znotraj zidov urbanistično razdelili z mrežo širših ulic, ki so potekale v smeri S–J (široke 10 m) in z ožjimi ulicami, ki so potekale v smeri V–Z (široke 7 m). Tako je bilo mesto razdeljeno na pravokotne in kvadratne stanovanjske enote (insule), ki so bile 16 m oddaljene od obrambnih zidov. Talni načrt Emone je imel pravokotno obliko velikosti 523,60 m x 435,50 m, kar priča o veliki podobnosti z vojaškim taborom–cardines.

Središčni del mesta je predstavljal t. i. Forum, tlakovani pravokotni trg, na katerem je potekalo vsakodnevno javno življenje. Služil je kot trgovsko, poslovno ter kulturno središče s stranskimi objekti, ki so bili v funkciji tega prostora (trgovine, javni objekti in drugo).

Da bi obdržali enotno raven površine osrednjega dela mesta, so posamezne dele nasipavali in umetno dvigovali. Pod vsako emonsko cesto, ki je vodila v smeri V–Z so položili zbirne kanale

za kanalizacijo široke 80 cm in visoke do 220 cm, ki so se iztekali neposredno v reko Ljubljanico. Nekatere teh kanalov še danes uporabljajo za mestno kanalizacijo. Cestišča in pločnike so tlakovali s ploščatim kamenjem, povezanim z malto v t. i. rimski »makadam«. Imeli so vodne napeljave do stanovanj in tudi do emonskih fontan. Za gretje so uporabljali sistem kanalnega talnega ogrevanja.

Slika 3. Načrt Emone s kanali

Fig 3. The Plan of Emona with the channels

Slika 4. Emonski kanal

Fig 4. The Emona's channel

Sl. 5. Plečnikova ureditev ostankov južnega zidu Emone na Mirju

Fig. 5. The Plečnik's arrangement of the rests of the southern wall of Emona in Mirje

Mestno obzidje Emone je bilo približno od 6 do 8 m visoko, široko pa od 2 do 4 m. Imelo je 26 stolpov in 4 glavne vhode: severni, južni, vzhodni in zahodni ter 10 stranskih, ki so jih iz varnostnih razlogov pozneje zazidali. Ti so povezovali ceste, ki so vodile iz smeri Italije, Via Iulia Augusta (današnja Tržaška cesta), iz smeri Balkana (današnja Karlovška cesta) ter iz smeri Panonije (današnja Dunajska cesta). Obzidje stare Emone je danes ohranjeno le še na Mirju in obnovljeno po načrtih arh. Jožeta Plečnika. Po njegovem načrtu sta urejeni kamnita piramida z vhodom in kapela v obzidju.

Raziskovalci stare Emone so zasnovali več tez o tem, ali so Emono varovali zaščitni jarki z vseh strani ali samo jarki s severne in zahodne strani, ki naj bi se polnili z vodo iz izvirov na Rožniku. Vprašljiv je bil tudi njen talni načrt. Po prvih raziskavah, ki jih je zapisal pred 300 leti Janez Vajkard Valvazor, naj bi talni načrt Emone imel kvadratno obliko in naj bi se z vzhodno stranjo dotikal obale reke Ljubljanice. Po Antonu T. Linhartu iz 1788. leta naj bi bil talni načrt Emone trapezne oblike. Po raziskavah Walterja Schmida pred prvo svetovno vojno in po

poznejših raziskavah leta 1965 naj bi bil talni načrt Emone, kar velja kot pravilna teza do danes, pravokotne oblike. (Priloga 2)

Emonske arheološke izkopanine nam danes govorijo in obenem dokazujejo, da je gradnja Emone potekala po takrat najsodobnejših metodah, z uvajanjem vode, kanalizacije in talnega gretja, kar ni bila preprosta naloga, še posebej glede na skromno gradbeno tehniko in razpoložljivo orodje.

Slika 6. Maketa možnega izgleda Emone
Fig 6. The model of the possible appearance of Emona

Kljub temu, da je bila Emona v začetku urejena in utrjena kot vojaško taborišče, pozneje pa še obdana z obzidjem na vojaški zasnovi, je s časom postala civilno mesto. Med širitvijo svojega cesarstva v smeri proti Donavi je namreč cesar Tiberij, ki je vladal med 14 in 37 n. š., premestil XV. legijo v prostor Panonske nižine. Mesto je bilo prepuščeno naseljevanju rimskih kolonistov in odsluženih vojaških veteranov, ki jim je država tu dodeljevala parcele in posestva, ter

drugim civilistom. Tako je bila povišana v kolonijo z imenom Colonia Iulia Emona tribu Claudia.

Utrjena z obzidjem in varovana z jarki se je Emona obdržala vse do leta 238, ko so v te kraje prišli Tračani in jo požgali do tal. Goti pa, ki so do Emone prvič prišli okrog leta 408 na svojem pohodu na Rim, je v zameno za znatno odkupnino niso porušili. To so storili ob svojem drugem pohodu leta 452, ko so jo zrušili skoraj do tal. Tako gospodarsko in vojaško opustošeno mesto so nato zasedli Langobardi in v njem ostali vse do prihoda južnih Slovanov v 6. stol. n. š. (leta 568). (Priloga 3)

Svoje ponovne obnove Emona kot nekdanja vojaška trdnjava in civilno, urbanizirano naselje nikoli ni doživela. Na njenih ruševinah so v srednjem veku ob cestah, ki se niso povsem ujemale s traso emonskih cest, nastajala posamezna naselbinska jedra v Gradišču, kot so naši predniki poimenovali ruševine stare Emone, in na Mirju. Danes se, v širšem pomenu imenuje

Mirje ves prostor med Rimsko cesto, Groharjevo cesto, Emonsko cesto in potokom Gradaščica. »Danes je Mirje cesta, ki vodi od Emonske do Groharjeve ceste. Ime izvira iz slovanske besede »mir«, (lat. Murus), ki pomeni zid, ogrado iz zloženega kamenja, mirje ali tudi mirišče, pa so razvaline, ostanki zidov.«

Naselbinsko jedro Gradišča se je začelo v srednjem veku razvijati okoli nekdanjega Emonskega foruma, tj. ob cesti, ki je povezovala vzhodna in zahodna vrata Emone (Decumanus maximus–današnja Rimska cesta) ter ob cesti, ki je vodila proti severnim vratom (Cardo maximus–današnja Slovenska cesta). V tej naselbini je tudi današnja Igriška cesta, ki je nastala pred razvojem naselbine in je služila kot povezava med današnjima Slovensko in Tržaško cesto, ki je izstopala s svojo zasnovo iz koncepta emonskih pravokotno se sekajočih cest. (Priloga 4)

Slika 7.
Talni načrt mesta Ljubljane in naselbine Gradišče na ruševinah Emone v srednjem veku

*Fig. 7.
The City map of Ljubljana and of the settlement »Gradišče« on the ruins of Emona in the Middle Ages*

Nastanek naselbinskega jedra Gradišče na prostoru nekdanje vojaške postojanke Emone lahko štejemo za prvo ciklično spremembo vojaških kompleksov v nevojaško namembnost na prostoru današnjega mesta.

Na ruševinah stare Emone se je začelo bolj pospešeno graditi šele, ko so koncem 17. stol. začeli rušiti obzidje stare utrjene Ljubljane (druga ciklična sprememba), posebej pa po prihodu južne železnice v Ljubljano. Mestna oblast takrat še ni imela regulacijskega načrta, po katerem bi se ta in drugi predmestni deli, lahko načrtno razvijali in sčasoma priključevali »trojnemu« srednjeveškemu mestu zunaj že takrat porušenega obzidja. Ta proces širitve mesta (širjenje navznoter), se je reševal spontano s posameznimi gradnjami nezazidanega zemljišča poleg že

utrjenih cest, ki so mesto povezovale s predmestji. Tako so tudi na mestu, na katerem so se nahajale ruševine nekdanje Emone v predmestnem naselju Gradišče, obdržale sedanje ceste, kot so Rimska cesta, Vegova cesta, ki je nastala po zasutju jarka, Emonska cesta, današnji Igriška in Slovenska cesta, in nove, kot sta Gregorčičeva in Erjavčeva ulica, okrog katerih so se sčasoma začeli zidati posamezni objekti. Ta prostor je bil, zaradi bližine mesta, posebej zanimiv saj takrat v stari Ljubljani ni bilo več prostora za gradnjo. Še bolj intenzivno se je začelo graditi na prostoru stare Emone ob prelomnici med 18. in 19. stol., ko so zgradili Šentjakovski most (leta 1915), še posebej pa po potresu, ko so bili izdelani prvi idejni regulacijski načrti mesta, ki bi zajemali tudi prostor stare Emone. Zoisova cesta, ki je prav tako nastala po zasutju srednjeveškega jarka, in Aškerčeva ulica, sta postali takrat glavni prometni povezavi med Primorsko in Zagrebom, še posebej pa, ko je bil zgrajen nov odsek Karlovške ceste s »portalom«, ki simbolizira mestna vrata. Ob Aškerčevi in Zoisovi je pozneje začelo nastajati visokošolsko in kulturno središče, najprej z gradnjo nekdanje obrtne šole (konec 19. stoletja), pozneje pa še z gradnjo filozofske, tehnološke in strojne fakultete ter fakultete za arhitekturo na območju Krakovskega predmestja (do polovice 20. stoletja). (Priloga 5, 6)

Slika 8.
Talni načrt mesta Ljubljane
in naselbine Gradišče na
ruševinah Emone danes

Fig. 8.
The City map of Ljubljana
and of the settlement
Gradišče on the ruins of
Emona today

Tisto, kar nas še danes spominja na nekdanjo vojaško trdnjavo, tj. prvi garnizon na tem območju in pozneje civilno utrjeno mesto Emona, so le njeni ostanki, ki jih še vedno odkrivamo in ohranjamo kot kulturnozgodovinsko dediščino tega prostora in dogodkov, ki so se na njem dogajali. Izkopanine pričajo o tem, da so graditelji Emone, poleg svoje visoke urbane kulture, imeli razvito tudi visoko raven stanovanjskega udobja in komunalnih naprav.

Rimska Emona je, s svojo strateško lego med hriboma Golovcem in Rožnikom, utrdila med drugim tudi strateške cestne smeri. Emona je bila sicer kasneje porušena vendar cestne smeri, ki jih je takrat zastavila rimska vojska, še danes predstavljajo glavne cestne hrbtenice sodobnega mesta Ljubljane. To so: Slovenska, Dunajska, Celovška, Tržaška in deloma Karlovška, Dolenjska, Šmartinska, in Litijska cesta. Ob omenjenih cestah so se v srednjem veku pričela spontano razvijati ljubljanska predmestja. Ta so bila, po dokončni rušitvi mestnega obzidja okoli leta 1850, administrativno priključena mestnemu jedru. Proces njihove urbanistične priključitve mestu je bil počasen in se je najprej odvijal spontano kasneje na osnovi posameznih regulacijskih načrtov in na koncu s celotno regulacijo mesta. Ta razvoj se je odvijal navznoter, kar pomeni, da se je prazen prostor med predmestji in mestom sčasoma zapolnjeval. To se je izpeljalo s sistemom vzporednih ali pravokotno naslanjajočih se cest na že omenjeno emonsko hrbtenično cestno mrežo krakasto rastočega mesta.

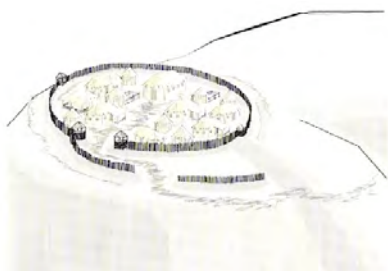
V današnjih pogojih urbanističnega in prostorskega razvoja Ljubljane s skoraj 300.000 prebivalci ima gradnja na prostoru stare Emone pomemben centralni značaj. Pred 100 do 150 leti so na tem prostoru gradili objekte, ne da bi ta prostor predhodno arheološko podrobno natančno raziskali. To se dogaja šele danes, ko ti objekti prepuščajo svoj prostor novim in bolj zahtevnim objektom. Prav zaradi arheoloških raziskav že leta čaka na gradnjo nova nacionalna knjižnica. Šele arheološko ovrednotenje bo v končni fazi določilo, kaj je treba še upoštevati pri gradnji tega omenjenega objekta.

2.2 LJUBLJANSKI GRAD

Ljubljanski grad, današnji simbol kulturne dediščine glavnega mesta, je zgrajen na izjemno pomembni točki griča, sredi Ljubljanske kotline. To je na kraju, s katerega so v preteklosti nadzorovali stičišča poti in katerega strateški pomen so poznali tudi stari Rimljani. Ta izjemnost lokacije se ni spremenila niti skozi stoletja po tem, ko so se na tem prostoru menjale različne oblasti in njihove vojske, ki so to pomembno strateško lego še naprej utrjevale.

Način vojskovanja, ki se je na tem prostoru sčasoma spremenil in iz osvajalnega prešel v obrambni, je pokazal, da je imela Emonska trdnjava, ki so jo Rimski legionarji na svojem osvajalnem pohodu proti Panoniji obzidali in zavarovali z jarki, varovalni pomen kot zaledna vojaška baza. Na spremenjene okoliščine obrambnega vojskovanja emonska trdnjava ni bila dovolj pripravljena. Ker je bila postavljena v ravninskem delu ter obdana z nizkim zidovjem, je ni bilo mogoče braniti, zato je bila ob vsakem napadu sovražnih osvajalnih vojsk zrušena do tal. (Priloga 3)

Poznejši osvajalci v dobi preseljevanja narodov pa tudi naši predniki, ki so prihajali v te kraje, niso obnavljali stare Emone čeprav so se dobro zavedali strateškega pomena tega prostora. Odločili so se, na podlagi preteklih izkušenj, da središče obrambe z ravninskega dela Ljubljanske kotline preselijo na ljubljanski grič in tako v obrambni namen izkoristijo še prednost te naravne ovire. To izjemno pomembno točko, s katere sega pogled po vsej Ljubljanski kotlini, so že v svojem času uporabili tudi stari Rimljani kot svojo vojaško opazovalno postajo. Na tem kraju, s katerega je mogoče nadzorovati že utrjene prehode iz Panonije proti Sredozemlju in iz Alp po Posavju proti Podonavju, t. i. »Ljubljanska vrata«,

Slika 9. Prazgodovina
Fig. 9. The Pre-history

Slika 10. Rimska doba
Fig. 10. The Roman period

Slika 11. Srednji vek
Fig. 11. The middle ages

je sčasoma začela v drugi polovici 10. stol. nastajati trdnjava. Potrjena je domneva, da je bilo že v pozni bronasti dobi (12. stol. pr. n. š.) na griču utrjeno gradišče t.i. nosilcev kulture žarnih

grobišč (KŽG), kar nam pričajo najstarejši grobovi z grobiščnega kompleksa dvorišča Slovenske akademije znanosti in umetnosti (SAZU).

Ljubljanski grad, je rekonstruiran na podlagi ostankov in zgodovinskih značilnosti, ki so skozi stoletja za seboj puščali sledi in pričajo o njegovem predvsem vojaškem namenu. Njegova vsebina in zunanja podoba sta se s časom in po potrebi menjala, prilagajoč se pri tem načinu vojskovanja in obrambe ter tehnike vojskovanja. Podatki pričajo o tem, da njegova vojaška zgodovina obsega čas vse od leta 1220 pa do leta 1945, ko je bila v njem zadnjikrat stacionirana vojska (Rupnikovi domobranci).

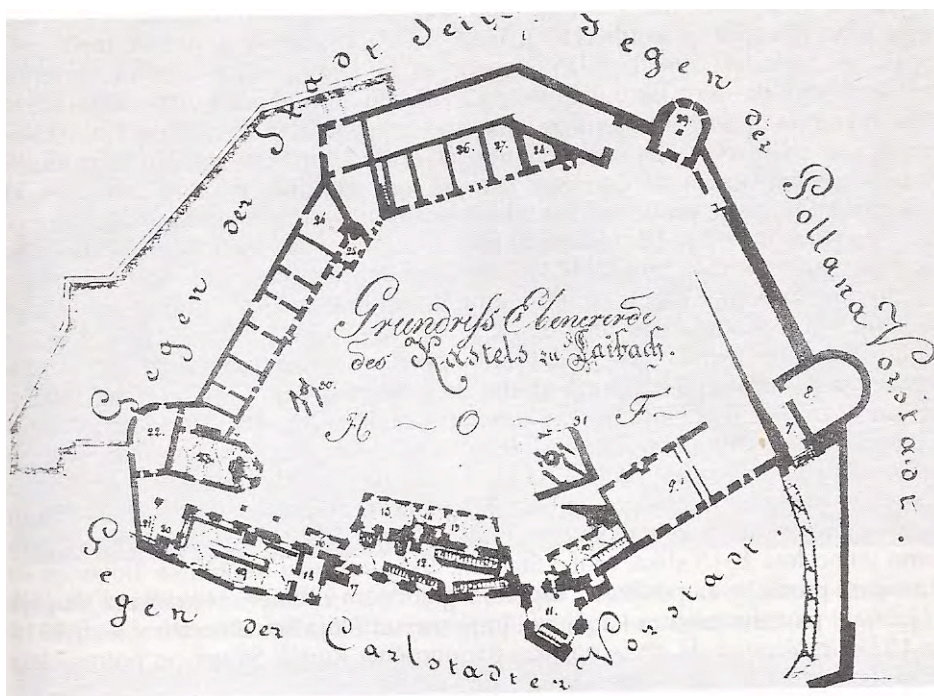
Najstarejša zgodovina grajske stavbe in njena oblika nista povsem jasni. Raziskovalci si jo predstavljajo v obliki močnega, z obzidjem obdanega stolpa. V darilni listini vojvode Bernarda Spanheimskega Cerkvi leta 1220 se prvič omenja grajski »palatium«, kar pomeni rezidenco vladarja. Ljubljana oz. Ljubljanski grad se prvič omenja z nemško obliko imena Leibach, in sicer leta 1144, Ljubljanski grad je bil njihov glavni grad oz. »Castrum capitale«. Vojvoda Bernard Spanheimski je od leta 1215 do 1256 imel na gradu svojo kovačnico srebrnega denarja–pfenigov. Ta denar je uporabljal za lokalne potrebe in za trgovanje z vzhodnimi državami, z Ogrsko in Slavonijo.

Dve leti po prvi omembi gradu v nemški obliki Leibach se v pogodbi med Spanheimi in oglejskim patriarhom pojavi ime v slovensko-romanski obliki Luwigana. V listini je namreč kot priča nastopil Wodolricus de Luwigana, ki je bil, po vsem sodeč, ljubljanski spanheimski ministral. Tega stanu in poklica so bili tudi naslednji, po imenu znani Ljubljančani: Adalbert (leta 1154), Rudolf (1154, 1164), Arnold (1161, 1162), Markvard (med 1144 in 1161, 1161, med 1167 in 1181, 1181) ter Viker (okoli 1180). Poleg teh se v 12. stoletju imenuje po Ljubljani še Peter, župnik ljubljanski (leta 1163).

Iz virov izhaja, da se je Ljubljanski grad uporabljal kot rezidenca deželnih vladarjev, kadar so se mudili v deželi, kar je ostalo v veljavi tudi v poznejših stoletjih. Na gradu je prebival deželni glavar kot vladarjev namestnik, tu je imel vojaško posadko. Tako je leta 1444 Friderik III. Habsburški (1415–1493) kot deželni knez Krajnske imel na gradu nekaj mesecev svojo rezidenco. Tu je sprejel poklonitev deželnih stanov in zagotovil dediščino Celjskih grofov.

Med njegovim vladanjem so se Turki leta 1415 pred Ljubljano samo pokazali, a so pozneje, po letu 1469, prihajali skoraj vsako leto. (Priloga 7)

Prav zaradi obrambe pred Turki, ki so oblegali naše kraje več kot 200 let, so utrdbe gradu doživljale velike in nenehne spremembe. Utrdbe so bile že delno sezidane in so z vojaškega gledišča zadostovale za obrambo pred takratnimi fevdalnimi vojskami. Grad je tako počasi pridobil nepravilno tlorisno zasnovo, v kateri je bilo znotraj zidov prostrano dvorišče, namenjeno zbiranju deželne plemiške vojske. Utrdba je bila zgrajena tako, da je imela šest vhodnih in bočnih stolpov, ter drugo zidovje, ki je bilo prilagojeno takratnemu strelnemu orožju, ter dvižni most nad jarkom. V spodnjih plasteh gradu je še vedno kamniti material iz ruševin stare Emone, medtem ko so za zgornje plasti uporabljali škrljno kamenje z Golovca ali grajskega hriba. Dozidave, ki so nastajale v 16. in 17. stoletju, so še vedno iz kamna, pri čemer so uporabljali tudi mešano gradnjo kamen-opeka, medtem ko so pozneje pri adaptacijah uporabljali v glavnem opeko. Zaradi nenehnih dozidav so posamezne faze gradnje gradu težko določljive.

Slika 12.
Tloris pritličja
Ljubljanskega gradu
iz leta 1815

Fig. 12.
The first floor of the
Ljubljana's Castle, in the
1815th year

Vhod v deželno-knežji grad je bil sprva s severne strani, čez dvižni most in skozi vhodni stolp. Tega so leta 1544 prezidali in razširili v znani »stolp piskačev«. Ime je dobil po mestnih godcih, ki so se ob posebnih priložnostih oglašali z njega in bili hkrati čuvaji-opazovalci, ki so na stolpu skrbeli za požarno varnost mesta ter opozarjali na nevarnost pred napadi. »Stolp

piskačev« so ob umiku leta 1813 porušili francoski vojaki. Stolp so nadomestili z lesenim leta 1815, na novo pa zgradili od 1845-1848 kot razgledni stolp z uro. Današnji razgledni stolp je bil leta 1982 prenovljen in povišan za 1,5 m.

Nad zašiljenim lokom starega, proti mestu obrnjenega vhoda, je dal cesar Friderik napisati črke A.E.I.O.U–ki naj bi izhajale, po njegovi lastni razlagi, iz peterih latinskih besed: »Austriae est imperare orbi universo« (Avstrija je poklicana vladati vesoljnemu svetu).

Leta 1524 je bil izdan ukaz, da se na gradu postavi in opremi orožarna. V tem času so tudi vzdolž obzidja zgradili enonadstropne stanovanjske dele za deželnega glavarja in vojaško posadko, zaradi česar so morali zvišati tudi obzidje. Omenjajo se različne sobe (gosposka, dolga, ženska, poselska, kaplanova in sobe za stražo) ter kuhinja, shramba, kovačnica, lesarska uta, hlevi, orožarna in stanovanje za orožarje. Na jugovzhodni strani gradu je bila z jarkom ločena nasuta planota z veliko lipo, imenovana »Lipik«, ki jo je leseni most povezoval z gradom in od koder so ob nevarnosti streljali s topovi. Ob koncu 16. stol. so grad in mesto povezali v enotno utrdbo.

Grad so z novimi prezidavami in novimi etažami s časom začeli spreminjati v upravno poslopje in v druge namene, s čimer je bila uničena prvotna zasnova. V rokah deželnega glavarja je bila tudi sodna pravica in tako so bile v gradu tudi ječe.

Z nastankom vojne krajine, ko so bili Turki že izgnani iz naših krajev, sta zaradi drugačne obrambne tehnike ter obrambnega sistema grad in mestno obzidje izgubila svojo pretežno vojaško funkcijo. Tako je leta 1639 cesarski trdnjavski inženir Janez Krstnik Pieroni ugotovil, da je grad kot trdnjava nepotreben.

Grad, ki je izgubil svojo prvotno značilnost utrdbe, je začel propadati, saj ni bil več redno vzdrževan. V njem je ostala samo še vojska, ki je imela dve smodnišnici, od koder so oskrbovali vojno krajino. Dunajska vlada je v času med 1793 in 1796 razmišljala o tem, da bi bilo propadajoči grad bolje zrušiti, kot da bi vlagali v njegovo predrago obnovo. Temu mnenju so se uprli krajinski deželni stanovi in deželni odbor z željo, da poslopje sami prevzamejo. Tako je končno prevladalo mnenje, da je grad treba ohraniti.

Svoje vojaške funkcije med tem grad ni nikoli izgubil, ne glede na slabo stanje objektov in različna mnenja, kako naj bi z njim v prihodnje ravnali. Poleg vojske so se skozi čas menjavale tudi različne dodatne vsebine, ki so našle svoj prostor na gradu. Tako so francoski vojaki v avstrijsko–francoski vojni, prvič leta 1797 in drugič v času Napoleonovih Ilirskih provinc od 1809 do 1813, zasedli grad in imeli poleg vojakov tam nameščeno tudi vojaško bolnišnico.

Po odhodu Francozov je bil Ljubljanski grad spremenjen v kaznilnico, leta 1848 pa je bil na novo utrjen, vanj pa ponovno nameščena vojska. V času od 1886 do 1895 je preživel svoje drugo obdobje kot kaznilnica.

Prav iz tega časa (leta 1830) obstajajo podatki, ki govorijo, da je grajski upravitelj Konrad v želji, da si na tem mestu uredil vrt, odkril star rimski vodnjak žive vode. O tem dogodku je dr. Jože Rus v časopisu »Jutro« v svojem članku pod naslovom »Rimski vodnjak na Ljubljanskem gradu« zapisal:

»Njegovi sledovi so bili zabrisani najmanj že v onem času, ko si je srednjeveški človek zatikal tloris prvih delov današnjega grajskega zidovja, sicer bi si bil v tehniki zaostali graditelj zaradi žive vode izbral stavbišče okoli samega vodnjaka in mu ne bi bilo treba prestrezati z grajskih streh netečeno kapnico v dva plitva vodnjaka (eden nosi letnico 1588).«

Vodnjak, z odprtino premera 1,60 m, so po odkritju začeli prazniti in raziskovati. Vodo so dosegli na globini cca. 28 m, med materialom, s katerim je bil vodnjak zasut, pa so našli rimski napis ter glavo in ude marmornatega kipa. Dr. Rus je sklepal, da se praznjenje vodnjaka ujema z izgradnjo novega grajskega stolpa leta 1849 in da je bil velik del materiala iz zasutega vodnjaka uporabljen za njegovo gradnjo. Nad vodnjakom je bila nato postavljena hišica z dvigalom in dvema sodoma za vodo. V letih suše se je gladina vode spustila do dna, zato so vodnjak poglobili. Delo pri čiščenju in poglobljanju vodnjaka so opravljali kaznjenci, ki so bili v kaznilnici na Gradu. Vodnjak je bil poglobljen do globine cca. 59 m pod robom, tako da je bil cilinder stoječe vode v vodnjaku visok okoli 36 m, medtem ko je dno vodnjaka, ki je bilo vedno pod vodo, ležalo cca. 20 m nad strugo reke Ljubljanice. (Priloga 8)

Leta 1905, med županovanjem Ivana Hribarja, je grad od države odkupila mestna občina za kulturne ustanove. Zaradi stanovanjske stiske, ki je nastala po potresu, je del gradu preuredila v stanovanja, ki so se uporabljala vse do leta 1963.

Ob izbruhu prve svetovne vojne je bil Ljubljanski grad ponovno preurejen v zapor, kamor so Avstrijci zapirali svoje politične zapornike, med katerimi je bil tudi pisatelj Ivan Cankar. Pozneje pa so bili v njemu zaprti italijanski vojaški ujetniki.

Po prvi svetovni vojni, ko je Ljubljana postala glavno mesto Slovenije in ko so se povečale potrebe za namestitev različnih kulturnih vsebin ter je prostora v mestu začelo zmanjkovati, se je povečalo tudi zanimanje za obnovo Gradu. Jože Plečnik, eden največjih slovenskih arhitektov, je naredil načrt »slovenske akropole«. S tem je mestu ponudil spremembo namembnosti gradu, tj. spremembo vojaške trdnjave v objekt s kulturno vsebino. Ta njegov strokovni trud je ostal le na papirju. Po njegovih načrtih so zgradili na griču le Šance. O tem dogodku je dr. Franc Stele zapisal:

»Grad je krona Ljubljane kot mesta in je za njegovo zunanje lice lepotno nenadomestljiv. O tem menda danes nihče več ne dvomi. Ljubljana kot gradbeno lepotni pojav namreč ni toliko posledica smotrne urejajoče graditeljske volje kakor posledica srčnega sestava narave in zgradb. Kulturnozgodovinsko je ta sestav posledica potrebe, da se človeško selišče nasloni na naravno lahko obrambni položaj, občutje varnosti torej, iz katerega so sploh nastajala mesta tako v starem kakor v srednjem veku ...

... Njegova zgodovinska vsebina je že pred več kot sto leti tako temeljito odmrila, da na kako oživitev njegove bivše življenjske aktualnosti ni niti misliti več. Edino, kar je zanj še primerno in kar bi njegovo dostojanstvo dvignilo, kolikor bi bilo prav, je, da postane središčna turistična točka Ljubljane. In kaj drugo bi to moglo biti kakor muzej. Če že ne bi bilo drugih muzejskih potreb v Ljubljani, obstoji gotovo upravičena želja po mestnem muzeju, kakor imajo take muzeje tudi druga mesta. V središču tega muzeja bi bila pač zbirka, ki bi ilustrirala razvoj Ljubljane kot mesta; druga zbirka bi morala predstaviti domačinom in tujcem sliko prazgodovine in rimske kulture iz ljubljanskih najdišč na Barju in v Emoni; zanimiv del bi predstavljal ljubljansko stanovanjsko kulturo polpreteklosti i.t.d. Poleg mestnega muzeja bi prvi spadal na grad turistični muzej, ki ga resnično pogrešamo. Kot tretja važna zbirka pa bi tu

nekam najnaravneje našel svoje prostore muzej našega narodnega preporoda, kjer bi zbrali spomine na narodni preporod, prevrat in plebiscit ...

... Med tem stoji najvidnejša točka našega mesta, naravno središče njegovih zgodovinskih spominov, neizrabljen za turistične in kulturne namene. On sicer vestno straži Ljubljano in izpolnjuje njeno lepoto, Ljubljana pa kakor da se ne briga zanj ...

... Načrte za to preureditev, ki jo je zasnoval prof. arhitekture Jože Plečnik, je risal takratni študent arhitekture Sarin Sever, (pozneje znani slovenski arhitekt, op. avtorja) ...

... Načrt predvideva ohranitev dosedanje stavbe v njenih zunanjih zidovih, v notranjščini pa odstranjuje vse poznejše delitve in stremi za tem, da ustvari, kolikor dopušča gradbeni sestav traktov, večje o dveh strani osvetljene razstavne dvorane. Predlog se zavzema radi smotrnejše izrabe ogromne stavbe tudi za to, da se na sedanje stanje dozida še novo drugo nadstropje ...

... Radi lažje komunikacije, deloma pa tudi radi arhitektonske obogatitve dvorišča, predlaga načrt pet stopnišč. Glavno bi bilo na desno od sedanjega in bodočega glavnega vhoda v vzhodnem traktu ...

... Če bi grad povišali kakor predlaga načrt, bi dobili vsega 21 razstavnih dvoran, razen njih pa še več manjših prostorov. Velikost dvoran bi znašala po dolžini od 15 do 35, po širini pa od 5 do 10 m. Prostori bi bili zmerno visoki, kar je po sodobnih muzejskih nazorih ugodno; razsvetljeni bi bili večinoma od dveh strani. Po tem načrtu ustvarjeni razstavniki prostori bi obsegali okrog 5000 m², kar pomeni velikansko pridobitev, če pomislimo, da imajo sedanji prostori Narodnega muzeja samo okrog 2000 m². Pod razstavnimi prostori 6. skupine bi se uredila grajska restavracija.« (Priloga 9)

Med letoma 1939 in 1941 je prve načrte za restavracijo severno-zahodnega dela poslopja z razgledno ploščadjo za gostinsko dejavnost naredil arh. Boris Kobe (eden od učencev arh. Jožeta Plečnika), vendar so bile zaradi druge svetovne vojne dela prekinjena.

Med drugo svetovno vojno je grad zasedla italijanska okupacijska vojska in v njem postavila radijsko postajo. Po kapitulaciji Italije leta 1943 so grad zasedli domobranci, v njem uredili zapore ter tukaj ostali vse do osvoboditve leta 1945.

Prenovitvena dela na grajskem griču in gradu so se začela leta 1969 po končanem arhitekturnem natečaju za izbor najboljšega predloga za namembnost gradu in usmeritev prenove. Za ta namen je bil izbran načrt projektne biroja Ambient, ki so ga izdelali arhitekti Edo Ravnikar ml., Miha Karin in Majda Kregar. Po natečaju so se nadaljevale raziskave gradu, med letoma 1974 in 1984, ob večkratnih prekinitvah, je bila približno polovica grajskih stavb statično utrjena in pokrita. Prenovljena sta bila razgledni stolp ter poročni prostor s sprejemno dvorano in kavarno.

Diskontinuiteta financiranja, ki zaznamuje ves potek revitalizacije gradu po letu 1945, je privedla do številnih zastojev, tako da prenova gradu še do danes ni končana. Po zastoju leta 1988 je bil ustanovljen odbor za prenovo gradu, ki mu je predsedoval mag. Vladimir Mušič, dipl. ing. arh. Začela se je nova faza prenove z načrtovanimi arheološkimi raziskavami, izdelana sta bila celovit konzervatorski program ter idejni načrt za prenovo kompleksa. V prenovljenih grajskih prostorih naj bi bili muzej urbanističnega razvoja mesta Ljubljane, muzej gradu z vsemi arheološkimi najdbami z grajskega griča, večnamenski prostori za kulturni, znanstveni in poslovni program, butične trgovinice, restavracija in kavarna. Kapeli naj bi bila vrnjena njena prvotna funkcija, vzdolž zunanjih sten naj bi bil rekonstruiran nekdanji obrambni hodnik in kot zadnje naj bi bila dostopnost grajskega kompleksa okrepljena z vzpenjačo s Krekovega trga.

Za nadaljevanje revitalizacije gradu sta bili pozneje opravljeni statična sanacija in rekonstrukcija na preostalem delu gradu. Prenovljena in restavrirana je bila grajska kapela, zgrajeni sta bili komunalna in energetska infrastruktura, delno pa je bilo urejeno tudi dvorišče, pod katerim so bili nameščeni servisni prostori.

Mestni izvršni svet je kot investitor leta 1992 razpustil odbor za obnovo gradu. Posledica tega je bil popoln zastoj pri delih pri revitalizaciji, ki je trajal polna štiri leta. Dela so se ponovno začela leta 1996. Leta 2003 so bila dokončana dela pri ureditvi dvorišča, virtualnega muzeja mesta Ljubljane in prenovi zadnjih traktov gradu z večnamenskimi dvoranami (stanovska

dvorana in palacij). Leta 2007 je bila dokončana gradnja panoramskega dvigala in krožne obhodne poti po trasi nekdanjega obhodnega hodnika. Dokončna ureditev gradu še ni popolna. Treba je še dokončati dela za gostinsko in kulturno ponudbo v vzhodnih traktih z večnamenskimi dvoranami. Vsekakor pa lahko rečemo, da je grad že dobil svojo dokončno zunanjo in notranjo podobo ter vsebinsko celoto.

Projektanti so gradu, ki je nastajal skozi dolga stoletja na grajskem griču, vdahnili dušo novega časa z duhom preteklosti. S prefinjenim, bolje rečeno virtuoznim občutkom plastične vizije so izoblikovali silhueto gradu in poudarili njegovo podobo, ki je vidna z vseh strani mesta ter tako še bolj poudarili njegovo simboliko. Še bolj zahtevna je bila prenova notranjosti gradu. Duh sodobnosti je čutiti vsepovsod. Projektanti so stremeli za tem, da obiskovalca vodijo z novimi in nevsiljivimi rešitvami po prostorih starega gradu ter mu odkrivajo vse skrivnosti, ki so se nekoč tu dogajale. Obilo novih arhitektonskih detajlov dopolnjuje celovitost podobe, namenjene prav obiskovalcu. (Priloga 10)

Pri obnovi gradu so poleg omenjenih projektantov in projektnega biroja Ambient kot nosilca posla sodelovali še Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Zavod za arheološka in konzervatorska dela, Restavratorski center Slovenije za restavratorsko preslikavo ter izvajalci gradbenih del SCT, d. d. in GPG, d. d.

2.3 SREDNJEVEŠKA LJUBLJANA–TROJNO MESTO

Zagotovo vemo le to, da je na prostoru Ljubljanske kotline nastal dolg premor med obdobjem antične Emone in staro slovansko dobo, ko se niti ime Emona in njena lega nista nikakor mogla obdržati. Novi priseljenci, ki so prihajali v te kraje, so za naselitev in verjetno za svojo boljšo zaščito izbrali primernejšo lego in so kraju ali verjetneje najprej reki, dali novo ime Ljubljana. »Če je že leta 1146 omenjeno slovensko ime Luwigana za grad in verjetno naselbino pod njo, more imeti svoje korenine v še bolj zgodnjem času, tj. v obdobju konsolidacije Slovencev na tem prostoru ...« je zapisala zgodovinarica Irena Sivec o Ljubljani v zgodnjem srednjem veku.

Zunaj Emonskih ruševin in stisnjena med podnožje griča in strugo reke Ljubljanice pod gradom so se začela razvijati naselbinska jedra, iz katerih je pozneje zrasla stara Ljubljana kot trojno mesto: Stari trg, Novi trg in Mestni trg kot samostojne enote. Stari trg in Mestni trg sta imela boljšo naravno zaščito v zavetju grajskega hriba in reke Ljubljanice (na njuni desni strani), kot pa jo je imel Novi trg (na levi obali Ljubljanice) ob pristanu na Bregu, v smeri proti ruševinam emonskega zidu. Zaporedje v razvoju trojnega mesta je še danes povsem nerazjasnjena uganka, čeprav naj bi bil po Mirku Kosu Stari trg najstarejši del mesta.

Ob analizi razvoja trojnega mesta z obrambnega oziroma vojaškega vidika lahko ugotovimo, da njegov razvoj ni bil naključen, še manj pa spontan, temveč načrtovan na podlagi izkušenj iz

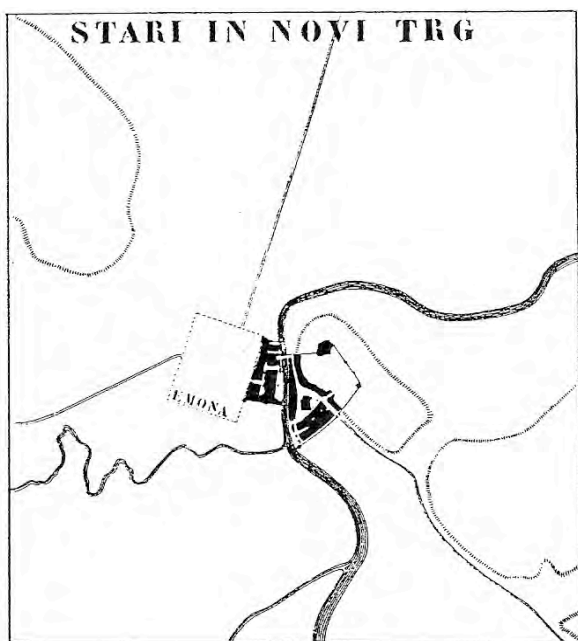
preteklosti (porušena Emona). O tem priča dejstvo, da je prvo naselbinsko jedro (Stari trg) zraslo na južnem, prisojnjem trkotniku, med naravnimi ovirami tj. reko Ljubljanico (z zahodne strani), hribom Golovec (z vzhodne strani) in močvirnatim zemljiščem na Žabjaku v smeri Prul (z južne strani). Severna stran je mejila na ozek pas med reko in Hribom. Prebivalstvo je tako v locirani naselbini, ki je izkoristila vse zgoraj dane naravne razmere, doseglo največjo mogočo varnost v takratnih okoliščinah vojevanja med 10. in 12. stol. n. š.

Slika 13. Lega Starega trga pod gradom
Fig.13. The position of the old square under the castle

Hiše, ki so bile prvotno grajene v tej naselbini, so bile najbrž pritlične. Gradili so jih sprva, verjetno kot lesene hiše ob podnožju gradu in obrežju Ljubljanice ter zaprli odprto, južno stran mesta z dvema ulicama hiš. S časom se je to, zaradi vse večjega števila prebivalcev in obrambnih razlogov, začelo spreminjati. Prostor naselbine so namreč pozneje omejevali obrambni zidovi, kar je omejevalo gradbeni prostor, ki ga je bilo treba bolj racionalneje uporabljati. Tako so okrog naselbinskega središča Šentjakobske cerkve nastajale ulice z večnadstropnimi hišami, na ozkih parcelah in v stisnjeni vrsti.

Zaradi naravne zaščite med gričem in Ljubljano, in zaradi katere se je najverjetneje začela razvijati čolnarsko-trgovska naselbina Starega trga, bi razvoj le-te lahko pričakovali v smeri proti severu. Po mnenju zgodovinarjev se to ni zgodilo, pač pa se je najprej razvila naselbina Novega trga, in sicer v 13. stol. in šele pozneje naselbina Mestnega trga ali Mesta, najpozneje do začetka 14. stol. Eden glavnih razlogov takšne razlage vrstnega reda naj bi bil predvsem zaradi stika vodnega (Ljubljanica-Sava) ter kopenskega prometa (današnje Tržaška in Slovenska ter Dunajska cesta), ki se je takrat odvijal na levem bregu Ljubljanice.

Prav v nasprotju z obrambnimi pravili, po katerih naj bi nastalo naselbinsko jedro Stari trg, se

Slika 14. Stari trg in Novi trg
Fig.14. The Old square and the New square

je začelo razvijati naselbinsko jedro Novi trg na obrambno nezaščiteni lokaciji na levi obali Ljubljanice in vse do ruševin stare Emone. Upoštevajoč vse zgodovinske utemeljitve o njegovem nastanku je bil najverjetneje glavni razlog v dejstvu, da je vladalo na tem prostoru v 13. stoletju sorazmerno mirno obdobje v vojaškem smislu, kar pa je bilo ugodno za razvoj Novega trga. Že samo dejstvo, da se je Novi trg razvijal kot trgovska in urbanistično bolj sproščena naselbina, v kateri so se naseljevali bogatejši meščani, govori o tem, da je takrat na tem območju vladal mir. (Priloga 11)

Namesto da bi se urbani razvoj Ljubljane nadaljeval naprej po levi obali reke Ljubljanice, na

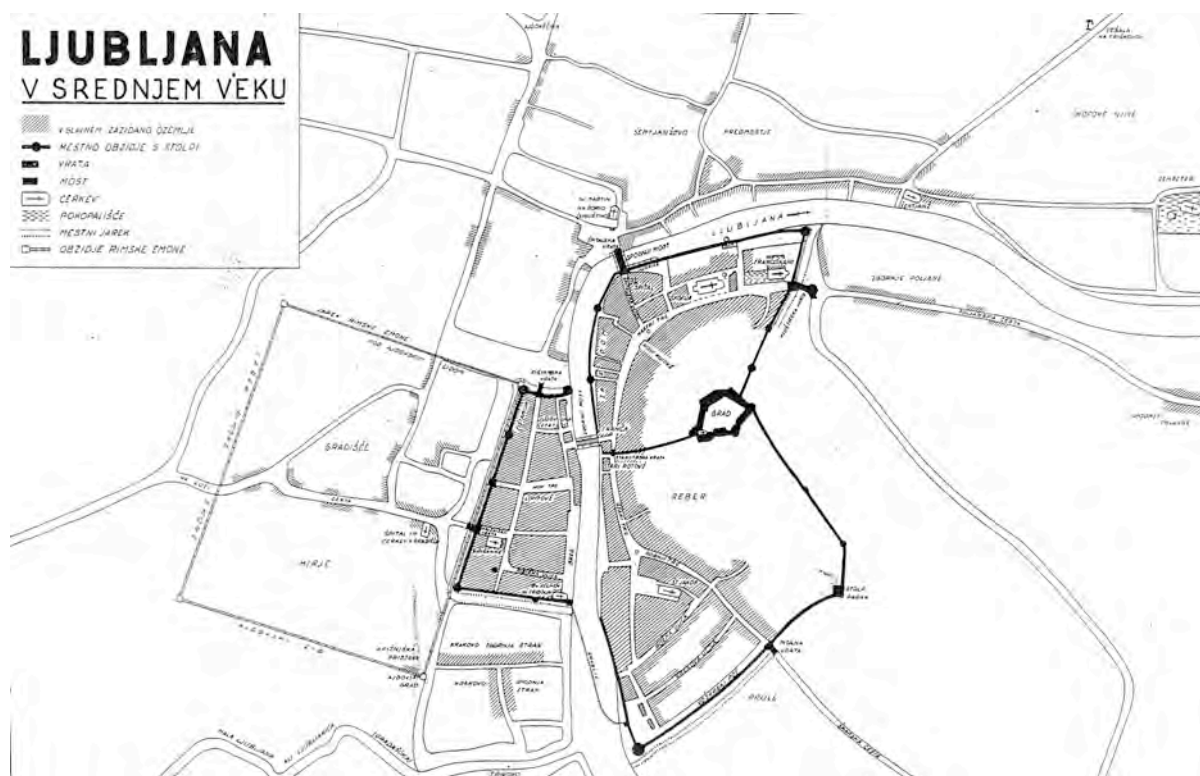

Slika 15. Stari, Novi in Mestni trg *Fig.15.*
The Old square, the New square and the city square

prostoru, ki je bil bolj ugoden za gradnjo, tj. podaljšku (razširitvi) naselbinskega jedra Novi trg, se je njen razvoj v 14. stol ponovno preselil na desno obalo Ljubljanice. Mesto se je tako začelo širiti na lokaciji severnega osojnega trikotnika, tudi med reko Ljubljanico in hribom Golovec, ponovno izkoriščajoč obstoječe in pomembne naravne obrambne možnosti. Čeprav se je naselbinsko jedro Mestni trg razvijalo kot samostojna enota, sta s Starim trgom predstavljala enotno urbano celoto. Povezana sta z glavno ulico, ki poteka po naravni elipsasti legi v vznožju

grajskega hriba, od Kloštrskih vrat Mesta do Pisanih vrat Starega trga. Časovno ta dejstva sovpadajo z vojnimi dogodki, ko so se na jugu Balkana s svojo vojsko pojavili Turki. Ti so si v takratnih zmagovitih bojih, 1371. na reki Marici in 1389. na Kosovu, odprli osvajalno pot v smeri proti severozahodnim krajem Balkana in proti srednji Evropi.

Vsa tri ljubljanska mesta (Stari trg, Novi trg in Mestni trg) je v srednjem veku obdajalo obzidje, ki pa ni bilo povsod hkrati zgrajeno. Prav videz tega obzidja priča o tem, da je Ljubljana nastala kot trojno mesto treh posebej utrjenih enot. Najstarejše je verjetno obzidje, ki je oklepalo Staro Ljubljano, obzidje Starega trga, medtem, ko o tem, kdaj in kako so se začela obzidja graditi, obstaja vse do 16. stol. malo podatkov. Obzidje je bilo na treh mestih z zidovi preko pobočja grajskega griča povezano še z utrdбами na grajskem griču, tako da je dajalo vtis močno utrjenega mesta. Ta ljubljanska trojna trdnjava je bila zavarovana še z jarki. Ti so potekali pri Starem trgu od Pisanih vrat do Vodnega stolpa ob Ljubljanici (danes nasut prostor ob Gruberjevi palači) in vzporedno z Vožarsko potjo, ki se je naslanjala na južno zidovje Starega trga. Novi trg je bil s treh strani objet z jarki (severne, južne in zahodne strani), povezanimi z Ljubljanico. Mestni trg pa je imel jarek le z vzhodne strani, ki je bil prav tako povezan z Ljubljanico po današnji Kopitarjevi ulici.

Slika 16. Srednjeveška Ljubljana, »Trojno Mesto«, 16 in 17 stoletje.
Fig. 16. Ljubljana in the Middle Ages, the »Triple Town«, in the 16th and the 17th century.

Tako utrjena Stara Ljubljana je imela svoja izhodna vrata, opremljena z dviznimi mostovi, obrnjena v smeri že utrjenih cest, ki so jih uporabljali stari Rimljani. Stari trg je bil s svojimi Pisanimi vrati obrnjen proti JV in povezan z današnjo Karlovško cesto, ki je takrat vodila proti Balkanu. Ob njej se je pozneje razvilo Karlovško predmestje s Kurjo vasjo. Novi trg je bil odprt s Križniškimi vrati (Nemška vrata), prek ruševin stare Emone (današnja Rimska cesta) proti cesti, ki je vodila v smeri Italije (današnja Tržaška cesta), in cesti, ki je vodila proti Dunaju (današnja Slovenska in Dunajska cesta). Na tej izhodni poti se je začelo razvijati na ruševinah stare Emone predmestje Gradišče, nekoliko južneje pa Krakovo in Trnovo. Novi trg je imel še en izhod na severi strani, in sicer skozi Fištamska vrata (današnji Kongresni trg), kjer je začelo nastajati Kapucinsko predmestje. Mestni trg je bil s Kloštrskimi vrati povezano s cestami z vzhoda (Samostanska vrata), pozneje se je tam začelo razvijati Poljansko predmestje. Mestni trg pa je imel še en izhod skozi Špitalska vrata, ki so na Spodnjem mostu (Stari most) čez Ljubljanico (današnje Tromostovje) v smeri Alp in Panonije, kjer so nastajala naselja Šentpetersko nabrežje in Ajdovščina. Za medsebojno povezavo med Starim trgom in Mestnim trgom so služila Starotrška vrata, medtem ko je bila povezava Mesta in Starega trga z Novim trgom speljana prek Zgornjega mostu (današnji Čevljarški most).

Obzidje trojnega mesta je ščitilo prebivalce med fevdalnimi vojnama za oblast, ki so pretresale to območje v srednjem veku, in je za takratne potrebe povsem zadostovalo. Prelomnica v načinu obrambe Ljubljane je nastala šele na začetku 15. stoletja, ko so se od leta 1469 skoraj vsako leto vrstili vpadi Turkov vse do Ljubljane. Prav zaradi teh razlogov je bilo takrat največ narejeno v zvezi z utrjevanjem obzidja. Zunaj obzidja pa so sekali gozdove in rušili posamezne objekte, da bi si zagotovili čim boljšo preglednost nad okolico.

Tako utrjena je Ljubljana ostala vse do začetka 17. stoletja, ko so kranjski deželni stanovi opozorili cesarja Ferdinanda na slabo stanje utrd v južnih slovanskih pokrajinah in zahtevali okrepitev fortifikacij. Te niso več zadostovale za obrambo pred Turki, in sicer zaradi spremenjenih strateških okoliščin vojevanja in vojne tehnike, posebej topništva. Dunajska vlada je na ogled poslala cesarsko komisijo, ki jo je vodil italijanski arhitekt Giovanni Pieroni, takrat znan graditelj fortifikacijskih objektov. Komisija je leta 1638, poleg trdnjave v Karlovcu in drugih utrjenih mest vojne krajine v južnih pokrajinah, obiskala tudi Ljubljano. Pieroni je takrat v perorisbi izdelal tloris meta Ljubljane s trdnjavo na gradu in celotnim obzidjem mesta, s predlogom za utrditev, vendar ta načrt ni bil nikoli uresničen. Pieronijev načrt se je v literaturi navajal kot eden najstarejših načrtov mesta Ljubljane, dokler ni bil odkrit Angelinijev načrt Ljubljane iz leta 1586. (Priloga 12)

Skoraj dvajset let po Pieroniju, leta 1657, so z Dunaja v južne pokrajine ponovno poslali vojaško strokovno komisijo na čelu s cesarskim inženirjem Martinom Stierjem. Ta je v obliki štirih pisnih sporočil, opremljenih s zemljevidi, tlorisi mest in utrd, seznanila cesarja Leopolda o ugotovljenem stanju. Za Ljubljano sta najpomembnejši 2. in 3. sporočilo, ker vsebujeta talni načrt Ljubljane, podatke o njeni velikosti, utrdbah, trgih, cestah in ulicah kot tudi opis stanja mesta z vojaškega vidika (količina topov, ostalega orožja in municije). V sporočilih je bilo navedeno, da je v Ljubljani v vojaškem smislu zavarovan le grad, medtem ko je preostali del mesta, ki se nahaja na desnem in levem bregu Ljubljanice, povsem nezavarovan in nima nobenih obrambnih možnosti. V svojem predlogu o možnostih zavarovanja Ljubljane, ki bi morala zdržati tromesečno obleganje je navedel dve stopnji možne zaščite. Prva stopnja zajema zaščito najbližjih predmestnih naselbin, in sicer od Gradišča na jugu do današnje Tavčarjeve ulice na severu ter od reke Ljubljanice na vzhodu do današnje Prešernove ulice na zahodu. Utrdbe za zaščito tega območja si je zamislil kot nasipe iz prsti z naperki, ki bi jih zgradili s pomočjo tračanov. Druga stopnja pa zajema modernizacijo obstoječih utrd, in sicer

naj bi se Starem trgu v sredini med vodnimi vrati in Karlovško cesto, zunaj obstoječega zidovja, postavil pomol (bastion) z ojačanim nasipom, ki ga je imenoval »Neueswerk«. Podobno rešitev je predlagal tudi za prečno utrdbo na grajskem hribu–planišču. Pri Novem trgu pa je predlagal, da se staro zidovje dodatno utrdi z nasipi, na štirih mestih pa naj se dogradijo tudi pomoli z bastionom ter se zaradi boljše varnosti okoli utrdbe izkopljejo rovi, v katere naj se napelje potok Gradaščica. (Priloga 13)

Po sedanjih podatkih lahko sklepamo, da je zgodovinar dr. Ignac Vojet v drugi polovici prejšnjega stoletja odkril enega najstarejših fortifikacijskih načrtov mesta Ljubljane, in sicer v dveh inačicah. Te naj bi naredil leta 1586 vojaški arhitekt in graditelj fortifikacij italijanskega rodu Nicolo Angielini, ki je bil takrat v službi dunajskega dvora. Njegova talna načrta Ljubljane sta vključena v zbirke trdnjavijskih načrtov v Deželni biblioteki v Karlsruhe in Deželnem arhivu v Dresdenu. Načrta se nekoliko razlikujeta v nekaterih pomembnejših podatkih, zato ju zgodovinarji še vedno strokovno analizirajo, da bi ugotovili, ali je res oba naredil Angelini. Njegov načrt mestnega obzidja spada med najstarejše in najbolj natančne načrte Ljubljane. To najbrž dokazuje dejstvo, da se je mestno obzidje najverjetneje takrat utrjevalo po Angelinijevem načrtu, saj so v tem obdobju Turki še vedno hodili na osvajalske pohode ter so bili v vojaškem smislu še zelo nevarni, zato je bilo treba mesto čim bolj zavarovati. Angelini je v akvarelno risbo natančno vrisal celotno mestno obzidje in pomembnejše zgradbe, ki jih je označil z živo rdečo barvo, medtem ko je preostali del mesta kvartovsko skiciral ter pobarval z okrasto rumeno barvo. Vsega drugega, kar se je takrat nahajalo zunaj mestnega obzidja, kot so ljubljanska predmestja, pa Angelini ni narisal. (Priloga 14)

V 17. stoletju turški napadi niso bili več tako pogosti in so sčasoma prenehali, mesto se je začelo počasi širiti tudi zunaj mestnih zidov. Glede na to, da je več stoletij trajajoče vzdrževanje obzidij v pripravljenosti na obrambo postajalo predrago, pri tem pa sta bili tudi širitev mesta in komunikacija z njim zaradi zidov vse bolj ovirani, je pokrajinska vlada (Kresija) leta 1787 ukazala občini, naj začne rušenje mestnih zidov, ki so izgubili svoj obrambni pomen. Na to so vsekakor vplivali tudi nov način vojskovanja v tem obdobju in modernizacija vojaške tehnike ter oborožitve, kot tudi problem namestitve vojakov, ki so takrat večinoma še živeli po zasebnih stanovanjih pri meščanih, čeprav je bila takrat že zgrajena Šentpeterska vojašnica. Že nekaj časa pretesno obzidje Ljubljane je potem dal porušiti

Ljubljančan Jožef Schemerl (1754-1844), ki je pod vplivom razsvetljenih predstav o urbanizmu želel organsko povezati mesto s predmestji. Tako je Ljubljana z odpravo trdnjavskega zidovja postala odprto, nevojaško mesto.

Zaradi napetih geopolitičnih odnosov, ki so na prelomnici med 18. in 19. stoletjem obstajali v evropskem prostoru, je avstrijska vojska pred vojno s Francijo, utrdila mesto. Novi vojaški tehniki in oborožitvi tega časa se je prilagodil tudi novi način obrambe mesta. Tako so okrog Ljubljane naredili topovske vkope in bastione na Orlovem vrhu, Gradu, Golovcu in na Šišenskem hribu. (Priloga 15)

Rušitev mestnega obzidja Ljubljane je v tem gradivu uvrščena v drugo ciklično spremembo vojaških kompleksov ali utrdb v nevojaško namembnost.

Predmestna naselja, ki so sčasoma nastajala okoli utrjene trojne Ljubljane, kot so Trnovo, Krakovo, Mirje, Gradišče, Kapucinsko predmestje, Šentpetrsko predmestje, Karlovško predmestje s Kurjo vasjo, so bila najprej administrativno priključena mestu. Ker so se razvijala ob glavnih cestnih smereh, ki so vodile iz trojnega mesta, je njihova fizična priključitev mestu bila precej počasna. Predmestja so po zrušitvi mestnih obzidij rasla proti mestnemu jedru in se zraščala z njim v urbanistično celoto, ki karakterizira krakasti razvoj današnjega mesta. Ta proces povezave se je odvijal najprej spontano, pozneje pa so ga izvajali na podlagi posameznih regulacijskih načrtov in končno z generalnim načrtom mesta.

2.4 PRVE VOJAŠNICE V LJUBLJANI

Za vsako državno oblast so bile težave v zvezi z vojsko in njeno organiziranostjo ter njeno namestitvijo in oskrbo vedno aktualne in pereče, reševali so jih na različne načine.

Fevdalno obdobje, v katerem se je v vojaškem pogledu razvijala Ljubljana kot »trojno« mesto ter grad nad njim, je bilo značilno po tem, da so vojake dodeljevali meščanom na njihove domove in da so morali poskrbeti za njihovo namestitev in prehrano, kar je bila njihova obveznost do fevdalca oz. države.

Ustaljena srednjeveška fevdalna praksa, ki je bila uveljavljena po vsej Evropi, se je pozneje začela spreminjati. Najverjetneje segajo korenine tega procesa v 16. stoletje, ko so bogatejši italijanski fevdalci začeli zidati poleg trdnjav zasebne stavbe za vojake (stražnica v utrdbi) v želji, da bi pridobili prostor zase in za čim več vojakov – plačancev. S tem so mesta in vasi osvobodili obveznosti oskrbe vojakov s hrano in prebivališči. Takrat se je prvič začel pojavljati izraz vojašnica (ital.: caserma, franc.: caserne, nem.: Kaserne, ang: Barracks, rus.: kazarma), ki izhaja najverjetneje iz latinske besede quaterni (po štiri) in iz te izpeljanke cazerna (stražnica v utrdbi). Imela je popolnoma določen in omejen vsebinski značaj, saj je takrat predstavljala le prostore za namestitev vojakov, najverjetneje za spanje po štiri v enem prostoru.

Na splošno so začeli graditi vojašnice v modernejšem smislu v drugi polovici 17. stoletja. Francoski kralj Ludvik XIV. (1628–1715) je takrat v želji, da bi ustanovil močno francosko armado, naložil svojemu arhitektu Vaubanu gradnjo velikih objektov za vojake, njegovemu vzoru pa so nato sledili po vsej Evropi.

Poleg že obstoječih prostorov za namestitev vojakov na Gradu, je bila prva vojašnica v Ljubljani zgrajena na Žabjaku, na desni obali Ljubljanice, v predelu Starega trga (današnja Hrenova 17), že leta 1717. Zgrajena je bila za 500 vojakov, ko pa je pozneje zanje postala neprimerna, so jo leta 1754 preuredili v zapor. Iz dokumentov, ki izhajajo iz leta 1949, je razvidno, da je ta objekt pozneje ponovno spremenil svojo namembnost in bil preurejen v stanovanja, ki se v njem nahajajo še danes, pri tem pa ni razvidno kdaj je ta sprememba nastala. (Priloga 16, 17)

Po preureditvi vojašnice na Žabjaku v zapore (1754) se je začela druga ciklična sprememba vojaških kompleksov v nevojaško namembnost na območju Ljubljane.

Pomembno obdobje za mesto Ljubljano z vojaškega vidika, je obdobje vladavine cesarice Marije Terezije (1717 - 1780). Ob svojem prihodu na oblast leta 1740 je izdala zakon o splošni vojaški obveznosti in tako je Ljubljana, prvič po propadu Emone postala garnizija v pravem pomenu te besede, s postopnim prehodom na namestitev vojakov v vojašnice.

2.5 ŠEMPETRSKA VOJAŠNICA

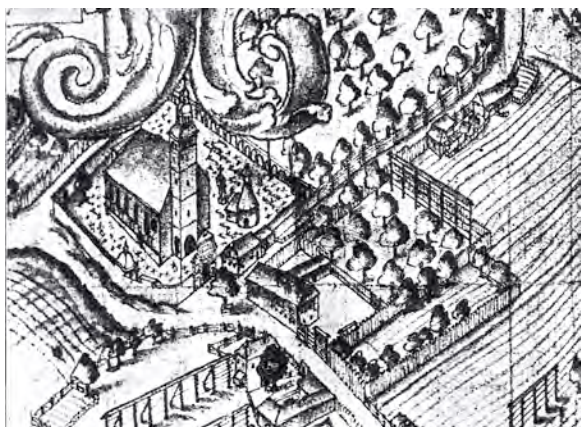
Ko je prva ljubljanska vojašnica na Žabjaku postala neprimerna za vojsko, je gradbeni mojster Hans Georg Schmidt leta 1732 naredil model in načrt, ki je predvidel adaptacijo mestnega »lazareta« na vrtu Šentpetske farne cerkve v vojašnico, vendar se ni gradilo po njegovem načrtu.

Obstoj lazareta pri Šentpetski cerkvi ni naključno. Ta se je namreč nahajal v okviru najstarejše fare, ki je obsegala Ljubljano in njeno širšo okolico. Ugotovljeno je bilo, da je bila ta »prafara« ustanovljena že leta 1163, kar pomeni, da je bila sprva pomembnejša kot Ljubljana sama, sicer bi se fara ustanovila v Ljubljani. Ljubljanska škofija se je izločila iz Šempeterske fare leta 1461.

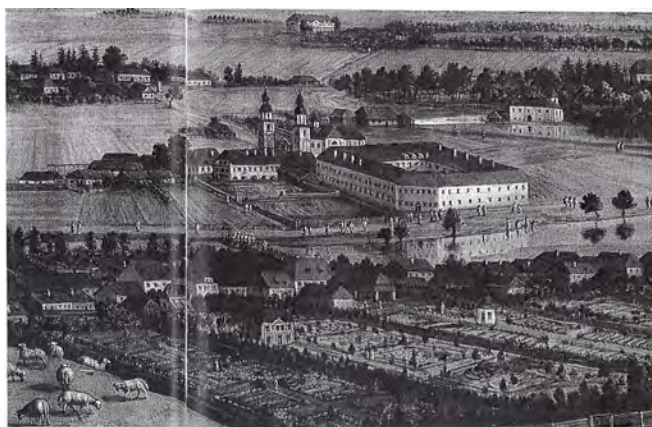
»Lazaret«, ki je bil namenjen obolelim za kugo, je bil zgrajen najprej kot preprosta lesena hišica. Kmalu je postal premajhen, zato so ga prvič razširili leta 1612, pozneje pa še leta 1635. Med veliko lakoto leta 1650 so v njem nastanili reveže, leta 1715 berače, leta 1742 in 1745 pa so v njem umirali francoski vojni ujetniki.

Nov načrt za predelavo lazareta v vojašnico, po katerem je bilo to res narejeno že med vladavino cesarice Marije Terezije, je izdelal 1748. leta gradbeni mojster Kandido Zulijani (sin tržaškega stavbnega mojstra Giovannija). 2. aprila leta 1754 je bila končana adaptacija štirih prostorov za namestitev čete grenadirjev. Takrat je bila kasarna še pritlična zgradba, šele leta 1799 in 1780 so jo spremenili v enonadstropno. (Priloga 18)

Šentpetska vojašnica (St. Peter's Kaserne), v starodavnem naselju okoli cerkve sv. Petra – imenovanem Šentpetsko predmestje – je bila takrat daleč od mesta Ljubljane na levem bregu Ljubljanice. Zato so zaradi krajše poti med vojašnico in mestom leta 1776 postavili leseni most čez Ljubljanico, ki so ga poimenovali »Zakasarniškega« (Kasern Bruecke). V tej vojašnici naj bi bili nameščeni t. i. državni vojaki, ki so zaradi novega načina naborništva prihajali iz drugih delov avstrijskega cesarstva, medtem ko so bili domači naborniki še naprej nameščeni po ljubljanskih hišah. Na začetku 19. stol. je bil v njej nameščen domači 17. pešpolk t. i. kranjski Janezi.

Slika 17. Šentpeterska cerkev in okolica, leta 1660
Fig.17. The »Šentpeterska« church and the surroundings, in the 1660th year

Slika 18. Šentpeterska vojašnica, panorama
Fig.18. The »Šentpeterska« barracks; the panorama

Obstajajo podatki iz leta 1817, iz katerih je razvidno, da je Ljubljana imela okrog 10.000 prebivalcev, kar priča o tem, da je takrat v eni hiši živelo povprečno 11 ljudi ali z vojaki in tujci skupaj 13. Sredi stoletja je ta številka narasla na približno 20.000 prebivalcev. To pomeni, da so poleg vojakov, ki so prebivali v že zgrajenih vojašnicah, Šentpeterski in na Gradu, številni še vedno prebivali po meščanskih hišah. Ob primerjavi števila prebivalcev in vojakov na območju mesta bi lahko ugotovili, da je bila Ljubljana že takrat močno vojaško oporišče (garnizija).

Obstajajo tudi podatki, ki govorijo, da so bile poleg vojakov, nastanjenih na domovih, tudi žene vojakov: »Še sitnejša dolžnost od vojaške straže je bilo ukvartirovanje vojakov, ki jih je moral jemati vsak meščan pod svojo streho, izvzeti so bili tega bremena le plemiči in hiše duhovnikov, ako so stanovali sami v njih. To breme je bilo pa še zavaljo tega tem težje, ker so prihajale z vojaki tudi njihove žene, da, celo žene tistih vojakov, ki so bili ukvartirani po kmetih. Te ženske so se nosile grozno prešerno. Leta 1796 je šlo skozi mesto 2.400 mož Hessen-Darmstadtske pehote in 120 mož lahke konjenice. Rajsajali so, dokler so se mudili v mestu, kakor divjaki...« .. Vselej je bila nesreča za meščane, kadar so marširali vojaki skozi Ljubljano, bodisi avstrijski ali tuji. Dostikrat so jih napotili meščanu po 50 mož ali še po več v hišo, kajti častniki so hoteli imeti vse skupaj...« kot to navaja Ivan Vrhovec v svoji knjigi Ljubljanski meščanje.

Način naborništva in namestitvev vojakov po zasebnih domovih sta se obdržala v Ljubljani skoraj celo 19. stoletje, o čemur pričajo že zgoraj navedeni dokumenti iz tega in tudi poznejših obdobj.

2.6 GRADNJA KOLIZEJA (LETA 1845)

Poleg vojašnic, ki so že bile v Ljubljani za namestitev vojakov avstrijskega cesarstva v garnizonu Ljubljana, je leta 1845 prišlo do gradnje nove namenske vojašnice. Avstrijsko cesarstvo, ki je bilo dolgo ogroženo na svojih osvojenih območjih v severni Italiji (Lombardija, Benečija) in tudi na Balkanu (Bosna), je po pregonu Turkov verjetno začutilo strateško potrebo, da se v Ljubljani zgradi prehodna vojašnica za pripravo vojske na hitro intervencijo.

To se je pokazalo kot upravičena odločitev avstrijske armade, še posebej po pariški revoluciji leta 1848, ko so narodi v sestavi takratnega avstrijskega cesarstva zahtevali preobrazbo monarhije v zvezo enakopravnih narodov, medtem ko so na Ogrskem, v Lombardiji in Benečiji zahtevali popolno politično samostojnost.

Upore, ki so nato izbruhnili v severni Italiji (Benečija, Lombardija), je avstrijska vojska pod poveljstvom feldmaršala grofa J. Radetzkega dvakrat zatrla (Custoza 25.7.1848 in Novara 23.3.1849), tako so ti in drugi kraji ostali v sestavi avstrijskega cesarstva, razen Madžarske, ki je po uporuh dobila nekatere pravice. Ponovni upor v Madžarski, ki je sledil leta 1849, je Avstrija s pomočjo ruske vojske krvavo zatrla.

Kolizejska vojašnica je bila takrat zgrajena po tipskih projektih, ki so veljali za ves imperij. Zgrajena je bila zunaj takratnih mestnih zidov, ki so bili že v precej porušeni, njihov material pa uporabljen za nasipavanje okoliških jarkov. Objekt je bil po takratnih merilih precej oddaljen od mesta, povsem na samem, na levi strani ceste Marije Terezije, ki je vodila proti Celovcu. (danes Gosposvetska cesta). Mestna oblast je določila lokacijo za ta večnamenski objekt v zapuščeni gramoznici, in sicer po tipskem projektu arh. Jozefa Benedikta Withalma. Prvi tak objekt je bil zgrajen na Dunaju, drugi v Gradcu, nato pa omenjeni objekt v Ljubljani. Uporabljal se je kot logistična vojašnica za krajše počitke vojakov na prehodih iz notranje

Avstrije v severno Italijo, ki so se tukaj zadrževali na maršu le dva do tri dni, da bi se odpočili, oskrbovali in zabavali. Kot posledica takih zabav je 18. decembra 1847 tudi zgorel.

Slika 19. Kolizej, sredina 19. stoletja

Fig.19. The »Kolizej«, in the middle of 19th century

V sedemdesetih letih 19. stol., ko so se končale nove vojne v severni Italiji, ki jih je Avstrija izgubila, vojska Kolizeja ni več uporabljala v prvotne namene. Objekt je bil še vedno na obrobju takratnega mesta Ljubljane in ga je leta 1866 prevzela MOL. Pozneje je bil preurejen v socialna stanovanja za revnejše meščane. Ne glede na prvotno namembnost in lastnosti, ki so se sčasoma spreminjale v življenjskem procesu tega objekta, je vse do pred kratkim zadržal svoj status objekta za namestitev socialno ogroženih meščanov.

Zanimivo za kolizejsko vojašnico je, da je v času, ko je Ljubljana sicer bila nabito polna z vojaki in so ti bili nastanjeni po najetih objektih, kot so Cukrarna in zasebne vojašnice, ter po stanovanjih, je vojaška komanda prepustila objekt Kolizeja MOL-u za reševanje njenih socialnih namestitvenih težav. Verjetno je obstajal resen razlog, ki je privedel do tega medsebojnega sporazuma med Vojaško komando in MOL, medtem ko se je takrat že začela načrtovati gradnja novih vojašnic v Ljubljani.

Objekt Kolizeja, skupaj z gradom, vojaško bolnišnico in oskrbovalnico v samostanu Sv. Klarise (ob Dunajski cesti), Cukrarno in Nušakovo vojašnico, je uvrščen v tem gradivu v tretjo ciklično spremembo vojaških kompleksov v nevojaško namembnost.

Očitno je, da so namembnosti Kolizeja, vse od njegove gradnje prek poznejših sprememb, precej vznemirjale meščane Ljubljane, kar se dogaja še danes. Še celo sam Prešeren jo je poimenoval »hudičeva hiša«. V začetku, ko je mestna oblast (MOL) določila lokacijo za ta objekt (1845) v zapuščeni gramoznici daleč od mesta, je s tem tudi nameravala, da bi domnevno ohranila moralo mladih meščanskih dam, ki bi jih utegnili zanimati postavni vojaki in častniki.

Meščani so, zaradi strahu pred zvišanjem davčnih obveznosti, nasprotovali MOL-u, ko je ta leta 1866 odkupila Kolizej in ga priključila mestu.

Mesto se je proti koncu 19. stol. začelo hitro širiti s sodobnejšimi objekti bogatejših meščanov, ki so se s svojo lokacijo približevali Kolizeju. Ta je s svojim vraščanjem v mestno jedro povzročal skrb meščanom zaradi dejstva, da so bile v njem stanovanja meščanov s socialnega roba.

Leta 1993 je bil Kolizej razglašen za kulturni spomenik lokalnega pomena. MOL je na podlagi te razglasitve pri ZRMK naročila analizo upravičenosti obnove objekta v prvotni obliki. Analiza je pokazala dvom v upravičenost prenove, ker bi stroški znašali okrog 3 mio. evrov ali za primerjavo 30 novih stanovanj v velikosti 60 m² (Stanovanjski sklad R Slovenije 1.300 evrov / m²) Čeprav so bili objekti na Dunaju in v Gradcu, ki so bili zgrajeni po istem tipskem projektu, že zdavnaj porušeni in so prepustili svojo lokacijo drugim, sodobnejšim vsebinskim objektom, obstaja pri nas še vedno bojazen in dvom o tem, kako bo videti Ljubljana v tem delu, če bi ta objekt zares odstranili.

Opravljen je bil vabljeni mednarodni natečaj za zbiranje idejnih arhitektonskih projektov. Izbran je bil prvonagrajeni projekt objekta, ki naj bi predstavljal Kolizej – novo kulturno srece Ljubljane, delo arhitektov Willema Jana Neutelingsa in Michaela Riedijka iz Rotterdama ter pripravljena finančna konstrukcija, kljub temu pa še vedno potekajo razprave o nameravani gradnji.

2.7 ZASEBNE VOJAŠNICE V LJUBLJANI

S prihodom cesarice Marije Terezije na oblast leta 1740 in njenim zakonom o splošni vojaški obveznosti se je za meščane Ljubljane in celotne Kranjske dežele začelo težavno obdobje, povezano z namestitvijo vojakov. Ta zakon je porušil takratni sistem fevdalnih plačanih vojsk in celotne vojaške organiziranosti. Cilj novega zakona je bil predvsem ta, da se poveča število nabornikov–vojakov, ki so bili takratni državi potrebni za reševanje njenih političnih ozemeljskih zadev.

Zaradi prostorske stiske v Ljubljani, ki je sredi 19. stol. imela cca. 20.000 prebivalcev, so morali meščani imeti v svojih domovih nastanjeno še večje število vojakov. Bogatejši meščani Ljubljane so v želji, da bi se izognili obveznostim do vojske in namestitvi vojakov po svojih domovih, prilagodili posamezne objekte za njihovo namestitev. Leta 1861 je bilo ustanovljeno Društvo meščanske kasarne. Njegovi člani so bili ljubljanski lastniki hiš, ki so letno plačevali po 40 forintov zato, da so bili oproščeni obveze nastanitve vojakov v svojih hišah. Društvo je leta 1863 kupilo opuščeno gostilno Pri Kikeretu v Trnovem na št. 4 (današnja Eiprova ulica). Osnova zgradbe je bila dvonadstropna hiša, ki je bila zgrajena še pred letom 1673 in je nastala iz treh zgradb. Prvi lastnik je bila čolnarska družina Čičen. Najstarejši del zgradbe je bil desni trakt z odprtimi oboki, srednji in levi trakt pa sta bila prizidana šele pozneje. V zgradbi je bilo mogoče namestiti 569 vojakov in 19 oficirjev. Po potresu leta 1895 je vojska zgradbo dokončno zapustila, društvo pa je bilo razpuščeno. Zgradbo je leta 1899 kupil Oroslav Dolenc za 21.005 forintov. (Priloga 19)

Druga zanimivost za garnizon je bila t. i. Rdeča ali Nuškova zasebna kasarna v Trnovem, danes Zihlerlova ulica 38. Tu je bila najprej mestna opekarna, ki pa je bila leta 1860 predelana v topniško kasarno in jo je njena lastnica Neža Nušak dajala vojski v zakup. Od leta 1877 je kasarna pogosto menjala lastnike, dokler leta 1928 ni prešla v last mestne občine ljubljanske. To kasarno je, za potrebe konjušnice, jemala v najem tudi bivša jugoslovanska vojska. (Priloga 20)

2.8 ŽELEZNICA V LJUBLJANI LETA 1849

2.8.1 Strateški pomen železnice

27. septembra leta 1825 je bila v Angliji prvič v javnem prometu uporabljena za vleko vlakov parna lokomotiva na progi Stocton–Darlington dolgi 41 km (do takrat so tu kot vlečno silo uporabljali konje), kar je v svetu pomenilo prelomnico v tovrstnem prometu. Tekmovanje parnih lokomotiv na progi Liverpool–Manchester leta 1829 je omogočilo, da se je parna lokomotiva dokončno uveljavila kot edino vlečno sredstvo na železnici. Ne dolgo zatem so drugod v Angliji, kakor tudi v drugih evropskih deželah in svetu, začeli graditi železnice na parno vleko.

Leta 1837 je bila v avstrijskem cesarstvu zgrajena prva širokotirna železnica z vleko na parno lokomotivo, in sicer med Floridsdorfom in Deutsche Wagramom, t. i. severna železnica. Pozneje so ta način transporta uvedli tudi v drugih delih cesarstva. Te železnice so bile zgrajene z zasebnim kapitalom kot delniške družbe.

Avstrijska država je kmalu spoznala, da gradnje železnic ne sme prepustiti zasebnikom, ki jim je bil edini motiv za to gradnjo zaslužek, ne da bi se pri tem ozirali na interese države. Zato je leta 1841 državni vrh takratnega avstrijskega cesarstva odredil, da se glavne železniške prometne smeri v državi gradijo v interesu države in pod njenim nadzorom. Država je na prvo mesto postavila gradnjo magistralne železnice na relaciji Dunaj-Trst, ki bo potekala skozi Ljubljano, kar v takratnih geopolitičnih okoliščinah prav gotovo ni bilo le naključje, temveč je imela ta odločitev pomemben strateški značaj. To je bilo še bolj očitno takrat, ko je bila zgrajena istrska državna železnica, leta 1876, ki je povezala Pulo kot največje avstrijsko vojno pristanišče v severnem Jadranu z Dunajem.

Vsekakor so zgornji odločitvi botrovale predvsem nenehne politične težave in vojaški ukrepi, ki jih je izvajalo avstrijsko cesarstvo v prvi polovici 19. stoletja v Italiji (Neapelj, Piemont, Sicilija). Ti nemiri niso namreč prenehali niti dvajset let po kongresu (Svete alianse), ki je bil v zvezi z njimi organiziran v Ljubljani leta 1821. Tako je zgraditev južne državne železnice Dunaj-Trst pomenila strateško transportno komunikacijo. Prav v tem času, ko je železnica (1848-1849) že prišla do Ljubljane, so nenehne politične težave v severni Italiji kulminirale do

te mere, da se je avstrijska vojna oblast odločila te nemire vojaško zatreti. Komajda zgrajena proga do Ljubljane in prehodna vojašnica Kolizej v Ljubljani sta takrat najbrž odigrali pomembno vlogo v tem, za avstrijsko cesarstvo uspešnem vojaškem posredovanju.

Za dogodek ob otvoritvi železniške postaje leta 1849 je gradbenik Rudolf Degen pripravil zloženko o Ljubljani in sicer na podlagi vojaške topografske karte III. avstrijske vojaške deželne izmere. Prav ta vojaška izmera Ljubljane govori o prisotnosti, pomembnosti in velikem interesu, ki ga je imela vojaška oblast pri gradnji južne državne železnice. Iz strateških razlogov je opravljala tudi priprave in preizkušnje na terenu. Razposlala je svoje častnike in čete saperjev in minerjev, ki so delali na trasi železnice, predvsem na Krasu.

Iz karte R. Degena je jasno razvidna lokacija postajnega kompleksa na severnem obrobju mesta in tudi lokacije takratnih vojašnic (vojaških kompleksov), Šempeterske, Kolizeja in Nušakove vojarne, ki prikazuje njihovo lego daleč od prvih mestnih hiš. S severne strani železnice, na desni strani Dunajske ceste, ob kateri je rasel drevored, vse do Stožic, so bila na Ljubljanskem Polju postavljena vojaška skladišča streliva (današnji prostor zgradbe mednarodnega centra). Prostor okrog skladišča je bil razdeljen v štiri pirotehnično varnostna območja. Vojaško vadišče pa je zasedalo prostor v Mostah oz. Polju (njive), ki se je stikal na svoji ožji strani z železnico in se širil proti severu (Hrastje). Tu naj bi bilo pozneje vojaško in civilno letališče, danes pa je tam kompleks vojašnice Franca Rozmana Staneta. (Priloga 21)

Ljubljanska železniška postaja, ki je bila le prehodna postaja na strateški železnici Dunaj-Trst, je bila za promet slovesno odprta 16. septembra leta 1849. Postavljena je bila na samem, v severnem ravninskem delu, daleč od prvih hiš mesta Ljubljane, v t. i. Blatni vasi. (Priloga 22)

2.8.2 Težave, ki jih je v Ljubljano prinesla železnica

Z otvoritvijo južne državne železnice Dunaj–Trst leta 1857 je prenehal stoletja trajajoči utrudljivi blagovni, potniški in vojaški promet, ki se je odvijal po prašnih, neurejenih in nevarnih cestah. Blago so prevažali z vozovi, ljudje pa so hodili peš ali pa so za prevoz uporabljali poštno kočijo. Premožnejši so potovali s svojimi kočijami. Potovanje od Dunaja do Trsta je v tistih časih trajalo osem dni. Z uvedbo kočije za hitro pošto, v kateri je bilo prostora

še za tri potnike, je bilo potovanje skrajšano na tri dni. Postopoma so po uvedbi železnice prenehali uporabljati tudi prevoz s potniškimi in tovornimi ladjicami po rekah Ljubljanici in Savi, kjer še danes lahko ob obalah odkrijemo sledi vlečnih stez, po katerih so vlekli ladje najprej ljudje (kaznjenci), pozneje pa živali.

Poleg tega je nujno treba navesti tudi to, da je za smer podaljšane železniške proge od Celja proti Ljubljani takratni investitor–država predlagal dve mogoči varianti. Po eni naj bi tekla železnica proti Kamniku, po Tuhinjski dolini, po drugi pa neposredno proti Ljubljani, po dolinah Savinje in Save. Močni interes takratnih ljubljanskih trgovcev in bogatašev je vplival na to, da je Mestni magistrat na svoji seji 27. aprila 1838 sprejel dokončno odločitev o tem, da se sprejme druga varianta, po kateri je bila železnica speljalna v neposredni bližini Ljubljane.

Železniška trasa, ki je prišla po soteski Save od Zidanega Mostu do Ljubljane, po geografsko skoraj horizontalni smeri (V-Z), se je končala z železniškim postajnim kompleksom. Ta je bil dolg 800 m in širok 120 m in je skoraj diagonalno presekala Dolge njive, na katerih je bil postavljen tako, da se je pri tem poševno dotikal sedanje Dunajske ceste. Do takrat harmonični ritem regulacijskih in geodetskih delitev, ki so se pravokotno navezovale na hrbtenico Dunajske ceste, je ta disonantna lokacija postajnega kompleksa prekinila. Vsi poznejši urbanistični poskusi, da se postajni kompleks vključi v obstoječi prostorski ritem nastajajočega mesta, so bili pomanjkljivi. Vzporedno s postajnim kompleksom so bile pozneje urejene le dotikajoče se ulice: z južne strani Trg OF in delno Masarykova ulica ter s severne Vilharjeva ulica ter prva vrsta objektov. Vse drugo, kar se je pozneje dogajalo ob širitvi mesta na severni ali južni strani železnice, ni bilo povezano z njo, temveč z Dunajsko cesto.

Po trasi v obliki segmentnega loka je železnica nadaljevala pot čez Barje proti Trstu. Takratno mesto Ljubljana je bilo tako utesnjeno v prostor med železnico, potok Gradaščico, reko Ljubljanico z Grubarjevim prekopom ter Grajskim hribom. Zunaj železniškega koridorja je na železniško postajo s severni strani mejilo le mestno pokopališče pri sv. Krištofu s kapelico med takratno Mirno ulico (Friedhof Strasse) in Dunajsko cesto, katerega manjši, vzhodni del, še danes obstaja, medtem ko je na večjem delu danes locirano Gospodarsko razstavišče. Z železnico je mesto postalo ločeno od že takrat zelo lepega parka s sprehajališčem in tivolskega gradu Podturn (1778), v katerem je danes Center mednarodnega grafičnega bienala. Severno in

zahodno od železniške trase ni bilo takrat nobenih drugih objektov, razen gradu in nekaj kmetij.

Slika 20. Katastrska mapa mesta Ljubljane z vrisanim tlorisom kolodvora.

Fig 20. The Cadastral map of the town Ljubljana with the drawn ground plan of the railway station.

Prve težave z utesnjevanjem Ljubljane zaradi železnice so se začele kazati v prometu pred prehodi čez železniško progo, tj. na križiščih železniškega in cestnega prometa, ki takrat še nista bila posebej razvita.

Mesto je že takrat imelo utrjene glavne ceste iz smeri Dunaja, Celovca in Trsta, ki so bile z železnico prekinjene z železniškimi zapornicami, a so pravzaprav predstavljale cestno hrbtenico novo nastajajočega mesta. Dunajska cesta (Wiener Strasse), ki je segala gotovo do Kongresnega trga, je bila prekinjena z železnico na stiku s postajnim kompleksom z njegove zahodne strani. Celovško ulico (M. Theresien Strasse), ki se je pod ostrim kotom sekala z Dunajsko cesto pri Figovcu in današnji kavarni Evropa, kjer je takrat še stala cerkev z bolnišnico, je železnica pretrgala s polkrožnim potekom trase na stiku s parkom Tivoli. Tržaško cesto (Triester Strasse) je železnica prekinila pri Malem grabnu.

Z južne strani železniške postaje, pa vse do prvih mestni hiš novejšega dela Ljubljane, se je raztezal prazen prostor z njivami. Prve hiše so stale okrog Dunajske in Celovške ceste in

popolnoma nove Kolodvorske ulice (Bahnhof Gasse), ki je potekala skozi Blatno vas, vzporedno z Dunajsko cesto proti novi železniški postaji.

Pozneje so sledili različni poskusi, da bi se s pomočjo regulacijskih načrtov urbanistično uredil nezazidani prostor med mestom in železniško postajo. Eden takih je bil regulacijski načrt provincijskega glavnega mesta Ljubljane, ki ga je pripravil garnizijski geometer Emil Luteratti (Plan der Provinzial Hauptstadt Leibach). Drugi, še celovitejši regulacijski načrt je naredil Franc Polak, predlagal pa ga je nadomestni župan Ivan Guttman. Ne prvi ne drugi leta 1860 nista dobila podpore takratnega župana Mihaila Ambroža, šele novi župan dr. Henrich Kosta je pozneje podprl Polakov načrt. Ta načrt je podrobneje obravnaval zazidavo glavnih ljubljanskih cest Dunajske in Celovške ter nove širitve v Babji dolini (Vegova ulica), Gledališki (Wolfova), Špitalski (Stritarjevi) ter Poljanski in Streliški ulici. Ideje tega načrta je po letu 1874 največ uresničila Krajinska stavbna družba.

»V gospodarskem in družbenem življenju dežele in mesta je bila zgraditev železnice prek Ljubljane nedvomno odločilen premik iz dotedanje provincialnosti, vendar se je hkrati z njo mestu »odprl« prostorski in urbanistični problem, ki ga niso zmogli zadovoljivo rešiti ne konec prejšnjega in ga nismo zmogli rešiti niti v našem 20. stoletju.« je zapisal arh. B. Korošec v svoji knjigi Ljubljana skozi stoletja.

Prve resne težave v prostorskem razvoju Ljubljane, ki jih je povzročila železnica, so nastale na prelomnici 19. in 20. stoletja, ko se je prebivalstvo Ljubljane povečalo od cca. 20.000 leta 1848 na 45.000 leta 1900 in se je Ljubljana začela širiti tudi onstran železniških tirov. Težave so se še povečale, ko so zgradili gorenjsko železnico leta 1884 ter leta 1893 dolenjsko železnico ter podaljšek postajnega kompleksa (dolžine 1800 m).

Vsi dosedanja poskusi v prostorskem razvoju mesta, da bi rešili problem železnice, so bili neuspešni. Priložnosti je bilo veliko, vendar so vse propadle, predvsem zaradi premalo finančnih materialnih sredstev in tudi zaradi različnih strokovnih stališč, ki niso privedla do pravih rešitev.

Prvi poskus rešitve je leta 1897 predlagal ing. Blumental. Predlagal je gradnjo čelne postaje v smeri Šmartinske ceste, od koder bi se s predorom skozi Golovec ta povezala z obstoječo progo

proti Trstu. O njegovem predlogu so razpravljali šele deset let pozneje in ga ovrgli zaradi težav, ki bi jih povzročila čelna postaja.

Priložnost, da bi se ta problem pravočasno rešil, je bila zamujena tudi takrat, ko se je po potresu pripravljala idejni regulacijski načrt mesta. Arh. Maks Fabiani je takrat prvi spregovoril o železnici kot oviri in v svojem načrtu predlagal, da bi železnica potekala na mostni konstrukciji.

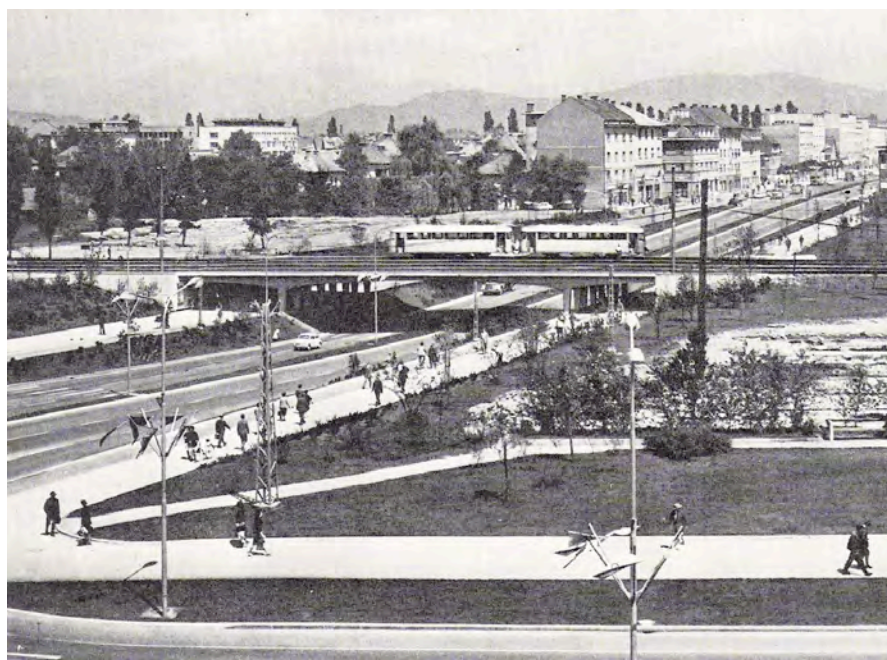
Med prvo svetovno vojno je vojaška oblast zgradila nekaj obvoznih prog in postavila ranžirne kolodvore v Zalogu in Dravljah, leta 1915 pa še povezovalni tir z vojaško orožarno (arsenal), s čimer se je še bolj poglobil problem, ki ga je železnica takrat že predstavljala.

Po prvi svetovni vojni, leta 1919, je bilo predlagano več variant za premestitev postaje zunaj mesta, pa tudi predlog, da se železnica dvigne na mostno konstrukcijo, vendar se je vse skupaj končalo podobno, kot je že opisano.

Leta 1930, ko se je Ljubljana že zdavnaj razširila tudi na drugo (severno) stran, prek železniških tirov, je ing. Dimnik s sodelavci pripravil nov predlog in naredil glavni načrt, ki je predvideval poglobitev železnice in postaje, kar bi omogočilo, da bi promet na železnici normalno potekal. Postajno poslopje s pošto bi bilo ob mostu Resljeve ceste, ki bi vodil prek železniških tirov na drugo stran, širok bi bil 30 m. Poglobitev železnice bi se začela pri Tobačni tovarni, končala pa v Mostah, tako da bi izginil nasip v Zeleni jami ob Šmartinski cesti. Tako bi bila rešena tudi težava dolenske in gorenjske železniške smeri. Mestna občina se je na to pobudo odzvala šele štiri leta pozneje tj. leta 1934, s predlogom, da naj bi se podrobneje proučila rešitev težav, ki jih povzroča železnica v Ljubljani. S to birokratsko potezo je bila odločitev ponovno odložena vse do leta 1938, ko je bila v urbanističnem programu mesta prav varianta s poglobitvijo sprejeta kot edina pravilna rešitev. (Priloga 23)

O tem, kako pomembna je bila rešitev železniškega vprašanja za Ljubljano, priča tudi dejstvo, da sta o njem razmišljala tudi arh. Jože Plečnik v svojem regulacijskem načrtu za Svetokriški okraj leta 1929 in leta 1943 arh. Maks Fabiani v svojem načrtu o dislokaciji in poglobitvi železniške postaje ter o predoru skozi Rožnik. (Priloga 24)

Leta 1945 je na novo ustanovljeni Urad za regulacijo Ljubljane, po predhodni anketi, v svojem načrtu predvidel poglobitev železnice kot edino mogočo rešitev, vendar poglobitev so slabe gospodarske možnosti to obnašanje potisnile v ozadje zaradi reševanja vprašanja hujših težav.

Slika 21.
Podvoz pod železnico na
Titovi cesti zgrajen leta
1960 (danes, Dunajska
cesta)

*Fig.21.
The Underpass under the
railway on the Titova street
built in the 1960th year
(today, the Dunajska street)*

Leta 1951 je bil ustanovljen Biro za študij ljubljanskega železniškega vozla, ki je predlagal dve varianti za rešitev vprašanja. Prva, že znana varianta, se je nanašala na poglobitev obstoječe trase (B-54), druga pa je predlagala, da se trasa zahodno od Dunajske ceste železnica opusti in se železnica spelje skozi hrib Rožnik (A-54). Glede na to, da je JLA leta 1958 zavrnila pobudo o poglobitvi železnice v Ljubljani, je izvršni svet meta sprejel sklep in tudi investicijski program za gradnjo podvozov pod Dunajsko in Celovško cesto, ki sta bila zgrajena v letih 1961 in 1962. S tem posegom je bilo to vprašanje rešeno, vendar je problem železnice, kot je čutiti tudi danes, ostal še vedno nerešljiv gordijski voz.

2.9 LJUBLJANA KOT STATUTARNO MESTO

Ob tem bi bilo smiselno zapisati nekaj besed, ki opisujejo takratni razvoj mestne uprave v Ljubljani in razvoj mesta. Značaj mestne uprave, njene obveznosti in predvsem njene odločitve v zvezi z gradnjo vojašnic, ki so jim bile vsiljene v obdobju, ki je prihajalo, so bile bistvenega pomena za njen razvoj kot tudi za razvoj prihodnjih vojaških kompleksov v Ljubljani.

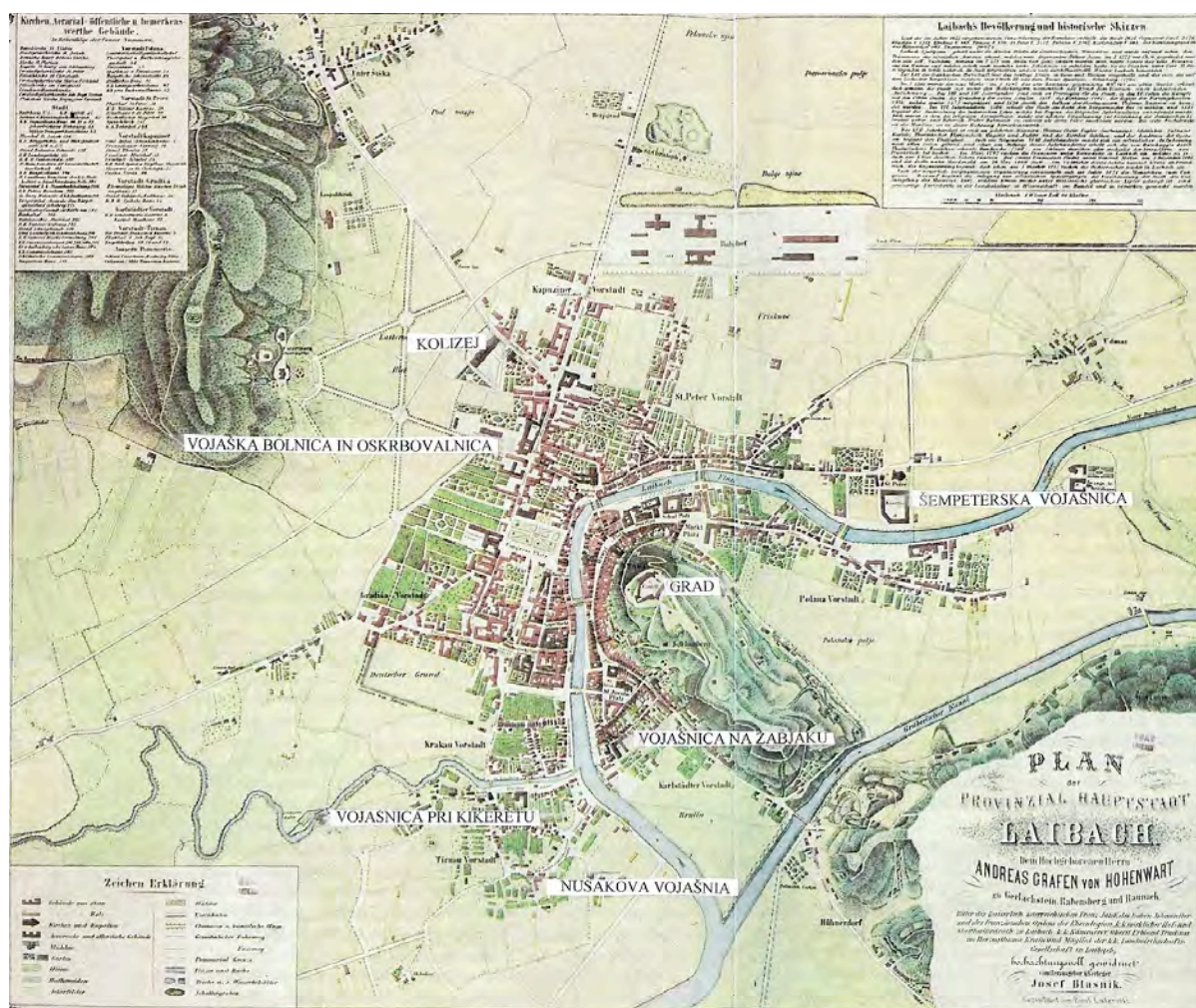
Posledice teh odločitev, sprejetih v takratnih družbenih in političnih razmerah v avstrijski državi, ki je predvsem izpolnjevala svoje programe, pa je čutiti vse do danes.

Nekaj let po zgraditvi južne železnice in Kolizeja kot prehodne vojašnice v Ljubljani je Ljubljana leta 1850 dobila značaj statutarne mesta, in sicer z uvedbo začasnega občinskega reda. Tako so bili postavljeni temelji za moderno mestno upravo (MOL), za izpolnjevanje predvsem lokalnih (krajevnih) splošnih nalog na območju mestnega ozemlja (pomerija). Ta statut, ki je bil leta 1887 dopolnjen z nekaterimi vmesnimi spremembami (1898 do 1910), je preživel propad monarhije in kljub spremembam na področju državne ureditve stare Jugoslavije ostal v praktični uporabi do sprejetja enotnega državnega zakona o mestnih občinah leta 1934.

Upravo kot izvršilni organ MOL je predstavljal župan z vsemi občinskimi uradi, ki so delovali pod imenom Magistrat. Bachov absolutizem je popolnoma omrtvičil delovanje ljubljanskega občinskega sveta, saj je bilo nemško uradovanje pri notranjem poslovanju Magistrata povsem običajno vse do leta 1882. Takratni član občinskega sveta Ivan Hribar (pod županom Petrom Grasselijem 1882-1896) je postavil jasne zahteve glede uporabe slovenskega jezika pri magistratskih uslužbencih in se boril za slovenizacijo prek napisov nad trgovinami, uličnih napisov, napisov na železniški postaji ipd. Poslovanje MOL je bilo javno, a njegova finančna moč omejena in bi vsaka večja akcija na področju mestnega razvoja propadla, če bi se financirala samo iz mestnega proračuna. Za takšne akcije je bil MOL odvisen od posojila, za kar bi moral dobiti dovoljenje Deželnega odbora, ki ni bil vedno pripravljen za to.

Po franciscejskem katastru je imela Ljubljana eno mestno in sedem predmestnih katastrskih občin, vse skupaj približno 3004 ha površine, kar se je v 19. stol. le malo spremenilo. V času francoskih vojn leta 1813 je imela Ljubljana okrog 10.000 prebivalcev, kar se je do srede 19. stol. še podvojilo. Medtem ni podatkov o številu vojakov, ki so bili takrat v mestu, kar bi bilo zanimivo glede pomembnosti ljubljanskega garnizona.

Mestna občina Ljubljanska je leta 1850 obsegala: Notranje mesto, Poljane, Šempetrsko predmestje, Kapucinsko predmestje, Gradišče, Karlovško predmestje s Kurjo vasjo, Trnovsko predmestje, Karolinsko zemljo in Krakovsko predmestje.

Slika 22. Emil Lutteroti, Načrt pokrajinskega glavnega mesta Ljubljane, leto 1860, s takratnimi vojaškimi kompleksi
Fig. 22. Emil Lutteroti, the plan of the regional capital town Ljubljana, in the 1860th year, already existing military buildings.

To je bilo obdobje, ko so bili zidovi srednjeveške Ljubljane (ki so jih začeli podirati okoli leta 1787) skoraj vsi porušeni. Zgoraj omenjena predmestna naselja so rasla in se zrasla z mestom v urbanistično celoto, ki jo je simboliziral krakasti razvoj mesta.

Najbližja mesta, ki so Ljubljano v veliki meri presegala po številu prebivalcev, so bila Trst, Gradec in furlanski Videm, pri tem, da je štela le nekaj več prebivalcev kot Celovec, Reka in Gorica.

Ljubljana je sredi 19. stol. le deloma predstavljala slovensko prestolnico. Bila je predvsem mesto trgovine, saj sta se manj kot v drugih slovenskih mestih tu razvijala obrt in industrija.

Že v 40-tih letih 19. stol. je takratni župan Janez Hradezky načrtoval zamenjavo oljne mestne razsvetljave s plinsko. Bolj resno je možnost te zamenjave obravnaval šele občinski svet v letu 1854, tako da so prve plinske luči na ljubljanskih ulicah zagorele šele 2. novembra 1861, leta 1904 pa so plin že uporabljali za kurjavo.

Od sredine 19. stoletja je MOL skrbel za vzdrževanje in tlakovanje mestnih ulic, cest in trgov, po katerih so vozili kmečki vozovi in kočije, medtem ko so predstavniki imenitnejših slojev jahali na konjih, za kar je MOL pobiral »tlakovino«.

Ideja za napeljavo kanalizacije v Ljubljani se je porodila že leta 1860. Do izdelave splošnega programa in uresničitve kanalizacijske mreže pa je prišlo komaj leta 1898. Do takrat je bila gradnja kanalov v Ljubljani omejena na ožje mestno središče iz katerega je nesnaga odtekala v Ljubljanico. Fekalije so odvažali s sodčki. Na obrobju so takrat uporabljali greznice in gnojišča.

»V najzanemarljnejšem stanju je bila kanalizacija. V gostem naselju mest so obstojale med posameznimi hišami tako imenovane komunske uličice. V resnici so bili to le odprti jarki, v katere so se iztekala stranišča in razni odvajalni kanali ter se je kopičila vsa druga nesnaga. Tedaj so imeli skoro brez izjeme še lesene straniščne cevi, ki so često kar prosto visele v te komunske ulice. Slabi zidani kanali so vezali komunske ulice s cestnim kanalom, ki je nesnago odvajal v Ljubljanico. Ponekod so imeli greznice ali pa sodčke za fekalije. Površno in zanikrno izpraznjevanje teh posod je napolnjevalo Ljubljani vsako noč z neznosnim smradom. Smeti in kuhinjskih odpadkov seveda tedaj tudi še niso odvažali iz hiš, temveč so jih metali v stranišča, na dvorišča in v številne komunske uličice. Ponekod pa so metali smeti in odpadke kar naravnost v Ljubljanico. V komunskih ulicah zastajajoče in z gnilobnimi tvarinami nasičene tekočine so okuževale ozračje in so močile ter razjedale zidovje.«

MOL je leta 1865 od države kupil za 72.000 goldinarjev Tivoli (ki ga je leta 1892 priključil mestu), leta 1866 pa prevzel Kolizej kljub nasprotovanju prebivalcev zaradi strahu pred zvišanjem davčnih obremenitev.

Leta 1880 je bila zgrajeno prvo mestno kopališče v Kolizeju. Konec stoletja (23. januarja 1900) je bila odprta javna ljudska kopel na stiku Prečne in Kolodvorske ulice, ki je že v prvem tednu imela 634 kopalcev.

29. januarja leta 1890 je bil odprt mestni vodovod, ki je segal od zajetja v bližini Kleč do središča mesta. Leta 1895 se je razširil v obrobne predele, in sicer do Mestnega loga 1896, v smeri Dolenjskega kolodvora 1897, proti Vodmatu in Prulam 1899, proti Ježici in Cesti na Rožnik 1909, z Dunajske ceste na Linhartovo 1911, proti Boršu 1912, na občino Vič pa leta 1913, kar je dajalo slutiti, da se ta občina želi priključiti MOL.

Značilnosti, ki so bile pomembne za mestni razvoj in so se uresničile po pridobitvi MOL-a kot statutarnega mesta, in sicer:

- MOL je leta 1896 priključil občino Vodmat svojemu ozemlju, leta 1905 pa kupil Ljubljanski grad ter na tem posestvu uredil poti in nasade;
- leta 1896 je bila zgrajena nova bolnišnica paviljonskega tipa na Zaloški cesti, leto pred tem pa zdravniška ambulanta za nujne primere. Reševalna postaja, ki so jo za prevoz oskrbovali gasilci, je zaživela leta 1900. Odpravljeno je bilo pocestništvo in uvedene javne hiše z zdravstveno kontrolo prostitutk;
- 1. januarja leta 1898 je bila odprta ljubljanska termoelektrarna z istosmerno elektriko, katere tok se je sprva uporabljal za mestno razsvetljavo, od 6. septembra 1901 pa tudi za električno cestno železnico (tramvaj);
- smeti so Ljubljančani odmetavali neorganizirano na dvorišča, vrtove ali v Ljubljanico, medtem ko so jih od leta 1909 odvažali z vozovi, Ljubljana je takrat imela štiri. Občinski svet ni sprejel Hribarjevega predloga za nabavo zaprtih posod za smeti (Hratwitzkowich), ki bi jih v Ljubljani potrebovali 1117;
- javne sanitarije, ki so bile zgrajene na javnem mestu leta 1895, so povzročile nejevoljno zgražanje Ljubljančanov;
- na kulturnem področju se je MOL poleg tega, da je že imel srednje in višje šolstvo, začel leta 1898 boriti tudi za ustanovitev slovenskega vseučilišča, vendar se ta želja ni uresničila do konca avstrijske monarhije. Prav tako je leta 1898 ustanovil Mestni arhiv ter pozneje postavil tri spomenike: 1898 posvečenega cesarju Franc Jožefu, 1905 Prešernu in 1909 Trubarju. MOL je znatna sredstva dajal tudi Slovenski filharmoniji, si prizadeval za ustanovitev mestne godbe in ustanovitev ljudske knjižnice.

Do kod je segalo mesto Ljubljana sredi 19. stol. v svojem prostorskem in gradbenem razvoju, je najbolj razvidno iz slike 22 (str. 42) po načrtu Emila Lutterotia iz leta 1860 s takratnimi vojaškimi kompleksi v mestu.

3 VOJAŠKI KOMPLEKSI IN MESTO LJUBLJANA OD KONCA 19 STOLETJA DO KONCA DRUGE SVETOVNE VOJNE (od 1880 do 1945)

3.1 LJUBLJANSKA GARNIZIJA NA PRELOMNICI 19. IN 20. STOLETJA

Za Ljubljano je z vojaškega vidika zelo pomembno obdobje na prelomnici med 19. in 20. stoletjem, to je čas, ko je na avstrijskem prestolu vladal cesar Franc Jožef I. (1830–1916). Že pred njegovim prihodom na prestol (2.12.1848), so narodi različnih nacionalnosti znotraj avstrijskega cesarstva začeli zahtevati preobrazbo monarhije v zvezo enakopravnih narodov. Ta stoletna težnja se je pod vplivom francoske revolucije (leta 1848) sprevrgla v oborožene vstaje, ki jih je cesar Franc Jožef med letoma 1848 in 1849 krvavo zadušil (Severna Italija, Ogrska in Češka). Prevezel je oktroirano ustavo (1848–1851) s centralizirano vladavino ter tako želel ohraniti večnacionalno državo.

Vstajo je vojaško zadušil, ni pa mogel zatreti ideje o osamosvojitvi, ki se je še bolj utrjevala v zavesti narodov, še posebej, ker se je ta že razvijala tudi med južnoslovanskimi narodi, ki so težili k odcepitvi od Avstrije in medsebojni povezavi v južnoslovansko skupnost.

Dokaz je lahko tudi dejstvo, da je bila Avstrija v ponovni vojni z Lombardijo in Sardinijo s pomočjo Francije (1857–1859), z izjemo Benečije, izrinjena iz Severne Italije. Benečijo je izgubila nekaj let pozneje v avstrijsko-pruski vojni leta 1866. Že naslednjega leta -1867, po uporu na Ogrskem, je morala Avstrija skleniti avstro-ogrsko pogodbo, s katero je Ogrska dobila svojo administrativno oblast pod avstrijsko krono.

Podobne težave so nastajale tudi na jugovzhodnem delu države. Začutila je, da so se balkanski narodi v boju proti Turkom vse pogosteje povezovali z Rusijo. Tako je najprej izgubila območja Vlaške, Srbije in Beograda, ki jih je pridobila z mirovnim sporazumom, podpisanim v Požarevcu leta 1718, po vojni, ki jo je Avstrija vodila s Turčijo v letih med 1716 in 1718.

Pozneje je vodila stalne ali občasne vojne v Bosni od leta 1716 pa vse do leta 1878, v katere se je leta 1876 vključila Srbija, leta 1878 pa tudi Rusija.

Leta 1878 je prišlo do Sanstefanske pogodbe, pozneje pa tudi do berlinskega kongresa, s katerim se Avstro-Ogrski daje pravica, da zasede in upravlja Bosno, vendar pri tem turški sultan zadrži suverenost. Temu so se uprli muslimanski fevdalci v Bosni in leta 1881 začeli upor. Avstrijska monarhija je potrebovala štiri mesece in 200.000 vojakov, da je ta upor vojaško zadušila. Leta 1908 je Avstrija objavila pridružitvev Bosne (aneksijo), leta 1909 pa uvedla ustavo. S tem je iz Bosne izrinila Ogrsko in še bolj zaostrila notranje odnose v Bosni, ki so na koncu privedli do atentata na prestolonaslednika Ferdinanda (28.6.1914) in končno do prve svetovne vojne. (Priloga 25)

V takih političnih in vojaških okoliščinah, ki so bile vladale na JV in JZ takratne avstro-ogrske državne skupnosti na prelomnici med 19. in 20. stoletjem, je bilo sklenjeno, da se v Ljubljani zgradijo nove vojašnice in poveča število vojakov.

Takratno strateško pomembnost Ljubljane za avstrijsko cesarstvo spoznavamo pravzaprav šele s primerjavo med številom prebivalstva Ljubljane in številom vojakov v Ljubljanski garniziji na prelomnici med 19. in 20. stoletjem. Podatki iz tega obdobja kažejo, da je imela Ljubljana leta 1890 36.678 prebivalcev, medtem ko je bilo v mestu nameščenih okrog 2.000 vojakov (5,5 %). Okrog leta 1900 je imela Ljubljana 45.017 prebivalcev, ljubljanska garnizija pa okrog 2.580 vojakov (5,73 %), leta 1910 je imela Ljubljana 56.844 prebivalcev, ljubljanska garnizija pa okrog 3.100 vojakov (5,45 %).

Ljubljanski garnizon, ki se je takrat nahajal na relativno mirnem območju cesarstva, je imel zaradi svoje težiščne lege pomemben strateški pomen za državo. To je predvsem razvidno iz odnosa države do dežele Krajske in Ljubljane, o čemer priča odredba z datumom 11. julij 1879. Avstro-Ogrsko cesarstvo je tako za deželo Krajsko uvedlo uredbo, s katero se bo določila vrednost, ki pripada deželi zaradi namestitve (kvartovanja) in oskrbe vojakov.

Uredba je bila vzrok, da je bila v Krajskem deželnem odboru opravljena celovita analiza stanja pretekle namestitve vojakov v ljubljanski garniziji. Ta je bila v obliki poročila 9. junija leta 1880 posredovana Deželnemu zboru. Pri tem so bili posredovani tudi podatki, ki govorijo

o tem, da je bilo poskrbljeno za namestitvev 928 navadnih vojakov ter za začasno namestitvev 2052 vojakov, in da bi se za silo to število lahko povečalo še za novih 2062 vojakov. Poleg tega bi bilo treba poskrbeti tudi za namestitvev častnikov, pisarn, skladišč in konjušnice. Iz analize je razvidno tudi to, da je v letih od 1874 do 1879 vojaška oblast za začasno namestitvev vojakov v Ljubljani vrnila 4.025 guldnov in 37 kron za 276.085 porcij.

V sklopu zgornje analize je vojaška komanda vnesla v načrt mesta Ljubljane tudi pregled vseh lokacij, ki jih zasedala vojska, »Plan der Stadt Laibach«. V tem načrtu so jasno označeni objekti, ki so last vojske (poševno šrafirani), in objekti, ki jih ima vojska v najemu (oštevilčeni), z opisom pripadajočih enot. Z dvojno črto so bili označeni javni objekti. Iz načrta je razvidno, da se je v takrat v Ljubljani nahajalo izredno veliko število vojakov. Ti so bili nameščeni v objektih, razpršenih po vsem mestu. (Priloga 26)

Z novo uredbo so se glede na prejšnje čase v zvezi s problematiko namestitve vojakov v Krajski deželi občinam odprle nove možnosti za učinkovitejšo rešitev tega obvezujočega problema. Pri tem pa je bila raven namestitve vojakov zelo izboljšana. Krajski deželni vladi je bilo prepuščeno, da sama odloča, kako bo rešila ta problem, ali z zidanjem novih deželnih vojašnic ali pa da odobrijo subvencije tistim občinam, ki zaradi razporeditve vojakov v miru potrebujejo vojašnice.

Deželni odbor v svojem poročilu navaja, da niso predvidene razporeditve vojakov v mirnem času in gradnja vojašnic v drugih mestih, razen v Ljubljani. V Ljubljani je bila predvidena namestitvev 1966 vojakov in 198 konj. Vse do takrat so lahko uporabne državne in zasebne vojašnice v Ljubljani omgočale namestitvev le za 1543 vojakov in 224 konj, kar pa ni zadostovalo še za dodatnih 423 vojakov.

Deželni odbor je analiziral tudi stanje najetega objekta Cukrarne, ki je prenovljen v vojašnico za deželni domobranski bataljon št. 25 (do 31. marca, leta 1883). Ta ni ustrezala niti prostorskim niti higiensko-tehničnim pogojem, ki jih je postavilo poveljstvo Kranjske domobranske komande v Gradcu. Bilo je zato ukazano, da se ta vojašnica opusti po izteku najemnega roka (31. marca 1883) ter da se za imenovani bataljon izgradi nova. (Priloga 27)

Na podlagi analiz v materialno-pravnem smislu breme za izgradnjo vojašnice ne bi padlo le na MOL, temveč bi se obveznosti enakomerno porazdelile na vso Krajsko deželo. MOL je takoj spoznala, da bo imela očitno korist od večje garnizije v Ljubljani in da pri tem ni treba odlašati z zidanjem nove vojašnice. Predvidevala je, da bo treba sezidati za stalno namestitev vojakov v Ljubljani zgraditi verjetno dve vojašnici, in sicer eno, že zgoraj omenjeno, za vojake 25. bataljona deželnih domobrancev in morebiti še eno za namestitev bataljona pešcev.

Dogodki, ki so sledili, so pokazali, da se ni spremenil le vrstni red gradnje vojašnic v mestu, kot je to priporočil Deželni kranjski odbor, pač pa tudi obseg gradnje. Verjetno je do teh sprememb prišlo zaradi višjih, zaupnih razlogov, ki so vedno prisotni, kadar vojska v imenu države in politike želi uresničiti svoje načrte.

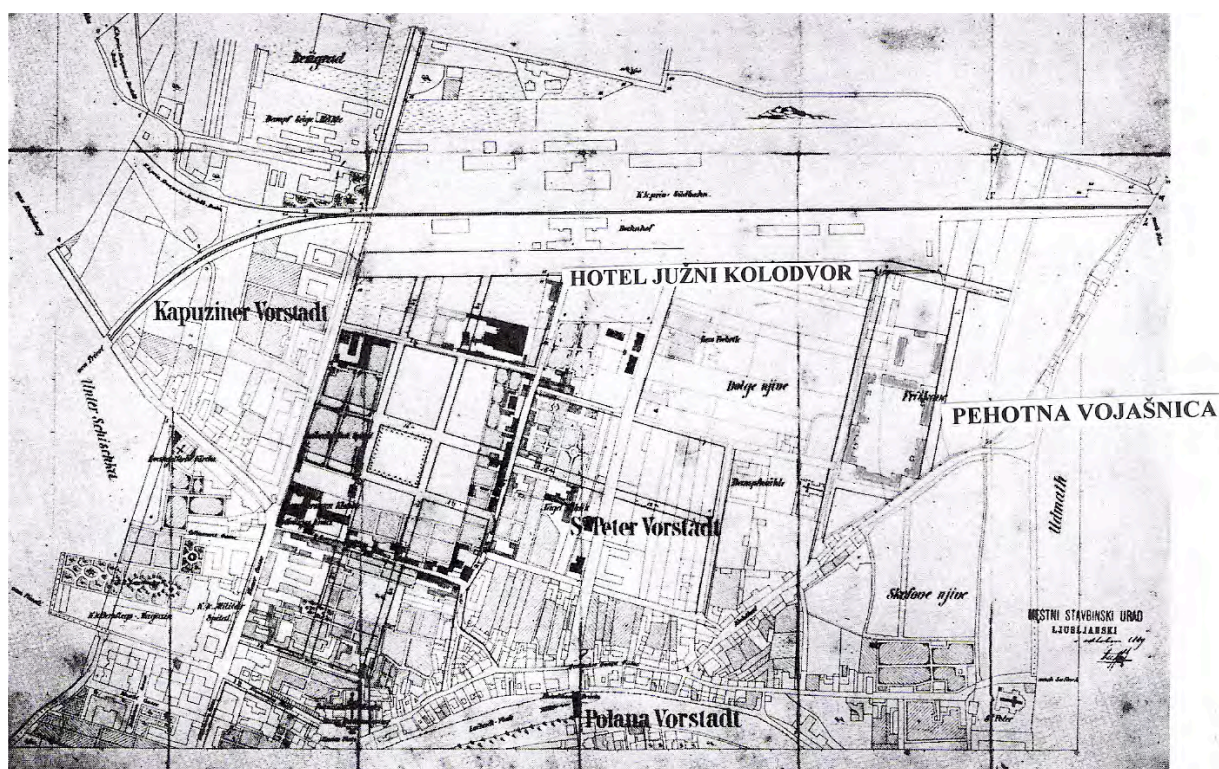
Prav zaradi odločitve, da se novi vojaški kompleksi locirajo samo v mestu ter materilnih obveznosti in težava, v katerih se je nahajal MOL pri njihovi uresnitvi, sem sklenil, da tej temi namenim nekaj več pozornosti.

Najprej so se začele priprave na gradnjo Mestne pehote vojašnice–Belgijske.

3.1.1 Gradnja Mestne pehotne vojašnice–Belgijske leta 1888 (Staedtische Infanterie Kaserne)

3.1.1.1 Lokacija vojašnice

Iz regulacijskega načrta Mestnega stavbnega urada iz leta 1889 je razvidno, da je lokacija za ta vojaški kompleks izbrana na obrobju Šempetrskega predmestja v Kravji dolini, ki so jo (menda) že v 17. stol. tako poimenovali zaradi živalskih sejmov. Nahajal se je na prostoru poleg Dolgih njiv in Friškovca, kjer so nekoč obglavljali in obešali hudodelce. Ta prostor še ni bil razdeljen na gradbene parcele in je takrat bil najbližji objekt nova železniška postaja s severne strani kompleksa, na južni strani pa posamezni stari objekti šempetrskega predmestja. Hkrati z gradnjo vojašnice je bila v njeni neposredni bližini zgrajena edino le cerkev Srca Jezusovega (1881-1883/1884).

Slika 23. Regulacijski načrt predela mesta Ljubljane do kolodvora južne železnice, leta 1889.

Fig. 23. The regulation plan of the town Ljubljana to the railway station of the southern railway-track, in the 1889th year.

Površina zemljišča, ki je bilo namenjeno gradnji vojašnice, je bila 2 ha 93 a in 13 m² in je obsegala parcele št. 210, 167, 173/I, 243, 362, 363 k.o. Tabor, zemljiškoknjižni vložek 180 k.o. Šempetrsko predmestje.

S severne strani se je kompleks naslanjal na novo Cesto ob južni železnici, ki je bila široka 20 m (danes Masarykova ulica). Zahodni del se je naslanjal na nekdanjo Zeleno pot, ki je bila široka 18 m (danes Metelkova), vzhodna stran kompleksa je mejila na Vojaško ulico, širine 16 m (danes Maistrovo proti Friškovcu). Južni del, brez zgrajenih objektov, se je naslanjal na poševno cesto Hradetskega (danes Vidovdanska). Ta je po diagonali prečkala današnji Taborski park, ki je z vojašnico in cerkvijo takrat oblikoval park trikotne oblike tako da se je kompleks vojašnice poševno naslanjal na cesto Hradetskega. Ko se je po zgraditvi Taborskega doma (1920) oblikoval tudi Taborski park trapezne oblike, je nekdanja ulica Hradetskega pustila svoje sledi na tlorisu tega kompleksa.

Problem, ki se mu pri gradnji te vojašnice v takratnih gradbeno urbanističnih okoliščinah mestna uprava ni pravočasno izognila, je v tem, da je bil prostor okoli vojašnice kmalu po njeni

izgradnji že razdeljen na parcele za gradnjo prihodnjih civilnih objektov. To pomeni, da s takratnih prostorskih in urbanističnih vidikov ni bilo nič napačnega v tem, da bo nova vojašnica stala prav v nastajajočem mestnem jedru. Gradnje takratne nove in moderne vojašnice so se lahko samo veselili, saj so se vsi skupaj tako izognili obvezni namestitvi vojakov na domovih. Tako je njeno ime Mestna vojašnica izražalo pravo stanje in odnos do njene urbane lege.

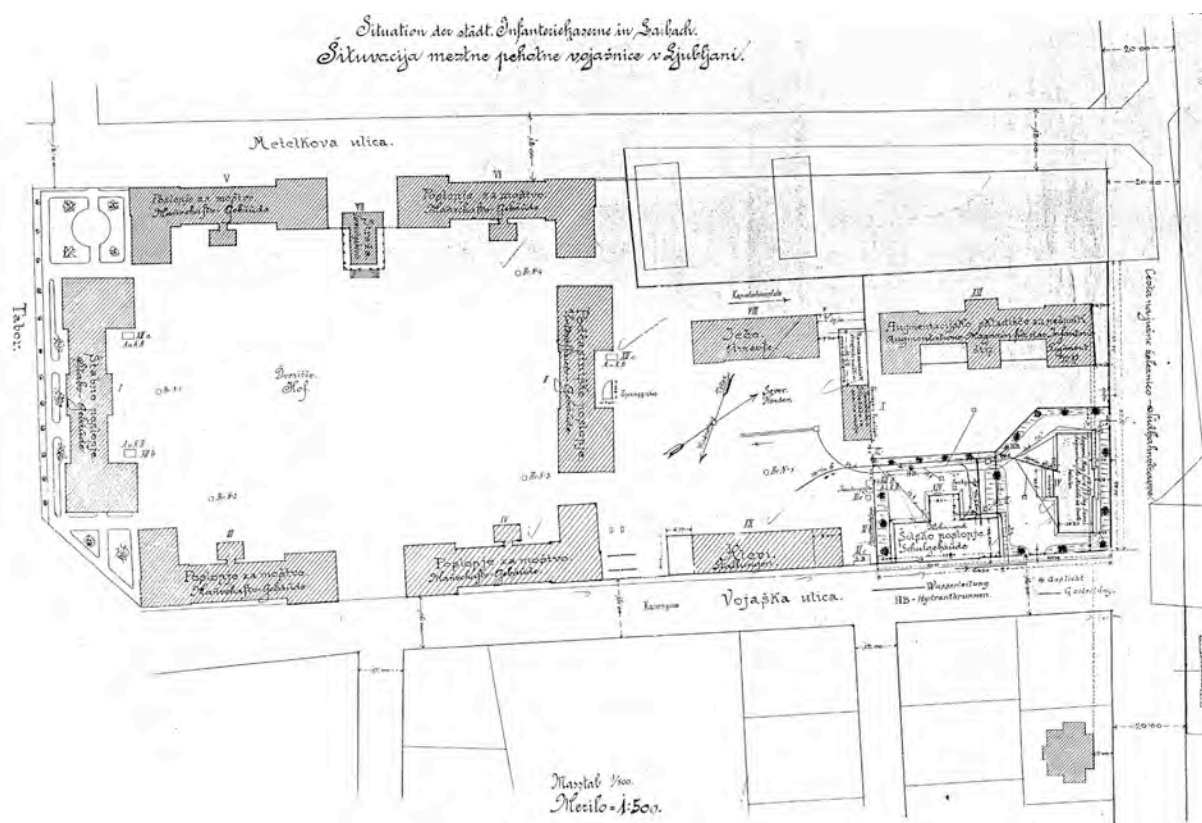
Pri izgradnji Mestne pehotne vojašnice lahko uporabimo v polni meri izraz »vojaški kompleks«. Ta vojašnica namreč ni obsegala samo objektov za namestitev vojakov, temveč je bila zgrajena z vsemi spremljajočimi objekti, ki so urbanistično posodabljali takratne vojaške komplekse v Evropi in v državah avstrijskega cesarstva na prelomnici 19. in 20. stoletja. Ta kompleks predstavlja enega prvih tovrstnih sodobnih vojaških kompleksov, zgrajenih v Ljubljani in Sloveniji nasploh, v urbanistično zaprtem paviljonskem sistemu.

3.1.1.2 Vsebina kompleksa

Objekti, ki so se nahajali v kompleksu, so bili tako razporejeni, da so predstavljali vojaški tabor s petimi različnimi funkcionalnimi skupinami objektov, v dveh zasebnih delih–dvoriščih (južnem in severnem). Vsi objekti so bili oštevilčeni z rimskimi številkami od I do XXVI, ki jih bom tudi sam uporabljal v nadaljnji obravnavi.

Največja skupina objektov vojašnice so bili objekti prvega dvorišča, ki so bili na južnem delu kompleksa in oštevilčeni s številkami od I do VI. Objekti so bili obodno razporejeni v kompleks, dotikajoč se zunanjih mestnih cest. Ti večnadstropni objekti vojašnice s svojim renesančno-baročnim arhitektonskim videzom in urbanističnim konceptom razklenjenih stavb obrnjenih proti cesti, so kot zaključena celota dajali vtis mestne četrti, čeprav je v njih veljal zasebni režim življenja.

Z notranje strani kompleksa so bili objekti vojašnice hierarhično in simetrično razporejeni okrog južnega dvorišča, ki je bilo namenjeno za t. i. »postrojavanje« in za preostali del dnevnega programa vojaške izobrazbe, ki ni vezana na terenske vaje.

Slika 24. Situacija kompleksa, Mestna pehotna vojašnica – Belgijska.
Fig. 24. The site plan of the complex, city infantry barracks – the Belgian's.

Glavni štabni objekt v obliki črke E je stal na južni strani dvorišča, nasproti stanovanjskega objekta za podčasnike v obliki črke C na severni strani dvorišča. Stanovanjski objekti za vojake v obliki črke L, po dva in dva, z vzhodne in zahodne strani, so zapirali drugi dve strani južnega dvorišča.

Glavni objekt prve južne skupine zgradb je bil objekt štabnega poslopja št. I (komanda garnizona Ljubljana). Imel je pritličje in tri etaže. Njegova prvotna glavna vzdolžna fasada je bila obrnjena proti Taborski ulici. Najverjetneje je bil tukaj prvotno zamišljen uradni vhod v poslopje štaba, kar je razvidno iz arhitektonskega koncepta fasade s tremi središčnimi vhodnimi oboki, ki so sloneli na dveh osrednjih in dveh stranskih stebrih, ki le neznatno izstopajo iz preostalega dela fasade. Tako poudarjen vhod se je preslikaval po celotni višini fasade do podstrešja, ki je bilo tudi arhitektonsko poudarjeno v smislu laterne s štirikapnim ostrešjem. To je dominiralo nad drugimi strehami središčnega dela objekta in je bil okrašen z arhitektonskimi elementi ter cesarskim grbom. Leva in desna stran tega 35 m dolgega objekta s strehami, ki so bile nekoliko nižje od osrednjega dela, so se zaključevale s poudarjenimi fasadami. Celotna stavba je bila obdana s horizontalnimi venci, ki so hierarhično delili objekt

po vertikali, tako da je prvi obkrožal masivno pritličje kot znak moči, drugi venec pa je bil pod tretjo etažo. Enotni in strogi ritem okenskih odprtin, na katerih opazamo začetke secesijskih arhitektonskih elementov, je govoril, da v njej vlada strog red. (Priloga 28)

Dva objekta za namestitev vojakov (III in IV) sta zrla s svojimi vzdolžnimi fasadami na Vojaško ulico (danes Maistrovo), medtem ko sta bila druga dva (V. in VI.) obrnjena proti Zeleni poti (današnja Metelkova). Objekti so bili nižji, kot je bilo štabno poslopje, vendar podobno arhitektonsko oblikovani. Po dolžini so dosegali približno 30 m in višino P + 2.

Objekt podčastniškega poslopja št. II je bil v težišču celotnega kompleksa, nasproti štabnemu poslopju, in je s svojo lego zaokrožal prvo skupino objektov ob že omenjenem dvorišču. Objekt je bil dolg približno 27 m in imel višino P + 2.

V to prvo skupino objektov je spadala stražarnica (VII) kot visoko pritlični objekt, ki je bil postavljen med objektoma št. V in VI in se ni dotikal ulice. Imela je dvostranski vhod (vhod-izhod) za vojsko iz kompleksa na Metelkovo ulico, s predprostorom pred stražarnico za lažje prometno vključevanje. (Priloga 29)

Druga skupina objektov je bil vojaški zapor (ječa) št. VIII, višine P + 1 velik približno 19 x 7 m, v katerem so bile celice za kaznovane vojake. Za zaporom, verjetno iz psiholoških razlogov, je bil prostor za praznitev pehotnega orožja, morda pa tudi za hujše dogodke (Kapselschiessplatz). Ves zapor je bil obzidan s 4 m visokimi zidovi.

V prehodnem dvorišču, ki je vodilo proti zaporom ter drugim skupinam objektov, sta stala tudi objekt št. IX, ki je bil hlev za častniške konje, ter objekt št. X za gasilsko orodje in orožarsko delavnico. V isto skupino objektov sta spadala tudi pomožna objekta št. XI in XII - septične jame.

Tretja skupina objektov je obsegala dvorišče z objektom št. XIII, v katerem sta bila verjetno nameščena kuhinja in pehotno skladišče. Objekt je bil pritličen z razigranim tlorisom, ki je imel samo na podolžnem delu objekta etažo, medtem ko so bile na izstopajočih delih pritličja terase.

Četrto skupino objektov je predstavljal objekt št. XIV višine P + 2, ki je mejil na Vojaško ulico (Maistrovo) in ga je obkrožalo dvorišče. Objekt je bil namenjen šolanju.

Peto skupino je predstavljal objekt št. XV tudi prav tako višine P + 2, ki je mejil na Ulico na južno železnico (danes Masarykovo) in je bil namenjen skladišču lovskega bataljona.

Kompleks je bil v začetku brez vodovoda. Kanalizacija je bila urejena z greznicami, ki so bile označene z številkami XII.

Prvi vris tega kompleksa v urbanistični načrt je naredil M. Fabiani v predlogu regulacijskega načrta deželnega stolnega mesta Ljubljane, leta 1895.

Vojaški kompleks Mestne pehotne belgijske vojašnice je bil zgrajen leta 1888 in je deloval v smislu in namembnosti, za katero je bil zgrajen, za avstro-ogrsko vojsko vse do konca prve svetovne vojne, tj. do razpada avstro-ogrske monarhije leta 1917.

3.1.2 Gradnja Domobranske vojašnice v letih 1891 in 1899 (Landwehr Kaserne)

3.1.2.1 Načrtovanje vojašnice

Da je bila Ljubljana zares na strateško pomembni točki za takratne in poznejše dogodke v tem delu Evrope, potrjuje podatek o gradnji novih vojašnic. Avstro-ogrsko cesarstvo je samo tri leta po izgradnji Mestne pehotne - Belgijske vojašnice leta 1888 v Ljubljani začelo priprave na gradnjo še enega novega vojaškega kompleksa za domobrance, in sicer na današnji Roški ulici v Ljubljani. Ljubljana je leta 1890 štela 36.638 prebivalcev, v mestu pa je bilo nastanjenih okoli 2000 vojakov (6,6 %).

Po programskih zahtevah bi nova vojašnica nujno potrebovala 32 prostorov, in sicer za podčastniška stanovanja 2 prostora, za podčastniške sobe 2, za častniško sobo, za navadne vojake 2 (po 24 oseb), za navadne vojake 2 sobi (50 rekrutov), sobo za oblačenje, za bataljonske pisarne 5, šolsko sobo, bolniško sobo, za jetnišnico 4 (s stražnico vred), za kuhinjo 2 prostora (ognjišče, pralnica), stranišče (6 sedežev in 1 pisoar), za delavnico 2 prostora, skladišče 4 in kolarnico en prostor. Pri načrtovanju vojašnice naj bi se upoštevala tudi gradnja

treh stanovanj za stotnike, podrejenega častnika in za okrajnega feldwebla, dodatno pa še hlev za dva do tri konje ter shrambo za konjsko opremo in krmo.

Deželni odbor je s svojim dopisom z dne 9. novembra 1889 seznanil mestni Magistrat v Ljubljani, da je Deželni stavbinski urad pripravil predračun za gradnjo vojašnice za 500 vojakov v višini od 22.000 do 25.000 goldinarjev. Pri tem je menil, da bi bila ta gradnja v korist tudi MOL, ker mu ne bi bilo treba nastanjevati vojakov in bi tako prihranili precejšnje stroške, ki jih morajo plačevati za erarčno odškodnino. Prosil je, naj MOL o tej zadevi razpravlja ter poda svoje mnenje in nasvete v najkrajšem času, ker bo Deželnem zboru že na naslednji seji predložen sklep na to temo.

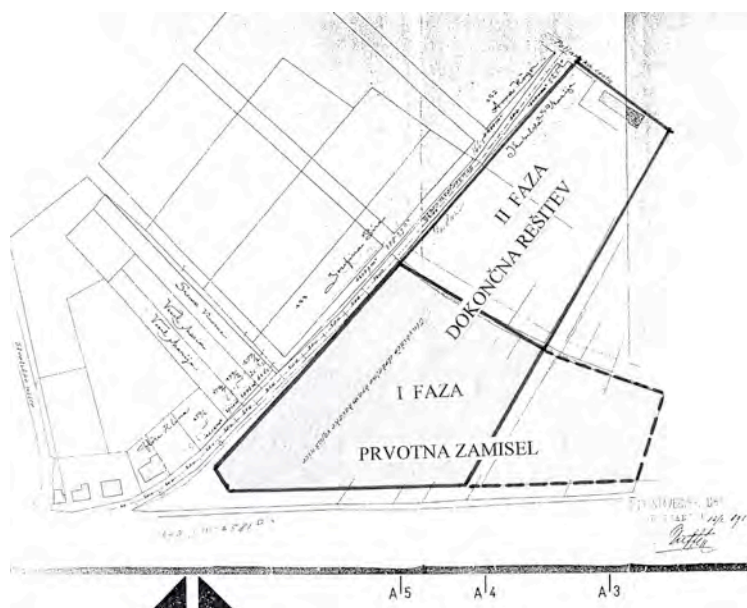
Pomembnost te vojašnice za takratno državno vojsko in tudi drugih vojašnic, ki so se gradile v Ljubljani na prelomnici med 19. in 20. stoletjem, je najbolj razvidna iz sestave mešane komisije, ki je pregledala in odobrila projekt za to vojašnico, in vloge, ki so jo takrat imeli posamezni člani komisije v Deželi Krajski. Člani komisije so bili: »Kr. vladni svetnik Globočnik, kr. deželni zdravstveni referent dr. Kessbucher, kr. stavbni svetnik Ziegler, deželni odbornik-svetnik Murnik, župan Grapeli, deželni nadinginjer Witschl, generalmajor baron Spinetto kot zastopnik graškega brambovskega poveljstva, upravni častnik Karol Kamp, upravni in evidenčni častnik Franc Simonič, polkovnik–zdravnik dr. Thurnwald, stotnik Emil pl. Bartuška iz inženirske direkcije v Trstu, polkovnik Spiridon, vitez Mitrovič in nadintendant Emanuel Waldurga.«.

3.1.2.2 Lokacija vojašnice in razporeditev objektov

Lokacija za to vojašnico je bila določena v Poljanskem predmestju, vzhodno od grajskega hriba, poleg Grubarevega prekopa in daleč od objektov, kot so ljubljanska klavnica in nekateri objekti, ki so že stali ob Poljanski in Streliški ulici. Predvidena je bila na prostoru, kjer so bile do takrat njive in za katerega še ni bilo regulacijskega načrta. Površina zemljišča, ki je bilo namenjeno za gradnjo vojašnice, je bila 5 ha, 67 a in 96 m².

Iz takratnega geodetskega posnetka je razvidno, da so eno glavnih novih ulic, ki je bila v tem prostoru, namenjenem vojašnici, poimenovali Grubarjeva ulica. Ta bi povezovala z zahodne

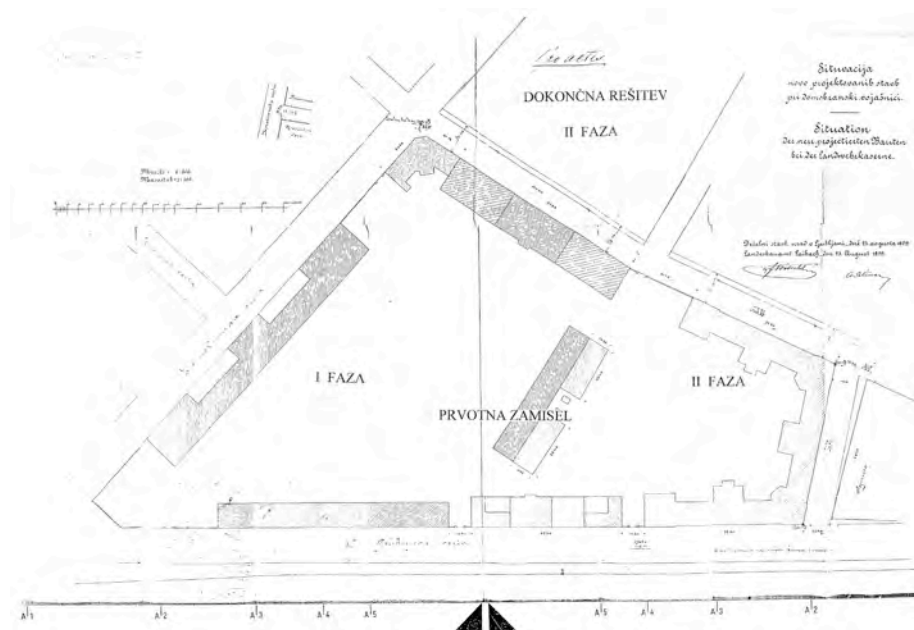
strani kompleksa Karlovški most s Streliško in Poljansko ulico. Kompleks je imel obliko nepravilnega trapeza, ki je s podolgovato stranjo mejil na Grubarjev prekop.

Slika 25.
Domobranska vojašnica, situacija,
geodetska izmera, prvotna zamisel.

Fig 25.
The »Domobranska« barracks, the
site plan, the geodesic's measure;
the primary idea.

Iz regulacijskega načrta, ki so ga pozneje izdelali le za to vojašnico, je razvidno, da je bila že na začetku gradnja vojašnice načrtovana v dveh fazah, ki sta urbanistično predstavljali zaokroženo celoto. Predvidena je bila gradnja dveh dvonadstropnih objektov (v vsaki fazi po en objekt) in s pomožnimi, pritličnimi objekti, ki so kompleks vojašnice delili v dve samostojni celoti – dvorišči.

Slika 26.
Situacija
novoprojektiranih stavb
pri Domobranski
vojašnici, prvotna zamisel

Fig 26.
The Site plan of the newly
designed buildings at the
»Domobranska«
barracks, the primary
idea.

Prvo fazo gradnje (večje dvorišče) je predstavljal objekt podolgovate oblike P + 2 v obliki črke E za namestitev poveljstva in vojakov. Postavljen je bil na zahodni strani kompleksa, ob

takratni Grubarjevi ulici, ki so jo preimenovali v Domobransko ulico (današnja Roška cesta). Severno stran prve faze gradnje je zapiral pritlični pomožni objekt, ki je mejil na novo, neimenovano ulico, vzhodno stran prve faze pa je omejeval manjši pritlični objekt. Z njegove leve in desne strani je bil omogočen prehod za povezavo z drugo fazo gradnje. Osrednji del prve faze gradnje je predstavljalo dvorišče, ki je bilo namenjeno za t.i. »postrojavanje vojakov« in za preostali dnevni program vojaškega izobraževanja, ki ni bilo povezano s terenskimi vajami. Drugo fazo gradnje (manjše dvorišče) je predstavljal strnjen objekt za namestitev poveljstva in vojakov P+2 v obliki črke U s poševnimi stranicami.

Gradnja prve faze vojašnice je bila končana leta 1891 z dokaj spremenjeno prvotno regulacijsko situacijo. Opuščena je bila namreč ideja, da bi celotno vojašnico (prvo in drugo fazo) gradili poleg Grubarjevega prekopa in da bi imela dostop tudi z nove Grubarjeve cesti, ki naj bi potekala vzporedno z Grubarjevim prekopom. Ta ulica ni bila zgrajena, saj se je kompleks prve faze vojašnice razširil vse do meje z Grubarjevim prekopom (danes Strupijevo nabrežje). (Priloga 30)

Druga faza gradnje vojašnice je bila izvedena leta 1899 tj. po ljubljanskem potresu. Vendar ni bila opravljena po prvotni zamisli poleg Grubarjevega prekopa, temveč v podaljškem severovzhodnega dela prve faze zgrajene vojašnice med Domobransko, Poljansko in Kapusovo ulico. Dokončna oblika celotnega kompleksa prve in druge faze gradnje predstavlja tako (kot tudi prvotna zamisel) površino v obliki trapeza, vendar s to razliko, da je najdaljša stranica mejila po novem z Domobransko ulico v smeri SZ-JV. Novi obliki celotnega kompleksa vojašnice je bil prilagojen tudi strnjeni objekt P + 2 v oblike črke U za poveljstvo in vojake. Krak objekta, ki je mejil na Domobransko cesto (danes Roško), je ostal poševen, krak objekta, ki je mejil z današnjo Kapusovo ulico, pa je spremenil svojo poševno lego tako, da je bil postavljen pravokotno na Poljansko ulico. (Priloga 31)

Čeprav je v urbanističnem in vojaškem smislu kompleks predstavljal enotno celoto, je bil razdeljen na dve funkcionalni skupini dnevnega vojaškega programa (južno in severno dvorišče). Vsaka funkcionalna skupina je obdržala svojo samostojnost tudi v povezavi z zunanjim svetom.

Uradni vhod v kompleks je v prvi fazi gradnje (južno dvorišče) vodil skozi osrednji del podolgovatega objekta P + 2, ki je mejil na Domobransko ulico, stranski vhod za vojake in vozove pa je bil prav tako ob tej ulici.

Uradni vhod v kompleks je v drugi fazi gradnje (severno dvorišče) vodil skozi osrednji del strnjene objekta s Poljanske ulice, bil je arhitektonsko bolj poudarjen in višji od drugih delov objekta. Vhod za vojake in vozove pa je bil ob današnji Kapusovi ulici.

Ne glede na to, da objekta za namestitev poveljstva in vojakov nimata enake tlorisne podobe (en podolgovat, drugi strnjen), sta bila konceptualno preprosta in popolnoma enako projektirana. Na ulični strani objektov so bile nameščene pisarne in spalnice za vojake. Z dvoriščne strani so bili hodniki in sanitarije.

Za takratne gradbene dogodke v Ljubljani je bilo izjemno, da se na taki, od mesta oddaljeni lokaciji (nova Domobranska ulica) ter v urbanem in arhitektonsko preprostem okolju gradi arhitektonsko tako imenitna stavba. To je postalo še bolj očitno, ko je bila zgrajena še druga faza vojašnice, v podobi strnjene objekta ob Poljanski ulici, katera zunanja videza nista oddajala vtis, da sta namenjena prav za vojašnico.

Zgrajena v neorenesančnem slogu z močnimi rustikalnimi poudarki v pritličju ter zgornjih nadstropjih, ločenih s horizontalnimi poudarki, se nikoli nista vključila v okolje Pojanskega predmestja. Čeprav sta objekta vojašnice dala identiteto tej soseski, sta ostala kljub vsemu do danes tujka v oblikovnem smislu, saj se njuna takratna, predmestno oblikovana okolica vse do danes ni spremenila. (Priloga 32)

Del zemljišča za gradnjo te vojašnice je brezplačno odstopil mestni Magistrat že leta 1883, in sicer parcelo št. 152 v Poljanskem predmestju. Glede na to, da za navedeno gradnjo ne bi zadostovalo samo mestno zemljišče (parcela 152) v Poljanskem predmestju, sta bili dodani še parceli št. 150 in 145 (Tonniesovih dedičev).

Površina zemljišča, ki je bilo namenjeno za gradnjo prve in druge faze vojašnice, je bila 56.794 m² ali 5 ha 67 a in 94 m².

3.1.3 Ljubljanski potres leta 1895

3.1.3.1 Ljubljana ob potresu

Potres v Ljubljani se je zgodil v obdobju, ko je bila Ljubljana v procesu spontanega urbanističnega razvoja, ki je potekal v ljubljanskih predmestjih ob njihovem organskem združevanju s starim mestnim jedrom. Z gostejšo pozidavo in na podlagi lokalnih regulacijskih načrtov so se ob štirih glavnih prometnih žilah, ki so povezovale mesto z bližnjo ali daljno okolico (Tržaška, Celovška, Dunajska in Karlovška), ter s tremi bolj lokalnega pomena (Šmartinska, Poljanska in Zaloška cesta) razvijala ljubljanska predmestja. Sem štejemo Trnovsko, Karlovško, Gradiško, Kapucinsko, Šentpetersko, Poljansko in Karlovško predmestje, ki so se pred koncem 19. stoletja (pred potresom) skoraj popolnoma združila z osrednjimi mestnimi deli. V tem času je bil v Ljubljani zgrajen vodovod, načrtovane pa so bile gradnje še drugih naprav, vendar je njihovo izvedbo preprečil potres. (Priloga 33)

3.1.3.2 Vojaški objekti ob potresu

Minilo je le sedem let od gradnje prve moderne vojašnice v Ljubljani, imenovane Mestna pehotna Belgijska vojašnica v Šentpeterskem predmestju, in tri leta od izgradnje Domobranske (brambovske) vojašnice v Poljanskem predmestju, ko je Ljubljana doživela potres. Ta se je zgodil na velikonočno nedeljo, 14. aprila leta 1895, malo po četrtna dvanajsto uro in je trajal 23 sekund.

V Ljubljanskem garnizonu, ki je takrat že predstavljal resno vojaško oporišče, je bilo nameščeno središče (komanda) 28. pehotne divizije, 56. pehotne brigade in intendature in poveljstvo vojaških območij. V Ljubljanskem garnizonu je bilo nameščenih po izgradnji omenjenih vojašnic, okrog 3100 vojakov.

V obdobju potresa so bili v Ljubljani štirje pehotni bataljoni, en topniški polk, peki, lovci in dva bataljona domobrancev.

En bataljon vojakov je bil nameščen v Šentpetski vojašnici. Trije bataljoni, skupaj s komando pehotne polkovnije »Kralj Belgijcev«, so bili v mestni vojašnici na Metelkovi ulici, dva domobranska bataljona v Domobranski kasarni na Roški ulici, artilerijska polkovnija pa je bila takrat nameščena v t. i. Meščanski vojašnici in Rdeči ali Nušakovi vojašnici v Trnovem.

Vojaški objekti v Ljubljanski garniziji so bili med potresom prav tako poškodovani kot drugi objekti v Ljubljani. Vojska je bila začasno nameščena v šotorih v krogu svojih vojašnic. V Pehotno vojašnico–Belgijsko na Metelkovi ulici in Domobransko na Roški ulici se je vojska lahko takoj vrnila, predvsem v objekte, ki so bili novi in zato skoraj nepoškodovani. Šentpetska vojašnica je bila prav tako hitro obnovljena in se je vojska lahko kmalu vrnila vanjo. Takratni Nuškova in Meščanska vojašnica, v katerih je bil nameščen topniški polk, sta bili tako poškodovani, da jih je vojska takoj zapustila, objekti pa se potem niso več uporabljali za vojsko.

3.1.3.3 Vojaški kompleksi v novi regulacijski zasnovi mesta Ljubljane po potresu

Glede vojaških kompleksov pri načrtovanju novih regulacijskih načrtov mesta Ljubljane je arh. Maks Fabiani šel nekoliko dalje od drugih udeležencev in se natančneje poglobil v njihovo problematiko. Nove in tudi že obstoječe vojaške komplekse je vključil v svoj mestni obroč. Z jugozahodnim delom zunanjega obroča ali vzporednice je šel mimo stare Nušakove vojašnice (jahalnica in konjušnica) s podaljškom proti severovzhodu, za Gradom ob Grubarjevem kanalu, mimo nove Domobranske vojašnice proti severu čez Ljubljanico, do nove Ceste ob južni železnici (danes Masarykove) in potem proti zahodu mimo Pehotne vojašnice in železniške postaje. Tako je povezal vse vojaške komplekse v mestu. Opravil je še eno neposredno povezavo med vojašnicami po tetivi vzhodnega dela obroča med Domobransko vojašnico od Grubarjevega kanala pri Streliški ulici, ki je tekla prek vojaškega mostu pri Šentpetski vojašnici, do Mestne pehotne vojašnice, ki se je dotikala po vsej vzhodni strani. Od njegove zamisli je danes ostala le Maistrova ulica s podaljškom v zoženo Rozmanovo, medtem ko most in načrtovana južna stran ulice danes ne obstajata. (Priloga 34)

V svoj novi regulacijski načrt mesta iz leta 1899 je arh. Maks Fabiani v severni del Ljubljane (Bežigrad) podobno vključil v pravokotno mrežo sekajočih se ulic tudi novo Topniško

vojašnico in s tem omogočil regulacijski razvoj civilne družbe v tem delu mesta, medtem pa vojašnico omejil na obseg takratnih vojaških potreb, ne da bi pri tem predvidel možnosti daljšega razvoja, kar se je zgodilo tudi v primeru Pehotne in Domobranske vojašnice.

Novi regulacijski načrti Ljubljane so precej odprli možnost za nadaljni razvoj mesta, predvsem za civilno gradnjo, prav okrog novih vojašnic z mrežo ulic, ki jih je arh. Sitte, glede na funkcijo, ločeval na prometne in stanovanjske ter tudi tako določil njihovo širino. Tudi ulice, ki so se dotikale vojaških kompleksov, so bile dimenzionirane na enak način, od najširših (prometnih) do navadnih (stanovanjskih) ulic. Te so se postopoma začele zapolnjevati z objekti in vključevati vojašnice v mestno jedro. S kakšno hitrostjo se je to dogajalo, bo razvidno iz opisov naslednjih obdobj.

3.1.4 Gradnja Topniške vojašnice leta 1898 (Artillerie–Regiments Kaserne)

3.1.4.1 Načrtovanje vojašnice

Ljubljanski potres je leta 1895 poškodoval stavbe t.i. zasebnih vojašnic, Meščanske in Nuškove v Trnovem, v katerih je bil nastanjen topniški polk. Poškodovani sta bili tako, da nista bili uporabni, zato se je Topniški polk preselil v Gradec.

Obe vojašnici sta ob potresu izgubili svoj prvotni namen. Ni namreč bilo več potreb po zasebnih nastanitvah, ker so bile medtem že zgrajene nove državne vojašnice (Mestna, pehotna in Domobranska vojašnica).

Odhod topniškega polka iz Ljubljane je najbolj vznemiril ljubljanske trgovce in obrtnike, ki so zahtevali od mestne uprave in župana, naj izposlujejo, da se topniški polk ponovno vrne v Ljubljano. Takoj po potresu so se zato začeli intenzivni pogovori Mestne uprave z vojaško komando v Gradcu in na Dunaju. Pogovori, pri katerih je sodeloval tudi župan dr. Ivan Hribar, so se končali hitro in učinkovito. Dogovorjeno je bilo, da se bo topniški polk vrnil iz Gradca v Ljubljano takoj, ko bo mesto zgradilo zanj novo vojašnico.

Kako je župan dr. Ivan Hribar ves čas skrbel za uspešno gradnjo te vojašnice, je še posebej razvidno iz odloka, ki ga je na začetku gradnje izdal o imenovanju nadzornega organa, z določenimi obveznostmi v zvezi z gradnjo kompleksa. Imenoval je tudi tričlansko komisijo za izbiro ograje okoli Topniške vojašnice, ki jo je v dveh različicah predlagal izvajalec del, delniška družba z Dunaja. (Priloga 35 in 36)

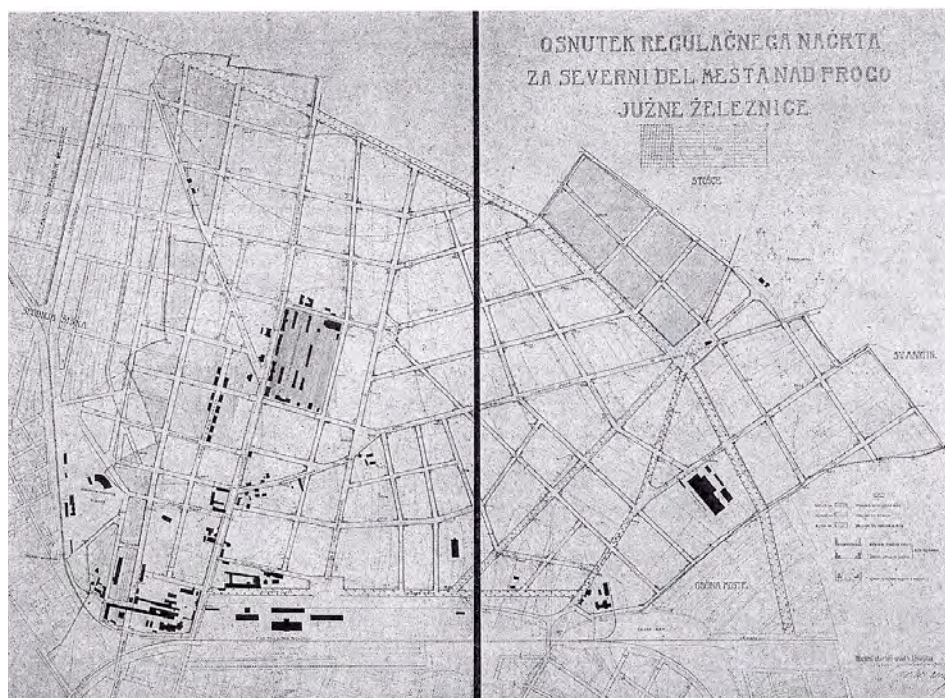
Državno vojaško ministrstvo je leta 1896 v zvezi z nastanitvijo vojske v Ljubljani, tj. z gradnjo nove Topniške vojašnice, samoiniciativno pomaknilo Ljubljano iz VI. v IV. tarifni razred. Zanimivo je, da je vojaško ministrstvo 10 let prej z ukazom z dne 9. februarja 1886 zavrnilo prošnjo MOL, naj bi se Ljubljana iz VI. tarifnega razreda pomaknila v V. razred. Tokratna premestitev Ljubljane za dva razreda je bila z vojaškega vidika zelo pomembna odločitev, ker je to pomenilo, da se država obvezuje, da bo MOL-u plačevala 25 let po 18.049 goldinarjev, namesto pred tem izračunanih 16.916 goldinarjev na leto.

3.1.4.2 Lokacija

Za kompleks nove Topniške vojašnice je bila lokacija določena za Bežigradom. Del tega zemljišča je pokrival park, ki je pripadal Pekovskemu društvu. Tu so se ob prostem času zbirali njegovi člani s svojimi družinami. Ta park je bil le eden izmed številnih, ki so krasili takratno Ljubljano.

Kompleks vojašnic je bil na podlagi regulacijskega načrta M. Fabianija za severni del mesta za železnico, lociran vzdolž desne strani Dunajske ceste, na gradbeno nezazidanem prostoru. Po regulacijskem načrtu je bil preostali prostor okrog vojašnice kvartovsko razdeljen v stanovanjske soseske brez imen ulic, obstajala je le Dunajska cesta. Imena ulic niso bila določena niti v regulacijskem načrtu, ki ga je naredil arh. Koch leta 1902. To pomeni, da ni bilo zanimanja za gradnjo na tem prostoru, ki do takrat še ni bil gradbeno popolnjen, tako kot tudi ne prostor med mestom in železnico.

Prav v primeru Topniške vojašnice se je prvič v avstrijskem cesarstvu zgodilo, da je urbanistična zasnova kompleksa vojašnice temeljila na odprtem zazidalnem sistemu. Prostor vojašnice je bil funkcionalno razdeljen na zahodni del vojašnice, ki je ležal vzdolž Dunajske ceste, in vzhodni del, ki je ležal vzdolž današnje Peričeve ulice.

Slika 27.
J. Koch, lokacija
Topniške vojašnice
po regulacijskem
načrtu za severni del
Ljubljane nad
železnico

Fig.27.
*J. Koch, The location
of the Artillery
barracks by the
regulation plan for
the northern part of
Ljubljana above the
railway*

Pozneje (po prvi svetovni vojni) so bile okoli vojašnice oblikovane ulice, tako da se je zahodna stran kompleksa naslanjala na Dunajsko cesto, severna stran na današnje Topniško ulico, vzhodna stran na današnje Peričevo in južna na današnje Kržičevo ulico.

Površina zemljišča, ki je bilo namenjeno za gradnjo vojašnice, je bila 5 ha 93 a in 80 m² ali 59.380 m². To so bila zemljišča na parcelah 448/2, 450/2, 452/2, 453/2, 455/2, 498/3 in 69/3, ki so pozneje vpisane v k. o. Bežigrad pod št. 970/1 in 970/2.

Skupina glavnih objektov vojašnice je bila simetrično razporejena v severozahodnem delu kompleksa. Oklepala je osrednji dvoriščni prostor, ki je bil namenjen postrojitvi vojakov in drugemu vojaškemu izobraževanju, ki ni bilo povezano s terenskimi vajami. Glavno poslopje poveljstva P + 1, v katerem je bil uradni dostop v vojašnico in do osrednjega dvoriščnega prostora, je stalo ob Dunajski cesti. Na njegovi levi in desni strani, prav tako ob Dunajski cesti, sta stala objekta P + 1 za namestitev vojakov. Drugi pomožni objekti za namestitev topov so zaključevali osrednji dvoriščni prostor s preostalimi treh strani. Z jugozahodne strani glavne skupine objektov, prav tako ob Dunajski cesti, sta stala objekt za podčastnike in objekt za izolacijo. (Priloga 37)

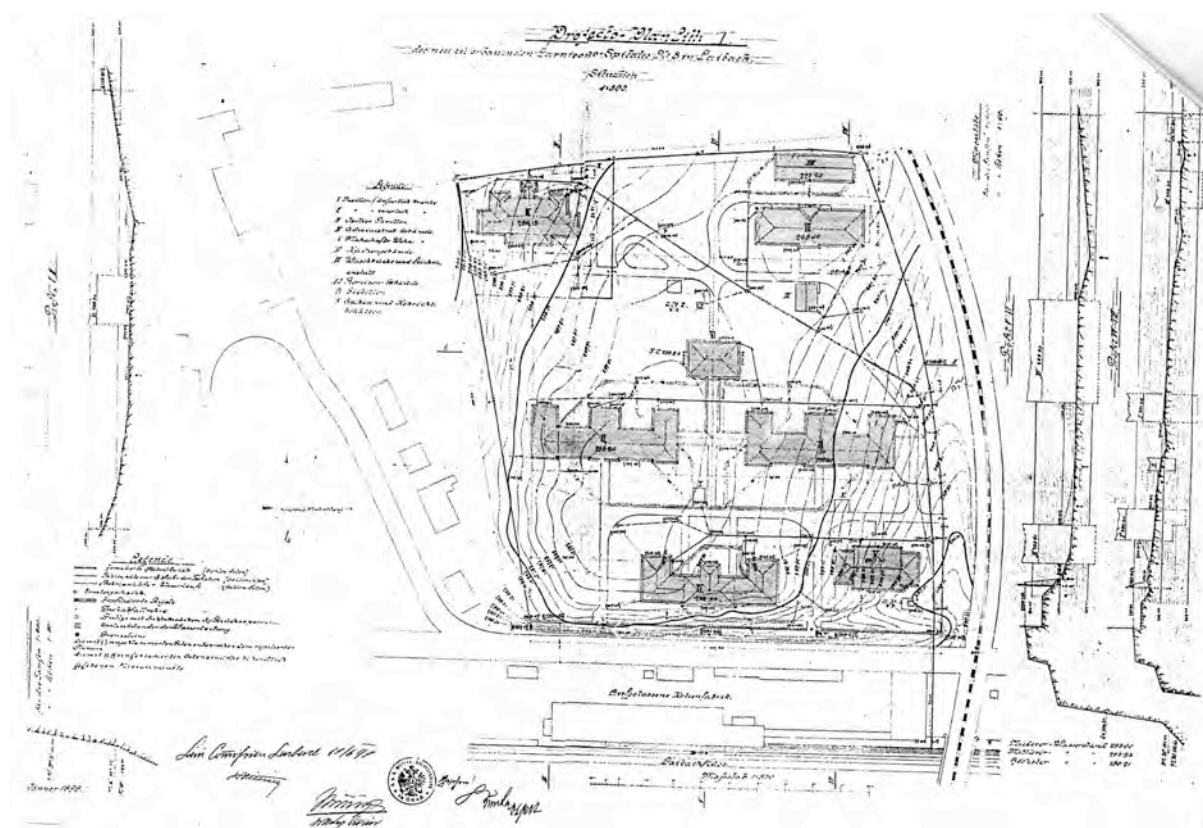
Z vzhodne strani kompleksa vojašnice je bil postavljen objekt jahalnice in objekti za namestitev konj. Preostali prostor tega dela vojašnice je bil namenjen praktičnim vajam s konji na odprtem prostoru. S te strani vojašnice je bil tudi vhod za vleko topniškega orodja in drugih potrebščin za konje in konjsko vleko. (Priloga 38)

Vsi objekti vojašnice so bili oblikovani v secesijskem slogu. Stroški gradnje so bili izračunani na podlagi projektov, ki jih je pripravila stavbna družba Union. Narejeni so bili po tehničnih predpisih in vojaških zahtevah ter odobreni na Vojaškem ministrstvu. Skupni stroški gradnje so znašali približno 525.000 gold.

3.1.5 Gradnja Garnizonske bolnišnice v Vodmatu, leta 1899 (Garrisonsspital)

Potres, ki se je v Ljubljani zgodil leta 1895, je močno poškodoval tudi poslopje samostana sv. Klarise. Ta objekt je avstrijska vojska uporabila za namestitev vojaške bolnišnice. Samostan sv. Klarise je stal v Kapucinskem predmestju na ozemlju med današnjo Slovensko cesto (takrat Dunajsko), Cankarjevo cesto (takrat Ul. Franza Josefa) in Štefanovo ulico, ki takrat še ni bila urejena, ter je segalo vse do današnje Prežihove ulice. Znotraj tega kompleksa so bili še samostojni objekti vojaškega obskrbovališča (Militaer Verpflegs Magazin) in jahalnice. Samostan, ki ga ni bilo več mogoče popraviti, so zrušili, njegovo vsebino (vojaško bolnišnico) pa preselili na drugo mesto. (Priloga 39)

Nova lokacija za vojaško bolnišnico je bila izbrana in določena leta 1896 na območju Vodmata, v jugovzhodnem delu Šentpeterskega predmestja. Izbrana lokacija je med Zaloško ulico na južni strani in dolensko železnico na vzhodni strani kompleksa. Prostor med bolnišničnim kompleksom in železnico je bil namenjen novi ulici, po kateri danes poteka Grablovičeva ulica. Njena severna stran je takrat mejila na prazne parcele (njive). Ob robu Malenškove ulice so stale hiše, ki so imele zadaj vrtove, ti pa so mejili na dvorišče bolnišničnega kompleksa z zahodne strani. Prav ti, Malenškova in Šlajmerjeva ulica, sta spremljali ovinek Ljubljanice pred njeno regulacijo, ter predstavljali glavno cestno pvoezavo med Šentpeterskim predmestjem in Mostami. (Priloga 40)

Slika 28. Situacija bolnišnice z objekti

Fig. 28. The Site plan of the hospital with the buildings

Cel kompleks, kot je razvidno iz njegovega talnega načrta (situacije), je ležal skoraj 1 m nižje od nivoja preostalega terena, ki ga je obkrožal. Pred regulacijo Ljubljance je bilo to verjetno močvirje.

Površina zemljišča, ki je bilo namenjeno za izgradnjo bolnišničnega kompleksa, je znašala 3 ha 26 a in 00 m², ali 32.600 m². To zemljišče je prvič s pravico na nepremičninah vknjiženo 25. 9. 1897 kot Militar Aerar. parc. št. 245 k. o. Šentpeter, zemljiškoknjižni vložek 127 k. o. Šentpeter.

Bolnišnični kompleks je paviljonsko zasnovan z urbanistično razporejenimi objekti po takratnih potrebah. Njihova prvotna razporeditev je najbolj razvidna iz priložene situacije. Objekti v kompleksu so bili oštevilčeni z rimskimi številkami od I do X. Posamezni objekti so bili podkleteni, v njih so bile kotlovnice centralne kurjave s prostori, namenjenimi za shranjevanje drv in premoga.

Objekti so bili znotraj kompleksa povezani s cestno in vodovodno mrežo ter s kanalizacijo, ki se je takrat iztekala v reko Ljubljanico. Gradnja objektov je potekala med letoma 1896 in 1899 po načrtih vojaškega gradbenega oddelka iz Gradca (Militar Bauabteilung, Graz) pod nazivom Cesarska garnizijska bolnišnica. Čez Ljubljanico je bil leta 1915 zgrajen most, ki je neposredno cestovno povezoval bolnišnico z Domobranksko vojašnico in vojaško oskrbovališče.

Glavni objekti bolnišnice, projektirani v oblike črke E in višine P+2 so neohistoricistično oblikovani. Vsebinsko so bili tako urejeni, da so imeli prostoren središčni vhod, ki se je pretakal v stopnišče za zgornje etaže. Levo in desno od vhoda so vodili ekscentrično postavljeni hodniki z sobami v središčnem delu samo z ene strani dočim z druge strani hodnika so imeli sobe samo na koncu objekta. Ostali objekti v kompleksu so bili pritlični in enostavnenejši ter prilagojeni namenu. (Priloga 41)

3.1.6 Gradnja Škofijskega zavoda Šentvid (1901-1905)

Škofijski zavod, ki je bil kot katoliška gimnazija, namenjen za srednje izobraževanje prihodnjih študentov teologije, je po drugi svetovni vojni spremenil namembnost. Objekt je postal in ostal vojašnica vse do osamosvojitve R Slovenije leta 1991. To je razlog, da se ta objekt obdela v celoti v okviru vojaških objektov in kompleksov, od njegovega načrtovanja leta 1898 do današnjih dni (2009).

Gradnja Škofijskega zavoda v Šentvidu nad Ljubljano je neločljivo povezana z osebnostjo škofa Antona Bonaventure-Jegliča, ki se je kot mlad gimnazijec vnemal za visoke verske ideale in se duhovno oblikoval v letih (1862–1869). Po končani gimnaziji je vstopil v ljubljansko semenišče, ki ga je končal leta 1873, pozneje pa nadaljeval študij teologije na Dunaju in leta 1876 tam tudi doktoriral, leta 1898 je bil izbran za ljubljanskega škofa.

3.1.6.1 Lokacija za gradnjo zavoda

Po zamisli škofa Jegliča naj bi se načrtovana gradnja Škofijskega zavoda v Ljubljani uresničila na škofijski pristavi (Škofijske njive) pri cerkvi sv. Petra v Šentpeterskem predmestju.

Gradnji je nasprotoval predvsem dr. Ivan Tavčar, ki je celo prepričal ves občinski svet in naročil županu, naj prepriča škofa Jegliča, da načrtovano gradnjo opusti, denar pa naj usmeri za gradnjo realne meščanske gimnazije v Ljubljani nakar je le-ta odgovoril, da je za to že prepozno. Župan Ivan Hribar je o tem dogodku zapisal v knjigi »Moji spomini« (str. 349) naslednje: »Ker sem že preje izjavil in sem o tem tudi arhitekta Vancaša poučil, da mestni magistrat stavbi na škofijskih njivah ne bo nasprotoval, zagotovil sem knezoškofa tega vnovič in mu dejal, da mu zaradi »Narodovih« napadov ni potreba opuščati prvotne misli na gradnjo poslopja v Ljubljani. V nikakem dvomu ga nisem pustil, da bo magistrat vlogo za stavbno dovolilo ugodno rešil in da imam za neverjetni slučaj, da pride stvar pred drugo instanco, za to tudi v občinskem svetu zanesljivo večino. – Kljub temu se je knezoškof dr. Jeglič – zlasti glede na dr. Tavčarjevo križarsko vojsko na javnih shodih – odločil za ustanovitev svojih zavodov v Št. Vidu«.

Poleg tega pa je bila na novo izbrana lokacija brez urejenih komunalnih objektov (vodovod, kanalizacija, elektrika). Prostor, ki je bil izbran za gradnjo zavoda, se je nahajal daleč od Ljubljane v neposredni bližini mesta Šentvid na njegovi severovzhodni strani. Od mesta ga je ločila le železniška proga Ljubljana-Jesenice. Z Ljubljano sta takrat obstajali dve cestni povezavi. Ena je vodila prek Kleč, Savelj in Ježice do Dunajske ceste, druga pa skozi Dolnjo in Gornjo Šiško.

3.1.6.2. Gradnja objekta

Za izdelavo načrta je škof Jeglič izbral sarajevskega arhitekta Josipa pl. Vancašo, ki je po njegovem mnenju imel dovolj izkušenj pri snovanju in gradnji tako velikih stavb, kakršne je imel škof v zamislih. Škof je o tem zapisal: »Povpraševal sem po naši domovini, toda nisem mogel izvedeti za moža, kateremu bi mogel velikansko delo zaupati.« Ta trditev škofa Jegliča je bila precej nenavadna, saj so prav v Ljubljani po potresu ustvarjali priznani arhitekti tega časa. (Priloga 42)

Gradnja zavoda je trajala štiri leta. Dijaki novoustanovljenega knezo-škofijskega zasebnega učnega zavoda za gimnazijske predmete so prvič sedli v klopi 21. septembra 1905. leta. Januarja leta 1906 je dunajska vlada izdala ministrski odlok, ki je prvemu razredu gimnazije Zavoda sv. Stanislava podelil tako imenovano »pravico javnosti«. Prva slavnostna matura na

gimnaziji je potekala leta 1913. Že leta 1914 je dunajski minister za uk gimnaziji podelil trajno pravico javnosti, tako da je postala prva popolna osemletna gimnazija s slovenskim učnim jezikom.

Z arhitekturnega vidika stavba škofijskega zavoda v Šentvidu s svojim umirjenim renesančnim okrasjem brez modernih secesijskih dodatkov, značilnih za ta čas, kot monumentalni objekt gotovo zasluži vidno mesto v razvoju slovenske arhitekture.

3.1.7 Gradnja Liceja leta 1907 in Mladike leta 1910

Tako kot Škofijski zavod sv. Stanislava v Šentvidu sta bila tudi Licej in Mladika prvotno namenjena srednješolski izobrazbi, po drugi svetovni vojni pa ostala v uporabi vojske vse do leta 1991. Zato je treba opisati vse v zvezi z njunim nastankom in razloge, zakaj se je spremenila njuna prvotna namembnost.

Ime Mladika izhaja še iz leta 1888, ko je reški trgovec Josip Gorup finančno omogočil ustanovitev društva Mladika in tako položil njegove temelje. Namen društva je bil osnovati šolo za dekleta iz bogatejših slovenskih družin in organizirati kuharsko-gospodinjske tečaje. Gorup je namreč kupil od Krajske dežele posestvo ob Dunajski cesti z nasprotne strani kavarne Evropa (danes Slovenska cesta), na katerem je takrat stalo bolnišnično poslopje s cerkvijo in vrtom, za 120.000 gold. Bil je pripravljen takoj brezplačno prepustiti polovico tega zemljišča med Sodno ulico (današnja Tavčarjeva ul.) in Dalmatinovo ul. mestni občini pod pogojem, da se bolnišnica s tega kraja odstrani in zgradi višja dekliška šola ali da se šola zgradi na neki drugi lokaciji. Poslopje bolnišnice s cerkvijo je bilo med tem v potresu hudo poškodovano, tako kot tudi mnogo drugih stavb v Ljubljani. Ljubljanski občinski svet je zato določil, da Mestna občina za gradnjo liceja določi novo lokacijo.

Uradno ustanovitev je višja dekliška šola (Licej) doživela z županom dr. Ivanom Hribarjem, ki je bil 7. maja 1896 v občinskem svetu mesta soglasno izvoljen. Njegov prvi samostojni referat v vlogi župana je bilo poročilo o ustanovitvi te šole kot najnujnejše naloge mestne uprave. V tej šoli naj bi se uradno uporabljal slovenski jezik. Zavedal se je, da tega ne bo naredil nihče,

ni deželna vlada, če tega na ravni mesta ne bo opravil sam. Deželna vlada ni dovoljevala ustanavljanja drugih srednjih šol, še posebej ne takih, kjer naj bi se uporabljal slovenski jezik.

Mestna občina je leta 1905 podarila novo zemljišče in odobrila gradnjo mestnega dekliškega liceja. Ta kompleks, ki zajema šolo (Licej) in internat (Mladiko), namenjen srednješolski izobrazbi, je bil postavljen med tedanje Bleiweisovo (današnja Prešernova ulico) in Šubičevo ulico ter Levstikovo ulico. Licej je bil na podlagi načrta arhitekta Maksa Fabianija sezidan leta 1907 na današnji Prešernovi ulici, in sicer po vzoru takratnih licejev v Evropi. Leta 1910 je bila prizidana še telovadnica na današnji Šubičevi ulici. Ta objekt danes predstavlja enega najkakovostnejših primerov Fabianijeve moderne arhitekture z začetka prejšnjega stoletja v Ljubljani. (Priloga 43)

Licej, ali po grškem LYKEION, je naziv gimnazije z vrtovi v starih Atenah, kjer so poučevali filozofijo Aristotel in peripatetiki. Ime je prevzel iz gaja, ki je posvečen Apolonu Likejskemu. Ime Licej je pozneje prevzeto posebej za ženske srednje šole.

Zaradi dobro urejenih finančnih razmer je gradnja liceja potekala zelo hitro, tako da je bilo 4.10.1907 ob 11.30 že slovesno odprtje šolskega poslopja, 7.10.1907 pa se je že pričel šolski pouk. (Priloga 44)

Župan Ivan Hribar, ljubljanski župan, pobudnik in uresničitelj te dekliške šole je ob otvoritvi objekta poslal Josipu Gorjupu (vitezu Slavinskem) na Reko naslednjo brzojavko: »Ob priliki otvoritve novega poslopja Višje dekliške šole v Ljubljani Vas preblagovoli gospod, čigar rodoljubni požrtvovalnosti gre za ustanovitev tega zavoda največja in prva zasluga, občinski svet deželnega stolnega mesta Ljubljana najzahvalneje iskreno pozdravlja.«

V spomin na zavednega Slovenca Josipa Gorjupa je bila na levi strani vhoda v poslopje vzidana spominska plošča z naslednjim vpisom:

»To višje izomiki slovenske ženske mladine namenjeno poslopje

Čigar stavbo je s svojim velikodušnim darilom omogočil

JOSIP GORUP, vitez Slavinjski.«

Sezidala je mestna občina ljubljanska 1907

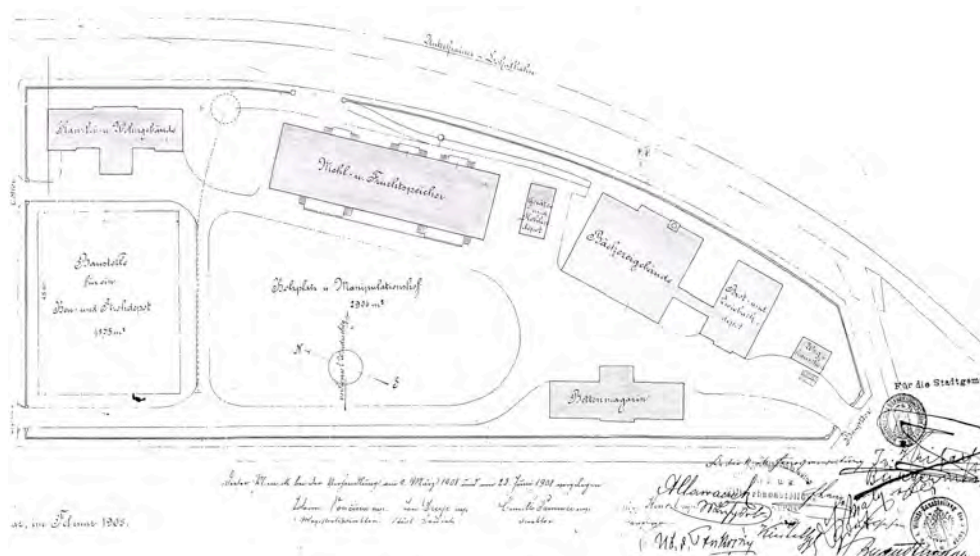
Stavba A - licej je podkletena, s pritličjem in dvema etažama (P + 2). V pritličju je bil vhodni prostor, ki je bil dostopen z ulice in z dvorišča, v njem pa so bili še prostori za trgovski tečaj, učna soba, knjižnica, garderoba in telovadnica. V prvem nadstropju so bili prostori za ročna dela, učna soba in kabineti. V drugem pa so bili prostori za risalnico in dve učni sobi.

Dekliški šoli (liceju) so ob današnji Tivolski ulici od 1910 do 1912 po načrtih arh. Cirila Metoda Kocha dogradili še internat. Ta objekt, stavba B, je imenovan Mladika, kar je danes ime za ves kompleks (za vse stavbe). (Priloga 45)

3.1.8 Gradnja vojaškega oskrbovališča med letoma 1908 - 1910 (Militaer Verpflegs Magazin)

Kot je že bilo omenjeno v točki 3.1.5. (Vojaška bolnišnica), je bil v takratnem vojaškem kompleksu samostana sv. Klarise tudi objekt vojaškega oskrbovališča–skladišče kot samostojni objekt. Po potresu v Ljubljani so vse objekte tega kompleksa postopoma rušili, njihovo vsebino pa prenašali na več novih lokacij v mestu. Objekt vojaškega oskrbovališča najbrž ni bil tako zelo poškodovan, kot je bila bolnišnica, ki so jo bili prisiljeni takoj po potresu ponovno zgraditi že leta 1996. Nov objekt za oskrbovališče–skladišče na novi lokaciji so začeli graditi nekoliko pozneje, in sicer med letoma 1908 in 1910.

Za postavitev večjega števila novih objektov za vojaško oskrbovališče je bil izbran prostor v predmestnem naselju Kodeljevo. Ta kompleks je bil vrinjen v trikotnik med desno obalo regulirane reke Ljubljanice s severne strani, dolenjsko železnico, ki v blagem loku objema prostor z vzhodne strani, na zahodni strani kjer danes poteka Koblarjeva ulica, pa je mejil na njive. Hkrati z gradnjo oskrbovališča je potekala tudi gradnja mostu za cestni promet. Ta je povezal novo cesto, ki je potekala ob oskrbovališču, in cesto, ki je potekala ob vojaški bolnišnici v današnjo Grablovičevo ulico.

Slika 29.
Situacija vojaškega
oskrbovališča
(Militär Verpflegs
Masazin)

Fig. 29.
The Site plan of the
military caretaker

Površina zemljišča je bila 3 ha 01 a in 33 m² in je uvedena v VI. Št. 412 k.o. Poljansko predmestje. Lokacija je danes v občini Center. Iz zemljiških knjig je razvidno, da so to zemljišče v avstro-ogrski državi leta 1910 vknjižili kot državno lastnino (Aerar).

Objekti so bili paviljonsko postavljeni. Njihova prvotna razporeditev v okviru kompleksa oskrbovalnice je najbolj razvidna iz priložene situacije, ki izvira iz februarja 1910. V kompleks sta vodila dva vhoda. Eden je bil predviden kot glavni, uradni vhod, poleg katerega je bila tehtnica, drugi pa je bil predviden le za železnico.

V projektih kompleksa je bila že na začetku predvidena napeljava železniškega tira, ki naj bi se priključil Dolenjski železnici iz ljubljanske smeri takoj potem, ko bi ta prečkala most. Da bi z vagoni lahko prišli do posameznih skladiščnih objektov, so na dvorišču kompleksa načrtovali železniško obračališče. Pri gradnji oskrbovališča so se odrekli gradnji notranjega tira s priključkom na dolenjsko železnico in obračališča.

3.1.9 Gradnja Vojaške orožarne (arsenal), zgrajene okrog leta 1915

Okrog leta 1913 je vojska želela zgraditi objekt za vojaško orožarno v Ljubljani–arsenal. Najprej so načrtovali, da bi to zgradili v Topniški vojašnici na Dunajski cesti, tako da bi kompleks vojašnice površinsko razširili. Kompleks naj bi se razširil po takratni zamisli tako, da bi se povečala Topniška vojašnica v smeri proti vzhodu, vse do današnje Celjske ulice. Ta

zamisel je bila pozneje opuščena in odločili so se, da se orožarnica zgradi na lokaciji, ki se lahko priključi železnici. Tako bi lahko bili oskrbovani tudi drugi garnizoni, kar pa bi bilo iz Topniške vojašnice težko izvedljivo. Dokončno so izbrali lokacijo na današnji Parmovi ulici. (Priloga 46)

Okrog leta 1915 je bila na Parmovi ulici zgrajena orožarna. Ta vojaški kompleks je bil postavljen, kot je razvidno iz priloge 46, med Parmovo ulico s severovzhodne strani in gorenjsko železniško postajo v Šiški z jugozahodne strani. Samostojni objekti v kompleksu so bili razporejeni tako, da so ustrezali takratnim potrebam.

Površina zemljišča je 1 ha 50 a in 85 m² ali 10.585 m². To zemljišče je bilo leta 1915 v državni lasti (AERAR), medtem ko je bilo leta 1929 lastništvo spremenjeno v Državni zaklad kraljevine Jugoslavije. Zemljišče je potem prešlo v zasebno last, kar je razvidno iz odločbe Okrajnega sodišča v Ljubljani z dne 17.12.1945, ko je bilo zaplenjeno družini Muri in Minki Lampert ter preneseno v družbeno last.

Glavni objekt kompleksa je bil zgrajen ob Parmovi ulici, drugi pomožni objekti pa znotraj kompleksa s severozahodne strani in sicer okrog leta 1915. V te objekte je bila nameščena orožarna, ki je v takratnih razmerah povsem zadovoljevala potrebe avstro-ogrske in stare jugoslovanske vojske. Spremembe v tem kompleksu so nastale še po drugi svetovni vojni, ko ga je prevzela JLA.

V arzenalu je bil v obdobju Avstro-Ogrske zgrajen industrijski tir, in sicer na podlagi gradbenega dovoljenja takratne Direkcije državnih železnic v Trstu pod št. 768 z dne 2.3.1915. Industrijski tir se je enostransko odcepil od tira št. 6 postaje Ljubljana-Šiška, desne proge Ljubljana-Jesenice ter potekal v smeri Ljubljane, kjer se je slepo končal v dvorišču uporabnika.

3.2 VOJAŠKI KOMPLEKSI IN MESTO LJUBLJANA V OBDOBJU PRVE SVETOVNE VOJNE (1914-1918)

Atentat na prestolonaslednika avstrijske krone Ferdinanda, ki se je zgodil 28. junija 1914, v Sarajevu je bil neposredni povod za začetek vojne med Srbijo in Avstrijo, posledično pa tudi začetek prve svetovne vojne.

Položaj Ljubljanske garnizije, ki je bila ob začetku vojne v zaledju fronte, se je zaradi nadaljevanja vojne in po tem ko so v vojno stopile tudi Francija, Anglija in Rusija, bistveno spremenil. Še posebej se je to zgodilo, ko se je nekdanja avstrijska zaveznica Italija pridružila nasprotni strani in je tako Ljubljanska garnizija prišla skoraj do prve frontne črte.

Pričakovanja, da bo vojna bliskovita in kratka, se niso izpolnila kot tudi ne zagotovitev zadostnega prostora, ki je bil na začetku vojne načrtovan za namestitev vojakov in ranjencev.

Vse takratne vojašnice v Ljubljani (Pehotna, Domobranska, Topniška, Šempetrska in Nuškova konjušnica) so bile polne vojakov katerih število se je dodatno povečalo, ko se je začela vojna z Italijo. Primanjkovalo je prostora za ranjence, zato so vojaške oblasti uporabljale tudi civilne bolnišnice. Glede na to, da tudi te niso zadostovale, so začeli za namestitev ranjencev uporabljati tudi javne zgradbe splošnega značaja. V ta namen so v Ljubljani za namestitev zasilnih bolnišnic uporabili Obrtno šolo, Licej, Marijanišče, Tobačno tovarno in Unionsko dvorano.

V mestu je bilo med vojno tudi veliko civilnih beguncev, še posebej s Primorske, vojakov, ujetnikov ter ranjencev. Avstrijska vojska je za njihovo namestitev uporabila večino ljubljanskih šol in jih preuredila včasne vojašnice in vojaške bolnišnice. Med zasedenimi šolskimi objekti so bili Škofijski zavod v Šentvidu ter Licej in Mladika.

Na apel Rdečega križa, da so nujni potrebni še dodatni bolnišnični prostori, se je odzval tudi ljubljanski knezoškof Jeglič. Da ne bi zasedli vseh prostorov Zavoda sv. Stanislava in prekinili pouka, je ponudil le del Zavoda za namestitev 350 ranjencev. Glede na to, da je bil Zavod sv. Stanislava poleg železnice, so bili prostori v njem še posebej zaželeni zaradi lažjega transporta

ranjencev s fronte. Že novembra leta 1914 je moral Zavod pripraviti sprejem za 750 ranjencev, medtem ko je bilo treba zagotoviti takrat v Ljubljani skupaj namestitev za 2000 do 3000 ranjencev. Leta 1915, ko se je odprla soška fronta z Italijo, so Škofijski zavodi sv. Stanislava bili v celoti preurejeni v bolnišnico. V Škofijem zavodu je tako med vojno dobilo zdravstveno pomoč približno 38.000 ranjencev.

Prav tako kot Škofijski zavod je na začetku prve svetovne vojne avstrijska armada zavzela tudi kompleks Mladike. Iz njega je izselila šolo in dekliški internat ter ga uporabila kot vojaško bolnišnico. Dijakinje so svoj pouk nadaljevale v Narodnem domu in v Auerspergovi palači na Turjaškem trgu.

3.3 VOJAŠKI KOMPLEKSI IN MESTO LJUBLJANA V OBDOBJU MED DVEMA SVETOVNIMA VOJNAMA (1918-1941)

3.3.1 Ljubljanska garnizija

Po kapitulaciji in razpadu avstro-ogrske monarhije se je Slovenija 1. decembra leta 1918 združila v skupno državo t. i. Kraljevino SHS (Slovencev, Hrvatov in Srbov), pozneje Kraljevino Jugoslavijo. (Priloga 47)

V novi državi je Ljubljana dobilo vlogo pravnega središča Ljubljanske regije z velikim županstvom na čelu, Narodna vlada pa je bila degradirana v nesamostojno pokrajinsko upravo t.i. Savsko banovino.

Med prvo in drugo svetovno vojno je starojugoslovanska vojska leta 1919 zasedla garnizijo Ljubljana in z manjšimi spremembami obdržala vse sorazmerno nove objekte iz obdobja avstrijskega cesarstva. Opustili pa so Šentpetersko vojašnico, kopališče na Špici, konjušnico ter staro zasebno Nušakovo vojašnico, kar se uvršča v tretjo ciklično spremembo vojaških objektov v nevojaško namembnost.

Starojugoslovanska vojska je med obema vojnama investirala le zelo skromna sredstva v gradnjo novih objektov v garnizonu Ljubljana. Predvsem je vložila sredstva v gradnjo novega skladišča streliva v Šentvidu (na Rojah) ter vojaškega letališča s kasarno v Polju, ki je bilo namenjeno tudi civilnim potrebam. Zemljišče za to letališče je bilo odkupljeno šele v petdesetih letih po drugi svetovni vojni. V navedenem obsegu in stanju so se kompleksi ljubljanske garnizije obdržali vse do konca druge svetovne vojne.

3.3.2 Mesto Ljubljana

Predvojni regulacijski načrt mesta Ljubljane ni bil več zadovoljujoč, posebej še, ker je mesto dobilo možnost upravne razširitve na predmestna območja: Spodnje Šiško, Vič, Dravlje, Stožice in Ježico, Rudnik, Nove Jarše, Štepanjo vas, Galjevico, Mestni Log in Rakovo Jelšo. Zaradi tako razširjenega mestnega območja, ki je razen urbanističnega načrtovanja zahteval tudi še razširitev prometne povezave, električnega, vodovodnega in kanalizacijskega omrežja, je bila mestna uprava prisiljena resneje razmišljati o izdelavi novega regulacijskega načrta, ki je že pri pogovorih na mestnem svetu dobil simbolični naziv Regulacijski načrt velike Ljubljane.

Težke posledice je povojna svetovna gospodarska kriza pustila tudi pri nadaljnjem razvoju Ljubljane, ki se je zato zadovoljevala edino s »krpanjem«, tj. z gradnjo manjših stanovanjskih sosesk v Rožni dolini, Zeleni jami, ob Šmartinski cesti in na Kodeljevem, na desnem bregu Ljubljanice ob sotočju z Grubarjevim kanalom, na zahodni strani Bežigrada do Parmove ulice, na Mirju proti Gradaščici, v Trnovem in Šiški ter ob Celovški ulici.

Pred drugo svetovno vojno Ljubljana ni dajala vtisa urbanistično kontinuirano rastočega mesta, ker je bilo v mestnem jedru (znotraj železniškega obroča) še polno nedorečenih in praznih prostorov ter nedokončanih ulic, posebej tistih, ki so vodile proti železniški postaji (Dunajska, Miklošičeva, Kolodvorska, Masarykova, Resljeva). Tokratna stanovanjska gradnja individualnih objektov je že skoraj obkročila vse vojaške komplekse v mestu in jih s tem tudi omejila za prihodnji razvoj. Kako se je mesto pravzaprav razvijalo od najstarejšega jedra srednjeveške Ljubljane v 13. stol. do leta 1929 je najbolj razvidno iz grafičnega prikaza talnega načrta Ljubljane. (Priloga 48)

Mestna občina Ljubljana je leta 1940 razpisala splošni javni vsejugoslovanski natečaj za izdelavo idejnega osnutka regulacijskega programa mesta. Komisija je prejela dvanajst elaboratov vendar se ni odločila, da bi dodelila prvo in drugo nagrado, dodelila pa je tretjo nagrado zagrebškemu arhitektu Jamnjickemu. Poleg tega je komisija predlagala še, da se odkupijo projekti mladih ljubljanskih arhitektov Eda Ravnikarja, Savina Severja, Franceta Tomažiča in Marjana Tepine, učencev Plečnikove arhitekturne šole, navdušencev funkcionalističnega Le Corbusierovega urbanizma.

3.3.3 Škofijski zavod sv. Stanislava med dvema svetovnima vojnama

Škofijski zavod je med dvema svetovnima vojnama želel nadaljevati pouk tako, kot je to bilo načrtovano že od ustanovitve. Združitev južnih Slovanov v novi državi in njihova verska različnost so močno vplivali na notranje življenje in odnose v Zavodu.

Pouk v Zavodu se je moral prilagoditi novemu šolskemu pravilniku, s katerim naj bi se poenotila šolska administracija v vsej državi. Uvedene so bile dijaške knjižice, nov način ocenjevanja dijakov (1-5), pouk se je opravljal le dopoldne itd. Prav tako dijaku ni bilo treba pisati prošnje za sprejem v višji razred, kot je to prej veljalo, ko so lahko učenca zavrnili, če so presodili, da negativno vpliva na druge učence ali pa ni upošteval vseh odločitev Zavoda. Učni program je ostal še naprej v slovenskem jeziku, medtem ko se je zmanjšala uporaba nemškega jezika in latinščine, dodatno pa se je uvedel pouk srbskega jezika. Spričevala, čeprav v slovenskem jeziku, so bila pisana v cirilici.

3.3.4 Licej in Mladika med dvema svetovnima vojnama

Po koncu prve svetovne vojne in po ustanovitvi Kraljevine Jugoslavije kompleksa Mladika niso mogli takoj uporabiti za šolski pouk. Vanj so se vselile nekatere mestne strukture (uprava Železnic), ki so vodile dolge spore okoli izselitve.

Mestna občina ljubljanska je 27.2.1920 sklenila kupno pogodbo z »ženskim vzgojevalnim in naobraževalnim društvom Mladika« (iz vpisa z dne 19.7.1910, je iz zemljiške knjige razvidno, da je »žensko vzgojevalno in naobraževalno društvo Mladika« pridobilo lastninsko pravico na nepremičnini na podlagi kupne pogodbe dne 31.5.1910 s katero je Mestna občina ljubljanska kot kupec pridobila lastništvo na nepremičninah, vpisanih v zemljiškoknjižnem vložku št. 265 k. o. Kapucinsko predmestje Mestna občina v Ljubljani.

Mestna občina ljubljanska se je kot kupec (novi lastnik) zavezala, da bo kupljeno poslopje uporabljala »edino za internat slovenskih deklic in ev. za gospodinjsko šolo«. S tem sta se upoštevala volja donatorja Josipa Gorjupa in namen, zaradi katerega je bila stavba sezidana.

Po prvi svetovni vojni so šestletni licej postopoma podaljševali v osemletno realno gimnazijo. V šolskem letu 1922/23 je začela delovati enoletna mestna gospodinjska šola, ki je dopolnila prejšnje krajše gospodinjske tečaje. Od šolskega leta 1935/36 je mesto postopoma začelo ukinjati žensko realno gimnazijo, in sicer tako, da so začeli drugega za drugim opuščati nižje letnike, proste učilnice pa je postopoma zapolnila II. državna realna gimnazija.

3.4 GRADNJA HOTELA MIKLIČ, POZNEJŠEGA HOTELA METROPOL

S prihodom železnice v Ljubljano leta 1849 je bilo povsem normalno pričakovati, da se bo povečalo tudi število potnikov, ki bodo prihajali v Ljubljano iz osebnih, poslovnih ali radovednih turističnih razlogov. Center mesta, kjer so bila prenočišča za take potnike, je bil za takratne razmere precej oddaljen od postaje, ulice, po katerih je teknel promet peš ali z vozovi, pa so bile blatne in netlakovane (Kolodvorska, Resljeva, Dunajska).

Na prostoru, ki je delil mesto od nove železniške postaje, je bila predmestna Blatna vas, njeno ulico so poimenovali Kolodvorska. Ta je bila gosto in obojestransko pozidana z ozkim pasom zemljišča za hišami, do višine današnje Pražakove oz. Slomškove ulice. Na preostalem delu zemljišča med Blatno vasjo in novo železniško postajo so se raztezale njive v lasti bombažnih

predilnic, ki so v prvi polovici 19. stol. tam zgradile bombažne predilnice, današnjo Pražakovo ulico pa so prvotno poimenovali Bombažno.

Nasproti železniške postaje je bil zgrajen v prvi polovici 19. stoletja enonadstropni hotel Zum Mohren, ki ga je poznejši lastnik preimenoval v Hotel Južni kolodvor. Zgrajen je bil na delu velikega zemljiškega kompleksa, ki je pred gradnjo južne železnice segal od Blatne vasi do mestnega grobišča (ob današnji Vilharjevi ulici - Ljubljanski sejem) in od današnje Kolodvorske ulice na vzhodu do Slovenske ulice na zahodu.

Medtem ko se je proces razširitve mesta odvijal v 18. in 19. stoletju tako, da so se predmestja priključevala mestnemu jedru (širitev na znotraj), se je proti koncu 19. in na začetku 20. stoletja mesto začelo širiti navzven.

Za regulacijo območja, na katerem je bil tudi Hotel Južni kolodvor, je Mesti stavbni urad pripravil leta 1888 regulacijski načrt celotnega zemljišča med Dalmatinovo ulico in železniško postajo, z ureditvijo Cigaletove in Miklošičeve ulice. Tu naj bi stala tudi stavba sodne palače. Nove ulice, ki so bile urejene po tem načrtu do konca 19. stoletja, so bile Tavčarjeva, Dalmatinova, Pražakova, Cigaletova in deloma Miklošičeva ulica do višine Pražakove. Ureditev preostalega dela Miklošičeve ulice in zaključek povezave s trgom med železniško postajo sta bila zaradi zemljiškoposestnih razlogov ovirana vse do začetka prve svetovne vojne. Ureditev je ovirala bombažne predilnice kot lastnik. Dokončna povezava s trgom pred železniško postajo je bila narejena šele med obema svetovnjima vojnama.

Stavbo hotela Miklič je zgradil v obdobju med obema vojnama kočevski Nемеc Franc Miklič. Postavil jo je leta 1928, ko je uspel dokupiti del zemljišča, ki je bilo v posestvi predilnice in je segalo vse do starega hotela Južni kolodvor, ki je bil prav tako v njeni lasti. (Priloga 49)

Hotelsko poslopje (P + 4 + klet) je bilo grajeno postopoma, v treh fazah na treh ločenih parcelah, od leta 1928 do leta 1936. V prvi fazi je bil zgrajen objekt hotela, ki se je naslanjal na stari hotel. V naslednji fazi je bil zgrajen objekt na srednji parceli in končno je bil postavljen tudi objekt na tretji parceli, vse do meje z Ljubljanskim dvorom. Vogalni del hotela med Kolodvorsko in Masarykovo ulico (danes Trg OF) ni bil nikoli zgrajen.

Stavba hotela, ki jo je lastnik preimenoval v Hotel Metropol je bila ena največjih hotelskih stavb v takratni Jugoslaviji. Imela je 164 moderno opremljenih sob z 250 ležišči, kopalnice s toplo in hladno vodo, kavarno, restavracijo, veliko dvorano, klubski sobi, kegljišče in senčni vrt. V stavbi je bilo dvigalo, ki je vozilo do strešne razgledne terase, na dvorišču so bili garaže z mehanično delavnico in parkirišča za avtobuse.

3.5 VOJAŠKI KOMPLEKSI IN MESTO LJUBLJANA V OBDOBJU MED DRUGO SVETOVNO VOJNO (1941-1945)

3.5.1 Razpad starojugoslovanske vojske in vojaški kompleksi

Kraljevina Jugoslavija, v katere sestavi je bila po Versajskem dogovoru tudi Slovenija kot Savska banovina, se je 6. aprila 1941 leta znašla v neposredni vojni z Nemčijo, ko so nemška letala bombardirala Beograd. Prostor Slovenije so nemška, italijanska in madžarska armada napadle nekaj dni pozneje, tako da je bila Ljubljana zasedena 12. aprila 1941, starojugoslovanska vojska pa je razpadla in kapitulirala. Okupatorji so nato razdelili ozemlje Slovenije tako, da so Nemci zasedli severni del (Gorenjsko in Štajersko, vključujoč še zasavsko železnico), italijanska vojska pa je zasedlo celo Dolenjsko, vključujoč Ljubljano. To razdelitev so avgusta leta 1941 obojestransko potrdile tudi razmejitvene komisije.

Italijanska vojska je med okupacijo v Ljubljani zasedla vse vojaške objekte, ki jih je do takrat uporabljala starojugoslovanska vojska, in v njih ostala do kapitulacije Italije leta 1943. Te objekte je nato zasedla in uporabljala nemška armada, ki je ostala v njih do svoje kapitulacije leta 1945.

Italijanska okupacijska vojska je ob svojem prihodu v Ljubljano leta 1941 zahtevala od MOL, naj takoj organizira strokovno komisijo, ki bo pregledala vse vojaške objekte v mestu z namenom, da se ugotovi njihovo stavbno stanje. Po odhodu stare jugoslovanske vojske iz vojaških objektov in v obdobju brezvladja so bili ti objekti namreč poškodovani in oropani.

Komisija je v svojem poročilu za ta čas zelo pogumno ugotovila, da vse poškodbe spadajo v okvir rednega vzdrževanja. Da pa je sreča za MOL, da odhajajoča vojska v vojnem stanju ni izkoristila svoje pravice do uničenja vseh vojaških objektov do te mere, da bi bili popolnoma nesposobni za novo, prihajajočo vojsko, ker bi jih MOL moral na novo postaviti, kar pa bi šlo na račun prebivalstva.

3.5.2 Mesto Ljubljana

Ljubljano so Italijani od leta 1941 do 1945 razdelili v pet deportacijskih con in jo ogradili z žico in bunkerji (danes tam poteka zgodovinska pot spominov in tovarištva), da bi preprečili beg pristašev OF in komunistov iz mesta v NOB, ki je že izvajala svoje prve partizanske akcije in se spopadala z okupatorjem v Ljubljanski kotlini in na Gorenjskem. Nemški okupator, ki je septembra 1943 zamenjal italijanskega po kapitulaciji Italije, je ravnal enako vse do osvoboditve Ljubljane 9. maja 1945. (Priloga 50)

V iluzijah tisočletne vladavine so si italijanski okupatorji in domači kolaboracionisti prilastili enako pravico kot že prejšnji osvajalci tega ozemlja, da so spreminjali imena ljubljanskih ulic. Tako se je npr. današnja Prešernova ulica, na kateri je bila med okupacijo nameščena kolaboracionistična oblast v poslopju nekdanje banovine (danes poslopje Vlade R. S.) imenovala Cesta Viktorija Emanuela III. Razen vojne in vojaškega nasilja se v Ljubljani od leta 1941 ni dogajalo nič pomembnega na področju urbanizma in gradnje. Pri tem je treba omeniti, da je okupatorska vojska takoj po zasedbi Ljubljane zasedla tudi šolska poslopja in šolske objekte Liceja in Mladike, ki so bili preurejeni za vojaško bolnišnico in objekt Škofijskega zavoda v Šentvidu.

3.5.3 Škofijski zavod Šentvid

Škofijski zavod sv. Stanislava v Šentvidu je leta 1941 zasedla italijanska vojska (1000 vojakov), in ga je zapustila takrat, ko je bila določena meja med Nemčijo in Italijo, po kateri je

Šentvid prišel pod nemško upravo. V objekte Zavoda se je nato vselila nemška vojska, ki je zahtevala, da vse osebe, zaposlene v Zavodu, skupaj z učenci, zapusti zavod v eni uri.

V Zavodu je najprej nastalo taborišče za tiste Slovence, ki so jih Nemci izseljevali v Srbijo in delno na Hrvaško. Pozneje so tu organizirali svoj zavod za nacionalno politično vzgojo približno 80 mladih nacistov v starosti med 14. in 16. letom. Poslopja Zavoda so nenehno preurejali, tako da so tudi kapelo preuredili v dvorano, poslikana okna pa prodali. V Zavodu so ostali vse do kapitulacije leta 1945.

3.5.4 Licej in Mladika

Med drugo svetovno vojno je II. državna gimnazija ostala v prostorih liceja vse do 23.2.1942, ko so morale učenke v treh urah izprazniti poslopje. Italijanski okupator je v sodelovanju z Nemci v prostorih liceja opravil nekatere prezidave, Nemci so si v njem uredili bolnišnico za svoje vojake.

Obstajajo nepisana pravila iz preteklosti, da vojske v svojem nastopanju ali odstopanju z določenega prostora, če za to ni primernih vojaških objektov, vedno zasedajo šolska poslopja zaradi lažjega oskrbovanja in poveljevanja. Še posebej se je to dogajalo v obdobju, ko se je nemška armada kot poraženka umikala iz naših krajev.

4 VOJAŠKOTERITORIALNA RAZPOREDITEV NEKDANJE SFRJ

4.1 NASTANEK JLA

Najdlje od vseh vojsk v XX. stoletju, kar dolgih 46 let, se je na ljubljanskem območju zadržala bivša JLA. S svojim strateškim težnjami je v času med leti 1945 in 1991, kot podaljšana roka oblasti, večkrat močno vplivala na različne dogodke v urbanistično razvojnem procesu, tako mesta Ljubljane kot tudi na celotnem območju R Slovenije, z reševanjem teh posledic pa se srečujemo še danes.

Jugoslovanska armada (JA) ali pozneje Jugoslovanska ljudska armada (JLA) je nastala iz uporniških partizanskih enot (v Sloveniji Osvobodilna fronta–OF) v vojni proti okupatorjem od 1941 do 1945. Ljudsko osvobodilno vojsko je vodila Komunistična partija Jugoslavije (KPJ), ki je bila na v začetku (do 1948) orientirana prosovjetsko. Leta 1945 je zasedla celotno področje Kraljevine Jugoslavije in širše ter na tem prostoru uvedla ljudsko oblast.

Najbolje je ta prehodni čas JA, od leta 1945 do 1953, opisal njen vrhovni poveljnik maršal Josip Broz Tito v intervjuju za časopis Narodna armija 22. decembra 1953:

»Naloga naše armade je bila v prvi vrsti v tem, da se zagotovi nemoteni povojni razvoj novega, socialističnega društvenega sistema v naši državi. Zato nam je bila potrebna močna armada. To je bilo za nas toliko lažje, ker je naša armada zrasla iz same revolucije, od spodaj, iz naroda. A narod je sam želel imeti močno armado, da bi ohranil tisto, za kar se je boril, in bi se lahko razvijal v miru, ne da bi ga poskušal kdo ogroziti od znotraj, niti od zunaj!«

Ves čas obstoja in delovanja JLA v bivši državi FNRJ, pozneje SFRJ, vse do leta 1991, je njeno častniško strukturo sestavljalo 42 % kmetov in 25 % delavcev. Večina teh si je s pomočjo raznih povojnih »ad hoc« tečajev pridobili diplome, ki so jim bile potrebne v častniški hierarhiji JLA. Pri tem je treba omeniti tudi to, da je po nacionalni strukturi bila JLA sestavljena iz 71,21 % Srbov, Črnogorcev in Jugoslovanov ter 28,79 % ostalih pripadnikov jugoslovanske skupnosti (2,64 % Slovencev). Ti podatki so vidni iz preglednic, ki jih je objavil M.Kranjc v svoji knjigi Slovenska vojaška inteligenca: str. 210-213 in 240. (Priloga 51)

Da bi se lahko zaokrožil ciklični proces nastanka, obstoja in prehoda JLA od partizanskih enot (kot netradicionalne armade) do njene zmage in vladavine (kot novinke), ki utira svojo lastno pot razvoja, bosta v grobih črtah prikazana njena 46-letna obstoj in razvoj. Pri tem je treba navesti nekoliko bistvenih časovnih obdobij, ko so se dogajali različni politični dogodki, na katere se je armada odzvala z večkratno strateško reorganizacijo, pri tem pa izčrpavala zaradi reševanja in izpolnitve vojaških potreb tako sebe kot tudi vso družbo.

JLA je teritorialno prekrojevanje usklajevala s strateško politiko države, predvsem glede na državno zunanjo politiko in trenutno situacijo v svetu. Posebej so na ta vojaška prekrojevanja države vplivali dogodki, ko se je FNRJ, pozneje SFRJ, zapustila članice Varšavskega pakta in dogodki v obdobju, ko so te članice leta 1968 vojaško intevenirale na Češkoslovaškem.

Sem predvsem štejejo:

- povojno časovno obdobje od leta 1945 do 1948 ali obdobje obnove;
- obdobje gradnje samostojne vojaške industrije od leta 1948 do 1956, ko se je Jugoslavija ločila od držav Varšavskega pakta;
- obdobje zviševanja vojaškega standarda navadnega vojaka v obdobju od leta 1956 do 1964, ko se opušča uporaba slamaric, prehrana iz »kazanov« in »porcij« itd.;
- obdobje celovite modernizacije JLA od leta 1964 do 1974, ko armada postopoma opušča obstoječe in začinja graditi nove, sodobne vojašnice, vadišča, skladišča, bolnišnice, domove JLA in drugo;
- obdobje prostorskega načrtovanja razvoja JLA in njegovega usklajevanja z državnimi in družbenimi strukturami od leta 1974 do 1990;

Poseben vpliv je imela JA na območju SFRJ že na začetku leta 1945, ko je prevzela vso politično in teritorialno oblast in pod svojim okriljem organizirala civilno-vojaško oblast. Posledice tega je bilo čutiti v takratnem brezpogojnem načinu reševanja vojaških zahtev v okviru civilnih struktur. Takrat je razpustila tudi glavne štabe republiških partizanskih enot in jih vključila v novo povojno organizacijsko shemo JA.

Partizanski kader je v JLA imel karakteristično vlogo in odnos, še posebej v času prvih 15 let po vojni, ko je vse svoje strateške odločitve zasnoval v glavnem na ideološki osnovi. Ravnal je v smislu interesa ljudstva in zaščite države pred reakcijskimi prozahodnimi silami, ki jih

revolucija še ni povsem uničila. To močno ideološko orožje je JLA uporabljala vedno, takrat kadar je želela reševati svoje probleme ali pa takrat, ko je dajala bistvena strateška mnenja brez pojasnil in o njih ni dovoljevala nobene razprave.

Nihče, niti vlada R Slovenije niti sodišče, ni imelo možnosti, da bi leta 1945 prepričalo takratno armado, da šolski kompleks Liceja in Mladike pripada šolstvu ter mestu Ljubljani in ne JLA kot bolniški kompleks. Slednja ga je namreč zasedla, po svoji lastni logiki, kot »vojni plen« v katerem so se zdravili okupatorski vojaki, da bi zdaj zdravila v njem osvoboditelje.

Prostor današnje samostojne Republike Slovenije, ki je imel izjemoma dvakrat le začasno poveljstvo v Ljubljani (1945, 1946), je sicer bil ves čas, vse do leta 1969, pod vojaško upravo Petega armadnega območja s sedežem v Zagrebu. To pomeni, da je poveljevanje operativni in zaledni (*pozadinski*) armadi, z vsemi posledicami, prihajalo iz Zagreba, kar je imelo bistven vpliv na gradbeni, urbanistični in prostorski razvoj vojaških kompleksov in objektov. Pri tem moramo vsekakor upoštevati takratno družbeno ureditev in tudi splošno politično stanje, tako v svetu kot v državi, sosedstvo z državami in politiko, od katere se je leta 1948 FNRJ odtrgala ter mejno naslanjanje na takratne članice Nata.

4.1.1 Prva teritorialna razporeditev, 9. april 1945

Vrhovni poveljnik maršal Josip Broz Tito je že 9. aprila 1945 v zaključnih vojaških operacijah ukazal generalštabu JA, naj izdela mirnodobni načrt organizacij JA (v vojaškem smislu), in sicer za:

- teritorialno razporeditev Jugoslavije,
- organizacijo operativnih enot,
- izobraževanje kadrov.

Pri teritorialnem preoblikovanju nekdanje Jugoslavije je bil generalštab v dvomih. Razdelitev ozemlja po federalnih enotah (o čemer so premišljevali) je bila ocenjena kot boljša v trenutnem političnem ozračju, takoj po zmagi nad okupatorjem. Ta delitev pa bi bila opravljna na škodo

enotnosti armade. Zato je prevladala ideja o razdelitvi države po takrat verjetnih smereh vojaških operacij. Tako je bila država že 9. aprila 1945 razdeljena na 6 armadnih oblasti:

- I. armadna oblast–Kragujevac
- II. armadna oblast–Sarajevo
- III. armadna oblast–Novi Sad
- IV. armadna oblast–Ljubljana
- V. armadna oblast–Zagreb
- VI. armadna oblast–Skopje

Posamezna armadna oblast je bila razdeljena še na manjše enote, imenovane vojaške oblasti in komande mest. Ljubljanska armadna oblast je takrat imela vojne oblasti v Trstu, Celovcu in Ljubljani ter komade mest v Ljubljani, Trstu in Celovcu.

Poveljnik IV. armade s sedežem v Ljubljani je bil od 19. maja 1945 general-lajtnant Peko Dapčević, pozneje pa generalmajor Danilo Lekić. Politična komisarja sta bila polkovnika Boško Šiljegovič in pozneje Boško Djuričković. V sestavi armade so bile I. proletarska divizija, 7., 17., 20., 23., 26., 31 in 43. istrska divizija.

Glede na to, da teritorialna razdelitev ni bila narejena po federalnih enotah ali republikah, je s tem odlokom tudi samodejno prenehal delovati in obstajati Glavni štab partizanskih enot republike Slovenije, ki so organizirale ljudski odpor, vodile petletno vojno na svojem ozemlju in privedle do zmage nad okupatorjem.

4.1.2 Druga teritorialna razporeditev, 31. maj 1945

Komaj slaba dva meseca po prvi teritorialni razporeditvi je takoj po končani vojni in oblikovanju Ministrstva ljudske obrambe (MLO) Generalštaba JA v Beogradu sledil ukaz o novi teritorialni razporeditvi in organizaciji vojno-teritorialnih komand.

V ukazu MLO z dne 31. maja 1945 se armadne oblasti spremenijo v štabe armad, ki so najvišje upravne in administrativne oblasti na svojem ozemlju.

Določeni so bili naslednji sedeži armad:

Štab I. armade v Kragujevcu

Štab II. armade v Zagrebu

Štab III. armade v Skopju

Štab IV. armade v Sarajevu

Poleg štabov armad sta bili izjemoma ustanovljeni še: Poveljstvo III. vojne oblasti Novem Sadu in Poveljstvo IV. vojne oblasti v Ljubljani, ki sta spadali neposredno pod poveljstvo MLO. S to novo teritorialno ureditvijo je Republika Slovenija ostala brez armadnega poveljstva.

4.1.3 Tretja teritorialna razporeditev leta 1946

Že na začetku leta 1946 je MNO opazilo, da rešitve vojno-teritorialne razdelitve iz leta 1945 niso v popolnosti izpolnile pričakovanj v zvezi z aktivnostmi na področju mobilizacij, rekrutiranja in zapolnjevanja vojnih enot z ljudmi in materialnimi sredstvi. To je bil razlog, da so 6. aprila 1946 naredili novi načrt vojno-teritorialne razdelitve, ki je predvidevala 55 vojaških okrožij in 449 vojaških odsekov.

Takoj po navedeni reorganizaciji vojno-teritorialnih organov je sledil ukaz o ukinitvi vojaških štabov armad oziroma III. in IV. vojne oblasti (Novi Sad in Ljubljana) ter njihovo preoblikovanje v šest novih komand armad. Po tej teritorialni razporeditvi je tudi republika Slovenija dobila svoje vojaško poveljstvo:

I.	armada Kragujevac	IV.	armada Ljubljana
II.	armada Zagreb	V.	armada Skopje
III.	armada Novi Sad	VI.	armada Sarajevo

4.1.4 Četrta teritorialna razporeditev leta 1947

MLO je 30. decembra 1947 izdalo odlok o preoblikovanju in preimenovanju ozemlja Jugoslavije iz komand armad v vojaške oblasti, ki so jim bila podrejena vsa vojaška okrožja, na teh ozemljih in sicer:

- I. vojaška oblast v Beogradu, z upravo nad mesti Beograd, Zemun in Pančevo
- II. vojaška oblast v Novem Sadu, z upravo nad avtonomno pokrajino Vojvodino
- III. vojaška oblast v Nišu, s teritorialno upravo za Ljudsko republiko Srbijo (brez Vojvodine) in Ljudsko republiko Makedonijo
- V. vojaška oblast v Zagrebu z upravo na ozemlju Ljudske republike Hrvaške in Ljudske republike Slovenije
- VII. vojaška oblast v Sarajevu z upravo nad Ljudsko republiko Bosno in Hercegovino ter Narodno republiko Črno goro.

S to teritorialno razporeditvijo so bili, poleg naštetih armad, neposredno podrejeni MLO tudi Poveljstvo Jugoslovanskega vojnega letalstva, Poveljstvo Jugoslovanske vojne mornarice in Poveljstvo garde.

Kot posledica te četrte teritorialne razporeditve je Republika Slovenija na novo izgubila svoje vojaško poveljstvo vse do leta 1969, ko je bila oblikovana IX. armada ali Ljubljansko armadno območje.

4.1.5 Peta teritorialna razporeditev, 1954–1958

Obdobje od leta 1948 do leta 1954 je bilo za JLA po vojni najtežje, ker se je spor s Stalinom oziroma s ZSSR dogajal v obdobju, ko odnosi Jugoslavije z drugimi zahodnimi državami še niso bili popolnoma normalizirani.

Marca leta 1948 je Jugoslavija vložila protestne note vladam ZDA, Velike Britanije in Francije glede njihovega memoranduma, ki so ga poslali vladi ZSSR v zvezi s priključitvijo Trsta. V njem je bilo predloženo ZSSR, naj da svoje soglasje k spremembam Mirovne pogodbe, po kateri naj bi mesto Trst dobila Italija, ne pa Jugoslavija kot najbolj zainteresirana zavezniška

država. Rezultat te politične igre je bil ta, da je Jugoslavija, še posebej pa Slovenija, izgubila Trst.

V celotnem obdobju do leta 1955 so ZSSR in druge vzhodne evropske satelitske države onemogočale Jugoslavijo in ustvarjale pritisk na gospodarskem, političnem in vojaškem področju z nenehnimi provokacijami na mejah. V tem obdobju so bile na SV meji Jugoslavije nenehno nameščene vojaške enote teh držav. Zgodilo se je okrog 8000 mejnih incidentov, od teh 142 oboroženih spopadov in 24 ubitih jugoslovanskih graničarjev ter 12 civilnih oseb, storjenih pa je bilo tudi večje število mejnih in zračnih prekrškov.

Kot odgovor na ta pritisk in provokacije ZSSR je MLO začelo delo pri programu obrambe Jugoslavije, ki bi omogočil njeno uspešno obrambo ne glede na to, s katere strani bi bila napadena.

Ustavni zakon je leta 1955 omogočil, da se prvič po vojni sprejmeta Zakon o ljudski obrambi in Zakon o Jugoslovanski ljudski armadi. Ta dva zakona sta omogočala MLO, da oblikuje koncept ali doktrino splošne ljudske obrambe. Po njej naj bi bila JLA le del obrambe - poleg oboroženega ljudstva, sposobnega za vojskovanje in odpor.

Z Zakonom o ljudski obrambi so republike in pokrajine dobile pravico, da na svojih ravneh organizirajo odbore ljudske obrambe in njihove nižje organe. Tako je bil formalnopravno sprožen proces oblikovanja novega sestavnega dela oboroženih sil – teritorialna obramba.

Vrhovni poveljnik OS (oboroženih sil) maršal Jugoslavije Josip Broz Tito je 3. marca 1956 zaradi čim bolj učinkovitega poveljevanja, oskrbe, mobilizacijske in borbene pripravljenosti ukazal preoblikovanje in reorganizacijo JLA in teritorialne razporeditve. S tem ukazom so bile ukinjene mirnodobske komande korpusa, oblikovala pa so se vojaška področja teritorialne obrambe s svojimi vojaškimi odseki in sicer: (Priloga 52)

- I. armijska oblast Beograd
 - a) Beograjsko vojaško območje
 - b) Novosadsko vojaško območje
 - c) Kragujevško vojaško območje
- III. armijska oblast Skopje

- a) Skopsko vojaško območje
- b) Niško vojaško območje
- c) Prištinsko vojaško območje
- V. armijska oblast Zagreb
 - a) Zagrebško vojaško območje
 - b) Ljubljansko vojaško območje z odseki v : Celju, Novi Gorici, Kopru, Kranju, Ljubljani, Murski Soboti, Mariboru, Kočevju, Novem mestu, Ptuju in Trbovljah. Oblikuje se devet bataljonov Ljudske teritorialne armade v Ptuju, Črnomlju, Kočevju, Kamniku, Domžalah, na Vrhniki, na Jesenicah, v Idriji in Kopru.
 - c) Reško vojaško območje
- VII. Armadno območje Sarajevo
 - a) Sarajevsko vojaško območje
 - b) Mostarsko vojaško območje
 - c) Tuzlansko vojaško območje
 - d) Banjaluško vojaško območje
 - e) Vojna mornarica z dvema bataljonoma, ki sta se oblikovala v Šibeniku in Boki Kotski.

Vsega skupaj je bilo na ozemlju SFRJ oblikovanih 5 štabov odredov in 221 bataljonov Ljudske teritorialne vojske.

Junija leta 1958 so bili oblikovani štabi odredov in vojaškoteritorialni bataljoni ter glavni štabi republik in avtonomnih pokrajin.

S tako reorganizacijo operativnih enot so se v okviru V. armadnega območja v Zagrebu na ozemlju Ljubljanskega vojnega področja oblikovali:

- dva štaba odredov vojaškoteritorialnih pehotnih bataljonov,
- osem vojno-teritorialnih pehotnih bataljonov,
- Glavni štab enot republike Slovenije v Ljubljani.

4.1.6 Šesta teritorialna razporeditev leta 1968

Najnovejšemu političnemu dogodku v Evropi, intervenciji držav članic Varšavskega pakta na Češkoslovaškem, posebej pa nevarnosti, ki je grozila lastni neodvisnosti s te strani, je bila posvečena 10. seja CK SKJ 23. avgusta 1968. Poleg drugih sklepov, sprejetih na tej seji, je bil sprejet tudi sklep, da je nujno treba uvesti borbena vojaško pripravljenost JLA in TO kot druge komponente oboroženih sil kot odgovor na morebitno agresijo članic Varšavskega pakta na Jugoslavijo.

Na to temo TO je DSLO (Državni sekretariat za ljudsko obrambo) organiziral več seminarjev, simpozijev in posvetov z namenom, da bi na najbolj učinkovit in sodoben način dopolnili koncept splošne ljudske obrambe. Takšno posvetovanje, ki se je dotaknilo tudi teme združitve poveljevanja komand in štabov operativne armade s funkcijami štabov LO ter družbenopolitičnih skupnosti, je bilo organizirano od 13. do 15. maja 1970 v Beogradu.

Glavni cilj za povezovanje vseh komponent enotnega poveljevanja je bil v tem, da naj bi vsaka vojaška enota, družbenopolitična skupnost, delovna skupnost ali vsak posameznik poznali svoje mesto in vlogo v obrambi domovine. Ne glede na to, da je maja 1971 SSLO sprejel idejo združene funkcije operativne armade in štabov teritorialne obrambe, do končne združitve nikoli ni prišlo. Ta funkcija združitve se je uresničila šele v začetku leta 1980 s tem, da so bile združene operativne in teritorialne funkcije ter uresničene le na ravni obrambe Beograda, Zagreba, Ljubljane, Niša in Skopja. Niti nova ustava SFRJ iz leta 1974 se ni spuščala v podrobnosti te združitve, temveč se je omejevala le na ustavno definicijo, da so oborožene sile SFRJ sestavljene iz JLA in TO kot skupne oborožene sile vseh narodov in narodnosti na celotnem območju SFRJ, bilo je samoumevno, da bosta skupaj delovali.

S to novo ustavo je bil končan proces razdelitve ozemlja Jugoslavije po politično-administrativnih mejah, Republika Slovenija pa je dokončno ponovno dobila svoje vojaško poveljstvo operativne armade v Ljubljani. Ta razdelitev je bila naslednja: (Priloga 53)

- I. armadno območje Beograd (z avtonomno pokrajino Vojvodino)
- II. armadno območje Niš (z avtonomno pokrajino Kosovo in Metohija)

- III. armadno območje Skopje (za območje R Makedonije)
 - V. armadno območje Zagreb (z nekompletnim območjem R Hrvaške)
 - VII. armadno območje Sarajevo (za območje zahodne Slavonije, Osijek, Valpovo, Slavonsko Požego, Slavonski Brod, Vinkovce, Vukovar)
 - IX. armadno območje Ljubljana (za območje R Slovenije)
- Poveljstvo vojaškopomorske oblasti Split (ki je pokrivalo območje celotnega akvatorija SFRJ in del kopnega R Slovenje, R Hrvaške, R Bosne in Hercegovine ter R Črne Gore).
- Poveljstvo vojnega letalstva in protizračne obrambe (RV in PVO) za celo območje SFRJ

4.1.7 Sedma teritorialna razporeditev SFRJ leta 1988

V tej zadnji razporeditvi ozemlja Jugoslavije je bilo IX. armadno območje v Ljubljani ukinjeno in upravljanje ponovno prenešeno na V. armado v Zagreb. V Ljubljani je ostal le Ljubljanski korpus.

4.2 VOJAŠKI KOMPLEKSI IN MESTO LJUBLJANA PO DRUGI SVETOVNI VOJNI (1945–1991)

Kot zanimivost je treba zapisati nekaj o značilnostih povojnega naborništva in načinu namestitve vojske v vojaških kompleksih po drugi svetovni vojni. Vse ljubljanske vojašnice in tudi vojašnice, ki so bile v drugih krajih, so bile namreč po vojni nabito polne z vojaki, saj je takrat trajala vojna obveznost za vojake kopenske vojske najmanj dve leti, za vojake, ki so služili v mornarici, pa tri leta.

Vojaki so spali v velikih spalnicah za 50 vojakov, tako da se je v enem samem prostoru namestil lahko cel oddelek. Postelje so bile zaradi pomanjkanja prostora postavljene v sistemu pogradov za tri. Bile so opremljene s slamaricami, kar se ni spremenilo vse od avstrijskega

cesarstva. Taka namestitvev je ostala približno do 60-tih let prejšnjega stoletja, ko so začeli postopoma zamenjevati slamarice s tridelnimi bombažnimi blazinami.

Rekruti so prihajali v vojsko s svojimi lesenimi kovčki, njihovo velikost je predpisala JLA, in sicer so bile meje 50 x 40 x 30 cm. V njih so shranjevali osebni pribor za higieno in druge osebne stvari. Ponoči je kovček služil za odlaganje dnevne obleke, zložene po vojaško (hlače, površnike, srajce in pas z naramnicami). Kovček je služil tudi kot sedež v vagonih, s katerimi so rekrute prevažali do mesta služenja vojaškega roka, imenovali so jih G–vagoni. Pri prihodu v vojsko so rekrute najprej ostrigli do kože, nato so jih dezinficirali in okopali, šele na to so dobili vojaško uniformo.

V tem povojnem obdobju so bila takoj po ustanovitvi Federativne ljudske republike Jugoslavije (FLRJ) spremenjena tudi imena vseh vojašnic. To se je dogajalo podobno tudi v obdobju Kraljevine Jugoslavije in med obema svetovnjima vojnama. Vojašnice so ves čas prilagajali trenutnim potrebam ter jim običajno dozidavali v glavnem pritlične začasne objekte.

4.2.1 Mestna pehotna »Belgijska« vojašnica (v obdobju JLA kasarna 4. julij) na Metelkovi ulici

V tej vojašnici je bilo, v dveh krajših obdobjih po letu 1945 Poveljstvo ljubljanskega armadnega območja. Prvič se je to zgodilo med 9. aprilom 1945 in 31. majem 1945, tj. v prvi vojaški povojni razporeditvi ozemlja Jugoslavije. Drugič pa je bilo Poveljstvo v tem kompleksu med 6. aprilom in 30. decembrom 1946, to je v tretji zaporedni vojaški razporeditvi ozemlja Jugoslavije.

Ves preostali čas, do leta 1968, je bilo v tej vojašnici nameščeno Poveljstvo področja pod poveljstvom V. armade iz Zagreba.

Poveljstvo s celotno administracijo in zaščitno četo je bila nameščeno v južnem delu kompleksa. Uporabljalo je objekte, ki so bili že od začetka oštevilčeni s številkami od I. do VII. (prvo dvorišče). V sklopu poveljstva je bil tudi objekt vojaškega zapora, oštevilčen s št. VIII

(danes Hostel Celica), pa tudi objekt št. IX v drugem dvorišču, ki je bil prvotno hlev, pozneje pa je bil preurejen v vojaško restavracijo (trpezarijo). Podstrešje tega objekta je bilo preurejeno za namestitev kuharjev. Ta adaptacija se je dogajala leta 1953, ko se je ta vojašnica še imenovala »vojašnica Franca Rozmana« in je Vojni gradbeni oddelek 10.6.1953 zaprosil MOL za izdajo gradbenega dovoljenja in priključitev tega objekta na mestno kanalizacijo. Na tem dvorišču, nasproti preurejene vojaške restavracije, je bil zgrajen pritlični garažni objekt, ki se je s svojo zadnjo stranjo naslanjal na zid zapora (danes umetniški ateljeji in galerije). Objekta severnega dela kompleksa, tj. št. XIII in XIV, sta se uporabljala za namestitev vojaških častnikov brez družin in častnikov z družinami ter civilnih oseb, zaposlenih v JLA. V objektu št. XV je bila nameščena vojaška policija. Celoten severni kompleks so po domače klicali »Teksas«.

Z oblikovanjem IX. A ali LAO (Ljubljansko armadno območje) leta 1968 se je Poveljstvo armade s svojo zaledno administracijo razširilo tudi v severni del kompleksa in na novo oštevilčila objekte. V objektu št. XIII (9) je bila nameščena finančna služba, objekt št. XIV (13) je zasedal gradbeni oddelek, v objektu št. XV (14) je bil stanovanjski oddelek. Takrat je prišlo do ureditve celotnega severnega dela dvorišča, ki je bilo do takrat makadamsko. Dvorišče je bilo asfaltirano in na njem urejena parkirišča in zelenice. (Priloga 54)

V kompleksu vojašnice 4. julij je delalo 760 vojaških in civilnih oseb, zaposlenih v JLA.

4.2.2 »Domobranska« vojašnica (v obdobju JLA kasarna Maršala Tita) na Roški ulici

Pritlični objekti te vojašnice so doživeli bistvene spremembe. Najprej so jih uporabljali za namestitev konjev in druge potrebe, pozneje pa se je njihova namembnost spreminjala, kot je to zahtevala modernizacija armade. Ti objekti so bili predelani v vojaško kuhinjo z restavracijo, vojaško kopalnico, pralnico, različne delavnice, kot so mizarska, mehanična, ključavničarska ipd.

V tej vojašnici je bilo poleg drugih vojaških enot po vojni tudi šola za izobraževanje medicinskega kadra za JLA, ki pa je bila pozneje preseljena v Novi Sad.

Po oblikovanju IX. A je bil dokupljen del zemljišča na vzhodni strani kompleksa, ki se je uporabljal za operativni vhod vojaških enot. Vojašnica je imela poleg tega še dva uradna vhoda, in sicer enega s Poljanske ulice in drugega z Roške. (Priloga 55)

V kompleksu so bile takrat nameščene še naslednje vojaške enote in ustnove:

- Poveljstvo 31. pd (pehotne divizije),
- 240. bat. EI (bataljon elektronskega izvidjanja),
- 141. in. bat. (intendantski bataljon),
- 16. pehotna brigada,
- Pozadina kasarne,
- 817. intendantski bataljon,
- 1. vojno-gradbena sekcija Ljubljana,
- Organ za vojne storitve,
- Vojaško sodišče,
- Vojaško tožilstvo,
- Vojna biblioteka,
- Pokrajinski štab teritorialne obrambe,

Skupaj je bilo v kompleksu nameščenih 1250 vojaških in civilnih oseb, zaposlenih v JLA.

4.2.3 Topniška vojašnica (v obdobju JLA kasarna Ljubo Šercer) na Dunajski ulici

Kompleks vojašnice, se je v prvem povojnem času uporabljal za enake namene, za katere je bil zgrajen, to je za topništvo. V letih med 1960 in 1965 je vojska začela doživljati modernizacijo, zato je opuščala konjsko vleko topniškega orožja. To so prevzela vojaška motorizirana vozila, zato so objekti konjušnic doživeli predelavo v druge namembnosti, kot so: vojaški klubi, učilnice, kabineti, delavnice, kuhinje z jedilnicami in vojaškimi bifeji. Glede na to, da za vse našete programe ni bilo dovolj prostora v obstoječih konjušnicah, je JLA zgradila še nove

pritične objekte v jugozahodnem delu tega kompleksa ob današnji Peričevi ulici, ter v sredini kompleksa.

Čas je pokazal, da lokacija tega vojaškega kompleksa ne ustreza več potrebam vojske, ker je bilo tik ob glavni mestni vpadnici. Zato so ga še v obdobju, ko je vojašnica pripadala Zagrebškemu armadnemu območju, v letih od 1965 do 1967 nameravali odtujiti oziroma prepustiti mestu.

Iz dokumentov tega časa je jasno razvidno, da je bil prehod tega kompleksa v last mesta predviden v dveh fazah. Najprej naj bi se to zgodilo z vzhodno polovico kompleksa, na kateri so bili manj pomembni objekti, pozneje pa še z drugo polovico na zahodnem delu, kjer so stali objekti, ki so bili zgrajeni že v obdobju avstrijskega cesarstva. (Priloga 55)

Že na začetku, ko se je oblikovala IX. armada, je obstajala pobuda, da bi se na tej lokaciji gradili novi objekti za komando IX. A, dom armade ter hotel za častnike - samce. (Priloga 61)

Pri tem naj bi obstoječe vojaške komplekse na Metelkovi ulici, kjer sta bila komanda armade »Vojašnica 4. julij« ter Dom JLA, ki je bil v stavbi nekdanjega hotela Miklič na Trgu OF, predali mestu za nadomestno gradnjo.

Pozneje, ko so se v IX. armadi pojavile še potrebe po gradnji vojaške gimnazije, doma za učence gimnazije ter športnih objektov na odprtem in v zaprtem prostoru, tega obsežnega programa, z že omenjenimi novimi objekti ni bilo mogoče več prostorsko uresničiti na tem kompleksu, zato so to zamisel pozneje opustili.

Za lokacijo tega zemljišča je bil v začetku leta 1981 pripravljen nov program. Ta je na tem prostoru predvideval gradnjo stanovanjske soseske, v kateri bi bile poleg vojaških stanovanj tudi stanovanja, zgrajena za prosti trg. Značilnost tega novega programa je v tem, da so v sklopu nove urbanistične rešitve obdržani vsi obstoječi objekti nekdanje vojašnice ob Dunjaski cesti višine P + 1, zgrajeni v secesijskem stilu. O njihovi vsebini kot tudi urbanistični zasnovi soseske ter zaščiti kulturne dediščine objektov vojašnice so večkrat potekali pogovori na Komiteju za urbanizem mesta Ljubljane. Vsa prizadevanja v zvezi z rešitvijo tega projekta so s

prihodom novega poveljnika IX. A obstala na mrtvi točki in se niso uspela spremeniti vse do osamosvojitve R. Slovenije leta 1991.

V tej vojašnici so bile nameščene vojaške formacije:

- 308. polk veze,
- 300. KzR

V tem vojaškem kompleksu je bilo skupaj 720 vojaških in civilnih oseb, zaposlenih v JLA.

4.2.4 Vojaška bolnišnica Moste

Prvotni kompleks vojaške bolnišnice je med drugo svetovno vojno povečala nemška vojska, ki je tam zgradila dvonadstropni podkleteni objekt z ločeno kotlovnico v kleti, označen v situaciji s št. 1. (Priloga 56)

V povojnem času, leta 1951, je JLA ta kompleks dodatno povečala v skupno površino 6843 m² in na njem zgradila pomožne objekte:

- bolnišnično pralnico kot enonadstropni podkleteni objekt, ki je bil postavljen v severovzhodnem kotu razširjenega kompleksa. V tem objektu se je na začetku pralo na roke in je šele po oblikovanju IX. A bil v celoti posodobljen; št. 2.
- za vozni park bolnišnice je bila zgrajena lesena nadstrešnica za osem vozil, postavljena ob pralnici, na meji z Grablovičevo ulico. V njenem severnem podaljšku je bil zgrajen zidan objekt z dvema bazenoma za kisanje zelja, ki je bil leta 1972 predelan v garažo; št. 3.
- objekt servisnih delavnic je bil postavljen na severni meji kompleksa in zgrajen kot pritlična lesena baraka. V njej so bile nameščene delavnice, kot so mizarska, električarska, vodovodna in kanalizacijska, zidarska, sliko-pleskarska in delavnica za precizno mehaniko; št. 4.
- objekt kliničnega laboratorija ZPMZ (Zavoda za preventivno medicinsko zaščito) je bil zgrajen iz opeke, in sicer kot pritlični objekt v obliki črke U. Postavljen je bil v zahodnem delu prvotnega kompleksa, med objektoma št II in III. Po oblikovanju IX. A leta 1978 mu je bil prizidan še pritlični montažni Marlesov objekt; št. 5 in 7.

Po oblikovanju IX. A, ko je bila v tem kompleksu nameščena centralna bolnišnica armade, se je leta 1972 začela celovita revitalizacija objektov in komunalnih naprav. Na novo je bila urejena zunanja kanalizacija za fekalno in atmosfersko vodo, razširjena do novih objektov v kompleksu ter priključena na mestno kanalizacijsko mrežo. To se je prav tako zgodilo z vodovodno instalacijsko mrežo, ki je bila na mestno mrežo bila priključena z dveh strani. Postavili so tudi kabelsko mrežo za zunanjo osvetljavo, ki je zamenjala dotedanjo zračno napeljavo in trafo postajo, objekt št. 6. Napeljeni so bili tudi zunanji vodi toplovodnega ogrevanja in plina ter priključeni na mestno omrežje. Zgrajena in asfaltirana je bila tudi nova cestna mreža s parkirišči, ki so bila do takrat makadamska. Urejene so bile tudi vse fasade in adaptirana notranjost objektov.

Zaradi lažje predstavitve sprememb, ki so na kompleksu nastajale v tem času, bo oštevilčenje objektov v nalogi ostalo enako kot je to bilo na začetku z rimskimi številkami. Vsi drugi objekti, ki so bili zgrajeni pozneje, pa bodo oštevilčeni po vrstnem redu njihovega nastanka z arabskimi številkami.

V objektu št. I je bila kirurška klinika. V pritličju so bili kabineti in operacijske dvorane, na etaži pa bolniške sobe.

V pritličju objekta št. II je bil rentgenski (Rtg) oddelek, v prvi etaži pa oddelek za transfuzijo krvi.

V objektu št. III je bil nameščen centralni oddelek fizioterapije.

Objekt št. IV je bil predelan za upravo bolnišnice, v njem pa sta bila tudi centralna lekarna in sedež Višje vojaške zdravstvene komisije.

Objektu št. V je bilo dozidano drugo nadstropje, v karetem je bila klinika za nevrologijo.

V objektu št. VI je bila kuhinja, ki je bila popolnoma posodobljena skupaj z instalacijami in opremo. Hrano so ročno dostavljali v vse bolnišnične oddelke v termos posodah.

V objektu št. VII je bilo skladišče hrane in opreme ter sanitetnega materiala, zdravil in vojne rezerve.

V objektu št. VIII je bila avtomobilska servisna delavnica z akumulatorsko postajo.

V objektu št. IX je bil oddelek za obdukcije z mrtvašnico. Ta objekt so porušili, ko so mrtvece začeli odvažati v Klinični center.

Objekt, ki so ga Nemci zgradili med drugo svetovno vojno je bil prenovljen za interno kliniko, označen je s št. 1, ker je bil to pravzaprav prvi objekt, ki je bil zgrajen po dokončanju bolnišnice leta 1899.

Že takoj po oblikovanju IX. A se je pojavila potreba, da bi v sklopu kompleksa vojaške bolnišnice Moste zgradili nov blok za kirurgijo. Projektna organizacija Medico inženiring iz Ljubljane je leta 1974 pripravila idejni projekt. Ta je predvideval, da se težava kirurgije reši s prizidkom med objektoma I in II. Do izvedbe te zamisli ni prišlo zaradi mnenja Sanitetne in Gradbene uprave SSNO iz Beograda, ki je zagovarjala stališče, da ta investicija nikakor ni potrebna, glede na to, da se bo takoj, ko se bo končala gradnja VMA v Beogradu, začela gradnja nove vojaške bolnišnice v Ljubljani. Denar in strokovne moči naj se torej usmerijo izključno k izdelavi projektov za novo vojaško bolnišnico v Ljubljani, na lokaciji Hrušica. Toda leta 1982, po dveletnem zapletu v zvezi z razpisom za idejno rešitev nove vojaške bolnišnice v Ljubljani, je Sanitetna uprava SSNO preusmerila sredstva, ki so bila najprej namenjena IX. armadi, v gradnjo drugih vojaških bolnišnic (Niš in Titograd–danes Podgorica). Posledica tega je bila, da je na novo zaživela ideja o izgradnji kirurškega bloka v vojaški bolnišnici Moste. Ta je bil pozneje postavljen po projektu projektne organizacije Centropjekt iz Beograda kot enonadstropni prizidek med objektoma I in II. V pritličju objekta sta bili dve operacijski dvorani, v prvem nadstropju pa prostori za intenzivno nego. Do gradnje nove vojaške bolnišnice v Ljubljani na žalost nikoli ni prišlo.

V kompleksu bolnišnice je bil leta 1983 odprt nov uradni vhod. Postavljen je bil v sredini vzhodnega roba, ki je mejil z Grablovičevo ulico. Do take odločitve je prišlo predvsem zaradi povečanega cestnega prometa in postavitve semaforja na križišču med Zaloško in Grablovičevo ulico, kar je omejevalo komunikacijo s kompleksom. Takrat je bil poleg vhoda zgrajen kontrolni objekt števil. 10 v katerem je bila tudi restavracija za osebje.

Zaradi nove reorganizacije ZPMZ je bil v severozahodnem kotu bolnišničnega kompleksa zgrajen tudi nov pritlični objekt tipa Marles, označen s št. 8. Za infekcijsko kliniko je bil zgrajen nov enonadstropni objekt št. 9.

V kompleksu vojaške bolnišnice Moste je delalo približno 400 vojaških in civilnih oseb, ki so bile zaposlene v JLA.

4.2.5 Škofijski zavodi Šentvid (v obdobju JLA kasarna Borisa Kidriča - Šentvid)

Po oblikovanju LAO leta 1970 je bila takratna Vojašnica Borisa Kidriča določena v prostorskem načrtu razvoja garnizije Ljubljana kot eden perspektivnih kompleksov. Prvi korak je bila izdelava urbanističnega načrta za rekonstrukcijo, dograditev in razširitev vojašnice ter priključitev zemljišča v Vižmarjah (za skladiščni prostor in vadišče).

Odkup zemljišča je potekal postopoma (mesto ali zasebniki) in tako se je postopoma tudi vojašnica dopolnjevala z načrtovanimi objekti. Zgrajeni so bili nova stražarnica, stacionar za vojake, ambulanta za člane družin vojaških častnikov, poveljniška stavba, celoten tehnični blok (z garažami in nadstrešnicami) in nova infrastruktura.

V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja je vojska določila, da morajo vsi vojaški obvezniki vojsko odslužiti do napolnjenega dvajsetega leta. To je pomenilo, da so se lahko maturanti, ki so želeli nadaljevati izobraževanje, na fakulteto le vpisali, nato pa so morali najprej odslužiti vojaški rok. Šele po odsluženem vojaškem roku so lahko začeli študij.

Zaradi tega so morali vsi gradbeni oddelki komand armad v JLA na hitro usposobiti nekatere obstoječe objekte v sedežu komand armad kot regrutne centre, v katerih naj bi rekruti prebili od štiri do pet dni. V tem času naj bi komisija opravila preiskavo o fizičnih in duševnih sposobnostih posameznikov. Ker v LAO (oziroma v Ljubljani) nismo imeli prostih objektov za ta namen, je vojačenje potekalo na običajen način (komisija se je selila od garnizije do garnizije). Zato je bil v IX. A pripravljen program za gradnjo novega rekrutnega centra, nato pa še projekt za lokacijo v Vojašnici Borisa Kidriča. Do gradnje tega objekta nikoli ni prišlo. Vojska si je ponovno premislila in uvidela, da zbiranje rekrutov na enem mestu za štiri do pet dni ni preprosto in je dražje od selitve komisije po garnizijah.

Kasarna v Šentvidu je bila po operativnem načrtu razvoja garnizona Ljubljana perspektivna, v njej sta bili stacionirni intendantska in tehnična baza, in sicer:

- 289 bat. VP (bataljon vojaške policije)
- 14. ppp. (pehotni polk)
- 127. tibat. (tankovski bataljon)

- Up. 528. TB (tehnična baza)
- Deo. 817. int. B (perionica - perilnica oskrbovalne baze)
- Pozadina kasarne (zaledje vojašnice)
- Vojni orkestar (vojaška godba)
- 1/350 rp. PVO (raketni polk protizračne obrambe)
- Kasarniška ambulanta (vojaška ambulanta)

V tem vojaškem kompleksu je bilo zaposlenih 2200 vojaških in civilnih oseb JLA.

4.2.6 Licej in Mladika (v obdobju JLA Vojaška bolnišnica Mladika)

Leta 1945, ob osvoboditvi Ljubljane, je takrat »naša« ljudska armada pregnala okupatorja ter zasedla šolsko poslopje Mladike, da bi v njej, le kot začasno, ustanovila vojaško bolnišnico ob zaključnih vojaških operacijah na tem prostoru. (Priloga 56)

Po kapitulaciji Nemčije 9.5.1945 je novoustanovljena slovenska vlada, katere predsednik je bil Boris Kidrič, junija 1945 prepovedala nastanitev vojske v šolah, vendar je vojska v marsikateri šoli ostala. Vojska tudi ni zapustila in izpraznila objekta Mladike, ker se je s svojo vojaško ideološko filozofijo čutila močno. Zastopala je mnenje, da je kompleks Mladike zasedla kot vojaški plen.

Če bi JLA takrat upoštevala voljo ljudstva in njene nove ljudske vlade, bi bil kompleks Mladika že od takrat v lasti MOL ter namenjen šolstvu. Vsi dosedanji in dolgoletni napor, izgubljena velika materialna sredstva in neljubi dogodki, da ta kompleks zaživi kot šola, bi odpadli.

Na žalost se to ni zgodilo. Še bolj žalostno je to, da Mladika ni bila edina šola v Ljubljani, iz katere se vojska (JLA) po letu 1945 ni izselila, temveč je tu ostala vse do svojega razpada in odhoda iz republike Slovenije leta 1991 (Škofijski zavodi Šentvid pri Ljubljani). Zato je gradivo, ki se nanaša na Licej in Mladiko, podrobno obdelano v tej nalogi vse od leta 1945 do osamosvojitve RS leta 1991 in pozneje, vse do danes.

Na temelju uredbe o vknjižbi lastninske pravice na državnih nepremičninah in skladno s splošnim zakonom o ljudski obrambi je IO MLO glavnega mesta Ljubljane odločil (z dne 3. marca 1951 št. 203/51), da se nepremičnini vl. št. 265 k. o. Kapucinsko predmestje določi upravni organ: Svet za prosveto pri IO ML glavnega mesta Ljubljane.

Omenjeno je že bilo, da se je JLA v nekdanji državi obnašala kot »država v državi«. To svoje ravnanje je jasno potrdila na primeru Mladike, ko ni upoštevala odloka najvišjega organa te republike (vlade R. Slovenije), da JLA sčasoma zapusti vse šolske objekte na območju takratne Republike Slovenije.

JLA ne le, da ni zapustila kompleksa Mladike, temveč je v večletnem dopisovanju s Skupščino občine Ljubljana-Center (SOLC) zahtevala brezplačni prenos pravice do upravljanja kompleksa Mladike. To je najbolj razvidno iz odgovora SOLC (št. 464-11/66-8/BL-SP z dne 12.5.1966) na dopis, ki ga je poslala VP št. 9685/14 Ljubljana. SOLC je obvestil navedeno VP (JLA), da je Svet za družbeni plan in finance SOLC na 47. redni seji (dne 25.4.1966) razpravljal o predlogu VP glede brezplačnega prenosa pravice upravljanja kompleksa Mladika na Državni sekretariat za NO SFRJ s sklepom, da se predlogu ne ugotovi. Svet ugotavlja, da je bil kompleks Mladika zgrajen za šolske potrebe in da je tem namenom tudi služil do druge svetovne vojne. Zaradi pomanjkanja šolskih prostorov je morala občina na svoje stroške graditi nove šole. Zato meni, da je edino umestno, da JLA za Mladiko plača primerno odškodnino, nikakor pa ni sprejemljivo, da bi ta kompleks uporabljala brezplačno. (šef službe Ljubo Brezigar, dipl. iur.).

SOLC je tudi na svoji 68. redni seji Sveta za finance in družbeni plan (z dne 13.9.1967 AD-2/5) razpravljal o zahtevku Vojne gradbene direkcije Zagreb za brezplačno dodelitev kompleksa Mladika v Ljubljani. Sprejet je bil sklep, da se navedene nepremičnine odprodajo, stanovanjsko podjetje DOM pa naj pripravi vso potrebno tehnično dokumentacijo, vključno s konceptom kupoprodajne pogodbe.

Zaradi nenehne težnje mesta, da si pridobi Mladiko v dejansko posest ali da dobi pravično odškodnino, je DSNO SFRJ 15.7. 1969 vložil tožbo na ugotovitev nosilca pravice uporabe kompleksa Mladike.

Mestno javno pravobranilstvo je v odgovoru (št. 464-11/66-22/PS) navedlo dejansko stanje:

- »- da je vojska JLA zasedla kompleks Mladike od osvoboditve dalje in jo uporabljala za svojo bolnišnico, nikakor pa ni sprejemljivo, da bi ta kompleks uporabljala brezplačno,
- da se občina lastništvu nikoli ni odpovedala in da je pričakovala, da se bo JLA v ustreznem času izselila iz tega kompleksa,
- občina je bila pripravljena privoliti v prenos pravice upravljanja kompleksa Mladika za primerno odškodnino, kar je JLA vztrajno zavračala,
- sklicevanje JLA na priposestvanje je veljalo za nepošteno, ker se je JLA zavedala, da je lastnik kompleksa občina.«

JLA je na to negativno mnenje javnega pravobranilca leta 1969 vložila tožbo pri Okrožnemu sodišču v Ljubljani, ki je 9.10.1969 razsodilo, da se tožba SFRJ–DSNO proti občini Ljubljana-center zavrne kot neutemeljena. DSNO JLA ni bil zakoniti nosilec pravice uporabe Mladike.

SFRJ- DSNO je nato vložil pritožbo pri Vrhovnem sodišču R Slovenije v Ljubljani. Vrhovno sodišče je odločilo v imenu ljudstva (27.3.1970, predsednik senata Jože Kobal), da se pritožbi tožeče stranke ugodi in na podlagi te rzsodbe za Mladiko vpiše pravica uporabe na DSNO SFRJ. Vrhovno sodišče R Slovenije v svoji obrazložitvi sodbe kot razlog navaja dejstvo, da je JLA zasedla Mladiko kot nekdanjo okupatorjevo vojaško bolnišnico.

To sodbo Vrhovnega sodišča se lahko razume, kot da je občina Ljubljana hotela odvzeti JLA vojaški plen, ki najbi ji pripadal kot zmagovalki nad okupatorjem. Vojni plen Jugoslovanske »ljudske« armade vsekakor ne more biti šolski objekt (kompleks Mladika), ki je pripadal občini Ljubljana, a ji ga je s silo zasedla okupatorska vojska. Drugačno težo bi taka odločitev vsekakor imela, če bi okupatorska vojska med okupacijo zgradila svojo bolnišnico v Ljubljani in bi to po koncu vojne zasedla JLA. V takem primeru bi se ta poseg lahko obravnaval kot vojni plen. Toda, slika o taki armadi in pravnih strokovnjakih, ki so »pravično« odločali v imenu ljudstva, tako da »ljudska« armada po odločitvi Vrhovnega sodišča v R Sloveniji pride do družbene lastnine pod krinko vojnega plena, je povsem jasna in komentar ni potreben. Pa še to! Mestna občina Ljubljana je morala poravnati nastale pravdne stroške prve in druge vrste, ker je tožeča stran JLA uspela v sporu proti njej.

Temu bi lahko dodali še zelo lep komentar iz diplomske naloge, ki jo je ob primeru Mladike na Pravni fakulteti v Ljubljani zagovarjala leta 1999 Nina Marjetka Markoli:

»Moja stališča glede ravnanj JLA po osvoboditvi leta 1945 in pozneje v pravdi na ugotovitev nosilca pravice uporabe na nepremičnin Mladika ter odločitve Vrhovnega sodišča, ki je pritožbi DSNO ugodila, so strnjena v reku »Ab abusu ad usum non valet consequentia« (prev.: ni dopustno, da bi se z zlorabo dosegla pravica rabe), saj je jasno, da je JLA z zlorabo prišla do pravice, ki ji sicer ni pripadala. Zlorabo je storila JLA že po kapitulaciji Nemčije, ko je novoustanovljena vlada z Borisom Kidričem kot predsednikom te vlade junija 1945 prepovedala nastanitev vojske v šolah.«

4.2.6.1 Pravica vknjižbe na DSNO

Na podlagi sodbe Vrhovnega sodišča SRS v Ljubljani z dne 27.3.1970 je JLA pridobila pravico vknjižbe družbene lastnine za kompleks Mladika na DSNO in s tem pridobila lastniško pravico.

JLA je od leta 1945 zasedala in izkoriščala Mladiko, v kateri je bil nameščen en del vojaške bolnišnice (očesni, ORL, ATD in dermatološki oddelek, rentgen, otroška ordinacija, ginekološka ordinacija, ambulanta za aktivni vojaški kader in upokojeince ter njihove družine, vojaška garnizonska ambulanta s stacionarjem, nujna zdravstvena služba, lekarna, laboratorij, nižja vojaška zdravniška komisija in pomožna četa).

Po takratnem uradnem zdravstvenem zavarovanju oseb so pravico zdravljenja v vojaški bolnišnico imele tudi civilne osebe, če so proste zmogljivosti bolnišnice omogočale sprejem takšnih bolnikov. Po neuradnih podatkih se je v vojaški bolnišnici nenehno zdravilo približno 30 % civilnih oseb.

V kompleksu so bili takrat trije objekti: Licej (objekt A), Mladika (objekt B), pomožni objekt (objekt C) in montažno-demontažni objekt (objekt D). Dvorišče Mladike ni bilo posebej urejeno. Pohodne in prometne površine so bile iz zbite zemlje in posute z gramozom.

Leta 1974 je bila narejena celotna rekonstrukcija infrastrukturne mreže vodovoda in kanalizacije z dograditvijo nove (za odvod atmosferske vode) ter nova mreža plinske in

toplovodne napeljve s priključkom na mestno omrežje. Okrog kompleksa je bila zgrajena električna mreža za osvetlitev kompleksa. Pohodne in prometne površine so bile asfaltirane, urejeni so bili prostori za parkiranje, preostali del kompleksa pa je bil urejen kot zelene površine. V kompleksu je bil urejen tudi nov, nadzorovan vhod - stražarnica (objekt E) z vhodno in izhodno rampo s Šubičeve ulice. (Priloga 56)

4.2.6.2 Licej, objekt A, P+2

Ta objekt je v celem svojem gabaritu podkleten. Objekt je bil po svoji temeljni gradbeni konstrukciji in ob rednem vzdrževanju v dobrem stanju. Napeljave v objektu, sanitarni vozli in druga oprema pa so bili zastareli. Objekt je bil ogrevan iz svoje kotlovnice, ki je bila v kleti.

Leta 1972 je bila v objektu narejena celotna zamenjava vodovodne in kanalizacijske mreže ter mreže centralne kurjave, urejeni in modernizirani so bili sanitarni vozli s kopalnicami za ležeče bolnike, sanitarni vozli za osebje in zunanje paciente. V objektu so bile narejene manjše adaptacije, usklajene s potrebami posameznih oddelkov in vgraditvijo sodobnejše medicinske opreme.

Namembnost etaž je bila naslednja:

Klet:

- skladišče za bolniško opremo,
- garderoba za ležeče bolnike,
- kopalnica za bolnike ob sprejemu v bolnišnico,
- arhiv za vodenje celotne evidence bolnikov za vojaško bolnišnico v Ljubljani (Moste in Mladika),
- kotlovnica s skladiščem za premog, ki je prenehala delovati leta 1972, ko je bil objekt priključen na mestno toplovodno omrežje.

Pritličje:

- poliklinični rentgen, ki je do leta 1975 uporabljal stare, že izrabljene tipe aparatov. Takrat je bila narejena popolna adaptacija prostorov rentgena, vgrajeni so bili najmodernejši tipi Philipsovih aparatov ter temnica z aparatom za razvijanje rtg. filmov;
- poliklinična služba z administracijo za sprejem bolnikov;

- splošna ambulanta za civilne zavarovance;
- ambulante - kabineti za interno in kirurško medicino;
- otroški kabinet;
- pisarna načelnika poliklinike;

I. nadstropje:

Očesni oddelek:

- očesni ambulantni,
- očesni oddelek z bolniškimi sobami in pripadajočimi sanitarijami za ležeče bolnike,
- soba za dežurno osebje,
- zdravniška soba,
- soba načelnika oddelka.

Zobni oddelek:

- ambulante, razdeljene po diagnostiki zobne bolezni,
- RTG za slikanje zob s temnico za razvijanje filmov,
- soba za načelnika.

II. nadstropje:

ORL-oddelek(za bolezni ušes, grla in nosa):

- ORL-ambulante,
- ORL-oddelek z bolniškimi sobami in pripadajočimi sanitarijami za ležeče bolnike,
- operacijski blok,
- čajna kuhinja z jedilnico za ležeče bolnike ORL in očesnega oddelka,
- soba za dežurno osebje,
- zdravniška soba,
- soba načelnika.

4.2.6.3 Mladika, objekt B, P+2+P

Objekt je podkleten pod celim gabaritom. Ima visoko pritličje, ker je klet uporabna za delovne prostore z dnevno svetlobo. Kot zgradba je objekt dobro vzdrževan.

Večkrat je bil adaptiran za potrebe različnih oddelkov in to le deloma v različnih časovnih obdobjih. Prva adaptacija je bila opravljena v kleti objekta, ko je bil ta priključen na mestno toplovodno omrežje leta 1972 in je bila kotlovnica preurejena v toplotno postajo.

Sledile so adaptacije za namestitev dermatološkega oddelka 1976, ko je bila cela druga etaža preurejena v dermatološki oddelek.

V objektu je ukinjen oddelek ATD (pljučne bolezni), in sicer leta 1967 zaradi majhnega števila obolelih. Namesto tega oddelka je bil odprt laboratorij za vso Mladiko.

Preostali del objekta je tudi po letu 1976 preurejen v vojaško garnizonsko ambulanto s stacionarjem. Pri adaptaciji so bile zamenjane vse dotrajale napeljave.

Namembnost prostorov po etažah je bila:

Klet:

- poliklinični laboratorij,
- čajna kuhinja in jedilnica za ležeče bolnike (vojake),
- kopalnica s sanitarijami za ležeče bolnike (vojake),
- skladišče bolnišnične opreme za ležeče bolnike (vojake),
- toplotna postaja.

Pritličje:

- garnizonska ambulanta za sprejem bolnikov (vojakov) s prostorom za administracijo,
- ATD (anituberkulozni dispanzer) do 1976,
- po letu 1976 laboratorij.

I. nadstropje:

- garnizonska ambulanta za ležeče vojake,
- ambulanta za preglede,
- manjši laboratorij za pregled krvi in urina,
- soba za dežurno osebje,
- zdravniška soba.

II. nadstropje

Dermatološki oddelek:

- ambulante za pregled pacientov,
- mala operacijska dvorana s pomožnimi prostori za dermatološke posege na koži in ožilju,
- administracija oddelka,
- zdravniška soba,
- soba za dežurno osebje,
- sobe s sanitarijami za ležeče bolnike,
- čajna kuhinja z jedilnico,
- soba načelnika oddelka.

Podstrešje:

- spalnice za vojake obskrbne čete,
- vojaški klub s sejno sobo ter sanitarije (kopalnice in WC).

4.2.6.4 Objekt C, visokopritlični objekt

Objekt je bil do polovice podkleten, nad tem podkletenim delom pa je bilo visoko pritličje. V objektu je bil nameščen ginekološki kabinet.

Drugi del objekta - nizko pritličje, se je ves čas uporabljal kot bife (kantina).

Po adaptaciji in modernizaciji tega objekta je bila v enem delu nameščena garnizonska lekarna za poliklinične službe in garnizonske ambulante, v drugem objekta pa ambulanta za zobno protetiko.

4.2.6.5 Objekt D, nizkopritlični objekt

Leta 1976 je bil zgrajen na dvorišču nov pritlični montažno-demontažni objekt tipa Marles za garnizonsko ambulanto. V tem objektu so bile nameščene naslednje zdravstvene dejavnosti:

- ambulante za pregled aktivnih in upokojenih vojaških zavarovancev ter članov njihovih družin,
- zobna ordinacija,
- sanitarije za paciente,
- manjši priročni laboratorij,
- prostori za nižjo zdravniško komisijo (naborna komisija),

- služba nujne zdravniške pomoči,
- sanitarije za uradno osebje.

4.2.6.6 Opustitev kompleksa Mladika

JLA je opisani kompleks (ki je bil v družbeni lasti MOL od leta 1920) uporabljala vse od začetka nove države FNRJ, najprej s pravico uporabe. Po sodbi Vrhovnega sodišča R Slovenije, ki je dovolilo vknjižbo Mladike v dobro DSNO SFRJ (JLA), pa jo je 27.3.1970 dobila v last.

Po perspektivnem načrtu razvoja garnizije Ljubljana bi JLA bolnišnico Mladika zapustila kot neperspektivno in se preselila v načrtovano novo vojaško bolnišnico na lokaciji Hrušica–Fužine, objekte Mladike pa bi predala v uporabo Mestni občini Ljubljana za določeno odškodnino. Ta odškodnina naj bi se prištela k odškodnini, ki bi jo JLA zahtevala tudi za nadomestilo centralnega dela Vojaške bolnišnice v Mostah.

Gradbeni oddelek Poveljstva IX. A je namreč pripravljal tehnično dokumentacijo za gradnjo že omenjene vojaške bolnišnice v Ljubljani, ki bi morala biti končana v začetku 90-tih let prejšnjega stoletja. To se ni zgodilo, ker so prednost pri gradnji dobile sarajevska in zagrebška VB ter Vojaškomedicinska akademija v Beogradu (VMA). Proces cenitve objektov Mladike in kompleksa Moste so zaradi visoke inflacije odlagali za pozneje.

Pravi trenutek za resne pogovore okrog nadomestila za kompleksa Mladika in Moste je bil v začetku leta 1980, ko je gradbeni oddelek razpisal natečaj za izdelavo idejnega arhitektonskega načrta za novo vojaško bolnišnico v Ljubljani. Prvo nagrado za projektno dokumentacijo je leta 1980 dobila projektna organizacija BIRO 71 iz Ljubljane. Začetek gradnje je bil načrtovan za leto 1982, dokončanje pa je bilo načrtovano do druge polovice 90-tih let prejšnjega stoletja. Do izdelave izvedbenih projektov in gradnje objekta nove nikoli ni prišlo. (glej gradivo nove vojaške bolnišnice, Hrušica–Fužine)

Leta 1985 je SSNO na novo razdelil prostor nekdanje SFRJ v vojaškem smislu, tako da je bilo ozemlje Slovenije ponovno vključeno v Zagrebško armadno območje. Po novih vizijah JLA je

ta kompleks Mladike nameravala opustiti in vso njeno vsebino namestiti v kompleks Vojaške bolnišnice Moste z morebitno dograditvijo manjkajočih zmogljivosti.

V obdobju med 1990 in 1991 sta vojaški bolnišnici Mladika in Moste kazali žalostno podobo, saj se je JLA že zavedala, da se bo morala umakniti iz Republike Slovenije. Bila je prepričana, da vse, kar je njeno, pri umiku lahko odnese s seboj. Tako je začela demontažo najdražje in najbolj občutljive medicinske opreme in pripravo za transport. Žal te demontaže niso opravljali strokovnjaki dobavitelja opreme, ki so opremo montirali ob vgraditvi, temveč vojaki naborniki. Po umiku JLA iz Slovenije je oprema ostala v bolnišnici, saj je bil verjetno namen JLA le, da z nepravilnim in nestrokovnim ravnanjem povzroči nepopravljivo škodo.

4.2.7 Vojaško oskrbovališče (v obdobju JLA Intendantsko skladišče in pekarna)

Ta kompleks vojaškega oskrbovališča z vsemi objekti, ki jih je zgradila avstrijska vojska med letoma 1908 in 1910 je ostal vse do leta 1945 enake velikosti, tj. 1 ha, 73 a, 0,9 m².

Na podlagi odločbe Mestne zaplemne komisije v Ljubljani z dne 30.08.1945 Zpl. 160/45, je bil ta kompleks povečan še za 1 ha, 83 a in 22 m² (lastnik Codelli baron Anton). Temu je bilo dodano še zemljišče, ki je bilo takrat pod upravo občine Center in sicer v velikosti 45 a 02 m² tako da je bilo celotna velikost 3 ha, 0,1 a in 33 m².

Takoj po prevzemu kompleksa v njegovi razširjeni obliki je začela JLA po svojem programu graditi manjkajoče pritlične objekte iz trdnega materiala in provizorične objekte v obliki nadstrešnic in barak.

Do opisanega vojaškega oskrbovališča je bil šele leta 1946 zgrajen železniški tir. Ta je bil zgrajen, kot podaljšek industrijskega tira podjetja Mercator. Narejen je na odprti progi Ljubljana-Karlovec, med postajama Ljubljana-Rakovnik in Ljubljana, in sicer na podlagi gradbenega dovoljenja takratne Železniške uprave Ljubljana. Uporabna dolžina tira na dvorišču oskrbovališča je bila 48 m. Tir je imel vzpon 4,3 % v smeri tirnega zaključka, zato so morali biti stoječi vagoni nenehno zavarovani proti samopremaknitvi. Uporabnost tira je bila

dovoljena po komisijskem ogledu 14.8.1953. Ta tir se je uporabljal tudi za parkiranje »modrega vlaka«, s katerim se je takratni predsednik države J. B. Tito vozil, kadar je prišel v Slovenijo.

Glede na to, da je bila polovica tega kompleksa v lasti mesta Ljubljane, tj. 1 ha, 83 a in 22 m², uporabljala pa ga je JLA, je mestna občina večkrat zahtevala, da se ta del sprosti za gradnjo stanovanj, vojska pa naj se preseli na drugo lokacijo. Ena takih zahtev je bila izrečena že v obdobju, ko je ozemlje Republike Slovenije pripadalo zagrebškemu armadnem območju in je JLA pripravljala predlog za umik s tega kompleksa. Ta umik je bil predviden v dveh fazah, pripravljen je bil tudi že urbanistični načrt stanovanjske soseske. Do uresničitve te zamisli verjetno ni prišlo zaradi tega, ker se je v tem času že pripravljalo oblikovanje IX. A s sedežem v Ljubljani, kompleks pa na novo označen kot perspektiven za JLA. (Priloga 57)

Po prostorskem načrtu Ljubljanske garnizije iz leta 1979 je bil kompleks dokončno označen kot neperspektiven. Njegova vsebina naj bi se prenesla v vojašnico Boris Kidrič v Šentvidu, in sicer po dogovoru o nadomestni gradnji.

Zaradi obojestransko neuspešnih pogajanj je ta kompleks spremenil svojo namembnost šele leta 1991, po osamosvojitvi republike Slovenije.

V tej vojaški oskrbovalnici so bili:

- uprava 817. int.B. (intendantskega bataljona),
- 1. int. skl. (intendantsko skladišče) s pekarno, obutveno in šiviljsko delavnico ter kemično čistilnico.

V kompleksu je bilo približno 100 vojaških in civilnih oseb, zaposlenih v JLA.

4.2.8 Vojaška orožarna (v obdobju JLA Tehnična delavnica Parmova)

Ta kompleks je po odločbi Okrožnega sodišča v Ljubljani z dne 17.12.1945. št. Zp 692/45-1 zaplenjen ing. Lampbertu Muri in Minki Muri kot solastnikoma teh nepremičnin.

Nepremičnina je bila prenesena v družbeno lastnino in je od leta 1969 vknjižena na naslov Ministrstva narodne obrambe.

Takoj po osvoboditvi leta 1945 je kompleks zasedla JA, ki je tu zbirala trofejno orožje in drugo opremo, ki jo je bilo treba usposobiti. Takoj na začetku leta 1946. je bila ustanovljena Tehnična delavnica IX. A–Zagreb. Tu je delovala artilerijska delavnica »ARDEL«, ki je imela dva svoja obrata. En obrat se je nahajal v jahalnici kompleksa Topniške vojašnice (»kasarna Ljube Šercera«), drugi pa v nekdanjem ljubljanskem velesejmu (v Tivoliju) kot moto-tehnična delavnica.

Kadri, ki so delali v delavnicah, so bili rekrutirani iz roških delavnic (GŠ NOV Slovenije) in tudi iz drugih enot IV. armade. V delavnicah je bilo zaposlenih nekaj sto nemških vojnih ujetnikov, specialistov za vojaško tehniko.

V delavnici je začela delovati tudi poklicna vojaška mojstrska šola za puškarje, topniške mojstre, avtomehanike in radiomehanike. Na Češkem se je takrat šolala generacija optikov, finomehanikov in instrumentalistov ter drugih poklicev za vzdrževanje in remont vojne tehnike, ki naj bi delali v teh delavnicah.

Potrebno remontno opremo in obdelovalne stroje za IV. armado so po prvi teritorialni razporeditvi ozemlja FLRJ pripeljali iz evakuirane puljske ladjedelnice. Tako je bila delavnica usposobljena za lahki, srednji in generalni remont, zato sta bili ukinjeni delavnici v Tivoliju in Topniški vojašnici. (Priloga 58)

Glede na to, da je bila ta delavnica za JLA zelo pomembna, je leta 1953 Gradbeni oddelek MNO (Ministrstvo za narodno obrambo, Beograd) odobril položitev celotne kanalizacijske mreže za fekalno in meteorno vodo, ki je do takrat poplavljala dvorišče. (priloga: odločba MOL).

Z oblikovanjem IX. A leta 1969 so bili v kompleksu objekti:

1. upravna stavba, star objekt P + 1,
2. oddelek za remont orožja, star objekt,
3. oddelek za pomožna dela, star objekt,

4. hala za moto-tehniko, nov objekt, velik 2000 m²,
5. oddelek za remont, star objekt,
6. postaja za preizkušnje zavornih sistemov kolesnikov, novi objekt,
7. hala za premično remontno opremo, nov objekt, tip Trimo-Trebnje,
8. rampa–navoz ob industrijskem tiru,
9. skladišče.

V tem kompleksu sta bili še:

- TTR SR (teritorialna tehnička radionica za srednji remont),
- 528 TB (tehnička baza).

V delavnicah je bilo skupno zaposlenih 400 vojaških in civilnih oseb, uslužbencev JLA.

4.2.9 Hotel Miklič (v obdobju JLA Dom JNA)

Objekt hotela Miklič je bil leta 1945 po odločbi Mestne zaplembe komisije zaradi sodelovanja njegovega lastnika z okupatorjem zaplenjen in je prišel v državno last, in sicer Občine Ljubljana - center, kar je bilo v soglasju z odločbo AVNOJ-a z dne 21.11.1944.

S pogodbo, sklenjeno med občino Ljubljana-Center in SFRJ dne 3.3.1966, je pravica uporabe hotela Miklič na Trgu OF v Ljubljani prešla brezplačno na SFRJ-DSNO-JLA. Velikost zamljišča je 18 a 42 m².

V tem objektu je imela JLA prostore za družbeno in kulturno-zabavno življenje svojih častnikov in njihovih družin (Dom JLA). Seveda pa so bile razmere tu mnogo skromnejše od tistih, ki so jih imeli častniki v novih domovih JLA v Zagrebu, Splitu, Sarajevu, Nišu in Skopju.

V objektu je bil kot samostojna ustanova tudi hotel za samce. Težave so nastale, ko se je leta 1969 po oblikovanju IX. A ali LAO (Ljubljanskega armadnega območja) v Ljubljansko garnizijo preselilo večje število častnikov. Zato je bila načrtovana preselitev Doma JLA in hotela za samce na novo lokacijo ob Dimičevi ulici v Ljubljani.

Na lokaciji Dimičeva ulica so bili že v začetku 80-tih let prejšnjega stoletja pripravljene vsi pogoji in projekti za gradnjo, vendar se je začetek iz dneva v dan odlagal. Zgrajen je bil hotel za samce, ne pa tudi Dom JLA, do česar je prišlo zaradi zamenjave novega vodilnega kadra v IX. armadi in njegove neprožnosti pri pogajanjih z MOL.

4.2.10 Ljubljana v povojnem obdobju od leta 1945 do 1960

Za razvoj Ljubljane v povojnem obdobju (v urbanističnem in prostorskem smislu) je značilno to, da je nova državna oblast s težnjo socialistične preobrazbe uvedla plansko gospodarjenje (po sovjetskem vzoru). Podržavila je vsa zasebna proizvodna sredstva in obrate. Uvedla je plansko elektrifikacijo in industrializacijo ter minimalizirala zasebno kmetijstvo.

Že s prvo petletko, kakor so se imenovala takratna planska obdobja, je v Ljubljani načrtovala gradnjo prvih industrijskih objektov. Tako je sredi polj ob gorenjski progi v Šiški zrasla tovarna, imenovana Litostroj, v kateri je našel možnost za svoj obstoj degradirani podeželski živelj. Ti migracijski premiki v mesto in zaposlovanje v novih socialističnih tovarnah so narekovali tudi pospešeno »udarniško« gradnjo družbenih stanovanj v Ljubljani.

Prvi povojni osnutek urbanističnega načrta mesta Ljubljane je leta 1950 pripravil Urad za regulacijo Ljubljane pri Predsedstvu vlade Republike Slovenije. Osnutek ni bil sprejet, ker je kompromisno združeval elemente predvojnih natečajnih projektov in načrte regulacije mesta iz prve povojne ankete. Poznejše zasnove, ki so predvidevale širjenje Ljubljane ob krakih njenih prometnih vpadnic, prav tako niso bile sprejete. Med njimi je bil tudi regulacijski načrt Ljubljane iz leta 1953, ki so ga izdelali avtorji N. Bežak, B. Simčič in M. Zupančič. Upoštevajoč dotedanje značilnosti koncentričnega razvoja mesta so avtorji svojo urbanistično vizijo videli v krakastem razvoju mesta, s tem, da so v svojem načrtu poudarili zelene pasove, ki so globoko segali v mesto. Na podlagi tega dokumenta sta bila zgrajena stanovanjsko naselje Litostroj in Gospodarsko razstavišče.

Pri tem je z vidika urbanističnega razvoja mesta Ljubljane pomembno zapisati tudi to, da je Izvršni svet ljudske skupščine RS ustanovil Urbanistični inštitut SRS, ki je postal osrednja

raziskovalna organizacija v RS za področje urbanističnega načrtovanja in razvoja. Prvi direktor tega inštituta je bil Lojze Rojc, sledila pa sta mu Marjan Tepina in Vladimir Braco Mušič.

To je bilo tudi obdobje, ko so se okoli leta 1957/1958 ljubljanski urbanisti ukvarjali z idejo poglobitve železnice in pri tem oživiljali projekte, ki jih je že leta 1930 naredil ing. Dimnik s sodelavci. (Priloga 23)

Čeprav JLA takrat še ni imela pripravljene neke posebne, svoje strategije za obrambo mesta, za katero bi poglobitev železnice predstavljala strateško oviro, ni podprla tega projekt in dala svojega soglasja. Brez soglasja JLA pa se tako zahtevna prostorska regulacija ni mogla uresničiti, zato je mesto ukini tramvaje ter zgradilo podvoze na takratni Titovi (danes Dunajski) in Celovski cesti. Iz regulacijskih načrtov mesta iz tega obdobja je razvidno, da vojaški kompleksi niso bili v načrtih označeni kot vojaški, temveč kot nedefinirani prostor za zelenice. Razvidno je tudi, da JLA v najnovejših urbanističnih načrtih mesta ni rezervirala nobene površine za razširitev svojih kompleksov, saj je v najbližji okolici bila že takrat predvidena stanovanjska gradnja. To je pomenilo, da v takratnem obdobju razvoja med JLA in mestnimi urbanističnimi službami ni bilo medsebojnega sodelovanja, temveč samo nalagodajalne zahteve ali ukazi JLA. Tako so najverjetneje iz varnostnih razlogov po ukazu JLA iz urbanističnih načrtov mesta izginili vsi vojaški kompleksi, ki so bili že od avstrijskega cesarstva povsem razumljivo označeni v kartah mesta. (Priloga 59)

Projektni zavod Slovenije je leta 1957 pod vodstvom arhitektov Borisa Gvardijančiča in Saše Sedlarja naredil prvi konkretni urbanistični program Ljubljane, ki je bil podlaga za poznejšo izdelavo generalnega načrta Ljubljane (iz leta 1966).

V vmesnem času (1957 do 1966) so reševali le lokalne kritične urbanistične probleme v zvezi z zidavo posameznih objektov ali območij mesta, izvajalo se je preurejanje manjših mestnih četrti in ožjega mestnega središča. Vse to brez konkretnega programa in celovite projekcije urbanističnega razvoja mesta.

4.2.11 Ljubljana med letoma 1960 in 1969

V takih urbanistično neurejenih razmerah, kot so omenjene v prejšnjem poglavju, je bil leta 1963 bil pripravljen za natis v Zavodu za urbanizem načrt mesta Ljubljane v petbarvni izvedbi in v merilu 1: 15.000. Ta načrt je jasno pokazal, do kod se je gradbeno razširila Ljubljana leta 1963. Avtor publikacije (načrt so izdelali Šlajmer, Varken, Vrhovec in drugi), ki ga je natisnila tiskarna Ljudske pravice v založbi Mestnega turističnega društva, je bil Franc Ules, dipl. ing. geodezije. Z izbiro prijetnih barv je močno poudaril glavne prometnice, pomembne javne in kulturnozgodovinske objekte, rečne tokove, četrti mesta in druge površine. Turistično društvo je ta načrt z nekaterimi dopolnitvami in spremembami do leta 1976 ponatisnilo še petkrat, tudi v večjezični varianti (Plan of the town, Plan de la Ville, Pianta della Citta, Stadtplan).

Vojaški kompleksi v mestu so v tem načrtu prikazani v enaki barvi kot druge mestne četrti v nedetajlni izvedbi. V tem obdobju je ozemlje Republike Slovenije v vojaškem smislu pripadala še vedno Zagrebškemu armadnemu območju (V. armada), vojaški kompleksi v Ljubljani pa so se uporabljali v takem stanju, v kakršnem so bili zgrajeni, brez kakršnih koli programov za svoj nadaljnji razvoj. Sprememba je bila edino v tem, da so se že v tem obdobju popolnoma vrasli v mestno jedro, tako da so se civilni objekti gradili že v njihovi neposredni bližini.

Prvi celotni urbanistični dokument mesta Ljubljane po drugi svetovni vojni je bil Generalni plan urbanističnega razvoja Ljubljane (GUP). Ta plan je mestna skupščina potrdila in sprejela leta 1966.

Generalni urbanistični plan Ljubljane, tj. ožjega mestnega središča, ki ga je izdelal Ljubljanski urbanistični zavod (LUZ) v enakem merilu, vendar z dopolnjenim seznamom ulic in cest, lahko razumemo kot prvo timsko in večsektorsko interdisciplinarno zasnovo plana Ljubljane. Večino študij za ta načrt so pripravili zunanji strokovni sodelavci LUZ-a (arh. E. Ravnikar in arh. Mihelič s svojimi skupinami), ki so predvidevali krakasti razvoj mesta ob glavnih vpadnicah. Stanovanjske soseske ob vpadnicah bi imele svoja lokalna središča. Za posodobitev novega središča Ljubljane so bila predvidena, kot edina mogoča rešitev, rušenja obstoječih starih objektov. Sem spadajo predvsem objekti na lokaciji novo urejenega Trga revolucije z dvema stolpnicama, blagovnico ter podzemno garažo, pozneje tudi objekt Cankarjevega doma arh. E.

Ravnikarja, sledijo pa še poslovna stavba Metalke in kompleks Bavarskega dvora arh. Miheliča itn.

Vojaški kompleksi v mestu so bili od njihove izgradnje na prelomnici med 18. in 19. stoletjem in vse do leta 1968 ves čas v situaciji status quo. Uporabljali so se v prvotnem stanju, brez bistvenih sprememb v gradbenem ali prostorskem smislu, dokler se jim mesto Ljubljana s svojo vsakodnevno širitvijo ni sčasoma približalo ter jih nato popolnoma zajelo v svoje mestno jedro. Leta 1968, ko je bila oblikovana IX. armada ali Ljubljansko armadno območje s sedežem v Ljubljani, je JLA prvič resno začela razmišljati in načrtovati, kako in kam naj bi se dislocirali vojaški kompleksi zunaj mesta, ki zaradi prostorske utesnjenosti mestnega tkiva niso imeli možnosti za razširitev in posodobitev. Ta načrtni pristop JLA je odprl možnost, da se z ene strani vojaški kompleksi dislocirajo in se zgradijo v sodobni obliki na novih lokacijah, z druge strani pa, da se mesto lahko normalno razvija dalje, brez ovir, ki jih je povzročalo življenje v vojaških kompleksih in okrog njih.

Ves proces načrtovanja dislokacije in posodabljanja vojaških kompleksov je podrobno opisan v tej nalogi v točki III. Oblikovanje IX. A, posebej pa v podtočkah 4.2.5., 4.2.6., 4.2.7. Ti kompleksi so: Mestna pehotna - belgijska vojašnica (ali kasarna 4. julij) na Metelkovi ulici, Domobranska vojašnica (ali kasarna Maršala Tita) na Roški ulici; Topniška vojašnica (ali kasarna Ljubo Šercer) na Dunajski ulici; Licej in Mladika (ali vojaška bolnišnica Mladika) med Prešernovo in Šubičevo ulico ter Škofijski zavodi Šentvid (ali kasarna Boris Kidrič). Našteti kompleksi in objekti v njih so bili pravzaprav z veliko pomočjo, pogumom in odločnostjo ter z njegovo avtoriteto zgrajeni v obdobju županovanja ljubljanskega župana Ivana Hribarja (od 1890 do 1910).

4.2.12 Ljubljana med letoma 1969 in 1980

Veljavni urbanistični dokument (GUP), ki je nastal kot povzetek vseh urbanističnih panog, ki ga sestavljajo, je poskusil dati hitro rastočemu mestu možnost za uesničevanje in kontrolo urbanističnih zadev in urbanistične politike ter nadzor nad njima.

Glavna usmeritev bi morala imeti vpliv na nadaljni razvoj krakastega mesta z razvojem posameznih sosesk kot podlago za skladen razvoj, vendar to ni v celoti uspelo.

Po letu 1974, ko je v veljavo stopila nova ustava SFRJ v smislu socialističnega samoupravljanja, je bilo treba obnoviti in uskladiti vse prostorske in urbanistične načrte z novo družbenoekonomsko in politično realnostjo.

Po načrtu razvoja vojaških struktur v mestu v 80-tih letih prejšnjega stoletja in na podlagi GUP-a sta Mestna skupščina Ljubljana (MOL) in Poveljstvo IX. A uresničile svoje prve skupne načrte za dislokacijo vojaških kompleksov iz mestnega jedra. Takrat je bila zgrajena nova vojašnica Bratstva in enotnosti 1978 (Kasarna »Bratstva jedinstva«) na območju Ljubljana-Polje; zgrajen je bil novi hotel za vojaške častnike–samce; leta 1976 je bil zgrajen dijaški dom in vojaška gimnazija na novi lokaciji na Dimičevi ulici; v pripravi za izgradnjo je bila nova stavba Poveljstva IX. A na Dimičevi ulici in Doma JLA, katerega projekti so bili že v končni fazi, narejen je bil tudi idejni projekt nove vojaške bolnišnice na lokaciji Hrušica - Fužine.

Z gradnjo naštetih objektov bi Ljubljani prepustili v uporabo naslednje vojaške komplekse: kasarno 4. julij na Metelkovi ulici, kasarno Maršala Tita na Roški ulici, kasarno Ljubo Šercer na današnji Dunajski cesti in stari Dom JLA na Masarykovi ulici (hotel Miklič).

V načrtu je bila gradnja nove vojaške bolnišnice do leta 1987 s katero bi se sprostile lokacije vojaške bolnišnice Mladike in vojaške bolnišnice Moste. Z dograjevanjem vseh manjkajočih objektov v kasarni Boris Kidrič v Šentvidu (Škofijski zavodi) do leta 1987 bi se JLA v celoti dislocirala iz ožjega mestnega jedra in s tem prepustila v uporabo kompleks tehnične delavnice na Parmovi ulici in kompleks intendantskega skladišča ob Ljubljanici (danes stanovanjsko naselje Nove Poljane). Čeprav so bila zagotovljena sredstva, projektna dokumentacija in urejena gradbena zemljišča za gradnjo naštetih objektov, do njihove gradnje ni nikoli prišlo.

4.2.13 Ljubljana med letoma 1980 in 1991

Leta 1984 sta bila sprejeta Zakon o urejanju prostora ter Zakon o urejanju naselj in drugih posegih v prostor. Usklajevanje v prostoru je postala nuja, pri čemer je imela JLA kot eden izmed subjektov načrtovanja nekaj časovne prednosti. Zvezni sekretar za ljudsko obrambo je že leta 1974 predpisal Pravilnik o načrtovanju razvoja in prostorskega urejanja infrastrukture JLA. Na podlagi tega pravilnika je JLA na ozemlju IX. A uskladila vse svoje prostorske načrte z družbeno-političnimi organizacijami, ki še niso imele sprejetih navedenih republiških zakonov.

Poveljstvo Ljubljanskega armadnega območja, ki je s pomočjo svojega Gradbenega oddelka do leta 1980 uspešno sodelovala z MOL pri realizaciji obojestransko začrtanih urbanističnih nalog za preselitev vojaških kompleksov iz mestnega jedra, je pod novim poveljstvom IX. A leta 1980, ki ga je prevzel generalpolkovnik Branko Jerkič, popolnoma prenehalo.

Posebej pomembna za MOL je bila takrat lokacija Šercerjeve vojašnice na Titovi cesti (danes Dunajski). Na tem prostoru je bila načrtovana gradnja stanovanj, ki so bila pomembna tako za mesto kot tudi za JLA. Zanje so že bili narejeni tako idejni načrti kot tudi finančna konstrukcija. Premestitev te vojašnice kot tudi drugih vojaških objektov v mestu je ostala neuresničena vse do leta 1991 oz. do osamosvojitve Slovenije.

Novega poveljnika ni zanimala problematika mesta, še manj preselitev vojaških kompleksov iz mestnega jedra, ker je bil z obstoječim stanjem povsem zadovoljen in prepričan, da v tem smislu niso potrebne nikakršne spremembe. Veliko bolj ga je zanimal način, kako bi usposobil vojake, da bi vojska sama pridelovala vso potrebno hrano. To svojo zamisel je uresničil na vojaških poligonih in vadiščih, ki so bila na zemlji, ki so jo zaradi višjih interesov odvzeli kmetom.

5 OBLIKOVANJE IX. A ALI LJUBLJANSKEGA ARMADNEGA OBMOČJA

Prostor nekdanje SFRJ so v vojaškem smislu v šesti zapovrstni razdelitvi med letoma 1968-1970 razdelili v devet armadnih območij (Priloga 53) S to razdelitvijo je bila ustanovljena IX. armada oziroma Ljubljansko armadno območje (LAO) s sedežem v Ljubljani, ki se je teritorialno popolnoma prekrivalo z današnjimi mejami samostojne Republike Slovenije. Tako je ostalo vse do leta 1989, ko je na novo prišlo do vojaškega preoblikovanja nekdanje SFRJ in je R Slovenija ponovno ostala brez armadnega sedeža, ki je bil preseljen v Zagreb, ozemlje R Slovenije pa razdeljeno na Ljubljanski in Mariborski korpus.

Eden izmed glavnih razlogov za šesto razdelitev ozemlja Jugoslavije v vojaškem smislu je bila uresničitev načrta splošne ljudske obrambe, osnovane na Zakonu o ljudski obrambi in Zakonu o jugoslovanski ljudski armadi. Oba zakona imata svoje korenine v partizanski vojni ali splošnem ljudskem odporu in v najnovejših okoliščinah, v katerih se je znašla SFRJ po resoluciji Informbiroja upošteva dejstvo, da se vsak najbolj učinkovito brani in vojskuje na svojem domu in za svoje ognjišče. Tako sta bili v okviru strateške obrambe SFRJ pripravljene v tem smislu dve taktični varianti obrambe. Ena naj bi bila »vzhodna«, ki naj bi najprej odvrnila napade članic Varšavskega pakta, pri čemer bi druga »zahodna« varianta odvrnila napade Nata.

Slovenija je spadala v drugo taktično varianto, kar je bil eden izmed razlogov, da se je v njenem okviru organizirala IX. armada. V IX. A pa so bili oblikovani močni garnizoni v taktični smeri Ljubljana–Trst, na Vrhniki, v Postojni, Pivki, Vipavi in Ajdovščini. Garnizoni Kranj–Celje in Maribor so bili organizirani v smeri proti avstrijski meji, pri čemer so manjši garnizoni, kot sta Novo mesto in Črnomelj, imeli vlogo zalednih garnizonov.

Zaradi predvidevanja neposrednega napada na SFRJ ali spopada med Natovimi silami in silami Varšavske pogodbe, ki bi se odvijal v primeru raketne vojne preko prostora SFRJ, je bil v rajonu garnizona Vrhnika nameščen polk protizračne obrambe (PVO–protiv-vazдушna odbrana).

Na ravni civilnih struktur R Slovenije so bili ustanovljeni vsi organi teritorialne obrambe, od republiškega štaba TO do vseh nižjih organov in družbeno-političnih skupnosti. Tako naj bi bili

vsaka enota, družbeno-politična skupnost ali vsak posameznik poučeni o svojem mestu in vlogi, ki naj bi ju imeli v sistemu teritorialne obrambe. Na ravni občin in njihovih urbanističnih služb so bili narejeni načrti zaščite mest in načrti za evakuacijo civilnega prebivalstva na že vnaprej urejene rajone. Na podlagi urbanističnih načrtov mest in vasi so v stavbah, ki so imele posebno strateško lego, gradili bunkerje za teritorialno obrambo in protiatomska zaklonišča za civilno prebivalstvo.

Nova vojaška teritorialna razporeditev Jugoslavije leta 1969 je bila zasnovana tudi v smislu kadrovskega vprašanja. Prvič po osvoboditvi leta 1945 so bili poveljniki armad imenovani na nacionalni osnovi, tako kot tudi večina poveljstvenega pomožnega častniškega kadra kot so načelnik štaba, pomočnik za zaledje in moralno politično vzgojo ter drugi.

Glede na zgoraj navedeno spremembo je prvič prišlo tudi do spremembe v uporabi jezika v zunanji komunikaciji JLA z matičnimi republikami. V notranji komunikaciji pa je v JLA še naprej ostal v veljavi srbski jezik kot jezik poveljevanja in sporazumevanja.

Administrativno oblikovanje in popolnitev takratnega LAO z operativnim častniškim kadrom nista bila vprašljiva, saj so številni posamezniki (častniki) komaj čakali, da se odpre kakšno prosto mesto za napredovanje v službi, tako da so bili operativni oddelki poveljstva hitro in uspešno popolnjeni.

Večji problem za KA je predstavljala nezadostna popolnjenost GO, ki je imel nalogo, da v kratkem časovnem obdobju ustvari vse pogoje za namestitev vojaških enot, ki so razporejene po posameznih garnizijah IX.A. po njenem oblikovanju.

5.1 GRADBENI ODDELEK IX. A

Gradbeni oddelek, ki ga je pri oblikovanju svoje organizacijske strukture imelo Poveljstvo IX. armade kot eno zalednih organizacij za mirnodobske potrebe JLA (danes logistika), pa je bil popolnjen komaj 50-odstotno in ni mogel izpolniti pričakovanih in načrtovanih obveznosti.

Kadrovska popolnitev tako specifičnega oddelka, kot je Gradbeni oddelek, ni bila preprosta. Da bi uspešno deloval, je moral v svoji organizacijski strukturi imeti visoko izobražene strokovnjake z izkušnjami v tej panogi, kot so inženirji arhitekture, gradbeništva, geodezije, strojništva, gozdarstva, statiki, elektroinženirji, ekonomisti, pravniki, tehniki in pomožno administrativno osebje. Takšnih strokovnjakov ne glede na to, ali so nosili uniformo ali pa so bili zaposleni kot civili v JLA, ni bilo lahko preseljevati z enega konca države na drugega, kot je to bil primer v zvezi z operativnimi kadri. Slednji so taka preseljevanja doživljali pozitivno kot napredovanje v službi, medtem ko strokovnjakov Gradbene službe niso zanimala morebitna napredovanja, temveč delo v stalnem okolju, tako da so premestitev sprejemali kot kazen.

Dopolnjevanje Gradbenega oddelka je bilo, kljub temu, da je trajalo več let, neuspešno. Na razpise za zaposlovanje strokovnjakov v gradbenem oddelku LAO se iz Republike Slovenije namreč nihče ni odzval. Pri tem moramo omeniti, da so bile takrat plače v JLA najmanj za 30 odstotkov nižje od plač v družbenem sektorju, kar gotovo ni bilo spodbudno za zaposlitev v JLA. Pridobivanje stanovanja za zaposlene pa je šlo po vrstnem redu, zato bi nanj kandidati, ki bi se kot strokovnjaki zaposlili v armadi, morali čakati več let, kar je bilo še manj privlačno. Na take razpise se niso oglašali niti iz drugih republik. Zato smo leta 1974 takratnemu poveljniku LAO, generalpolkovniku Francu Tavčarju Roku, predlagali, naj v razpis za zaposlitev postavi dodelitev stanovanj na prvo mesto, in sicer takoj po opravljenem poskusnem roku in z desetletno obveznostjo. Poveljnik je naš predlog podprl in ga v celoti uresničil, tako da smo lahko dobili in izbrali kakovostne strokovnjake iz Slovenije in drugih republik, ki so se zaradi stanovanja sprijaznili z manjšo plačo.

Podpora poveljnika LAO generalpolkovnika Franca Tavčarja stroki je bila nenehno prisotna, ker je pravočasno ugotovil, da samo uspešna Gradbena služba lahko koristi celotni armadi pri reševanju njenih operativnih potreb in družinskih potreb njenih pripadnikov. Ugotovil je tudi, da je edino smiselno strokovnjake gradbene službe uporabljati samo na področjih njihovega poklica. Ni treba tratiti njihovega časa z opravljanjem dežurnih služb, v katere so bili pred njegovim prihodom vključeni na železniških postajah, komandah in podobno, kar je podkrepil še s svojim ukazom za področje IX. A.

Navedel bom še en pomemben dogodek, ki je pokazal njegovo daljnovidnost pri reševanju zelo občutljivih vprašanj ter situacij v vojaškem gradbeništvu, ker se ni spuščal v pravno razpravo o

posledicah, temveč je svojo pozornost namenjal predvsem odstranjevanju vzrokov. Še posebej se je ta njegov pristop pokazal pri zrušitvi zastarelega objekta med adaptacijo v vojašnici v Celju. Ta dogodek, s katerim je bil seznanjen tudi generalštab JLA, je bil takrat ključnega pomena za uvajanje reda v gradbenih posegih in spoštovanje pravil stroke, ne le v IX. armadi, temveč tudi na splošno v celotnem vojaškem gradbeništvu nekdanje JLA, kjer so se dogajale podobne stvari.

Projekt za rekonstrukcijo tega objekta je leta 1973 naredila projektna organizacija Centropjekt iz Beograda. Projekt je v objektu P + 2 + podstrešje predvideval samo zamenjavo lesene medetažne konstrukcije z masivno armiranobetonsko. Pri tem projektant ni podal nobene analize stanja objekta v zvezi s stabilnostjo ali nosilnostjo sten ter kakovostjo vgrajenega materiala, kot da gre za nov objekt. Projekt, ki je ponudil samo statični izračun za medetažno konstrukcijo, brez kakršnega koli drugega izvajalskega projekta za tako zahtevno revitalizacijo objekta, smo na reviziji zavrnili. Zahtevali smo dodatno dodelavo celotnega projekta s preiskavo kakovosti in stanja objekta v celoti (temeljev, nosilnih sten, vgrajenih materialov, statični izračun za celotno varnost objekta pri predvideni adaptaciji itn.). Treba je pripomniti, da smo tako odločitev sprejeli glede na izkušnje, ki so temeljile na izkušnjah, pridobljenih po potresu v Skopju leta 1963 in so se nanašale na sanacije vojaških objektov.

V vojski je bila takrat ukoreninjena navada, da je bil vsak poveljnik vojašnice po malem tudi arhitekt in gradbinec, ki je hotel na hitro reševati gradbene zadeve v svoji vojašnici. Iz Celjske vojašnice so zaradi »nujnosti« adaptacije pritiskali na takratnega pomočnika poveljnika za zaledje, ta pa naprej na gradbeni oddelek, ne glede na pripombe ob reviziji projekta. Pripombam na projekt in predlogom dopolnitev, ki so bile uradno in strokovno zahtevane, ni hotel prisluhniti niti jih ni upošteval. Sebe je postavil v vlogo ustnega nalogodajalca, svoje podrejene uniformirane strokovnjake v Gradbenem oddelku pa kot obvezne izvršitelje njegovih ukazov.

In začelo se je ... Delo je prevzelo gradbeno podjetje Ingrad iz Celja in v celotnem objektu podrlo vse medetažne konstrukcije (3), tako da so ostale proste samo zunanje stene, visoke približno 14 metrov, kar je bila statično skrajna neumnost. Nato so začeli betonirati vogalni del objekta, s konstrukcijskimi razponi od 6 do 10 metrov, ter nato prišli do tretje plošče na podstrešju. V tem vogalnem delu so bile nameščene največje spalnice za približno 50 vojakov

v eni spalnici, ki naj bi spali na eno- ali dvoetažnih pogradih, skupaj torej za kakšnih 150 do 200 vojakov.

Poveljnik LAO general Tavčar je zahteval od glavnega inženirja, naj mu poroča, kako se je lahko zgodilo, da se je podrl objekt v celjski vojašnici. Novica o tem, kaj se je zgodilo na objektu, za katerega adaptacijski projekt še ni bil dokončno pripravljen, je presenetila tudi glavnega inženirja. Ta se je prav ta dan vrnil z dopusta in mu ni bilo jasno, kaj se je med tem zgodilo, zakaj se je vojašnica zrušila. Predvsem zato, ker je revizijska komisija projekt uradno poslala v dopolnitev.

Poveljnika Tavčarja je zanimalo le, kaj je vzrok za zrušitev objekta, zato je od glavnega inženirja zahteval, naj po ogledu napiše poročilo. Pomirila sta se, ko sta na kraju dogodka ugotovila, da je lažje poškodovan le en delavec gradbenega podjetja, niso pa bili poškodovani vojaki, ki so pomagali pri delu. Še bolj ju je pomirilo dejstvo, da med poškodovanimi ni bilo mimoidočih, ker se je vogal vojašnice sesul do polovice mestne ceste, ki je bila takrat na srečo prazna. Po ogledu gradbišča je glavni inženir rekel generalu Tavčarju: »Lahko smo srečni, da se je objekt podrl.«. Ob tej izjavi je bil zelo začuden. Pojasnjeno mu je bilo, da so bile v tem delu objekta, ki se je zrušil, v eni etaži predvidene spalnice za 50 oziroma 200 vojakov, skupaj v 4 etažah in da bi lahko prišlo do večje katastrofe, če bi se to zgodilo, ko bi bil objekt že naseljen, do česar pa bi vsekakor prišlo, saj so popustili stari nosilni zidovi. Šele takrat je izjavo glavnega inženirja v celoti razumel.

Popolnoma jasno je, da bi bili za zrušenje tega objekta odgovorni strokovnjaki, ne glede na to, v kakšnih razmerah so začeli adaptacijo in kdo jim je kaj osebno ustno ukazal. Nalogodajalci so se praviloma izogibali pisnih ukazov, da bi se, če bi bilo treba, lahko izognili odgovornosti. Vendar je poveljnik Tavčar pravilno presodil položaj, v katerem so se znašli strokovnjaki Gradbenega oddelka zaradi ustnega ukaza, prekinil je nadaljnjo preiskavo o odgovornosti posameznikov (pravne, politične in materialne). Dopolnil je Gradbeni oddelek na že opisan način ter tako omogočil oddelku normalno delo. Ukazal je, da se nobena gradbena zadeva na območju LAO ne sme začeti brez popolne investicijsko-tehnične dokumentacije in revizije, ki jo opravi gradbeni oddelek. Tako je omogočil celotnemu kolektivu Gradbenega oddelka, da brez stresa normalno, strokovno in zelo uspešno deluje vse do njegovega odhoda v pokoj leta 1980.

Gradbena uprava DSLO (pozneje ZSLO) v Beogradu, ki je po strokovni vertiali sodelovala z GO se je popolnoma zavedala stanja in tavanja okrog vojaških prostorskih in urbanističnih zadev in problemov, ki so se v povojnem času pojavljali na terenu. S svojim ukazom (št. pov. br. 430) je že 3.7.1969 zahtevala, da se na ravni vseh armad JLA oblikujejo Sveti za prostorsko načrtovanje in urbanizem.

Ukaz je bil izdan z namenom, da se vsa poveljstva armad JLA obvežejo, da v prostorskem in urbanističnem smislu začnejo načrtovati svoj nadaljnji razvoj. Usklajevali naj bi ga z nosilci civilnih razvojnih programov in načrtov na ravni občin ali republik.

Zamisel je bila idealna, skoraj futuristična, vendar ne dovolj obdelana in razčlenjena, da bi jo lahko posamezniki, ki so v JLA sprejemali prostorske odločitve, tudi popolnoma razumeli. Takrat je bilo težko razumeti tudi to, da mora armada kot sestavni del družbe in resnični uporabnik prostora v posameznih primerih razmišljati tudi o umiku iz določenega okolja, v katerem ni objektivnih pogojev za njen normalni obstoj in razvoj. To so bili glavni vzroki, ki so obremenjevali stroko v armadi, ki je morala večkrat načrtovati tudi nekaj, kar ni bilo sprejemljivo niti za vojsko niti za civilno družbo. Tudi strokovnjaki zunaj armade, ki so bili zadolženi, da take napačne odločitve verificirajo, so bili pod velikim političnim pritiskom in niso mogli vsakič odkloniti nesprejemljivih zahtev, zato so pogosto pristajali na improvizirane rešitve.

Tak odnos do prostora je bil zelo značilen za nekdanjo hierarhično organizacijo JLA, od njenega nastanka pa vse do ukaza Gradbene uprave DSLO leta 1969 in do izida Pravilnika o prostorskem in urbanističnem načrtovanju leta 1974. Ta je sebi pogosto dovoljevala pravico določati prednosti pri reševanju svojih prostorskih zahtev, ne glede na to, kakšne posledice bi lahko imele tako ravnanje v širšem družbenem pomenu in okolju. Pri tem sicer ni grobo kršila obstoječih norm obnašanja v prostoru in samovoljno izvajala posegov, ki bi jih lahko imenovali divje gradnje. Vendar je s svojim agresivnim nastopom (v interesu zaščite države) izsiljevala tudi take odločitve, ki se niso mogle vključiti v širši družbeni interes, a se jih pod političnim pritiskom morali verificirati odgovorni strokovni organi v družbenih ustanovah in organizacijah.

Primerov, v katerih je JLA dobila uradno kritje (tudi v pravnem smislu), je preveč, da bi jih lahko po vrsti opisoval. Navedel bom le nekatere med njimi, ki se sicer ne morejo pripisovati izključno JLA kot celoti, temveč posameznikom, ki so sprejemali odločitve, čeprav niso bili dorasli odgovornostim, ki so jih imeli. Tak primer je bila razširitev nekdanje Titove ceste v Ljubljani (danes Dunajske). Pri rekonstrukciji leta 1975 so jo morali zožiti vzdolž vojašnice Ljube Šercerja (danes Bežigrjski dvor) in umakniti od vojašnice proti stanovanjskim blokom, tako da je na tem delu ostala brez srednjega in stranskih zelenih pasov. Čeprav je bila ta vojašnica prva na seznamu neperspektivnih vojaških kompleksov v Ljubljani in so se že vodili pogovori o njeni opustitvi, so posamezniki v JLA, ki so odločali o tem, bili tako agresivni (v interesu JLA), da njihovega mnenja ni mogel spremeniti niti takratni poveljnik generalpolkovnik Franc Tavčar. To je bila tudi prva vojašnica med vojnimi kompleksi v Ljubljani, ki je po osamosvojitvi spremenila svojo namembnost, napaka v zvezi z rekonstrukcijo pa se bo popravljala šele zdaj z novim, nepotrebnim vlaganjem.

Podoben primer se je zgodil tudi nekaj let prej s tako imenovano »tankovsko stezo« (leta 1975), ki je potekala skozi novo stanovanjsko sosesko Tabor v Mariboru do takratnega vadišča v Sp. Radvanju. Čeprav je že takrat bilo popolnoma jasno, da mariborske vojašnice »kadetnico« ni treba razvijati v smislu perspektivnosti (z vsebino in zmogljivosti, ki so bile v njej pozneje realizirane), je JLA vztrajala pri svojem. Vojašnica ni imela nobene možnosti za dolgoročen in sodoben razvoj, ker je bila že takrat obkoljena z mestnim jedrom in ločena od glavnih, sodobnih vadišč, ki so bila zunaj vojašnice. Pri vsem tem naj ne pozabimo na občutke stanovalcev nove soseske, ki je takrat nastajala in skozi katero so vsak dan ropotali tanki. Zaradi vojašnice so močni posamezniki v JLA spremenili tudi novo projektirano traso takratne ulice Proletarskih brigad, ki je že bila v gradnji, strokovnjaki v armadi in zunaj nje pa so bili prisiljeni potrditi to rešitev.

V zgornjo skupino lahko uvrstimo tudi pehotno strelišče na Pohorju. Prostor okrog strelišča je namreč že takrat imel pomen za zimski šport in turizem v Mariboru, obetal pa se je tudi poznejši razvoj. Kljub temu je vojska na ta prostor vrnila najsodobnejše pehotno strelišče, ki je kljub dragim zaščitnim maskam ogrožalo smučičša in rekreativce, ki so se tukaj zadrževali vsak dan.

5.2 Prvi ukrepi v prostorskem načrtovanju po ustanovitvi IX. A

Pri komandi IX. A je bil ob njeni ustanovitvi leta 1969 in na podlagi ukaza DSNO (pov. br. 430 od 3.7.1969) ustavljen tudi Svet za prostorsko načrtovanje in urbanizacijo. To se je zgodilo v obdobju poveljevanja njenega prvega poveljnika generalpolkovnik Franca Poglajena (1969–1971). Svet za prostorsko načrtovanje je takrat preveril celotne potrebe JLA na področju IX. A. Ugotovil je, da je z urbanističnega vidika nujno izdelati analizo vojaških kompleksov v Ljubljani v smislu trenutne uporabnosti in perspektivnosti. Ti kompleksi so se v garnizonu Ljubljana nahajali v 27 skupinah na 37 razpršenih zemljiških lokacijah, skupne površine 227 ha 11 a in 68 m². To je bilo posebej pomembno zaradi tega, ker je v tem času Ljubljana že sprejela svoj generalni urbanistični načrt mesta, pri katerem so bili posamezni deli mesta že obdelani in se je začela tudi njihova uresničitev. Najprej so začeli graditi cestno omrežje (Dimičeva, Vojkova, Drenikova, Samova, Topniška, Linhartova in dr.), z infrastrukturo ter stanovanjske soseske (Koseze, Ruski car, Dimičeva, Sneberje in ost.). (Priloga 60)

Urbanizacija vojaških kompleksov v mestu Ljubljana (v garnizonu) je bila za JLA s tega vidika še bolj prednostna in pomembna, ker namestitvene kapacitete z oblikovanjem IX. A niso niti zdaleč zadovoljevale potreb. Gradbeni fond v vojaških kompleksih v Ljubljani je bil pretežno star. Objekti so bili deloma dotrajani in nefunkcionalni, slabo opremljeni in neracionalni za vzdrževanje. Adaptacija večine objektov ni bila več smotrna, saj že takrat niso več zadovoljevali sodobnih potreb vojašnic, ki so potrebovale nove objekte in veliko več prostora od tistega, ki jim je bil na voljo. Vojašnice v Ljubljani so se z leti, sledeč razvoju mesta, vrasle v mestno jedro in zato tega dodatnega prostora ni bilo več mogoče zagotoviti. Še več, na teh kompleksih ni bilo mogoče zagotoviti niti osnovnega, navadnega delovanja takratne vojske.

Poveljstvo IX. A je s svojim aktom pov. br. 6167 že 12.11.1969 obvestila DSNO o perspektivnosti vojaških kompleksov v garnizonu Ljubljana. (Priloga 61)

Kot perspektivni kompleksi je bilo ocenjenih 9 skupin (od skupaj 27):

- Vojašnica Maršal Tito,
- Vojašnica Boris Kidrič,

- Vojašnica Polje, (staro letališče, na katerem je 1979. leta zgrajena vojašnica Bratstvo in enotnost, danes vojašnica »Franc Rozman«),
- Vojaška bolnišnica Moste,
- Senik Ježica,
- Intendantsko skladišče ob Ljubljani,
- Tehnično skladišče Roje in Dovje,
- Vojaško pokopališče Žale.

Kot neperspektivni so bili ocenjeni vsi preostali kompleksi (18), med katere spadajo:

- Vojašnica 4. julij, kompleks Metelkova,
- Vojašnica Ljubo Šercer,
- Vojašnica Mejnih brigad, Zaloška 69,
- Dom JLA, Trg OF 13,
- Vojaška bolnišnica Mladika, Prešernova 25,
- Stanovanjska vila, Črnuče 223,
- Tehnična delavnica, Parmova 51,
- Garaže Fužine,
- Pogonsko skladišče Dravlje,
- Strelišče Bizovik,
- Vadišče Podutik.

Zgornja analiza je v precejšnji meri zasnovana na številčnem stanju vojaščine, za katerega bi morale v Garnizonu Ljubljana biti izpolnjeni pogoji za življenje in delo. Z ustanovitvijo IX. A se ni povečal le pomen garnizona Ljubljana v okviru JLA, temveč predvsem število njegovih pripadnikov. To je leta 1970 dosegalo 600 častnikov, 480 podčastnikov in 5000 vojakov ali skupno 6080 uniformiranih oseb. Če temu številu prištejemo še 700 civilnih oseb, službujočih v JLA, znaša to skupaj 6780 oseb. V primerjavi s številom prebivalcev Ljubljane leta 1971, ki je dosegalo številko 173.853, na pripadnike JLA v Ljubljani pride približno 4 %.

Že na začetku delovanja IX. A je bilo na podlagi navedenih podatkov ugotovljeno porazno stanje, ki je pokazalo, da vse do leta 1969 v Ljubljanskem garnizonu ni bilo nobenih novih investicij, medtem ko so v vseh drugih armadah na ozemlju SFRJ bile že zdavnaj zgrajene nove, najsodobnejše vojašnice, stavbe poveljstev, vojaške bolnišnice, domovi armad in drugo.

Prednostno načrtovanje v urbanističnem in prostorskem reševanju garnizona Ljubljana se je nanašalo na:

- gradnjo nove stavbe Poveljstva IX. A, Doma JLA in hotela za samce, ki naj bi se po takratnih zamislih gradili na lokaciji vojašnice Ljube Šercerja na Titovi cesti (današnji Dunajski dvor na Dunajski cesti),
- nova vojašnica na lokaciji Polje za 1200 vojakov na mestu stare vojašnice. Ta bi potrebovala približno 22 ha zemljišča, medtem ko bi se preostali del z nekdanjim letališčem Polje v izmeri približno 102 ha prodal, ker se je na tem mestu že načrtovala nova industrijska cona, danes BTC,
- dograditi vojašnico Boris Kidrič v Šentvidu (danes vojašnica Šentvid in Zavod sv. Stanislava), predvsem z garažnimi objekti,
- reševanje lastniško-pravnih odnosov in odtujitev tistih skupin objektov, ki so bili v interesu urbanističnega razvoja Ljubljane,
- izdelava urbanističnih načrtov za perspektivne vojaške komplekse. Izjema sta bili novi poslopji Poveljstva in Doma JLA, ki bosta v urbaniziranem centru mesta. Njuna urbanistična in idejno-arhitektonska zasnova pa bi najverjetneje bila razpisana z javnim natečajem,
- Gradnja stanovanjskih objektov na lokacijah, ki jih je armada imela v svoji lasti (Kodeljevo) ali pa da se z zamenjavo vojaških zemljišč z MOL pridobi lokacije za gradnjo stanovanj.

Ogromno pionirsko delo pri ugotavljanju stanja posameznih vojaških objektov in kompleksov kot celote z vizijo nadaljnje usode in rešitve je bilo opravljeno pod poveljevanjem prvega načelnika Gradbenega oddelka polk. Antona Ljubiča, dipl. ing. grad. S svojim predanim delom ter veliko natančnostjo, sistematičnostjo in strokovnostjo je uspel, kljub 50 % kadrovske zasedenosti Gradbenega oddelka storiti prve korake k umiku armadnih kompleksov iz mestnega jedra. (Priloga 60)

Polkovnik Anton Ljubič je začel postopek pri urbanizaciji kompleksa Dimčeva (danes MO RS) in vojašnice Bratstvo in enotnost (danes vojašnica Franca Rozmana–Staneta). Strokovna delavca, ki sta mu stala ob strani, sta bila podpolkovnik Moškov Ilija, dipl. ing. gr., (načelnik Odseka za izgradnjo) in kapetan I. klase Velizar Jovanovič, dipl.ing.arh. (načelnik Odseka za

pripravo gradnje). V napornem tempu, s katerim je takrat deloval Gradbeni oddelek, njegov organizem ni zdržal, zbolel je in bil zaradi bolezni upokojen. (Priloga 61)

Ukaz DSLO iz leta 1969, ki je sprožil pobudo za prostorsko in urbanistično načrtovanje v JLA, ni hkrati ponudil nobene metodologije, kako naj bi se dolgoročno izvajalo načrtovanje v prostoru. Prvotne silnice so zato počasi zbledele, kar se je zgodilo tudi v IX. A. Še posebej se je to čutilo v Gradbenem oddelku IX. A, saj je bil ta v tistem času kadrovsko zaseden 50-odstotno in zaposleni kot nosilci tega dela niso zmogli opraviti vseh programskih zahtev IX. A.

Do leta 1974 na ravni IX. A praktično ni bio stalnega operativnega strokovnega organa, ki bi vodil skrb za spremembe in usklajevanje v prostoru v mikrourbanističnem ali prostorskem smislu. Tekoči problemi so se postopoma reševali tako, kot so zahtevale trenutne potrebe JLA v zvezi z družbenimi strukturami oz. obratno. Tehnično realizacijo urbanističnih in prostorskih potreb za JLA IX. A je reševal specializirani projektni biro za vojaške potrebe »Centroprojekt« iz Beograda.

5.3 Novi pravilnik o prostorskem načrtovanju infrastrukture JLA

Z Zakonom o ljudski obrambi (Sl. list SFRJ št. 22/74) je zvezni sekretar za ljudsko obrambo predpisal Pravilnik o načrtovanju razvoja in prostorskega urejevanja infrastrukture JLA.

Ta pravilnik je odprl široko možnost za načrtovanje razvoja in prostorskega urejanja infrastrukture. Posebej je bilo to značilno na področju IX. A, kjer do takrat, kot je že večkrat omenjeno, ni bilo gotovo ničesar narejenega in smo bili v veliki zamudi v primerjavi z drugimi armadami JLA v SFRJ.

Izdelavo prostorskih načrtov in programov za potrebe vse armade v JLA je opravljala projektna organizacija »Centroprojekt« iz Beograda. Ta pot je bila za IX. A iz opisanih razlogov preveč zapletena in dolgotrajna. Zato je bilo generalpolkovnik Tavčarju predlagano, naj bi se ta del posla v zvezi s prostorskim načrtovanjem opravil v Gradbenem oddelku IX. A. Za njegovo izvedbo naj bi iz projektne organizacije »Centroprojekt« Beograda prišel v službo Gradbenega oddelka IX. A urbanist Momir Vukčević, dipl.ing.arh., ki bi bil imenovan za vodjo skupine, ki

naj bi prevzela dela pri prostorskem načrtovanju. Generalpolkovnik Tavčar je ta predlog sprejel, dal imenovanemu takoj na voljo družinsko stanovanje in mu omogočil normalno družinsko življenje in delo v novem okolju. Rezultati te odločitve so bili več kot dobri, ker so bile vse naloge v zvezi s prostorskim načrtovanjem lahko opravljene v GO IX.A v načrtovanem roku. V tem smislu smo dobili tudi podporo Gradbene uprave iz Beograda.

V ta namen je bila ustanovljena stalna delovna skupina strokovnjakov (arhitektov) iz Gradbenega oddelka in strokovnjakov vojaških operativcev (častnikov) iz Operativnega oddelka IX. A. Ta skupina je nato pripravljala vse programe in načrte infrastrukture IX. A ter predloge prostorskih programov in načrtov za obravnavo na Svetu za načrtovanje infrastrukture IX. A.

Med infrastrukturo JLA štejejo vse nepremičnine JLA, namenjene mirnodobni in vojni uporabi enot in ustanov JLA. Glavni element infrastrukture JLA je vojaški krog oziroma zemljiški kompleks JLA, z zgrajenimi objekti ali brez njih, ki v funkcionalnem in prostorskem smislu predstavljajo celoto (kompleks JLA).

Z načrtovanjem razvoja in prostorske ureditve infrastrukture JLA sta se načrtovali in uresničevali racionalna organizacija in ureditev prostorskih sistemov ter kompleksov JLA. Cilj takega pristopa je bil izboljšati materialno podlago in splošne razmere za namestitev vojske in njeno borbena pripravljenost, še posebej na področju IX. A, ker je precej zaostajala za drugimi armadami.

Načrti infrastrukture so bili instrumenti načrtovanja in temeljni dokumenti, na podlagi katerih se je usmerjal dolgoročni razvoj celotne JLA, ki so se vključevali v prostor družbeno političnih organizacij na ozemlju celotne SFRJ.

V ta namen je bil na ravni Ljubljanskega armadnega območja ponovno kot stalni organ oblikovan Svet za načrtovanje infrastrukture JLA IX. A, ki se je sestajal enkrat na mesec. Obravnaval je vse ravni in faze načrtov infrastrukture IX. A ter vse faze načrtov za prostorske sisteme regij in urbanistične in prostorske načrte družbenopolitičnih organizacij, ki so bili v interesu JLA.

Sestava sveta:

- načelnik štaba Poveljstva IX.A, predsednik – generalpodpolkovnik,
- pomočnik poveljnika za zaledje, namestnik – generalmajor,
- načelnik Operativnega oddelka, član–polkovnik,
- pomočnik poveljnika za RV in PVO, član – polkovnik,
- pomočnik poveljnika za OE, član – polkovnik,
- pomočnik poveljnika za artilerijo, član–polkovnik,
- pomočnik poveljnika za MPV, član–polkovnik,
- načelnik Inženirskega oddelka, član–polkovnik,
- načelnik Tehničnega oddelka, član–polkovnik,
- načelnik Prometnega oddelka, član–polkovnik,
- načelnik Oskrbovalnega oddelka, član – polkovnik,
- načelnik Sanitetnega oddelka, član–polkovnik,
- načelnik ABHO, član–polkovnik,
- načelnik Gradbenega oddelka, član–polkovnik,
- glavni inženir Gradbenega oddelka, član–podpolkovnik ali polkovnik.

Načrti infrastrukture JLA so imeli v odnosu na prostorske in urbanistične načrte družbenopolitičnih skupnosti značaj nivojskih planov (granski planovi JLA). Po pravilu so morali biti medsebojno usklajeni po načelu dolgoročnega načrtovanja prostorskih potreb JLA.

Skladno s teritorialno razdelitvijo države (SFRJ) organizacijsko-formacijske strukture JLA in z ravnmi poveljevanja so bile določene naslednje ravnmi prostorskih sistemov v JLA:

- 1.) Prostorski sistem JLA na celem ozemlju SFRJ, ki obsega prostorske sisteme komand armad (KA) vojaškopomorske oblasti (VPO), vojaškega letalstva in protizračne obrambe (RV in PVO).
- 2.) Prostorski sistem JLA na ozemljih komand armad (KA) in prostorski sistem JLA za potrebe RV in PVO na celotem ozemlju SFRJ.
- 3.) Prostorski sistem JLA na ravneh vojaškega območja, vojaškopomorskega sektorja oz. letalskega korpusa.
- 4.) Prostorski sistemi JLA na ravneh komand garnizonov oz. letalskih baz, ki pravzaprav predstavljajo osnovni element najnižje ravni prostorskih sistemov JLA.

Delovna skupina za prostorsko načrtovanje IX. A je naredila in uskladila s takratnimi družbenopolitičnimi organizacijami naslednje prostorske sisteme, ki so bili pozneje sprejeti:

- 1.) Prostorski sistem IX. A kot celote. Ta je bil pri Svetu za načrtovanje obravnavan samo kot predlog in pripravljen za odobritev na ravni generalštaba JLA v Beogradu, ki je bil prvi tak načrt na ravni celotne JLA, iz katerega naj bi se črpale izkušnje za delo gradbenih oddelkov v preostalih armadah JLA. (Priloga 62)
- 2.) Prostorski sistem regij IX. A (šest regij):
 - 2.1. Ljubljanska regija z garnizoni Ljubljana, Ribnica, Vrhnika, Logatec, Postojna, Pivka;
 - 2.2. Gorenjska regija z garnizoni Kranj, Radovljica, Bohinjska Bela;
 - 2.3. Primorska regija z garnizoni Tolmin, Bovec, Nova Gorica, Sežana, Ajdovščina, Vipava, Ilirska Bistrica, Podgrad;
 - 2.4. Dolenjska regija z garnizoni Novo mesto, Črnomelj, Brežice (vključno Cerklje) in remontni zavod Bregana;
 - 2.5. Zahodnoštajerska regija z garnizoni Celje (vključno Rimske Toplice) in Ptuj (vključno Kidričevo);
 - 2.6. Vzhodnoštajerska regija z garnizoni Maribor, Slovenska Bistrica, Murska Sobota in Dravograd.
- 3.) Na ravni kompleksov JLA, med katere spadajo vojašnice, vadišča, strelišča, skladišča in drugi kompleksi, je delovna skupina za prostorsko načrtovanje v okviru Gradbenega oddelka ob svojem osnutku naredila vse urbanistične načrte za razširitev obstoječih vojašnic ali za popolnoma nove, kot so bile Zadobrova pri Celju, Ig pri Ljubljani in ena pri Mariboru.

V okvir del Delovne skupine za prostorsko načrtovanje niso spadali specialni vojaški kompleksi, za katere so bili potrebni specializirani strokovnjaki. Take urbanistične zasnove in projekte objektov je pripravljala projektna organizacija Centroprojekt iz Beograda.

Svet za načrtovanje infrastrukture JLA je obravnaval tudi vse pomembne objekte in prostorske načrte družbenopolitičnih organizacij na ozemlju R Slovenije ali ozemlju IX. armade, ki bi bili pomembni za JLA. Kot primer bom navedel le cestni sistem okrog Ljubljane, t.i. U-sistem, ki

ga je obravnaval Svet za načrtovanje infrastrukture JLA v sodelovanju s civilnimi službami v večletnem obdobju od 1976 do končne uskladitve leta 1980.

5.4 » ZLATA DOBA« IX. A

Dobo, v kateri je poveljeval generalpolkovnik Franc Tavčar (1972-1980) kot eden izmed prvih poveljnikov IX. A, lahko poimenujem zlato dobo te armade, ne da bi pri tem bil obremenjen s kakršnim koli subjektivnim mnenjem.

To je bil poveljnik (komandant) »spiritus agens«, v čigar času je ves prostor Republike Slovenije pozitivno zaživel, ne le v vojaškem pomenu, temveč je imel tudi neposredni vpliv na ves družbeni prostor in njegove spremembe. Prišlo je do pravega preporoda življenjskih in delovnih razmer vojakov in častnikov v IX. A., da bi se tako izenačili s povprečnim stanjem veliko boljših vojaških življenjskih razmer, ki so že zdavnaj obstajale v drugih armadah na ozemlju SFRJ.

Generalpolkovnik F. Tavčar je bil izkušen poveljnik (komandant), zelo sposoben za strateško razmišljanje, z vizijo in široko razgledanostjo. Programa poveljstva, ki si ga je zastavil, ni skušal uresničevati s svojo funkcijo ter poveljevanjem podrejenim, pač pa z njihovo homogenizacijo in spodbujanjem. Njegova osebnost na čelu poveljstva je delovala kot najmočnejša sila pri uresničevanju idej. Pri tem ni poveljeval, temveč le nadziral in usmerjal delo.

To, kar je generalpolkovnika F. Tavčarja kot poveljnika še posebej ločevalo od drugih, ni sledilo le iz funkcije, ki jo je opravljal. Glavno vlogo pri tem je imel njegov prirojeni občutek za spoštovanje dela, ki so ga opravili njegovi predhodniki. Spadal je med poveljnike, ki niso začinjali svoje funkcije poveljnika popolnoma na novo, temveč med tiste, ki so z nekaterimi dopolnitvami nadaljevali začeto delo. Uspeh je znal deliti z vsemi, ki so živeli in delali v njegovem času in pod njegovim poveljstvom.

Vse, kar je bilo opravljeno in zgrajeno med njegovim poveljevanjem je prav gotovo vse, kar je JLA pustila za seboj od leta 1945 do leta 1991, ko je odšla s tega prostora. Vsekakor je največjo vlogo igral Gradbeni oddelek IX. A, ki ga je gen. Tavčar pravočasno dopolnil in mu pomagal pri uresničitvi nalog zastavljenega programa IX. A. Za to vsekakor ni zadostoval le 8-urni delovni čas, pač pa ga je bilo pogosto treba podaljšati ali delati ob sobotah in nedeljah.

Prvi rezultati so se pokazali pri uresničevanju prostorskih načrtov v okvirju GO IX. A. ob izdelavi operativno-taktične študije (OTS) za Ljubljansko garnizijo, ki jo je Poveljstvo IX. A sprejelo in posredovalo v odobritev Generalštabu JLA v Beogradu. To je bila pravzaprav prva takšna študija prostorskega razvoja v JLA, ki jo je do takrat prejel Generalštab JLA v Beograd od katere koli armade. Študija je bila zasnovana na Pravilniku o načrtovanju razvoja prostorskega urejanja infrastrukture JLA (Vojni službeni list št. 3/78 čl. 21 in 24.) (Priloga 63)

Delovna skupina je na podlagi predhodne odločitve poveljnika IX. A (pov. br. 718-4 z dne 2.11.1979) pripravila OTS, v katerem obravnava dolgoročni razvoj Ljubljanske garnizije za naslednjih 25 let, tj. do leta 2005. Študija je bila narejena podrobno in strokovno, v njene podrobnosti se ne bom spuščal, temveč bom opisal le njene predloge za dolgoročni razvoj Ljubljanske garnizije. Ta nova študija, ki je spoštovala elemente prejšnje študije iz leta 1969 je dokončno izluščila pet perspektivnih vojaških kompleksov v Garnizonu Ljubljana. To sta le dva kompleksa na starih vojaških lokacijah in trije na novih: (Priloga 62)

1. Vojašnica Maršala Tita na Roški ulici v Ljubljani. To obstoječo vojašnico naj bi preoblikovali v več fazah in v daljšem časovnem obdobju iz klasične vojašnice v vojaški kompleks za namestitev vojaških ustanov, in sicer so to:
 - Uprava vojnega okrožja,
 - Poveljstvo obrambe mesta Ljubljane,
 - Pokrajinski štab TO,
 - Vojaško sodišče in Vojaško tožilstvo,
 - Vojaški zapor,
 - Vojaški orkester,
 - Bataljon vojaške policije,
 - Zaščitni vod.

2. Vojašnica Boris Kidrič Šentvid. V to vojašnico naj bi se poleg motorizirane brigade, ki je že bila v njej, namestili še:
 - Tehnični in intendantski bataljon,
 - Tehnična baza, ki bi zapustila svojo dotedanjo lokacijo na Parmovi ulici v Ljubljani,
 - Intendantska baza, ki bi zapustila svojo dotedanjo lokacijo ob Ljubljani.
3. Novi vojaški kompleks na Dimičevi ulici v Ljubljani (danes MO RS). (Priloga 63, 64, 65)
4. Novi kompleks vojašnice Bratstvo in enotnost, danes vojašnica Franca Rozmana Staneta.
5. Novi kompleks vojaške bolnišnice ob Litijski cesti na lokaciji Hrušica, ki bi moral sprejeti vse vsebine iz Vojaške bolnišnice Moste in Mladike.

Vsekakor je treba omeniti, da je bil OTS za Garnizon Ljubljana ves čas usklajevan z družbenimi ustanovami in organizacijami, ki so z JLA usklajevale medsebojne odnose tudi v zvezi z Zakonom o prostorskem načrtovanju RS, katerega osnutek je bil v pripravi 1979/80.

V obdobju poveljevanja generalpolkovnik F. Tavčarja je Gradbeni oddelek izgradil ali pripravil za izgradnjo tudi vojaške komplekse in ostale objekte za potrebe JLA na celem ozemlju republike Slovenije.

5.4.1 Novi vojaški objekti v kompleksu Dimičeva

Takoj po oblikovanju LAO leta 1969 je v dogovoru med JLA in MOL Ljubljanski urbanistični zavod določil lokacijo ob Dimičevi ulici v Ljubljani, kjer naj bi bili zgrajeni novi objekti za JLA. Ta kompleks je bil namenjen za sprejem vseh vsebin iz vojašnice »4. julij« na Metelkovi ter Doma JLA iz nekdanjega hotela Miklič in sicer: (Priloga 63, 64, 65)

- dijaški dom
- vojaška gimnazija
- hotel za časnike samce
- stavba poveljstva IX.A.
- dom JLA

JLA je za zamenjavo zgornje lokacije na Dimičevi ulici leta 1969 zapustila lokacijo skladišča streliva na ljubljanskem polju, zgrajenega še leta 1750 skupaj s pozneje zgrajenim železniškim tirom. Skladišče je bilo preseljeno na drugo lokacijo, ta prostor pa prepuščen mestu za njegov

razvoj od Bežigrada proti Stožicam. Lokacija tega skladišča je bila že v obdobju gradnje Topniške vojašnice leta 1898 vprašljiva. Takrat so se pojavljale pripombe o njegovi nevarnosti zaradi bližine mesta. Narejen je bil načrt s takratno pirotehnično presojo, ki je označeval stopnjo nevarnosti v štirih varnostnih conah. Iz tega je bilo razvidno, da je bilo skladišče nevarno in bi ga že takrat morali preseliti na drugo lokacijo, ker je tretja varnostna cona segala čez železniško postajo. (Priloga 21)

Dotedanje neustrezne objekte, na primer vojašnico 4. julij (Mestna pehotna vojašnica - Belgijska), v kateri so bili Poveljstvo LAO, Dom JLA in hotel za samce v nacionalizirani stavbi nekdanjega Hotela Miklič ter Vojašnico Ljuba Šercerja (Topniška vojašnica) na Dunajski cesti, naj bi JLA prepustila mestu s kompenzacijo za nadomestno gradnjo, navedeno na lokaciji Dimičeva ulica.

5.4.1.1 Dijaški dom

Prvi objekt, ki je bil zgrajen v kompleksu ob Dimičevi ulici, je bil dijaški dom za gimnazijce, vojaške štipendiste JLA in prihodnje študente (*pitomce*) vojaških akademij JLA. Ti so kot štipendisti iz različnih krajev prihajali v dijaški dom, v katerem so bivali med šolanjem na ljubljanskih gimnazijah. (Priloga 64)

Po pričevanju so bili vojaški štipendisti pod močnim pritiskom takratnih klerikalnih profesorjev na ljubljanskih gimnazijah, ki so jih obiskovali. Nastajali so nemogoči zapleti okrog njihovega izobraževanja in uspešnega dokončanja gimnazije kot pogoja za vpis na vojaško akademijo. Zato je JLA odločila, da se poleg dijaškega doma v Ljubljani zgradi tudi posebna vojaška gimnazija za štipendiste JLA iz Slovenije, ki bodo šli na vojaške akademije.

Lahko rečemo, da sta bila opisana objekta poleg beograjske Vojaške gimnazije, zgrajene takoj po vojni, in mostarske Letalske gimnazije, edina tovrstna objekta, zgrajena v SFRJ za gimnazijce, štipendiste JLA. Težava je bila v tem, da se je iz Slovenije redko kateri gimnazijec po dokončanju gimnazije odločil za vojaški poklic. Z zgraditvijo doma in gimnazije pa so bili ustvarjeni privlačni materialni in učni pogoji, zato sta se dijaški dom in gimnazija hitro napolnila.

Težave s pridobivanjem kandidatov za vojaške akademije, ki so se pojavile v Sloveniji, v drugih jugoslovanskih republikah niso bile tako velike, zato ni bilo nobene potrebe po gradnji vojaških dijaških domov in gimnazij, še posebej v tistih republikah, kjer se je na razpis za vojaške akademije vedno javljalo več kandidatov s končano gimnazijo, kot pa je bilo razpisanih mest.

Častniški kader v JLA bi pravzaprav moral biti sorazmeren številu prebivalstva v posameznih republikah SFRJ, zato bi po tem merilu morale biti med častniki okrog 45 odstotkov Srbov, 22 odstotkov Hrvatov, 4 odstotke Bošnjakov, Slovencev 8 odstotkov, Makedoncev 6, Albancev 3 in Črnogorcev 2 odstotka. Razmerje med častniki v JLA bi morale biti leta 1985 v celoti naslednje: Srbov in Črnogorcev 47 odstotkov, preostalih iz drugih republik pa 53 odstotkov. Resnično razmerje pa je bilo popolnoma drugačno: 77 odstotkov je bilo Srbov in Črnogorcev, vseh drugih pa le 23 odstotkov.

Če prištejemo k navedenemu častniškemu kadru še drugo osebje spremljajočih dejavnosti, financirano iz proračuna JLA (daktilografke, navadni uslužbenci, kuharji, peki, delavke v pralnici, čistilke, mojstri raznih poklicev), ki je prihajalo iz Srbije in Črne gore, je bilo razmerje še slabše.

5.4.1.2 Vojaška gimnazija

Projekt za vojaško gimnazijo v Ljubljani, ki je bil v smislu funkcionalne koncepcije arhitektonskega videza, izbire gradbenega materiala, montažne gradnje, naj sodobnejše šolske opreme in ne nazadnje barvnega spektra objekta zelo ekskluziven, je leta 1974 izdelala projektna organizacija Biro 71 iz Domžal. (Priloga 65)

Projektanti so komisijo za revizijo prepričali o tem, kako se takšni objekti že dolgo in pogosto gradijo na zahodu. Posebej, ko so slišali ukaz generalov, da mora biti objekt dokončan do dneva mladosti, 25. maja 1975.

Vsi montažni elementi bi se izdelovali hkrati z gradbenimi deli na gradbišču (jeklena konstrukcija, poliestrski elementi, okna, vrata, svetlobne kupole, steklene stene in drugo) daleč od gradbišča, v proizvodnih halah. Ves objekt bi bil montiran v enem samem mesecu.

Čeprav smo imeli za izdelavo projektov ter gradnjo časa le eno leto in smo šele razpravljali o idejni zasnovi projekta, ki je bila polna odprtih vprašanj, smo verjeli projektantskim predlogom, ukazom generalov in objekt končali v ukazanem roku.

Na komaj dokončani šoli je vroče poletje leta 1975 že razkrilo prve napake. Začeli so se deformirati montažni poliestrski elementi na jekleni konstrukciji in te deformacije so postajale vsakdan hujše. Stične fuge in dvokomponenti plastični kit niso zdržali visokih temperatur. Ob prvem jesenskem deževju je celotno stavbo zalila voda in pouk, za katerega je bil ta objekt posebej zgrajen, je bilo treba prekiniti.

Začel se je šest let trajajoči proces obtoževanja med projektanti, proizvajalci montažnih poliestrskih elementov ter gradbenimi izvajalci jeklene in betonske konstrukcije. Hkrati je teklo vsakodnevno delo s krpanjem lukenj na objektu, da bi nekako zagotovili nemoten pouk. Potekala sta tudi preverjanje vgrajenih materialov in priprava elaboratov strokovnih mnenj Zavoda za raziskavo materiala iz Ljubljane, a brez pravega učinka.

Ta objekt je po šestih letih neprekinjenega krpanja, zamakanja in motenja pouka doživel to, kar bi moral že na začetku če ne bi hiteli z rokom otvoritve objekta in ga končali tako, kot to zahteva tehnologija gradnje. Preoblečen je bil v novo zunanjo preobleko in od njegove začetne ekskluzivnosti žal ni ostalo nič.

5.4.1.3 Hotel za samske častnike

Po oblikovanju LAO so nastale velike težave z namestitvijo samskih častnikov v Ljubljani, saj jih je v ljubljansko garnizijo takrat prišlo večje število. Zaradi pomanjkljivih namestitvenih zmogljivosti v Ljubljani so začasno živeli po vojašnicah, kar pa spet ni bilo usklajeno s splošnimi življenjskimi razmerami častnikov v JLA.

Po pravilniku za dodeljevanje stanovanj v JLA samski častnik ni mogel dobiti stanovanja, dobil ga je lahko le poročeni z otroki ali brez njih. Garsonjere so se dodeljevale le začasno premeščenim častnikom, če so bili v zakonskem stanu, ali mladim družinam brez otrok. Težave samskih častnikov so reševali z gradnjo hotelov.

Te težave so bile v Ljubljani rešene z gradnjo hotela za samce, in sicer v kompleksu ob Dimičevi ulici. Izdelava projekta (hotela, komandne stavbe in doma JLA) je bila zaradi posebne vsebine zaupana projektni organizaciji, specializirani za JLA, Centroprojektu iz Beograda.

Idejno zasnovo in izvedbene načrte je izdelal arhitekt Boro Jovanović s skupino sodelavcev iz Beograda. (Priloga 64)

Glede na to, da je bila med gradnjo hotela hkrati v gradnji vojašnica Bratstvo in enotnost v Polju (zdaj vojašnica Franca Rozmana–Staneta), za katero so zaradi zaščite pred talno vodo potrebovali razsuti nasipni material, so dovolili, da se ves material z Dimičeve za vse tri objekte izkoplje in prenese na gradbišče vojašnice. Tako je nastala Šarčeva jama, v kateri je bila načrtovana tudi gradnja stavbe Poveljstva in Doma JLA. Zaradi zapletov, ki so nastali po zamenjavi poveljnikov IX. A leta 1980, je ta jama ostala odprta vse do osamosvojitve republike Slovenije.

5.4.1.4 Nova stavba Poveljstva IX.A in Doma JLA

Predstavniki mesta so prek svojih organov pripravili idejno zasnovo zazidalnega načrta za stanovanjsko gradnjo na lokaciji Vojašnice Ljuba Šercerja na Dunajski cesti (nekdanja Topniška vojašnica na Titovi cesti). Druga faza pa so bili idejni načrti stanovanj in stanovanjskih objektov. To naj bi bila podlaga za materialno ovrednotenje te lokacije v nadaljnjih pogovorih za zamenjavo in gradnjo novih stavb Poveljstva in Doma JLA.

Gradbeni oddelek IX.A je dal izdelati celotno investicijsko-tehnično dokumentacijo (od idejne zasnove do izvedbenih načrtov) za novi stavbi Poveljstva IX.A in Doma JLA. Čeprav so bili s tem dani in obojestransko predstavljeni ter materialno ovrednoteni vsi pokazatelji zamenjave, do končnega dogovora in gradnje načrtovanih objektov takrat ni prišlo iz že omenjenih razlogov, tj. zapletov ki so nastali po zamenjavi poveljnikov IX.A leta 1980.

JLA je leta 1988 na novo prekrojila vojaško karto SFRJ, razformirala Komando LAO in povečevanje preselila nazaj v Komando V. armadnega območja v Zagreb, zato so ta vprašanja ostala odprta do osamosvojitve R Slovenije leta 1991. (Priloga 63, 64)

5.4.2 Nova vojašnica Ljubljana Polje (Kasarna Bratstva i jedinstva, zdaj Vojašnica Franca Rozmana Staneta)

V pogovoru med Komando LAO in mestom Ljubljana leta 1970 je Ljubljanski urbanistični zavod poleg kompleksa ob Dimičevi določil še prostor za gradnjo vojašnice na obrobju nekdanjih javnih skladišč oziroma na t. i. lokaciji Ljubljana–Polje (nekdanje letališče).

Takoj po pridobitvi lokacije je JLA začela pripravo urbanistične zasnove vojašnice z naslednjo vsebino: komandna stavba, stražarnica, paviljoni za bivanje vojakov, kuhinjsko-termični blok (kuhinja, jedilnica, kurilnica), učilnice, vojaški klub, ambulanta s stacionarjem, tehnični blok, garaže in nadstrešnice (za vozila in vojaško tehniko), športni tereni za velike in male športe in vadišče za pehotni pouk v sistemu prosto stoječih objektov.

Urbanistična zasnova vojašnice je bila pravzaprav najbolj zahtevno strokovno delo, ker je morala na določeni lokaciji ustreči mirnodobnim in operativno-vojnimi namestitvenim razmeram, ki so bile takrat na lokaciji mestnih skladišč na obrobju Ljubljane.

Druga pomembna projektantska naloga je bila priprava projekta infrastrukture, ker je bila lokacija vojašnice tik ob območju vodnega rezervata. To je bil resen položaj, ki je zahteval poseben režim pri pripravi tehnične dokumentacije in pri usklajevanju z danimi razmerami. Teren je bil naravno nagnjen proti vodnemu rezervatu, zato je bilo treba za celotno vojašnico zaradi odvoda atmosferske vode urediti nagib terena na nasprotno stran, kar so dosegli z izkopanim materialom, ki so ga dovažali s kompleksa Dimičeve (Šarčeva jama).

Projekti za posamezne objekte so bili tipske narave, zato je bilo treba izdelati le prilagoditvene projekte. Vso tehnično dokumentacijo je izdelala projektna organizacija Centropjekt iz Beograda.

Ta povsem na novo zgrajeni kompleks po opravljeni OTS ni imel dolge perspektive zaradi izgradnje javnih skladišč tako, da je že takrat, v tistem dolgoročnem načrtu bilo predvidena druga lokacija na področju Turjaka ali Laparjev kot alternativna rešitev. V ta namen naj bi se rezerviralo področje v velikosti 200 ha, ki bi omogočili namestitev celotne vsebine vojašnice.

Vse ostale vojaške komplekse v Garnizonu Ljubljana, razen naštetih, naj bi JLA zapustila in predala mestu za lastni razvoj. Za opuščene vojaške komplekse naj bi se z novimi lastniki uredile nadomestne gradnje, zamenjave ali v finančne odškodnine.

5.4.3 Nova vojaška bolnišnica na lokaciji Hrušica – Fužine

V Ljubljani je že od oblikovanja IX. A leta 1969, nastajal projektni program za gradnjo nove vojaške bolnišnice, ki ga je pripravljala projektna organizacija Medicoinženiring iz Ljubljane. Njegova avtorja sta bila dr. Drago Mušič in arh. Vlado Sekavčnik.

Glede na to, da so vse programe za objekte vojaškega značaja odobraval v Beogradu, je tudi ta program ocenjevala Sanitetska uprava v Beogradu. Po letu odločanja je bil program začasno odložen, ker so bile na vrsti za gradnjo po programu sanitetne uprave SSNO, najprej sarajevska in zagrebška bolnišnica ter VMA v Beogradu, šele pozneje pa ljubljanska.

V Gradbenem oddelku LAO niso izgubljali časa in so takoj začeli dopolnjevati skupino strokovnjakov, ki naj bi vodila gradnjo nove vojaške bolnišnice. Ker so se strokovnjaki te integralne skupine morali pripraviti za ves proces gradnje, so jih pogosto pošiljali na gradbšča vojaških bolnišnic v Sarajevo, Zagreb in Beograd. Pošiljali so jih tudi po Evropi, kjer so potekale gradnje sodobnih bolnišnic ali v bolnišnice, ki so že bile dokončane (Augsburg, Goettingen, Achen, Koeln in København). S tem so si pridobili izkušnje za programiranje, pripravo projektne dokumentacije, dogovarjanje o gradnji, nadzoru nad njo ipd. Z novimi izkušnjami in spoznanji naj bi dopolnili in obogatili program objekta v Ljubljani.

Analiza zbranih izkušenj je pokazala, da nikakor ne bi smeli ponoviti napake, ki se je zgodila v sarajevski bolnišnici leta 1976. Ta je bila izgrajena na stari, utesnjeni lokaciji v središču mesta,

zato se je njen program razvil po vertikali in med gradnjo doživel več sprememb. Projektanta sta bila arh. S. Nikolić in arh. Lj. Maksimović iz Cetroprojekta Beograd.

VMA je bila zgrajena leta 1981 na novi lokaciji. Projektirana pa je bila v koncentriranem konceptu objekta z minimalnimi površinami, kar je privedlo do tega, da je ves diagnostični del bolnišnice umetno osvetljen, ves objekt pa klimatiziran. V nasprotju s sodobnostjo koncepta se je notranji veliki in mali transport opravljal ročno. Projektanta sta bila arh. Josip Osojnik in Slobodan Nikolić s sodelavci iz Cetroprojekta Beograd. Ta projekt je bil nagrajen z jugoslavansko nagrado za arhitekturo »Borba« leta 1981.

Zagrebska bolnišnica je bila zgrajena leta 1982 in je s programsko rešitvijo šla nekoliko dalje kot VMA. Bolje je bil rešen sistem notranjega transporta in osvetlitve objekta, še posebej sistem diagnostičnega trakta, ki je rešen z bazilikalno naravno osvetljava. Objekt je bil v celoti klimatiziran. Projektanti so bili arhitekti: Špindler, Kacin, Popović in Princes s sodelavci iz Biroja 71 Domžale.

Skopska bolnišnica je bila zgrajena leta 1971. Zasnovana je bila na starejšem konceptu medicinske tehnologije. Maksimalno je bila naravno osvetljena in prezračevana. Notranji transport je bil rešen kot v VMA - ročno. Imela je prevelike površine, sobe stacionarjev so bile nameščene le na eni strani, druga stran pa ni bila izkoriščena za funkcionalne medicinske prostore. Projekanta sta bila arh. Slobodan Nikolić in arh. Josip Osojnik iz Centroprojekta Beograd.

Z analizo obstoječe lokacije v Mostah so dokazali, da je cenejša gradnja na novi lokaciji, saj naj bi bilo na stari v ceno vračunano tudi prenehanje obratovanja bolnišnice za 3 do 4 leta in rušenje obstoječih objektov.

Vse našete izkušnje so vodile do odločitve o iskanju nove lokacije za gradnjo nove vojaške bolnišnice Ljubljana in sodobnejše konceptualne rešitve.

Z mestnimi in občinskimi organi so analizirali več mogočih lokacij, na katerih bi bilo mogoče graditi novo bolnišnico. Vse skupaj je bilo predstavljeno Svetu za urbanizem in prostorsko

načrtovanje IX.A in kolegiju poveljnika armade, ki sta dala svoje soglasje za gradnjo nove vojaške bolnišnice na lokaciji Hrušica–Fužine.

Ves predhodni postopek na lokaciji Hrušica–Fužine je bil dokončan s pridobitvijo odločbe poveljnika IX. A Str. pov. br. 718-3 z dne 16.11.1979 in pozneje tudi s soglasji Gradbene in Sanitetne uprave SSNO iz Beograda. (Priloga 66)

Lokacija Hrušica je bila na praznem prostoru, z lepim razgledom na Kamniške Alpe proti severu in Golovcu na jugozahodu. To je bilo področje mesta, ki do takrat ni bilo predmet urbane širitve mesta in bi novi objekt, ne glede na svojo vsebino, dal začetni pečat celotnemu območju. Nahajalo se je na jugovzhodnem delu mesta, v urbanem območju MI-2 Ljubljana-Hrušica–Fužine, ki je na zahodni strani mejilo s stanovanjskim naseljem Fužine, z vzhodne strani na prihodnjo avtocesto, na severu na Pot spominov in tovarništva ter reko Ljubljanico, medtem ko je z južne strani mejilo na zaščiteno poljedeljsko zemljišče. (Priloga 67)

Za pridobitev idejnega arhitektonskega načrta je bil objavljen vabljeni anonimni razpis, h kateremu bi povabili projektne organizacije, ki so se ukvarjale s problematiko zdravstvenih objektov. Povabljene so bile naslednje projektne organizacije:

- Medicoinženiring Ljubljana,
- Biro 71, Domžale,
- PZ Centroprojekt iz Beograda,
- Projektni biro Prostor iz Beograda,
- Projektni biro Arhitekt iz Sarajeva,
- Arhitektonska fakulteta iz Zagreba s prof. Vodičko.

Ocenjevalna komisija, sestavljena iz predstavnikov JLA in predstavnikov Društva arhitektov Ljubljana, je od 2. do 7. junija 1980 pregledovala prispele projekte in soglasno ocenila, da je najboljšo delo ponudila projektna organizacija BIRO 71 iz Domžal, zato naj bi se nova bolnišnica gradila po tem projektu. (Priloga 67, 68, 69)

5.5 Spremembe prostorskega plana Garnizona Ljubljana leta 1989

JLA je leta 1988 sedmič po vrsti razdelila ozemlje nekdanje SFRJ v vojaškem smislu, kar je bila pravzaprav njena zadnja razporeditev na tem prostoru pred razpadom leta 1991. S to razdelitvijo je bila ukinjena IX. A ali LAO (Ljubljansko armadno območje), prostor R Slovenije pa je v vojaškem smislu ponovno prišel pod jurisdikcijo Poveljstva V. armade s sedežem v Zagrebu.

Na področju R Slovenije sta bila oblikovana dva korpusa, eden s sedežem v Mariboru in drugi s sedežem v Ljubljani. Poveljstvo Ljubljanskega korpusa je bilo nameščeno v vojašnici 4. julij na Metelkovi ulici (nekdanje poveljstvo IX. A) Poveljnik korpusa je bil generalmajor Marjan Vidmar, poveljnik obrambe mesta Ljubljane pa polkovnik Milan Aksentijević (1992 - general).

Posledica vojaškoadministrativne spremembe ni bila, kot že navedeno le ukinitve IX. A in preselitev centra poveljevanja v Zagreb, temveč so bili s to spremembo čez noč izničeni tudi vsi urbanistični in prostorski načrti in programi, ki jih je za Garnizon Ljubljana obravnavala OTS (operativno taktična študija).

Ti dogodki so precej vplivali tudi na prostorski razvoj mesta Ljubljane. MOL se je takrat resno pogovarjal z JLA o načinu prevzema nekaterih vojaških kompleksov, da bi na teh lokacijah že lahko načrtoval uresničitev svojih civilnih načrtov.

Realizacija prostorskega načrta garnizona Ljubljane je bila popolnoma ustavljena že v dobi generala Jerkiča. Za isto tudi general S. Višnjič ni pokazal prevelikega zanimanja, še manj pa je to storilo Zagrebško armadno območje. Zanimanje je vsekakor obstajalo na nivoju mesta, ki je pod županjevanjem ga. Nuše Kerševan večkrat želelo napeljati razgovore o tej temi z najvišjim vojaškim vrhom v Zagrebu vendar ni doseglo pravih rezultatov vse do osamosvojitve R Slovenije leta 1991.

Veliko časa je bilo treba, da se je vojaška oblast V. armade v Zagrebu odzvala na dopise MOL-a v zvezi z vojaškimi kompleksi v Ljubljani in z dokončnim dogovorom o njihovi usodi.

Šele 29.3.1990 je prišlo do pomembnega srečanja predstavnikov MOL in JLA iz V. armade v Zagrebu v zvezi s prostorskim razvojem mesta. Srečanja so se s strani MOL udeležili župana Nuša Kerševan, namestnik Pavel Vindišar, Andrej Bajt, predstavnik KUV Igor Jurančič, direktor ZIL-a Jože Kavčič in član KUV Boštjan Hočevar. S strani Poveljstva V. armade so se sestanka udeležili poveljnik V. armade generalpolkovnik Konrad Kolšek, načelnik Gradbene uprave iz Beograda generalmajor Božidar Kraš, poveljnik zahodnih korpusov generalpolkovnik Dane Popović, načelnik Gradbenega oddelka V. armade iz Zagreba polkovnik Juraj Vojković, dipl. ing. arh. in predstavnik Gradbenega odseka v Ljubljani kap. I. klase Velizar Jovanvić, dipl. ing. arh.

Na sestanku je bilo dogovorjeno, da MOL in VP 5027/37 iz Zagreba (Gradbeni oddelek V. A., Zagreb) skleneta dogovor o prostorskem urejanju lokacij JLA v Ljubljani po programu, ki ga bo pripravila VP iz Zagreba, medtem ko bo Zavod za izgradnjo mesta Ljubljane prevzel vlogo inženiringa pri urejanju ureditvenih območij.

Po programu VP 5027/37 iz Zagreba naj bi se vojaške lokacije v Ljubljani številčno zmanjšale, in to tako, da bi svoje vsebine preselile v obstoječi novi vojašnici, in sicer v vojašnico Boris Kidrič Šentvid in v vojašnico Bratstvo in enotnost v Mostah.

Po omenjenem programu naj bi se opustili naslednji vojaški kompleksi: vojašnica Ljubo Šercer (59.000 m²), Tehnična delavnica ob Parmovi ulici (12.825 m²), vojašnica Maršal Tito ob Roški ulici (52.400 m²) Intendantsko skladišče ob Ljubljanici (39.375 m²) Vojašnica 4.julij ob Metelkovi (35.000 m²), Vojaška bolnišnica Mladika (8.100 m²) in še nekateri manj pomembni kompleksi.

Dom JLA naj bi v nekdanjem hotelu Miklič JLA obdržala, tako da bi se v dvoriščnem delu objekta zgradile garaže. JLA bi obdržala tudi Vojaško bolnišnico Moste, tako da bi ji MOL odstopil še dodatno površin na kateri bi se zgradil objekt poliklinike, v katerega bi se preselila celotna Vojaška bolnišnica Mladika. Vsi opisani načrti so ostali le vsebina pogovorov in dogovorov z JLA, ki pa se zaradi znanih dogodkov v letu 1991 nikoli niso uresničili.

6 VOJAŠKI KOMPLEKSI V LJUBLJANI PO OSAMOSVOJITVI REPUBLIKE SLOVENIJE leta 1991

Ob osamosvojitvi R Slovenije leta 1991 je Skupščina RS sprejela ustavni zakon za izvedbo temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti RS. (Uradni list RS, št. 1/91-1), ki v prvem odstavku 9. člena odloča, da R Slovenija prevzame v upravljanje vse premično in nepremično premoženje, ki so ga na ozemlju RS do uveljavitve tega zakona upravljali zvezi organi ter poveljstva, enote in zavodi JLA. Med premoženje, ki ga je upravljala JLA, spadajo tudi vsi vojaški kompleksi v Ljubljani, ki so obravnavali v tej nalogi, v smislu zgoraj navedene odločbe pa ima pravico do njihovega upravljanja R Slovenija.

Izvršni svet Skupščine R Slovenije je na svoji 132. seji dne 11.1.1991 določil merila za upravljanje nepremičnin jugoslovanske armade, ki so prešle v last R Slovenije. V točki 2 določajo, da se nepremičnine daje v uporabo praviloma najugodnejšemu ponudniku razen če ne zadovoljuje potreb, ki so nacionalnega ali republiškega pomena, o čemer odloča Izvršni svet Skupščine R Slovenije. V tem okviru Izvršni svet rešuje tudi prostorske težave republiških organov na predlog Ministrstva za pravosodje in upravo.

Vlada R Slovenije je na svoji 174. seji dne 23.1.1992 sklenila, da Ministrstvo za pravosodje in upravo prevzame usklajevanje pogovorov z mestom o nadaljnji uporabi vseh vojaških objektov v Ljubljani.

Ministrstvo za pravosodje in upravo je kot koordinator pogovorov z mestom o nadaljnji uporabi vseh vojaških objektov v Ljubljani 3.4.1992 sklicalo sestanek s predstavniki ministrstev za zunanje zadeve, za notranje zadeve, za kulturo, šolstvo in šport, za obrambo ter predstavnike Skupščine mesta Ljubljane. Sestanek je vodil dr. Rajko Pirnat. Namen sestanka je bil dokončna odločitev o namembnosti nekdanjih vojaških kompleksov v Ljubljani.

Pri analizi vojaških kompleksov v Ljubljani po osamosvojitvi R Slovenije in na podlagi navedenega ustavnega zakona, po katerem R Slovenija prevzema upravljanje nepremičnin, ki jih je upravljala JLA do svojega odhoda iz R Slovenije, je v zvezi z lastništvom treba ločiti naslednje:

- pravno neoporečne in regularno pridobljene vojaške nepremičnine in funkcionalna zemljišča, ki so še pred letom 1941 prešla v državno last in jih je leta 1945 podedovala nekdanja JLA ter jih uporabljala do svojega odhoda iz R Slovenije leta 1991. V to skupino vojaških kompleksov spadajo vojašnica 4. julij na Metelkovi ulici, vojašnica Maršala Tita na Roški ulici, vojašnica Ljuba Šercerja na Dunajski, vojaška bolnišnica na Zaloški cesti, intendantsko skladišče ob Ljubljani in tehnična delavnica na Parmovi ulici v Ljubljani;
- pravno sporne in neregularno pridobljene nepremičnine in funkcionalna zemljišča, ki so od leta 1945 na podlagi odločitev pristojnih oblastnih organov ali odločb pristojnih sodišč, ki so bile sprejete na podlagi takrat veljavnih zakonov in drugih predpisov o podružabljanju nepremičnin, ter dane JLA v uporabo in na razpolago vse do njenega odhoda R Slovenije 1991. V to skupino vojaških kompleksov spadajo vojaška bolnišnica Mladika na Šubičevi ulici, Dom JLA na trgu OF in vojašnica Boris Kidrič v Šentvidu.

Izvršni svet Skupščine mesta Ljubljane je v smislu uveljavljanja svojih pravic do objektov in zemljišč, ki jih je zapustila JLA, šel nekoliko dlje. Na svoji seji 23.7.1991 je imenoval delovno skupino, ki bo z organizacijo za svetovanje in inženiring Doming, d. o. o. pripravila premoženjskopravno analizo za uveljavljanje interesov mesta Ljubljane do objektov in zemljišč na širšem območju mesta, ki jih je uporabljala nekdanja JLA.

6.1 Mestna pehotna vojašnica – Belgijska, (CO 5/4) danes kulturno-zgodovinski center Metelkova, v obdobju JLA Kasarna 4. julij

6.1.1 Lokacija, obseg zemljišča in namenska raba prostora

Kompleks vojašnice je v Krajevni skupnosti Ljubljana-center med Metelkovo in Maistrovo ulico, Taborom in Masarykovo ulico.

Površina kompleksa vojašnice je 2 ha 93 a 13 m² s parcelami št. 210, 167, 173/1, 243, 362 in 363 k. o. Tabor, zemljiškknjižni vložek 180.

Kompleks je bil vključen v ureditveno območje CO 5/4 Center, namenjen za osrednje mestne dejavnosti (poslovne, družbene, oskrbne in storitvene dejavnosti). Za ta prostor je bila predpisana obvezna izdelava zazidalnega načrta.

Tu bomo navedli le tiste pomembne dogodke, ki so se dogajali v zvezi s pridobitvijo prostorskih pravic v kompleksu Metelkove po odhodu JLA do danes.

Južni del tega kompleksa, v katerem je sedem dobro ohranjenih stavb in pripadajoče funkcionalno zemljišče ter predstavlja dve tretjini celotnega kompleksa, je namreč Ministrstvo za obrambo (takrat minister Janez Janša) namenilo Ministrstvu za notranje zadeve (takrat minister Igor Bavčar). Poleg namestitve MNZ v južnem delu kompleksa je bila načrtovana tudi še namestitve drugih služb, povezanih z MNZ (UNZ Ljubljana, Policijska postaja Center, Postaja prometne policije, Center za avtomatsko vodenje prometa, Postaja železniške policije). Skupna načrtovana površina za MNZ (približno 19.000 m²) in druge službe (približno 11.000 m²) bi znašala približno 30.000 m².

Glede na to, da prostori v objektih niso povsem zadoščali programskim potrebam MNZ in drugih z njegovim delovanjem povezanih služb, je bila po njihovem mnenju edina mogoča rešitev ta, da bi vse objekte podrli in bi se na tem prostoru zgradili novi po določenih programih. Tej odločitvi se je uprl Ljubljanski regionalni zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine (LRZZVNKD), ki je s svojim pismom 20.1.1993 naslovljenim na MNZ, pojasnil svoja konservatorska izhodišča za obnovo vojašnice 4. julij. Zavod je soglašal, da se lahko spremeni in dopolni notranjost vseh sedmih objektov in dvoriščne fasade. V primeru pa, da je nujna dozidava novih površin zunaj obstoječih objektov, naj bi se to zgodilo na dvoriščni strani, v sodobni zasnovi in obliki. Pri tem pa bi bilo treba ohraniti razklenjeno talno zasnovo šestih paviljonov, izvirno členitev in zasnovo uličnih in stranskih fasad ter izvirne gabarite objektov (zunanjí gabarit, naklon strešin, višina slemen) in strešno kritino. Teh izhodišč Zavod ni podal le na podlagi arhitekture razgibanih objektov in fasadnih elementov, ki so bili oblikovani v prepletu zgodovinskih slogov (renesansa-barok), temveč tudi in zaradi postavljenih izhodiščnih meril za izvedbo popotresnih regulacijskih načrtov za ta del mesta, ki so uspešno usmerjali njegov razvoj do konca druge svetovne vojne.

Zgoraj navedeni pogoji Zavoda niso bili sprejemljivi za MNZ, zato je ta odstopil od načrtovane gradnje. Tako je bil južni del kompleksa vojašnice na Metelkovi s sklepom Vlade R Slovenije julija 1994 namenjen Ministrstvu za kulturo za uresničevanje njegovega programa.

Severni del kompleksa, ki zajema srednje dvorišče z manj kakovostnimi objekti (zapor št. VIII, hlev št. IX in v obdobju JLA zgrajeni garaži) ter severno dvorišče (s pomožnim objektom št. X, skladišče št. XIII, šola št. XIV in lovci št. XV) naj bi bil, po dogovoru med MOL in MORS, namenjen Mreži za Metelkovo ali pozneje, od leta 1994 metelkovcem. Čeprav so metelkovci želeli in pričakovali dodelitev celotnega kompleksa nekdanje vojašnice, so mirno sprejeli odločitev o dodelitvi le ene tretjine kompleksa, tj. severnega dela. Bolj jih je motilo spoznanje, da bo v njihovi bližini »uniformna institucija«, kot pa dotrajanost objektov, ki so jim bili dodeljeni.

Kaj je Mreža za Metelkovo? Po zapisih v bogatem, čustveno in duhovno nabitem ter lepo ilustriranem gradivu, s katerim so metelkovci usmerjali pozornost javnosti nase in svojo dejavnost, je razvidno:

Mreža za Metelkovo (MzM) je nastala kot plod razmišljanj in dejavnosti, ki sta jih oblikovala gibanje za kulturo, miru in nenasilja, ter KUC-Forum. Prvi so v 80-letih promovirali razorožitev in demilitarizacijo, s čimer so proces osveščanja privedi tako daleč, da je pred volitvami leta 1990 večina političnih strank soglašala tudi z opcijo popolne demilitarizacije Slovenije. Drugi so se zavedali potrebe po reorganizaciji nosilcev kulturnega in socialno-kulturnega programa v mestu.

Čeprav je že leta 1989 (ko se je po njihovem začel spreminjanje vojašnice 4. julij tj. prva faza demilitarizacije in umik vojske iz Ljubljane), nosil delovno ime Celica je Društvo Mreža za Metelkovo, formalno ustanovljeno decembra leta 1990, ko je prvič predstavilo svoj prvi elaborat programskih potreb kulturnih in socialno-kulturnih skupnosti v Ljubljani. Društvo je takrat združevalo približno 200 raznih skupin. Za gibanje nove slovenske pomladi je vojašnica ob Metelkovi, kjer so bili 31. maja 1988 zaprti Janša, Tasič in Borštner, pomenila eno najsvetlejših in najpomembnejših točk slovenske pomladi. Društvo je takrat izdalo prvo številko glasila M'zin, ki je pozneje postalo pomembna revija za kulturo. Ime Mreža za Metelkovo označuje vse tiste resnične uporabnike prostorov, člane in nečlane, ki še danes vztrajajo in ustvarjajo na Metelkovi, kljub slabim razmeram in negotovi prihodnosti (umetniški

ateljeji, rokodelske delavnice, kulturno-umetniška društva, ekološke, literarne, gledališke, mirovne in socialne pisarne).

Mreža za Metelkovo je pri iskanju ustrezne oblike organiziranosti januarja 1994 postala soustanovitelj Zavoda Retina. Ta naj bi skrbel za nepremičnine metelkovcev v kompleksu in obvladoval pred težavnimi nalogami usklajevanja dejavnosti ter jim pomagal, da pridobijo legalno pravico za delovanje na lokaciji in usposobil objekte na Metelkovi za načrtovane dejavnosti.

6.1.2 Severni del kompleksa

Mesto je na podlagi menjalne pogodbe (št. 461/1-94 z dne 21.12.1994- takratni minister Jelko Kacin) sklenjene med MO RS in MOL (takratni predsednik ISS Marjan Vidmar) pridobilo pravico do uporabe oz. lastninsko pravico na nepremičninah na območju severnega dela nekdanje vojašnice 4. julij na Metelkovi ulici. Mesto je namreč vojašnico (severni in južni del) zgradilo s svojimi sredstvi že leta 1888 in bi, po tej logiki, moral biti celoten kompleks vrnjen MOL. Toda MOL je z menjalno pogodbo, sklenjeno leta 1932, odstopil Državnemu zakladu kraljevine Jugoslavije (Ministrstvo vojske in mornarice) južni del kompleksa vojašnice, severni del pa je obdržal v svoji lasti. Z navedeno menjalno pogodbo z dne 21.12.1994 je MO RS obdržal v svoji lasti neoporečni južni del, severni del vojašnice pa je vrnil prvotnemu lastniku–MOL-u.

Objekti severnega dela kompleksa (8) so bili po oceni Zavoda za raziskovanje materiala in konstrukcij v Ljubljani potrebni sanacije, ker niso zagotavljali niti minimalnih bivalnih razmer. Vrednost tega dela kompleksa, ki obsega 1 ha 01 a 74 m², je bila ocenjena na približno 213 milijonov tolarjev. Glede na to, da bi bila sanacija starih objektov draga in ne bi dosegli programskih zahtev, ki so bile načrtovane na tej lokaciji, je MOL načrtoval, da to lokacijo prepusti zainteresiranim organizacijam.

Za to lokacijo so takrat kazale resno zanimanje organizacije, ki so imele finančna sredstva (IMOS inženiring, IN-IN ter Internova) in pripravljene tudi svoje programe za ustanovitev pospeševalnega centra za promocijo kulturnih in storitvenih dejavnosti mesta. Glede na to, da

Metelkovci kot društvo niso imeli finančnih sredstev niti niso imeli sponzorjev, ki bi v njihov program vlagali kapital, se je MOL odločil, da zruši vse objekte v severnem delu kompleksa in odda to lokacijo prek natečaja za novo gradnjo. MOL verjetno ni sprejel take odločitve brez razlogov in ne le iz materialnega interesa. Verjetno je to odločitev sprejel zaradi neurejenih in nemogočih razmer za delo v neprimernih objektih in zaradi splošnega stanja na tej lokaciji. Negativno sliko in zanemarjenost tega kompleksa so še povečevali odvržene igle uporabnikov metadonske terapije, nekontroliran hrup v nočnih urah, prisotnost brezdomcev, alkoholikov, uživalcev drog in mladostnikov, ki v svoji stiski iščejo zatočišče, ter pripombe krajanov, policije, socialnega varstva in inšpekcije. To je še bolj podkrepilo odločitev MOL, naj se vsi objekti v severnem delu kompleksa porušijo.

To odločitev je MOL podkrepil še tako, da je brez opozorila prekinil mirna dotedanja dogovarjanja z metelkovci in je 9. septembra 1993 poslal na to lokacijo gradbene stroje, ki so začeli rušiti objekte, ki so bili namenjeni Mreži za Metelkovo. Pri tem rušenju so bili poškodovani objekti zapora (stavba C- VIII.), garaže (stavba B), kjer je bil zrušen centralni del, fasada hleva (stavba D- IX.). Mreža za Metelkovo in njihovi pristaši so se na ta poseg MOL odzvali tako, da so zasedli objekte in preprečili nadaljnje rušenje.

6.1.3 Južni del kompleksa

Ministrstvo za kulturo in Mestna občina Ljubljana (MOL) sta v sodelovanju z Društvom arhitektov Ljubljana julija leta 1995 razpisala javni anonimni mestno-regionalni urbanistično-arhitekturni natečaj. Natečaj je bil razpisan z namenom, da se pridobi rešitev za urbanistično ureditev območja urejanja z oznako CO /4 za vojašnico 4. julij med Metelkovo, Masarykovo ulico ter parkom Tabor in arhitekturno rešitev prenove južnega dela tega območja. V to prenovo je bilo vključenih sedem objektov v južnem delu kompleksa prvotne Pehotne vojašnice, poimenovane Belgijska.

Za večji del tega območja, v katerem je bil tudi kompleks vojašnice, so bili sprejeti začasni prostorski ureditveni pogoji (PUP) iz leta 1988, za preostali del je bila predvidena izdelava lokacijskega načrta do leta 1990 do česar pa ni prišlo zaradi vojne. Naknadno je bil sprejet leta 1993.

V programski zasnovi natečajnega elaborata je bilo pojasnjeno, da se celotni kompleks nekdanje vojašnice 4. julij deli na južni del, ki je spomeniško zaščiten, in na severni del kompleksa, ki ni pod spomeniškim varstvom.

Južni del kompleksa je v lasti Ministrstva za kulturo R Slovenije, severni pa v lasti Mestne občine Ljubljana, ki zdaj ni predmet arhitektonske rešitve, temveč samo urbanistične. Oba dela kompleksa, tj. kompleks v celoti, sta namenjena za kulturno dejavnost in združevanje različnih programov ter za različne potrebe uporabnikov na tem prostoru, ki naj bi navdihnil utrip kulturnega središča Ljubljane.

Južni del se programsko namenja muzejskim in razstavnim prostorom, ki naj bi jih predlagali natečajni projekti. Severni del, ki se integralno navezuje na južni del, naj bi bil namenjen multikulturnim programom, ki naj bi omogočili nastanek žarišča celodnevnega kot tudi nočnega kulturnega dogajanja.

Program južnega dela natečajnega območja naj bi predvideval prostore v izmeri 16.634 m², ki naj bi bili namenjeni za:

- Slovenski etnografski muzej, in sicer: razstavni objekt (objekt št. 27- I), upravno stavbo (objekt št. 28–V) in deponijski prostor (objekt št. 25–III) v skupni površini približno 7500 m².
- Narodni muzej 3000 m²,
- Moderno galerijo 2460 m²,
- neinstitucionalno kulturo 1865 m² (objek št. 8–II.),
- slikarski, kiparski in fotografski atelje 1000 m²,
- izobraževalno središče Miklošič 300 m²,
- trgovsko-gostinski spremljajoči program 500 m².

V ta program so bile vključene tudi potrebne parkirne površine, skladno z usmeritvami za prostorsko urejanje območja, in program za popestritev dejavnosti.

Izhodišča za oblikovanje programa severnega dela natečajnega območja naj bi bila zasnovana na programu kulturnih dejavnosti. Na seji skupščine mesta Ljubljane 4.3.1993 je bil sprejet sklep o namembnosti vojašnice ob Metelkovi, ki naj se uporabi za kulturne programe

mednarodne mladinske dejavnosti, poslovno-organizacijske dejavnosti, za pospeševalni center in duhovne dejavnosti, ker te dejavnosti MOL redno financira in je zato zainteresirana za reševanje njihovih prostorskih težav. Vse skupaj naj bi se izvajalo po elaboratu, ki ga je za ta namen pripravila Mreža za Metelkovo, in razvojnem načrtu za Metelkovo, ki ga je izdelal Zavod Retina.

Ves program (južnega in severnega dela) za ureditveno območje CO 5/4 je pripravila organizacija ARCH INVEST d.o.o. pod vodstvom direktorice Živke Škraba u.d.i.a.

Ocenjevalna komisija je bila sestavljena iz predstavnikov investitorja in člana DAL (Društva arhitektov Ljubljana). Predsednik komisije je bil državni sekretar za kulturo Jože Osterman (predstavnik investitorja), podpredsednik Jurij Kobe, u.d.i.a. predstavnik DAL, stalni namestnik je bila Draga Zajc, samostojna svetovalka na Ministrstvu za kulturo. Člani komisije so bili: Jelka Zrimšek (svetovalka ministra za kulturo) in Marjeta Zornada u.d.i.a. (predstavnica investitorja) ter Vojteh Ravnikar, u.d.i.a., Vinko Torkar, u.d.i.a., Anton Lešnik, u.d.i.a. kot predstavniki DAL. Poročevalki sta bili mag. Mojca Sašek Divjak, u.d.i.a. in Živka Škraba, u.d.i.a., skrbnik pa je bila Mateja Doležal, dipl. ing. kraj. arh.

Rok za oddajo natečajnih del je bil 27. oktober 1995. Razpisovalec se je obvezal, da bo podelil tri nagrade in dva odkupa v neto zneskih, in sicer: 1. nagrada 900.000 SIT, 2. nagrada 560.000 SIT, 3. nagrada 340.000 SIT in dva odkupa po 225.000 SIT.

Prvo nagrado, ki je bila podlaga za urbanistično in arhitekturno izvedbo je prejel projekt pod šifro FORUM. Glavne značilnosti natečajne rešitve FORUM so v tem, da je v arhitektonski in urbanistični zasnovi ohranil objekte južnega dela skladno z razpisnimi pogoji ter dosegel povečanje površin z dozidavo objektov na dvorišču v južnem delu kompleksa. Severi del kompleksa je urbanistično rešil z vsebino programa, ki ustreza programom MOL.

Južni del kompleksa z objekti, ki so bili zgrajeni ob koncu 19. stol., tvorijo s svojo urbanistično zasnovo zazidavo s kakovostno arhitektonsko oblikovno strukturo. Arhitektonski elementi, oblikovani v prepletu zgodovinskih slogov renesanse in baroka, so spomeniško zavarovani. Ti se nanašajo na zunanjo stran celotnega kareja, ki so ga projektanti prvonagrajenega dela povsem spoštovali in vključili v novo funkcijo, ne da bi razvrednotili zunanji videz objektov.

Svoje ideje so projektanti uresničili predvsem s funkcionalno preureditvijo prostorov posameznih objektov, spreminjajoč pri tem njihove gabarite z dozidavo v notranjost dvorišča in oblikovanjem novih fasad v moderni zasnovi in obliki. Dozidava naj bi bila potrebna le zaradi doseganja površin, ki so bile določene po programu.

Še posebej je treba poudariti, da so projektanti spremenili tudi dvorišče kompleksa. Dvignili so njegovo raven za približno 50 cm ter ga tako izenačili po višini s pritličji vseh obstoječih objektov, ter tako ustvarili prijeten prostor–trg, na katerem se lahko odvijajo zunanje kulturne dejavnosti. Prostor pod dvoriščem so namenili za dostop do skladiščnih prostorov posameznih objektov, medtem ko so preostali del namenili za ureditev 330 parkirnih mest v treh ravneh. Osrednji del dvorišča je odprt v obliki pattia z arhitektonsko in hortikulturno obdelano poševno površino, ki se razteza od nulte točke dvorišča do nulte točke prve kleti.

Skupna površina objekta severnega dela, ki je po razpisnem programu investitorja znašala 16.634 m² se je po izbrani natečajni rešitvi povečala na 24.308 m² ali za približno 46 %. K tej površini je treba prišteti še površino parkirne hiše v I., II. in III. kleti z 3.921 m², kar vse skupaj dosega površino 28.229 m².

V predmetnem območju je predvidena tudi fazna gradnja objektov, in sicer naj bi prva faza zajela objekte južnega dela, druga faza pa objekte severnega dela kompleksa.

V prvi fazi gradnje so bili do sedaj uresničeni: razstavnin in deponijski objekt SEM-a, št. 27 (prvotno I), upravni objekt SEM-a, št. 28 (prvotno V), ateljeji in izobraževalni center Miklošič, objekt št. 4 (prvotno VI), objekt Narodnega muzeja, št. 25 (prvotno III), in v kleti dvorišča parkirna hiša za 330 parkirnih mest. Trenutno (2008/09) so v fazi gradnje Moderna galerija, objekt št. 22 (prvotno št. IV), in preostali del podkletenega dvorišča ter dvorišče.

Severni del kompleksa so projektanti prvonagrajenega natečajnega dela obdelali samo urbanistično. Pri tem se niso spuščali v arhitekturne rešitve, ker obstoječi objekti na tem delu nimajo jasne urbanistične in arhitektonske zasnove, ki bi narekovala njihovo ohranitev, in niso spomeniško zavarovani. Večina objektov je v izredno slabem stanju in bi bilo v njihovo prenovo treba vložiti veliko finančnih sredstev. Tako niso upoštevali programa, ki sta ga

predlagala Mreža za Metelkovo in Zavod Retina za uresničitev svojega programa v že opisanih dotrajanih objektih.

V sklopu nove urbanistične zasnove severnega dela je bila zato samo grobo nakazana vsebina, ki naj bi se na tem severnem prostoru kompleksa uresničila skladno s programom MOL. Sem naj bi umestili Akademijo za grafiko, film in TV (približno 11.500 m²), prostor za glasbene, galerijske in multimedijske dejavnosti (približno 3.800 m²), kulturne in sociološke skupine ter družbena gibanja (1500 m²), poslovne prostore za izobraževalne in komunikacijske dejavnosti, revijalne in avdio-video založbe ter organizacijo prireditev (4000 m²), plesni, glasbeni in multimedijski projekti, center sodobnih umetnosti (približno 8000 m²) in garaže v I., II. ali III. kleti (približno 2400 m²), kar vse skupaj znaša približno 33.000 m².

Za uresničitev tega programa MOL, ki so ga predložili prvonagrajeni projektanti, bi morali porušiti vse obstoječe objekte severnega dela kompleksa. Lahko bi se s fazno gradnjo ohranili posamezni objekti, kot je objekt št. 9. (prvotno pešci št. XIII), objekt št. 14 (prvotno lovci št. XV) in objekt št. 13 (prvotno šola št. XIV).

Severni del kompleksa je vse do danes ostal v nespremenjenem stanju. Obnovljen in preurejen je samo objekt št. 10 (prvotno ječa št. VIII), in sicer v hostel, ki intenzivno izpolnjuje zastavljene programe Mreže za Metelkovo s kulturnimi in drugimi programi. Usoda preostalih objektov na severnem delu kompleksa je v rokah MOL in trenutnih uporabnikov, ki bodo v prihodnosti verjetno našli zadovoljiv način skupne rešitve.

6.2 Domobranska vojašnica, (CI 7/21) danes Šolsko-kulturni center, v obdobju JLA Kasarna Maršala Tita

Kompleks ob Roški cesti je le skrajšani neuradni naziv za vojašnico, ki je bila zgrajena pred 115 leti za potrebe avstrijske vojske, z imenom Domobranska ali brambovska vojašnica. Svoj status vojašnice je obdržala vse do osamosvojitve RS leta 1991.

Prvi objekt v tem kompleksu je bil zgrajen leta 1891 ob današnji Roški ulici, in sicer za namestitev II. bataljona IV. polkovnije. Objekt, ki je bil poškodovan v potresu leta 1895, je bil pozneje saniran in ponovno dan v uporabo.

Drugi objekt v istem kompleksu je bil zgrajen leta 1899, med današnjima Roško, Poljansko in Kapusovo ulico, za namestitev vojakov, ki so bili v slabih razmerah začasno nameščeni v Cukrarni.

Po končani prvi svetovni vojni (leta 1918) sta Domobranski vojašnici na Roški ostali prazni, zato je Medicinska fakulteta leta 1919 izrazila željo, da bi tu namestili Univerzo. Vojska je to prošnjo odklonila ter jo pod spremenjenim imenom Kasarna Kralja Petra, še naprej uporabljala za svoje potrebe.

Med drugo svetovno vojno sta ta kompleks uporabljali najprej italijanska in nato nemška vojska. Po letu 1945 je vojašnico zasedla JLA ter ponovno spremenila njeno ime v Kasarno Maršala Tita, ki je ostalo vse do osamosvojitve RS.

Po prostorskem načrtu razvoja ljubljanske garnizije je bil kompleks za JLA perspektiven in bi ga uporabljala za svoje administrativne dejavnosti. (Poglavje 5.4 / str. 134)

Ko je JLA po 46 letih uporabe leta 1991 zapustila opisani vojaški kompleks, ga je mesto Ljubljana uporabilo kot zbirni center začasne begunce. Tu so nameščali begunce, ki so prihajali iz takratnih vojnih območij nekdanjih republik SFRJ, ki jim je R Slovenija ponudila vso zdravstveno in socialno varnost vse do 31. avgusta 1994, ko so se začeli vračati na svoje domove ali pa so od tukaj odhajali v druge dežele. Obnova prostih objektov kompleksa za novo, nevojaško namembnost, se je začela leta 1996.

6.2.1 Lokacija, obseg zemljišča in lastništvo

Vojašnica je v občini Ljubljana–center, na območju med Roško, Poljansko in Kapusovo ulico ter Grubarjevim prekopom.

Površina vojašnice je 5 ha, 67 a in 96 m². V zemljiških knjigah je celotna nepremičnina vpisana kot družbena lastnina v upravi Državnega sekretariata za zadeve ljudske obrambe.

Vlada R Slovenije je na svoji 18. seji 3. septembra 1992 sprejela sklep, s katerim se za potrebe kulture in izobraževanja brezplačno dodeli nekdanja vojašnica na Roški ulici s pripadajočim funkcionalnim zemljiščem v upravljanje in uporabo, in sicer:

- na objektih in zemljišču, ki so knjiženi pod parc. št. 172/2, 172/3 in 149/2 vse pod vložkom št. 305 k.o. Poljansko predmestje Ljubljana, Ministrstvu za šolstvo in šport;
- na objektih in zemljišču, vknjiženih pod parc. št. 172/1, vložna št. 305 k.o. Poljansko predmestje, Ministrstvu za šolstvo in šport ter Ministrstvu za kulturo, skladno z doseženim dogovorom o razdelitvi v ustreznih deležih;
- Ministrstvo za kulturo prevzame poslopje, stoječe na severnem delu parcele med Roško cesto, Poljanko cesto in Kapusovo ulico z dvoriščem in zemljiščem, ki ga od preostalega dela razmejuje ravna črta, 11 m oddaljena od konca nekdanje Domobranske kasarne. Preostali objekti in zemljišče se dodelijo Ministrstvu za šolstvo in šport.

6.2.2 Prostorsko-reditveni pogoji za območje urejanja CI 7/21 Roška vojašnica

Prostor vojašnice je bil razdeljen, kot je razvidno iz prejšnjega odstavka, na prostor, ki pripada Ministrstvu za šolstvo in šport in Ministrstvu za kulturo. Večji del kompleksa (funkcionalna enota F1) z objektom ob Roški ulici 2 je namenjen šolski in športni dejavnosti z uporabo notranjih površin za športne terene. Mogoči so tudi pogoji v smislu gradnje objektov, športnih igrišč in zunanje ureditve s postavitvijo mikro urbane opreme. Obstoječi objekt vojašnice, ki je bil zgrajen leta 1891 ob Roški ulici, je bil predelan za Srednjo ekonomsko šolo z dograditvijo podstrešne etaže. Po pooblastilu investitorja MZŠŠ je skrb za dela na adaptaciji prevzel LIZ Inženiring ter objekt predal v uporabo 6.8.1999.

Manjši del kompleksa (funkcionalna enota F2, F3, F4) obsega obstoječe objekte vojašnice in dvorišča, ko so bili zgrajeni v drugi fazi gradnje te vojašnice, leta 1899, tj. po potresu. Po posameznih funkcionalnih enotah so bili dovoljeni posegi, kot so: postavitve mikro urbane opreme in zunanja ureditev, gradnja, dozidava in adaptacija obstoječih objektov, nadkritje dvorišča, podkletitev dvorišča ipd. V tem delu kompleksa je bil do zdaj adaptiran le objekt, ki se nahaja na stiku Roške in Poljanske ulice in je namenjen za potrebe Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, in sicer za njen restavratorski center. Preostali objekti so še v fazi adaptacije in bodo v njih nameščene preostale ustanove Ministrstva za kulturo.

6.3 Topniška vojašnica, (BO 2/3) danes poslovno-stanovanjski kompleks Bežigrajski dvor, v obdobju JLA Kasarna Ljubo Šercer

Kompleks ob Dunajski cesti (nekdanji Titovi cesti) je bil zgrajen leta 1898, po potresu, ki je Ljubljano prizadel leta 1895. Na začetku gradnje je bil načrtovan kot topniška vojašnica za takratno avstrijsko vojsko. Zgrajen je bil na lokaciji, ki je bila takrat še zunaj mestnega jedra, za Bežigradom. Po prvi svetovni vojni je vojašnico prevzela starojugoslovanska vojska in ji spremenila ime v Kasarna Kralja Aleksandra I. Med drugo svetovno vojno ga je zasedla italijanska, nato pa nemška armada. Po drugi svetovni vojni, po letu 1945, pa vse do osamosvojitve R Slovenije, je to vojašnico uporabljala JLA, ki ji je spremenila ime v Kasarna Ljubo Šercer.

Ta vojašnica je ena prvih, ki po načrtu razvoja prostorskega sistema LAO ni bila perspektivna za JLA. V manj kot sto letih se je znašla v mestnem jedru in močno ovirala in zadrževala razvoj mesta. To je bilo še posebej očitno pri razširitvi Dunajske ceste s štiripasovnico, zelenimi stranskimi pasovi in vmesnim pasom. Namesto da bi takrat cesto normalno gradili v polnem profilu od podvoza do križišča s Topniško ulico, se to ni zgodilo. Vojska ni imela poslušnosti za razvoj mesta in ni odstopila dela vojašniškega zemljišča. Cesta je pri vojašnici zato zožena in je ostala brez zelenih pasov vmes.

Nekakšni vojaški varnostni strokovnjaki (nekdanji KOS) so varnost vojašnice postavljali na prvo mesto. Če bi bila cesta v celoti zgrajena v načrtovanem profilu, bi pločnik potekal ob

objektih vojašnice, kar bi po mnenju vojaških strokovnjakov vplivalo na varnost. Pri tem so pozabili, da potekajo pločniki za pešce ob vseh drugih vojašnicah v Ljubljani, tudi okrog takratne Poveljstva armadnega območja na Metelkovi ulici.

Glavni razlog je pravzaprav bil, da je bila vojska prepričana, da bo iztržila več denarja za vojašnico, če bo ovirala normalno gradnjo ceste, kar je bilo za takratno socialistično ureditev družbe in glede na družbeno lastnino popolnoma nesmiselno. Posebej je bilo nesmiselno, ker je gradnjo vojašnice financiralo mesto, saj si jo je vojska prilastila, ko so po drugi svetovni vojni vse nepremičnine postale splošna ljudska lastnina.

Danes lahko le ugotavljamo, da so bile to hude napake in ovire pri razvoju mesta, ki so pustile za seboj številne negativne posledice. Vojašnice in vojske na tem prostoru ni več, cesta pa je ostala zožena.

Po takratnem vojaškem načrtovanju naj bi vojašnico opustili. Tako pridobljena sredstva bi se, skupaj s sredstvi, pridobljenimi za Vojašnico 4. julij in za nekdanji Dom JLA, uporabila za gradnjo nove stavbe Poveljstva LAO in novega doma JLA ob Dimičevi ulici.

Po študijah, ki jih je pripravilo mesto Ljubljana za kompleks Vojašnice Ljuba Šercerja, bi naj ta prostor pozidali s stanovanjskimi objekti. Objekte za bivanje vojakov ob Dunajski cesti, ki kažejo vzorce neorenesančnega sloga, pa naj bi iz zgodovinskih razlogov obdržali, adaptirali in uporabljali za mestne kulturne dejavnosti. Ne da bi pred dokončno odločitvijo o usodi objektov v kompleksu natančno proučili nekatera pomembna zgodovinska dejstva, so vse objekte porušili in na tem mestu pozneje zgradili novi poslovno - stanovanjski kompleks, imenovan Bežigrajski dvor.

6.3.1 Prostorski ureditveni pogoji za območje urejanje BO 2/3–Topniška vojašnica

Dolgoročni načrt mesta Ljubljane in občine Bežigrad je obravnavano območje, ki leži med Dunajsko cesto, Topniško, Peričevo in Kržičevo ulico, namenil pretežno za središčne funkcije prepletene s stanovanjsko gradnjo.

V predlogu za začasno namensko rabo naj bi kompleks vojašnice, vse do določitve nove stalne namembnosti, uporabljali za športna igrišča in telovadnico za potrebe Gimnazije Bežigrad in Srednje šole tehničnih strok ter študentske organizacije Univerze v Ljubljani (vzhodni del), za parkiranje (srednji del), objekte v vzhodnem delu vojašnice pa naj bi oddajali v najem za poslovne dejavnost, skladno s plansko namembnostjo tega območja.

Avgusta 1993 je investitor Imos, d.d. kot novi lastnik zemljišča vojašnice v sodelovanju s pristojnimi mestnimi službami in Društvom arhitektov in urbanistov mesta Ljubljana razpisal interni vabljeni urbanistično–arhitektonski natečaj za ureditev kompleksa nekdanje Topniške vojašnice. V razpisnih pogojih je bilo pojasnjeno, da bodo porušeni vsi objekti vojaškega kompleksa. Naloga udeležencev natečaja je bila v tem, da na nepozidanem kompleksu predlagajo primerno pozidavo s programom, ki je bil določen v razpisnih pogojih (poslovni, trgovski, hotelski, stanovanjski).

Natečajna komisija je bila sestavljena iz predstavnikov investitorja in Društva arhitektov: njen predsednik je bil Gortan Dobrila, dipl. ing. gr., podpredsednik Andrej Hrausky, d.i.a. in člani Marjan Beržan, d.i.a., Jana Učak, d.i.a. in Boštjan Kolenc, d.i.a.

Komisija je prejela šest rešitev povabljenih udeležencev, ki jih je obravnavala na devetih sejah, in sicer pod šifro LEGO, Helia-1, Helia-2, HIŠA 1234567, DOMINO in TOP.

Natečajne elaborate je po analitični poti obdelala poročevalka Živka Škrabar, d.i.a.–predstavnica ARHINVESTA iz Ljubljane, ki je bil tudi avtor programa za razpis tega natečaja. Delo je opravila na podlagi zbranih izkušenj med dolgoletnim delom pri presojanju kakovosti izpolnjenih pogojev, ki se nanašajo na zahteve postavljene pri reševanju arhitektonskih in urbanističnih nalog. V ta namen je izdelala kakovostne preglednice, ki enakovredno predstavljajo rezultate del z vsemi dobrimi in slabimi stranmi. To je bilo prvič, da je komisija za ocenjevanje dobila tako celovito presojo posameznega elaborata, pri čemer ni mogla prevladati subjektivna ocena ali pomanjkljivo odkrivanje pozitivnih ali negativnih vrednot, ki jih je projektant v elaboratu ponujal.

Komisija je na svoji seji 23. novembra 1993 enoglasno odločila, da podeli dve enakovredni prvi nagradi za elaborate pod šiframa:

- HIŠA 1234567 avtorjev Majde Kregar, d.i.a., Eda Ravnikarja, d.i.a. ter Mihe Kerina, d.i.a. s sodelavci za sklop objektov 1 in 3,
- TOP, avtorjev Andreja Mlakarja, d.i.a., Ferda Jordana d.i.a. s sodelavci Gorazdom Grolegerjem, d.i.a. in Samom Grolegerjem d.i.a. za sklop objektov 2.

Vsi drugi natečajni elaborati so bili ocenjeni le z delovno izpolnjenimi pogoji, ker niso bili v skladu z razpisnimi pogoji, zato je komisija podelila znižane odkupnine.

V območju stanovanjskih objektov niso bile načrtovane zasaditve višjega drevja, temveč le pretežno nizko rastlinje in drevje v koritih, ker naj bi bil ves prostor pod parkom podkleten (garaže in podobno).

Ob robu Dunajske ceste se je na prostoru med dvema poslovnima stavbama načrtovala t.i. Bela ploščad - trg s poudarkom na nekdanjo Topniško vojašnico. Po zamisli projektantov bi lahko tu morda stala skulptura Jurija Vege (1754-1802), častnika topničarja v avstrijski vojski in avtorja logaritemskih tablic. Bela ploščad ob stanovanjskih objektih naj bi prehajala v omenjeni park, ob poslovnih objektih pa v sprehajališče z bogato urbano opremo (fontana, pergole, klopi za počitek itd.).

6.4 Vojaška bolnišnica, danes del Kliničnega centra CI 6/14, v obdobju JLA

Vojna bolnica Moste

Ob Zaloški cesti v Ljubljani je bil leta 1899, še v obdobju avstrijskega cesarstva, zgrajen kompleks kot vojaška bolnišnica z imenom Cesarska garnizijska bolnišnica. Bolnišnica je ta kompleks ostal tudi med obema svetovnima vojnama in po njih, vse do osamosvojitve Republike Slovenije. Danes ga uporablja Klinični center.

Po letu 1945 je kompleks prevzela JLA za svojo vojaško bolnišnico.

V kompleksu, ki so ga Nemci razširili med drugo svetovno vojno in zgradili nove objekte, so bili objekti kliničnih oddelkov JLA večkrat adaptirani in dograjeni. Kot popolnoma nov objekt je bila zgrajena le infekcijska klinika.

Kirurška klinika z operacijskim blokom je bila zaradi svoje zastarelости ter neprimernih prostorov in opreme najbolj vprašljiva. Večkrat so bili narejeni izvedbeni projekti za gradnjo celotnega operacijskega bloka, njegova uresničitev je bila tudi večkrat odložena, končno pa je bil zgrajen leta 1984, ko so dokončno odstopili od načrta izgradnje nove vojaške bolnišnice.

Po oblikovanju LAO leta 1969, ko sta že bili zgrajena nova bolnišnica Vojaško-pomorskega območja v Splitu (leta 1962) ter v gradnji bolnišnica Skopskega armadnega območja (1965–1971), v programski pripravi pa sarajevska, zagrebška in beograjska, so se tudi tukaj v IX. armadi, začela načrtovanja o gradnji nove vojaške bolnišnice. Po predvideni gradnji nove vojaške bolnišnice na lokaciji Hrušica–Fužine, ki bi morala biti končana do druge polovice osemdesetih let, bi JLA kompleks ob Zaloški zapustila in s kompenzacijsko pogodbo predala MOL-u. Načrtovanje nove vojaške bolnišnice se je žalostno končalo in ni prišlo do njegove uresnitve.

Leta 1988 je prišlo do ponovne reorganizacije armade, tj. do 7. teritorialne razporeditve prostora SFRJ v vojaškem smislu. Ko je bila razpuščena IX. armada, je na tej lokaciji ostala JLA v sestavi Ljubljanskega korpusa vse do osamosvojitve RS.

6.4.1 Lokacija, obseg zemljišča in lastništvo

Lokacija kompleksa bolnišnice se nahaja med Zaloško cesto, Grablovičevo in Malenškovo ulico s površino zemljišča v izmeri 3 ha in 26 a. Na parceli št. 245, zemlj. knj. vložek 127 k.o. Šentpeter.

Zemljišče je na podlagi 5. čl. Uredbe o vknjižbi lastninske pravice na državnih nepremičninah (Ur.l. FLRJ, št. 58/47) postalo premoženje SLP. Na podlagi predloga Vojaško gradbenega odseka v Ljubljani z dne 14.11.1950. br. 2418 je za to zemljišče vpisan kot upravitelj Ministrstvo ljudske obrambe FNRJ. V knjižni vložek 127, k.o. Šentpeter so JLA pripisane v letu 1985 tudi nepremičnine v izmeri 6843 m², ki so bile razlaščene po odredbi o razlastitvi.

Zemljišče in nepremičnine tega vojaškega kompleksa, ki spadajo v skupino vojaških pravno neoporečnih kompleksov, je po osamosvojitvi leta 1991 prevzela v upravljanje R Slovenija, tj. Ministrstvo za obrambo RS.

Kompleks nekdanje vojaške bolnišnice spada v ureditveno območje CI 6/14–center, ki se ureja z zazidalnim načrtom. Površine kompleksa so predvidene za zdravstvo in urejene v okviru programa Kliničnega centra Ljubljana.

6.5 Licej in Mladika, danes Ministrstvo za zunanje zadeve in Ministrstvo za šolstvo, (MZZ in MŠŠ), v obdobju JLA Vojna bolnišnica Mladika

Ni se treba vračati predaleč v zgodovino slovenskega naroda in njegove večstoletne borbe za osamosvojitve, da bi lahko ugotovili naslednje: eden do zdaj najbolj uspešnih županov Ljubljane g. Ivan Hribar (šest mandatov) je pred stotimi leti s svojim pogumom in ob podpori občinskega sveta, ustanovil višjo dekliško šolo, v kateri se je prvič v zgodovini višjega šolstva v Sloveniji govorilo v slovenskem jeziku. Ta šola, ki je bila zgrajena leta 1907, je v simboličnem smislu pravzaprav predstavljala upor proti germanizaciji in asimilaciji slovenskega naroda.

Cesar Franc Jožef je početje ljubljanskega župana Ivana Hribarja verjetno ocenil »za predrzno« in 19. avgusta 1910 ni hotel potrditi njegove šeste izvolitve za ljubljanskega župana. Ta datum je pravzaprav mejnik v njegovem javnem življenju, saj ga je odtlej takratna oblast preganjala. V začetku prve svetovne vojne ga je najprej zaprla ter ga nato skupaj z njegovo družino prisilno izselila v Avstrijo, v avstrijske Alpe, v mesto Abtenau, ki je bilo takrat še brez razsvetljave. Leta 1941, ko sta prišli nemška in italijanska armada v Ljubljano, je raje izbral smrt, kot da bi še enkrat preživel germanizacijo slovenskega naroda.

Danes, ko je država Slovenija samostojna in svobodna dežela, bi morala to šolo, ta objekt Mladike, imeti tudi v simboličnem smislu za eno svetih mest v svoji zgodovini. Tukaj bi morala biti z zlatimi črkami zapisana zgodovina Hribarjeve šole kot spomin na preteklost in

opozorilo mlajšim, prihajajočim generacijam, kako naj bi se ohranjala lastna identiteta. Pri nas pa se zgodovinski objekt, ki je bil programiran, projektiran in izgrajen za šolo, v kateri se je prvič uporabljal slovenski jezik, spremeni v nekaj povsem drugega (Ministrstvo za zunanje zadeve), kar v nobenem primeru ni primerno za ta objekt.

Naj se povrnem na opozorilne besede, ki jih je zapisal Ivan Hribar v knjigi *Moji spomini*, preden so začeli graditi to šolo:

»Takrat se je gospodska ženska sramovala na ulici slovensko govoriti tako, da je tujc, ki je npr. obiskal ljubljanska šetališča, kjer je navadno več žensk kot moških, moral priti do prepričanja, da je Ljubljana vsaj do treh četrtin nemško mesto.«

Zgodovina tega objekta priča o tem, da je ta le kratek čas deloval z namenom in programom kateremu je bil namenjen. Prvič se je realna možnost, da bi ta objekt lahko na novo zaživel kot objekt namenjen pedagoški izobrazbi, pokazala leta 1991, ko si je naša država izborila svojo samostojnost. Bili je več predlogov, kako naj bi se objekt ponovno vrnil v last mesta in koristil v izobraževalne namene. Tako bi bil odprtega značaja in bi njegova prilagoditev novemu učnemu programu bila ne le najcenejša, temveč tudi najprimernejša in najbolj pravična. To se ni zgodilo, ker je pri odločanju o uporabnosti tega objekta imela najmočnejšo besedo politika, zato je bil objekt razglašen kot najprimernejši za namestitev Ministrstva za zunanje zadeve (MZZ). Samo en element govori v prid taki odločitvi, to pa je bližina slovenskega parlamenta in slovenske vlade, tako da je do tega objekta v obe smeri »mogoče priti peš«. Vse drugo govori proti taki odločitvi.

Zato menim, da je R Slovenija kot država z najkrajšo državnostjo v Evropski skupnosti (ES), imela enkratno zgodovinsko priložnost. Lahko bi razpisala evropski javni natečaj za novo poslopje MZZ, (ker ga do zdaj še nikoli ni imela), Licej in Mladiko prepustila prvotnem namenu, šolstvu.

Namesto takega pristopa je politika angažirala skupino strokovnjakov, ki naj bi ocenila primernost lokacije in objektov kompleksa Mladika glede tega, ali so primernejši za MZZ ali za muzej.

S svojim strokovnim mnenjem in oceno je skupina potrdila, da ta objekt bolj ustreza MZZ-ju kot pa za namestitev muzeja.

6.6 Vojaško oskrbovališče (CS 7/8), danes stanovanjsko naselje Nove Poljane, v obdobju JLA Intendantsko skladišče i pekara

Kot je že opisano v pogl. 4.2.8., več let trajajoča pogajanja med JLA in mestom ter različne variante, ki sta jih obe strani ponudili, da bi bila ta lokacija, na kateri je stal vojaški kompleks, na voljo za izgradnjo stanovanjske soseske, niso obrodila plodov, tako da je JLA na tem mestu ostala vse do osamosvojitve RS.

V dolgoročnem vojaškem načrtu garnizona Ljubljana, izdelanem leta 1979 (Operativno taktička studia za garnizon Ljubljano), je bilo ugotovljeno, da ta kompleks ni primeren za razvoj programa JLA. Na podlagi tega je občina Ljubljana-center razpisala leta 1987 javni natečaj za urbanistično-arhitektonsko rešitev ureditvenega območja CS 7/7, 7/8 in 7/10, v katerem je bil tudi kompleks vojaške oskrbovalnice (CS 7/8).

Natečaj je bil razpisan v sodelovanju z Društvom arhitektov in Društvom urbanistov iz Ljubljane kot splošni javni, mestno-regionalni, anonimni, enostopenjski. Pravico udeležbe so imele vse pravne in fizične osebe, ki so takrat prebivale na ozemlju SFRJ.

Ocenjevalna komisija, ki ji je predsedoval Savin Sever, d.i.a. s podpredsednikom Mitjem Jernečem, d.i.a. v kateri je sodelovalo še sedem članov, so junija 1988 kot najboljše natečajno delo razglasili delo Mojce Švigelj Černigoj, d.i.a. zaposlene v projektni organizaciji ARHE consulting in inženiring iz Židovske 4 v Ljubljani.

Glede na to, da armada kljub omenjenemu natečaju ni želela odstopiti od svojih odločitev o nadomestni gradnji v Šentvidski vojašnici, s čimer pa se občina ni strinjala, vprašanje stanovanjskega naselja ni bilo rešeno vse do osamosvojitve RS.

Po osamosvojitvi RS je Sklad stavbnih zemljišč mesta Ljubljane kot naročnik gradnje omenjenega stanovanjskega kompleksa je postavil težavno nalogo pred prvonagrajeno avtorico, njene sodelavce in projektno organizacijo ARHE. Zahteval je kakovostne rešitve v smislu arhitekturnega oblikovanja, izbora materialov, zunanje ureditve, ki naj bi bile podrejene urbanistično arhitekturni zasnovi in postavljenim funkcionalnim zahtevam v zvezi z izdelavo zazidalnega načrta za območje urejanja CS 7/8 Nove Poljane, kar je v naravi prav narejeno.

6.7 Vojaška orožarna (BO 1/1), danes zdravstveni, poslovni, trgovski in gostinski kompleks Parmova, v obdobju JLA Tehnična radionica - Parmova

Ta kompleks med Parmovo ulico in železniško progo je bil zasebna lastnina, ki je bila leta 1946 nacionalizirana in prenesena v družbeno. Velikost kompleksa je 1 ha, 50 in 85 m².

Na predlog Vojnega gradbenega odseka v Ljubljani je leta 1951 prevzelo v upravljanje to nepremičnino Ministrstvo narodne obrambe FLRJ, leta 1969 pa je kot uporabnik v k. o. Bežigrad vknjiženo Ministrstvo narodne obrambe. Glede na dejstvo, da je v kompleks, že med njegovo gradnjo napeljan železniški tir, je JLA tukaj organizirala tehnično delavnico za servisiranje vseh vrst transportnih sredstev, posebej pa je bilo to pomembno za tanke in samohodke.

Po prostorskem načrtu ljubljanske garnizije ta kompleks ni bil perspektiven za JLA in ga je ta nameravala opustiti. Preselitev je bila načrtovana, in sicer v Vojašnico Borisa Kidriča v Šentvidu, zemljišče in objekte pa bi prepustili MOL-u za določeno kompenzacijo.

Na podlagi Odločbe o prostorskih pogojih (Ur. list SRS, št. 26 z dne 3.7.1987) za plansko celoto B1–Bežigrad–zahod, so bili sprejeti tudi prostorski pogoji za ureditveno območje BO 1/1- Lesnina, v katere je vključen tudi kompleks arzenala ali nekdanje Tehnične delavnice (Tehnička radionica Parmova). Ti pogoji dovoljujejo do sprejetja prostorskega izvedbenega načrta na območju urejanja BO 1/1 samo nujna vzdrževala dela in posege v prostor le za komunalno urejanje.

Ta nekdanji vojaški kompleks je po osamosvojitvi RS spremenil svojo namembnost v nevojaško. V njem so danes različne dejavnosti.

6.8 Hotel Miklič, danes poslovni objekt, v obdobju JLA Dom JNA

Po prostorskem načrtovanju razvoja JLA, ki je bil narejen za garnizon Ljubljana leta 1979, je bilo predvideno, da se bodo vsebine Doma JLA, v katerem je bil hotel za samske častnike, s Trga OF prenesle na novo lokacijo ob Dimičevi ulici, objekt pa bo prešel v roke MOL. Ta načrt se ni uresničil, saj je bil na omenjenem kompleksu ob Dimičevi ulici zgrajen le hotel za samske častnike, ne pa tudi novi Dom JLA. Tako je JLA v Hotelu Miklič ostala še vse do osamosvojitve RS.

Objekt Hotela Miklič spada med pravno neregularno pridobljene nepremičnine, zato je bil po osamosvojitvi RS vrnjen lastniku.

Danes je ta kompleks popolnoma prenovljen, nadgrajen za eno etažo in dograjen. Dograjen je bil vogalni del objekta proti Kolodvorski ulici, s katere je nameščen vhod v podzemne garaže in dvorišče kompleksa. Na dvorišču, kjer sta bila gostinski vrt in kino JLA na prostem, danes stoji nov enonadstropni poslovni objekt.

V prenovljenem objektu tega kompleksa se danes nahajajo Vrhovno državno tožilstvo RS, Svet RS za visoko šolstvo, Sodni svet RS, Hypo Alpe-Adria banka ter še druge organizacije, kot so Varnost, Zavarovalnice in trgovine.

7 Vizije namesto zaključka

Stari Rimljani so z zasedbo prostora med današnjim Rožnikom in Golovcem, kjer so postavili vojaško taborišče Emona, uresničili svojo vizijo o zaščiti te pomembne naravne strateške lege med Adriatikom in Panonijo. Odločitev je bila pravilna, saj je ta naravna lega, na kateri je pozneje zraslo mesto Ljubljana, bila zelo pomembna za vse vojske, ki so v preteklosti prihajale v te kraje. Njeno strateško lego so v novejši zgodovini poimenovali Ljubljanska vrata, kar bi bilo možno primerjati z glavnim ventilom kakšnega omrežnega sistema, ki nadzoruje pretok v eno ali drugo smer.

Ko so naši daljni predniki prišli v te kraje in našli razrušeno rimsko Emono ter njihov suženjski sistem, so uresničili nekoliko drugačno vizijo o zaščiti te lege. Umaknili so se na nasprotno stran reke, na položaj, ki je bil bolj naravno zavarovan ter utrdili grič in naselbino pod njim.

Pozneje so naši predniki svojo vizijo zaščite te lege uresničili z rušenjem takratne fevdalne ureditve in ljubljanskega obzidja, kar je imelo za posledico, da se je Ljubljana razvijala kot odprto mesto.

Naši predniki so svojo vizijo te lege uresničili z rušenjem skupne države Kraljevine Jugoslavije, njene kapitalistične ureditve in rušenjem njenih strateških variant zaščite kot so Rupnikova linija nad Škofjo Loko, Idrijo ter druge.

Mi smo našo vizijo zaščite te lege uresničili z rušenjem socializma in rušenjem njegove strateške doktrine oboroženega ljudstva (JLA in TO). Ni več naborništva. Ni več teritorialne obrambe, ki je odigrala pomembno vlogo pri osamosvojitvi Republike Slovenije 1991. Združili smo se v nove demokratične zveze z državami, ki so nas v preteklosti napadale in si nas administrativno ter vojaško podrejale.

Smo priče nedavnega in neverjetnega dogodka, ko se je preko noči sesul svetovni finančni sistem z neslutnimi posledicami za vse skupnosti tega sveta. Kaj bi se zgodilo, če bi se sesuli tudi drugi sistemi tega sveta?

Smo resnično prišli do točke neke popolnosti, ko ne potrebujemo nobene vizije več? Če že ne kaj drugega, morda ne bi bilo odveč, da bi imeli vsaj urbanistično vizijo kakšne daljne prihodnosti! *Panta rhei.*

7.1 Visions instead of a conclusion

The old Romans made their visions to come true by occupying the territory between today's Rožnik and Golovec and by establishing a military camp. Their main purpose was to protect the natural strategic position between the Adriatic sea and the Panon region. Their choice of the territory, the future city of Ljubljana, had proved to have been wise. This position became important for the past armies that stopped in our places later on. It was named Ljubljana's gate in the modern historic times. The gate's function can be compared to a main valve of the any net system. The gate helped to control the flow of the traffic in the one or the other direction.

Our past ancestors had different visions in their minds, when they settled down in this area and encountered the ruins of the old Roman Emona and the remnants of their slave system. They moved to the other side of the river Ljubljanica, which was naturally better protected. Additionally, they fortified the land and the settlement below the Ljubljana's hill.

Later on, our ancestors decided to ruin at that time the present feudal regulation and the Ljubljana's walls in order to achieve the most efficient protection of the city. Consequently, the city of Ljubljana started to develop as an open city.

In the future, our contemporary ancestors destroyed the common state of the Yugoslavian monarchy as well as its capitalistic organization. They also destroyed the other strategic security locations like Rupnik's line above Škofja Loka, Idrija and the others.

We realized our vision for the protection of the region by the destroying of the socialistic order and its strategic doctrine of the armed populations (JLA and TO). No more recruitments. No more territorial defense, which played an important role in gaining the Republic of Slovenia's independence in the 1991st year. We bound our forces with countries that used to attack us and subordinate our administration and military by establishing new democratic alliances with them.

We were the witnesses of the recent, astonishing and unexpected events of the World's financial crisis with unexpected consequences for the all World communities. What would have happened if other World systems had collapsed as well?

Have we really achieved the state of perfection when we don't need visions any more? If nothing else, we should have at least some urbanistic visions of the distant future! *Panta rhei.*

8 Viri

- AMBROŽIČ, L. 1975. Cankarjeva brigada. Ljubljana, Partizanska knjiga: 902 str.
- Andrejka, R. 1936. Najstarejše Ljubljanske industrije. Kronika slovenskih mest, letnik III, št. 2: str. 132-135
- Domobranska vojašnica ob Zaloški cesti iz leta 1899, zbirka načrtov, map, XXXVII. Ljubljana, Arhiv Slovenije
- Bezljaj, F. 1977. Kasarna »Vojašnica«. Razvilo se je iz lat. quaterni »postirje« preko staro prov. cazerna »stražnica v utrdbi«. Etimološki slovar slovenskega jezika. Ljubljana, Mladinska knjiga: str. 21
- Bogič, M. 1997. Osamosvojitve slovenskih železnic. V: Tiri in čas. Ljubljana, Železniško gospodarstvo Ljubljana: str. 3-75
- Bogič, M. 1998. Pregled razvoja železniškega omrežja v Sloveniji in okolici. V: Tiri in čas. Ljubljana, Železniško gospodarstvo Ljubljana: str. 3-32
- Dimnik, S. 1935/36. Ljubljanski železniški problem in predlog za rešitev. Tehnika in gospodarstvo, leto II., št. 5-6: str. 81-91
- Drnovšek, M. 1984. Oris odnosa ljubljanskega občinskega sveta do mestnega razvoja 1850-1941 s posebnim poudarkom na Hribarjevi dobi. V: Zgodovina Ljubljane, prispevki za monografijo. Ljubljana, Zgodovinsko društvo: str. 212-237
- Drnovšek, M. 1985. Ljubljana na starih fotografijah. Ljubljana, Zgodovinski arhiv: str. 13-147
- Fabiani, M. 1899. Regulacija deželnega stolnega mesta Ljubljane. Na Dunaju, Waldheim: str. 10-22
- Gestrin, F. 1984. Ljubljana v 16. in 17. stoletju. V: Zgodovina Ljubljane, prispevki za monografijo. Ljubljana, Zgodovinsko društvo: str. 105-119
- Habič, M., First, B., Drnovšek, M. 1997. Prestolnica Ljubljana nekoč in danes. Ljubljana, Državna založba Slovenije: str. 44, 56, 57, 74, 100, 102, 104, 212, 216, 240, 264, 320
- Hren, M. 1996. Retina, Zavod za podporo civilno družbenih iniciativ. Dosje Metelkova: str. 1-70
- Hribar, I. 1983-1984. Moji spomini I. in II. Ljubljana, Slovenska Matica: str. 163-165, 261-269, 297-311, 346-348
- Ilešič, S. 1929-1930. Prvotna kmetijska naselja v območju velike Ljubljane. Geografski vestnik: str. 157-159

- Ivanović, Đ. 1988. Pozadina (Zaledje) I. del. Beograd, Vojna štamparija, Vojnoizdavački i novinarski centar: str. 5-351
- Jenko, J. 1934. Ko nam je stekla prva železnica. Kronika slovenskih mest, št. 3 in 4: str. 168-173
- Kladnik, D. 1991. Ljubljanske metamorfoze. Ljubljana, Luxuria, str. 48, 50, 78, 8, 116, 140, 142
- Kopriva, S. 1989. Ljubljana skozi čas. Ljubljana, Borec: str. 7-9, 11, 39-55, 157-159
- Korošec, B. 1991. Ljubljana skozi stoletja: mesto na načrtih, projektih in v stvarnosti. Ljubljana, Mladinska knjiga: str. 9-13, 20-39, 56-57, 75-77, 82-83, 94, 124-131, 141, 146, 155, 163, 194-198, 201-230
- KSM (Kronika slovenskih mest), Reportaža III, Št. 4 1936. Hotel Metropol v Ljubljani: str. 34-35
- KSM (Kronika slovenskih mest), Reportaža IV, Št. 2 1937. Nadškof dr. Bonaventura Jeglič: str. 125, 126
- LRZZVNKD 1717. (Ljubljanski regionalni zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine), Ljubljana, Hiša Hrenova 17, Nekdanja vojašnica na Žabjaku
- MAL (Mestni arhiv Ljubljana), 1888. Mestna pehotna vojašnica na Taboru. Zbirka načrtov, map 14/3; Reg. I, št. 2207, 2057
- MAL (Mestni arhiv Ljubljana), 1898. Topniška vojašnica na Dunajski cesti; Reg., fasc. 2059 XIV/5
- Melik, V. 1984. Nekatere strani razvoja Ljubljane 1848-1941. V: Zgodovina Ljubljane. Prispevki za monografijo, Ljubljana, Zgodovinsko društvo: str. 201-211
- Mihelič B. 1983. Urbanistični razvoj Ljubljane. Ljubljana, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete: str. 7-13, 16-20, 23-26, 30-32
- Mikl-Curk, I. 1984. Iz deleža Ljubljane pri spoznavanju nastanka rimsko-dobne civilizacije pri nas. V: Zgodovina Ljubljane, prispevki za monografijo. Ljubljana, Zgodovinsko društvo: str. 46-50
- Miljanić, G. 1988. Kopenska vojska JLA, Beograd, Vojna štamparija; Knjiga I.: str. 5-251
- Poselitev ljubljanske kotline – Urbani razvoj Ljubljane 1998. Ljubljana Mestni muzej Ljubljana: str. 20-91
- MOL (Mestna občina Ljubljana) 2007. Ljubljana 2025, predlog prostorske vizije dolgoročnega razvoja mesta. Ljubljana, glasilo MOL, št. 8, 9; str. 3-8

MOL (Mestna občina Ljubljana) 2008. Urbanistično načrtovanje Ljubljane v 20. stoletju. Spremna publikacija k razstavi, galerija Kresija, 8-30 april

MORS (Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije) 1979/80. »Operativno-taktička studija garnizona Ljubljana«, Komanda 9. armije – str. pov. broj 718-11 od 16.11.1997 god. Arhiv MORS za vse vojaške dokumente vezane na to gradivo.

Murko, U. 1935. Pomen mestne hranilnice ljubljanske za gospodarski procvit Ljubljane. Kronika slovenskih mest, letnik II. št. 2: str. 146-150

Nikolić, D. 1989. Kadri in kadrovska politika v JLA, Beograd, Vojna štamparija: str. 1-521

Odlok o prostorskih ureditvenih pogojih za območje urejanja B1 Bežigrad-zahod (Vojaška orožarna-Arsenal) 1987. Ur. l. RS št. 26/87

Odlok o prostorskih ureditvenih pogojih za območje urejanja BO 2/3 Topniška vojašnica 1993. Ur. l. RS št. 62/93.

Odlok o prostorskih ureditvenih pogojih za območje urejanja CI 7/21 Roška kasarna 2002. Ur. l. RS št. 77/02.

Odlok o prostorskih ureditvenih pogojih za območje urejanja CO 5/4 Vojašnica 4. julij (Metelkova) 1988. Ur. l. RS št. 72/98.

Odlok o prostorskih ureditvenih pogojih za območje urejanja CS 7/8 Nove Poljane (Vojaško oskrbovališče) 1994. Ur. l. RS št. 2/94.

Ogrin, G. 1935. Ljubljana pred in po potresu. Kronika slovenskih mest, letnik II. št. 1: str. 40-47

Ogrin, G. 1935. Ljubljana pred in po potresu. Kronika slovenskih mest, letnik II. št. 2: str. 130-133

Omahen, I., Vukčević-Sarap, D., Ravlić, I. 1988. Pozadina (Zaledje) II. del. Gradbena služba. Beograd, Vojna štamparija, Vojnoizdavački i novinarski centar: str. 77-179

Pelovšek, D. 1972. Ljubljanska cukrarna. Zgodovina stavbe in njena umetnostnozgodovinska ocena. Kronika XX: str. 17-26

Pipp, L. 1935. Starostna razdelitev prebivalstva po ljudskem štetju z dne 31. decembra 1880. Kronika slovenskih mest, letnik II, št. 4, leto 1935: str. 300-304

Pipp, L. 1935. Starostna razdelitev prebivalstva po popisu prebivalstva z dne 31. decembra 1869. Kronika slovenskih mest, letnik II, št. 2, leto 1935: str. 126-130

Plesničar-Gec, L. 1984. Arheološka obdobja Ljubljane. V: Zgodovina Ljubljane, prispevki za monografijo, Ljubljana, Zgodovinsko društvo: str. 11-20

- Prelovšek, D. 1984. Ljubljanska arhitektura 18. stoletja. V: Zgodovina Ljubljane, prispevki za monografijo, Ljubljana, Zgodovinsko društvo: str. 177-188
- Puš I. 1984. Ljubljanski prostor v starejši železni dobi. V: Zgodovina Ljubljane, prispevki za monografijo, Ljubljana, Zgodovinsko društvo: str. 28-31
- Reisp, B. 1998. Gradovi dežele Kranjske. V Ljubljani, Slovenska Matica: str. 107-117
- Rijavec, L. 1975. Ljubljanske bolnišnice, ob osemdesetletnici bolnišnice na Zaloški cesti 2. Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino: str. 101-109
- Sivec, I. 1984. Ljubljana v zgodnjem srednjem veku. V: Zgodovina Ljubljane, prispevki za monografijo. Ljubljana, Zgodovinsko društvo: str. 69-71
- Sovic, A., Pleničar, S. 1989. Šempeterska vojašnica – poskus vrednotenja kulturnega spomenika. Medicinski razgledi, letnik 28, št. 4, str 561-575
- Spinčič, I. 1953. Urbanistična načela za direktivni načrt Ljubljane. Kronika, št. 1: str. 203-204
- Stele, F. 1939. Plečnikova Ljubljana. Kronika slovenskih mest, št. 4: str. 227-232
- Stopar, I. 1992. Sprehodi po stari Ljubljani: kulturnozgodovinski vodnik. Ljubljana, Delo: str. 13-15, 27-37, 44, 56-59, 136, 137, 164, 165, 172, 181
- Sulič, N. 1984. Etnološki prispevek k zgodovini Ljubljane po drugi svetovni vojni. V: Zgodovina Ljubljane, prispevki za monografijo. Ljubljana, Zgodovinsko društvo: str. 587-595
- Šumi, N. 1953. Ob novem predlogu generalnega načrta za Ljubljano. Kronika, št. 1: str. 201-203
- Šašel, J. 1984. K zgodovini Emone v rimskih napisih in literaturi. V: Zgodovina Ljubljane, prispevki za monografijo, Ljubljana, Zgodovinsko društvo: str. 35-38
- Šestić, S., Filipović, B., Sekulić, A., Stojanović, M., Trifoni, A., Ciganović, P., Roksandić, R. 1988. Kopenska vojska JLA III. Beograd, Vojna štamparija. Prvi, drugi, tretji, četrti, peti in šesti del: str. 507-545
- Valenčič, V. 1967/2. Prvi ljubljanski regulacijski načrt. Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino: str. 74-83
- Valenčič, V. 1967. Spremembe in dopolnitve ljubljanskega regulacijskega načrta iz leta 1896. Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino: str. 152-165
- Valenčič, V. 1989. Zgodovina ljubljanskih uličnih imen. Ljubljana, Partizanska knjiga: str. 38-65, 103-119, 138-139, 162-215
- Vilfan, S. 1984. Zgodovina Ljubljane do začetka 16. stoletja. V: Zgodovina Ljubljane, prispevki za monografijo, Ljubljana, Zgodovinsko društvo: str. 75-95

Vodušek-Starič, J. 1984. Oris družbenopolitičnega razvoja Ljubljane 1945-1955. V: Zgodovina Ljubljane: prispevki za monografijo, gradivo s posvetovanja o zgodovini Ljubljane, 16.-17. novembra 1983 v Ljubljani, Ljubljana, Kronika, Zgodovinsko društvo: str. 501-522

Vojaški leksikon 1981. Garnizon, naseljen kraj in bližnja okolica, kjer so nastanjene enote oboroženih sil. Vojno izdavački zavod Beograd: str. 143

Vojaški leksikon 1981. Vojska, naziv za kopenski del oboroženih enot; pogosto tudi naziv za celotni del oboroženih enot (mornarica, letalstvo itd.) Vojno izdavački zavod Beograd: str. 697

Voje, I. 1984. Analiza načrtov Ljubljane iz 16. in 17. stoletja. V: Zgodovina Ljubljane, prispevki za monografijo, Ljubljana, Zgodovinsko društvo: str. 140-153

Veliki splošni leksikon. 2006. Avstrijska zgodovina. Ljubljana, DZS: str. 266-273

ZAL (Zgodovinski arhiv Ljubljane), Domobranska vojašnica. SI.ZAL Lju 489, Sp. fasc. 2058

ZAL (Zgodovinski arhiv Ljubljane), Kolizej. SI.ZAL Lju 489, Sp. fasc. 2019

ZAL (Zgodovinski arhiv Ljubljane), Licej-Mladika. SI.ZAL Lju 489, Sp. fasc. 2081-83

ZAL (Zgodovinski arhiv Ljubljane), Samostan sv. Klarise-vojaka bolnišnica in oskrbovališče. SI.ZAL Lju 489, škatla 20

ZAL (Zgodovinski arhiv Ljubljane), Mestna pehotna vojašnica. SI.ZAL Lju 489, Sp. fasc. 2057

ZAL (Zgodovinski arhiv Ljubljane), Nušakova vojašnica Trnovo. SI.ZAL Lju 489, Sp. fasc. 2058

ZAL (Zgodovinski arhiv Ljubljane), Topniška vojašnica. SI.ZAL Lju 489, Sp. fasc. 2059

ZAL (Zgodovinski arhiv Ljubljane), Vojaška orožarna – Arsenal, SI.ZAL Lju 474/1- škatla 140

Zwitter, F. 1929-1930. Razvoj ljubljanskega teritorija. Geografski vestnik V-VI: str. 142

9 Priloge

Rimsko cesarstvo: širitev do leta 117 n. š.

Rim se je iz majhnega naselja v 6. stoletju pr. n. š. tako razširil, da je na začetku 2. stoletja n. š. vladal večjemu delu znanega evropskega sveta. Okoli leta 260 pr. n. š. je vzpostavil nadzor nad Italijo, nato pa se je razširil na vzhod in zahod. Do leta 133 pr. n. š. so mu priključili vsa ozemlja v zahodnem Sredozemlju in severni Afriki, ki jih je prej držala Kartagina, na vzhodu

pa tudi Makedonijo in Malo Azijo. Širitev se je nadaljevala še naslednjih 150 let, cesarstvo pa je doseglo največji obseg leta 117 pod Trajanom. Njegov naslednik Hadrijan je poskušal utrditi cesarstvo s stalnimi mejami, se umaknil od Evfrata na vzhodu, v Britaniji pa je zgradil slavni zid. Toda manj kot petdeset let kasneje se je začel propad cesarstva.

Sl.1. Rimsko cesarstvo, obseg okoli leta 117 n.š. / Roman empire, the expansion to the 117th year a.c.

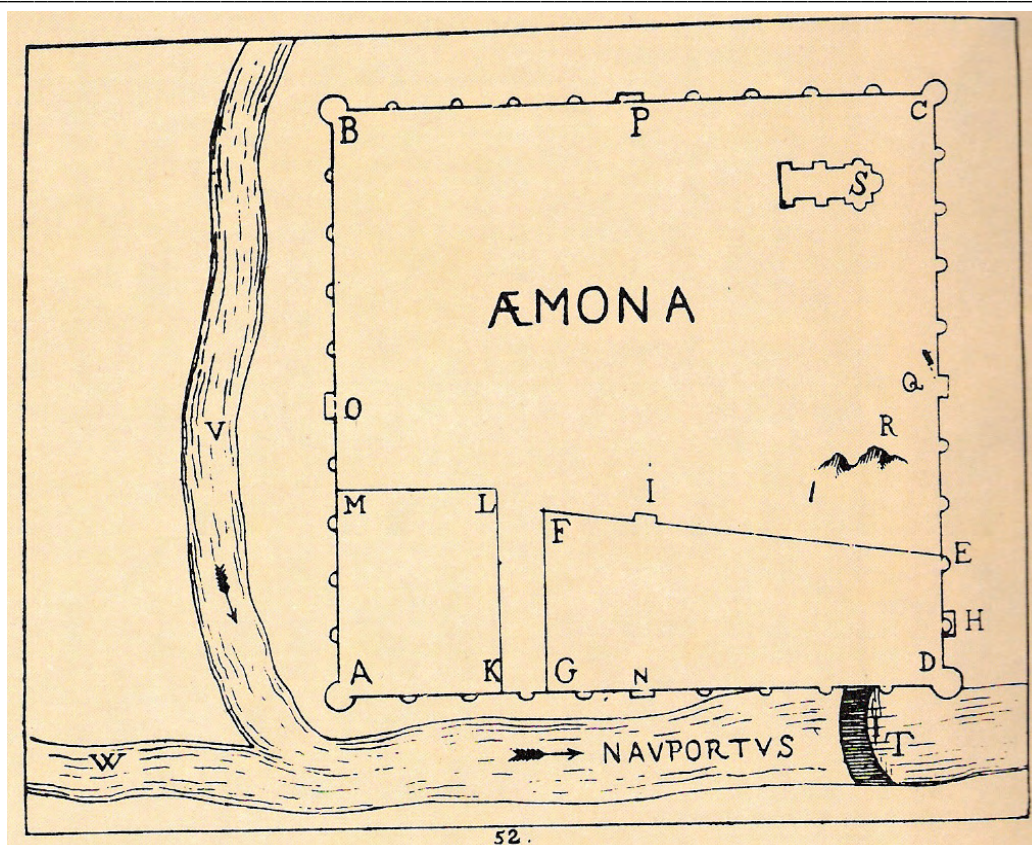

Slika 2. Položaj rimske Emone glede na obliko terena med Gradom in Rožnikom
The position of the Roman Ljubljana according to the shape of the ground between the Castle and Rožnik

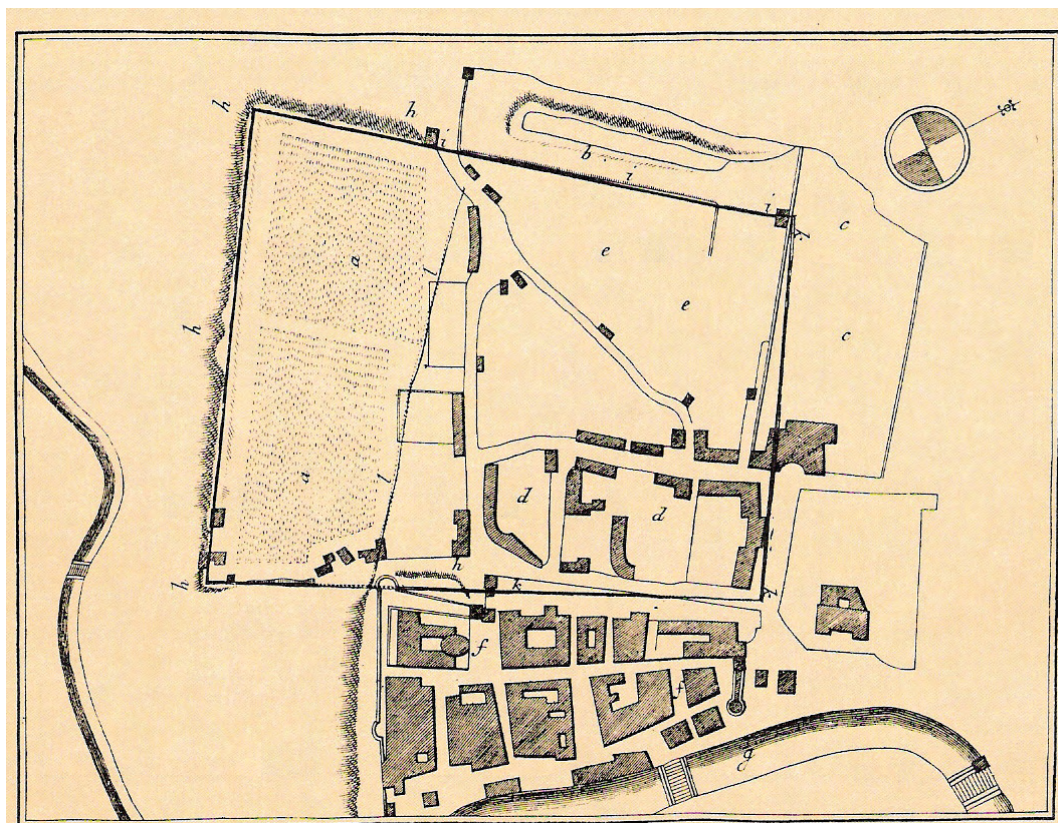

Slika 3. Rimski vojaki
Fig. 3. The Roman soldiers

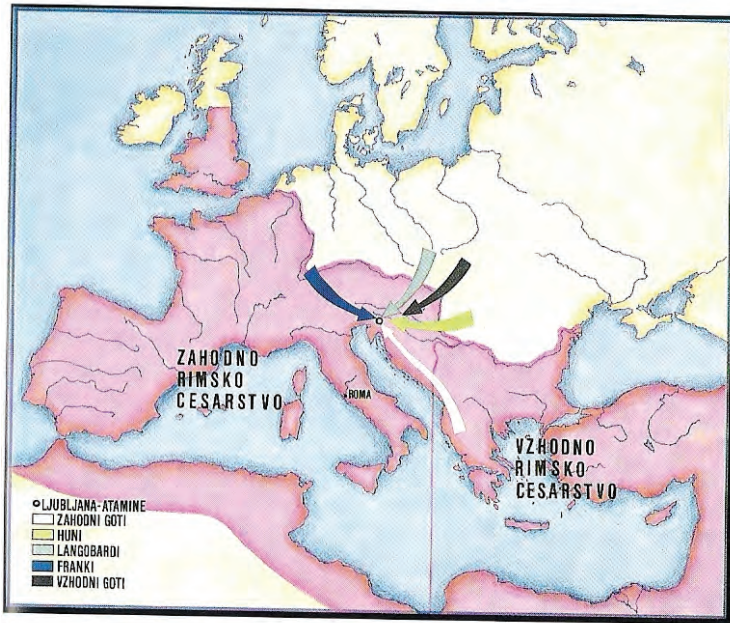
Fig. 2.

Slika 1. Talna oblika Emone po Janezu Vajkardu Valvazorju
Fig. 1. The ground shape of Emona by Janez Vajkard Valvazor

Slika 2. Talna oblika Emone v odnosu na srednjeveško pozidavo po Antonu T. Linhartu (1788)
Fig 2. The ground shape of Emona according to the medieval construction, by Anton T. Linhart
(the 1788th year)

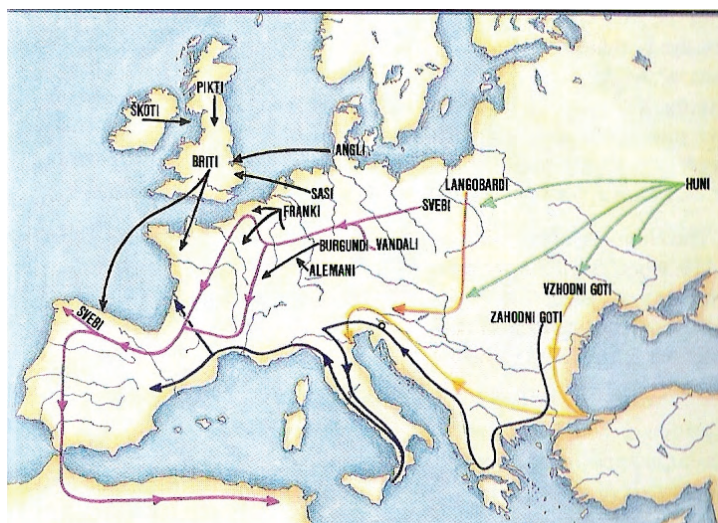
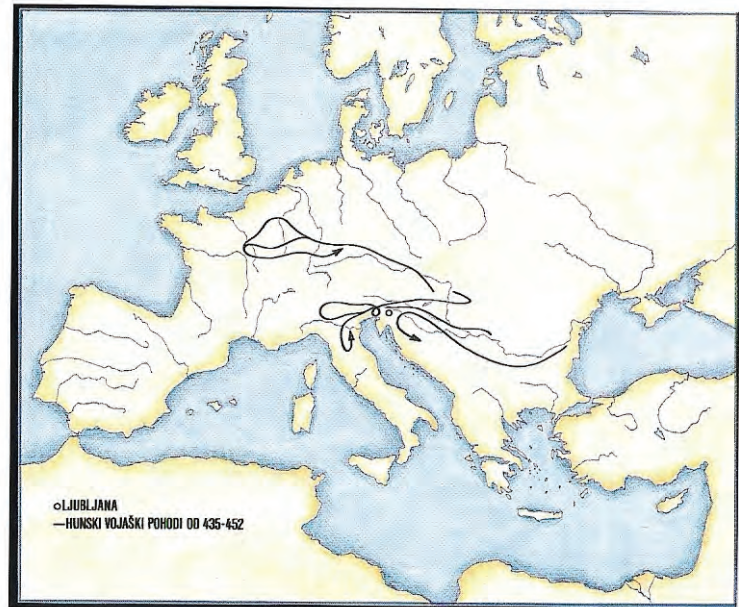

Slika 1.
Vpadi raznih ljudstev ob selitvi
narodov v emonski prostor

Fig 1.
The migration of the different
nations through the Ljubljana's
region.

Slika 2.
Zemljevid hunskih vojnih
pohodov od leta 435 do 452.

Fig. 2.
The Map of the migration
of the Huns from
the 435th to 452nd year, d.c.

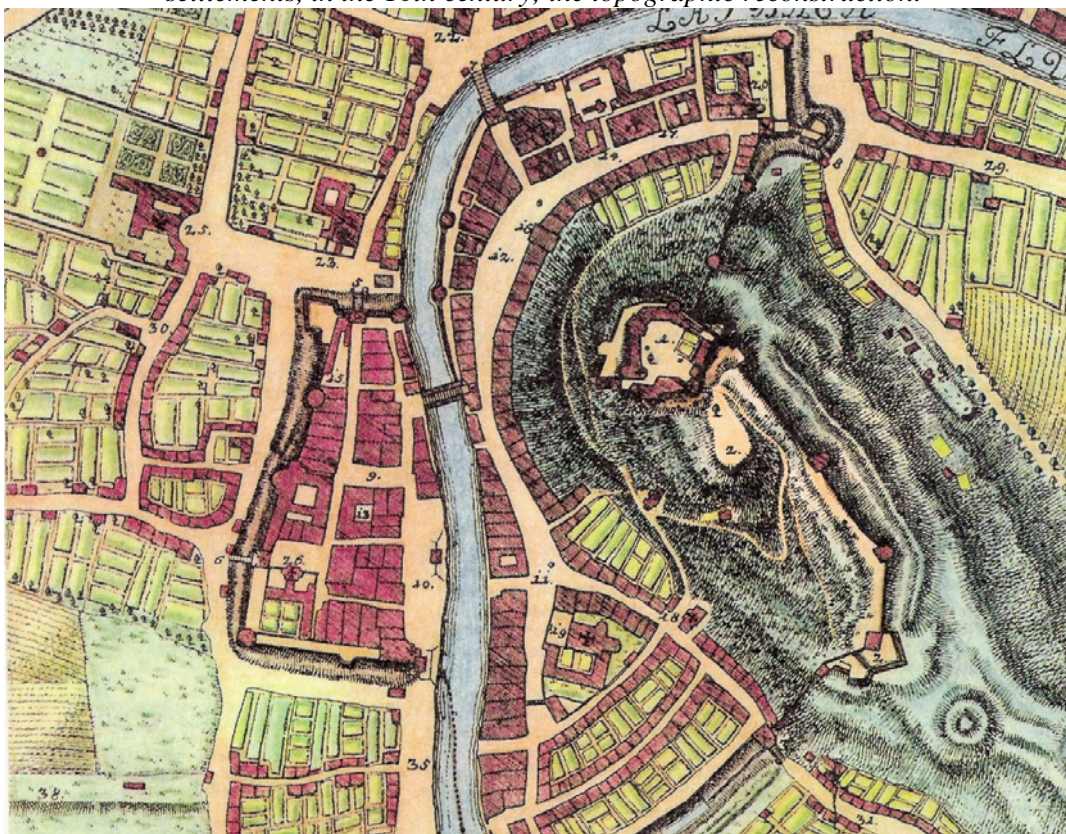
Slika 3.
Preseljevanje ljudstev
od 5. do 8. stoletja.

Fig. 3.
The Migration of the nations from
the 5th to the 8th century

Slika 1. Na ostankih rimske Emone in »slovanskih« selišč nastajajoča spanheimska Luwigana, 10 stol., topografska rekonstrukcija

Fig. 1. The spanheim's Luwigana was building on the ruins of the Roman Emona and of the Slavic settlements, in the 10th century; the topographic reconstruction.

Slika 2. Janez Dizma Florijančič, Ljubljana, detajl 3. lista... iz 1744, z naselbinskim jedrom Gradišče
Fig.2. Janez Dizma Florijančič, Ljubljana, the detail of the 3rd leaf... from the 1744th year, with the settled core Gradišče

Slika 1.
Leseni Šentjakobski
most iz leta 1827, s razgledom
na Šentjakobski trg

*Fig. 1.
The Wooden Šentjakob's
bridge from the 1827th d.c.,
with a view on the Šentjakob's
square*

Slika 2.
Rekonstrukcija vzhodnih vrat stare Ljubljane ob
izgradnji Karlovške ceste

*Fig. 2.
The reconstruction of the east door
of the old Ljubljana during the construction
of the Karlovška street.*

Slika 3.
Šentjakobski most,
iz leta 1915.

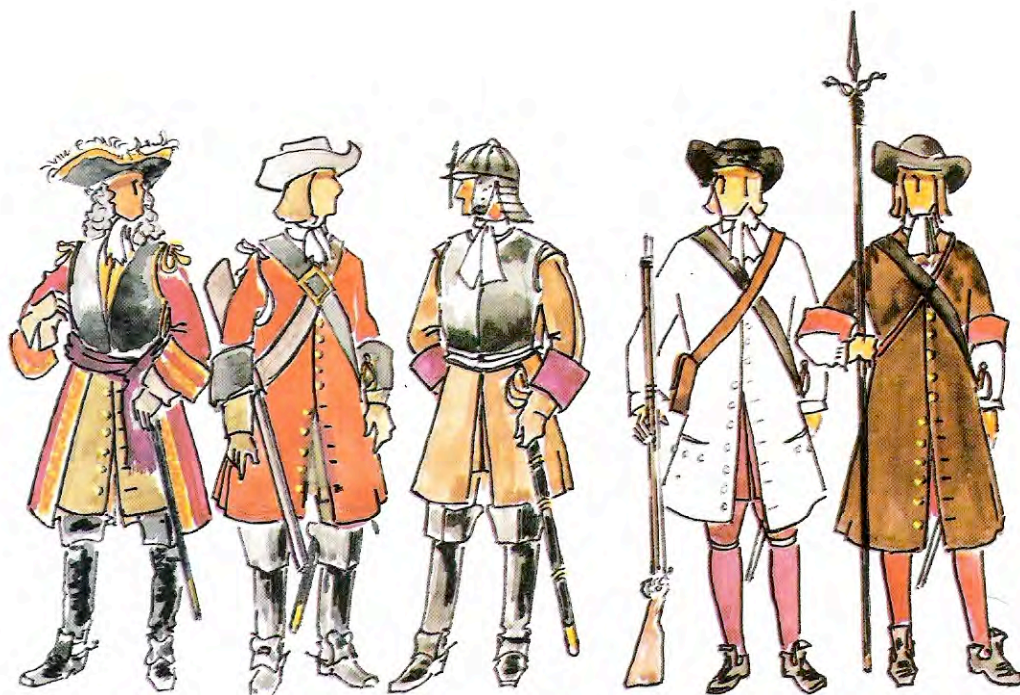
*Fig. 3.
The Šentjakob's bridge,
in the 1915th year.*

Slika 1. Pomembni objekti danes zgrajeni na prostoru bivše rimske Emone.
Fig. 1. The Important buildings built on the ruins of the former Roman Emona

Slika 1. Študija konjenika, 1498.
Fig.1. The Study of the cavalier, in the 1498th year.

Slika 2. Fevdalna vojska v 2. polovici 17. stoletja.
Fig. 2. The Feudal army in the 2nd half of the 17th century.

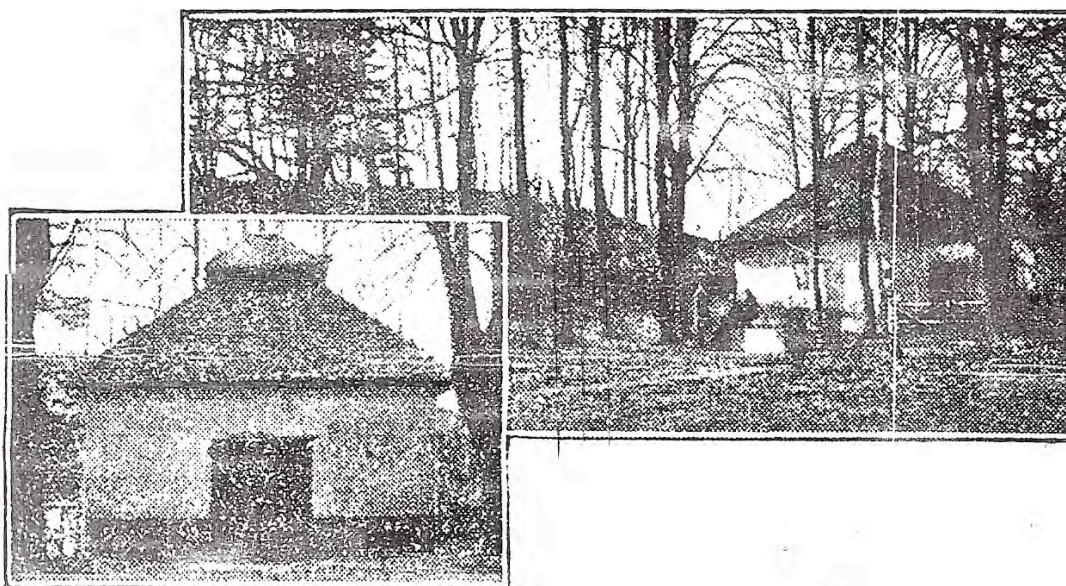

Slika 1.
Ljubljanski Grad,
18 stoletje

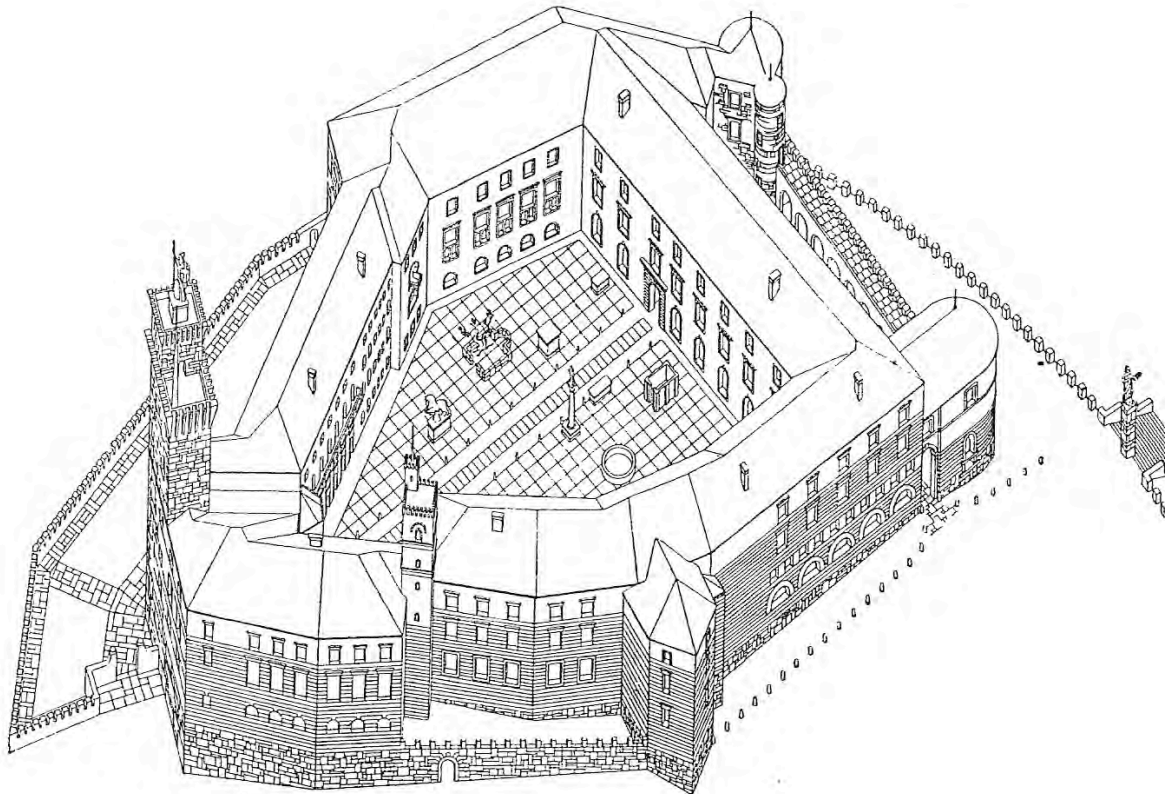
*Fig. 1.
The Ljubljana's
Castle, in the 18th
century*

Slika 2.
Ljubljanski Grad -
Stanovsko gledališče
in Kongresni trg,
leta 1878

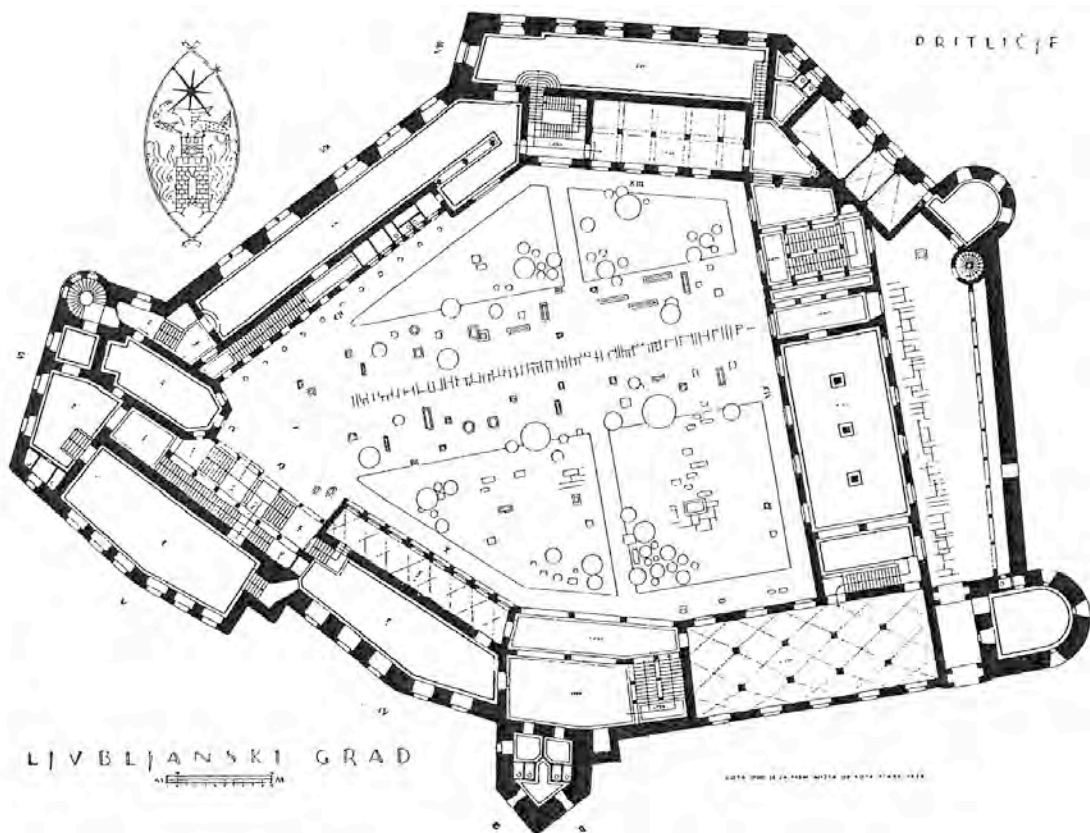
*Fig. 2.
The Ljubljana's Castle
- the theater and the
Congres square,
in the 1878th year*

Slika 3. Rimski vodnjak na Ljubljanskem Gradu
Fig. 3. The Roman's well on the Ljubljana's Castle

Slika 1. Aksonometrični pogled od juga na Ljubljanski Grad po Plečnikovem projektu.
Fig. 1 An Axonometric view from the south to the Ljubljana's Castle by the Plečnik's project.

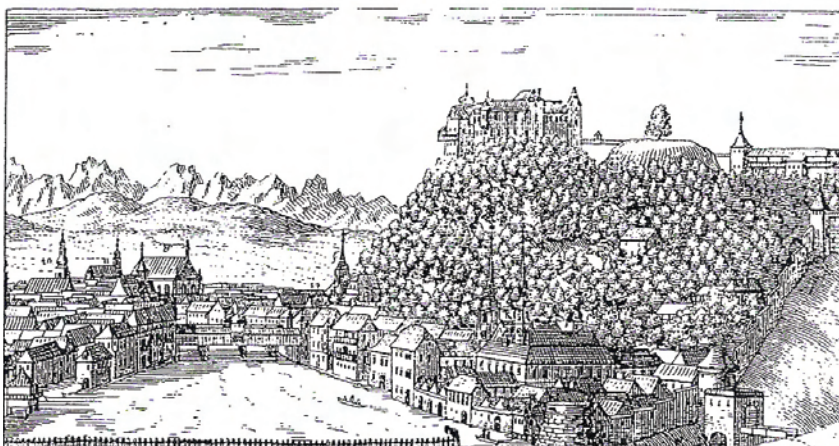
Slika 2. Plečnikov projekt za preureditev ljubljanskega gradu – pritličje.
Fig. 2. The Plečnik's project for the reconstruction of the Ljubljana's Castle – the ground floor.

Slika 1. Ljubljanski Grad danes, zračni posnetek / *The Ljubljana's Castle today, the air view*

Slika 2. Ljubljanski Grad danes, dvorišče *Fig .2. The Ljubljana's Castle today, the yard*

Slika 1. Pogled na Ljubljano z juga; desno Grad z utrbami (šancami) spredaj Ljubljanica z »grabljami«, Vodna in Pisana vrata, na levi Breg, v ozadju Savinjske Alpe.

Fig. 1. The View on Ljubljana from the South; Ljubljana's Castle on the right with the fortifications, (»šance«) Ljubljanica on the front with the »rake«, the watery and the »colored« gate on the left bank, and the Savinja Alps in the background.

Slika 2. Špitalska vrata s špitalskim mostom, levo stolnica.

Fig. 2. The Špital door with the Špital bridge, The Cathedral on the left.

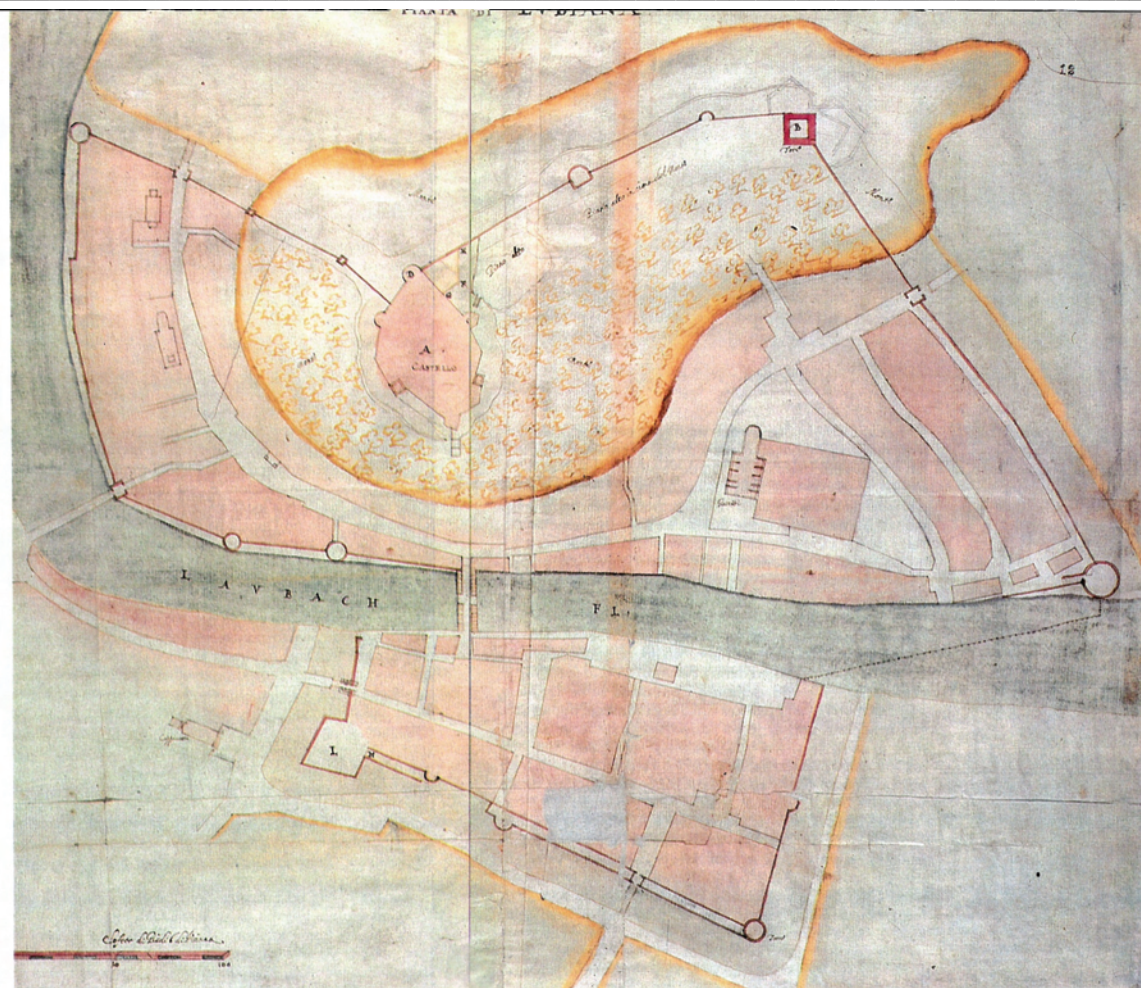
Slika 3. Breg, ljubljansko pristanišče

Fig. 3. The Bank, the Ljubljana's port

Slika 4. Hubert Maurer, Pristan na Bregu v začetku 19. stoletja.

Fig. 4. Hubert Maurer, the port on The Bank in the beginning of the 19th century.

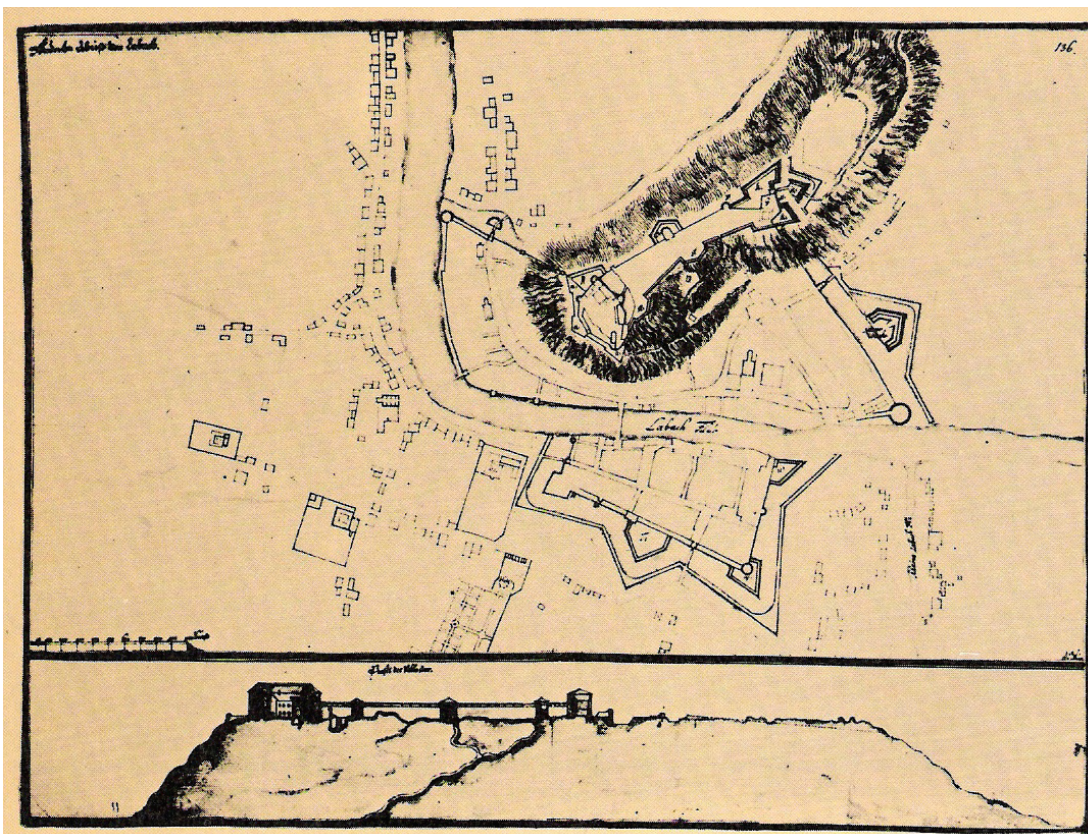
Slika 1. Giovanni Pieroni, kartna osnova fortifikacijskega načrta mesta Ljubljane, 1639.
Fig.1. Giovanni Pieroni, a map of the Ljubljana's fortifications, in the 1639th.

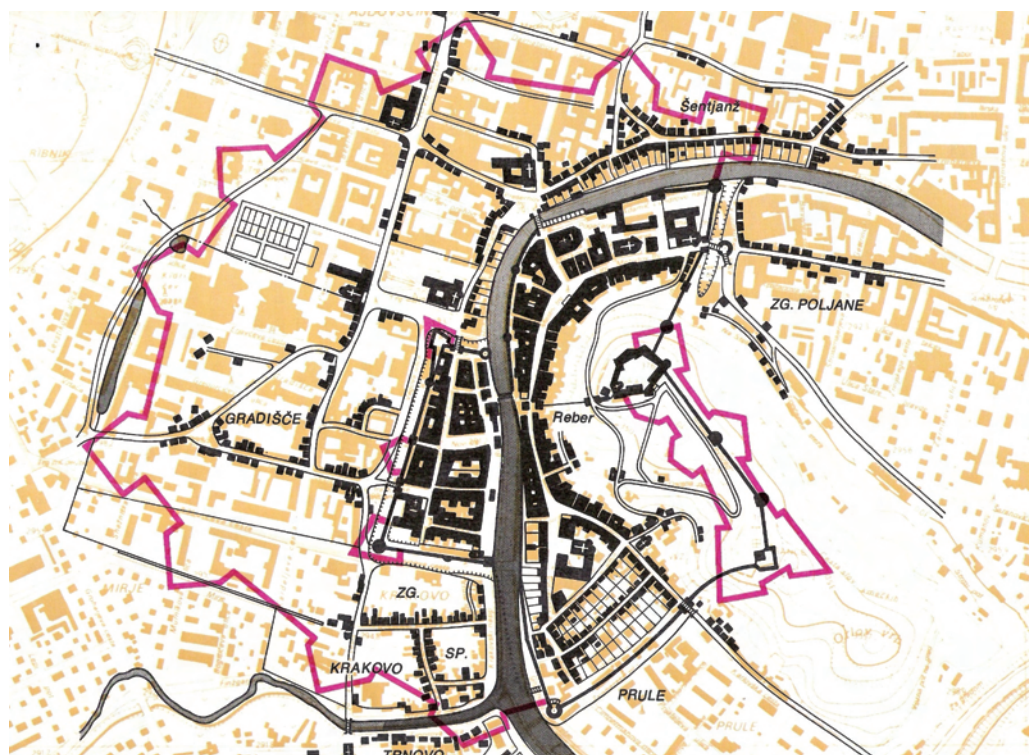
Slika 2: Vojak z mušketo
Fig.2. The Soldier with a musket

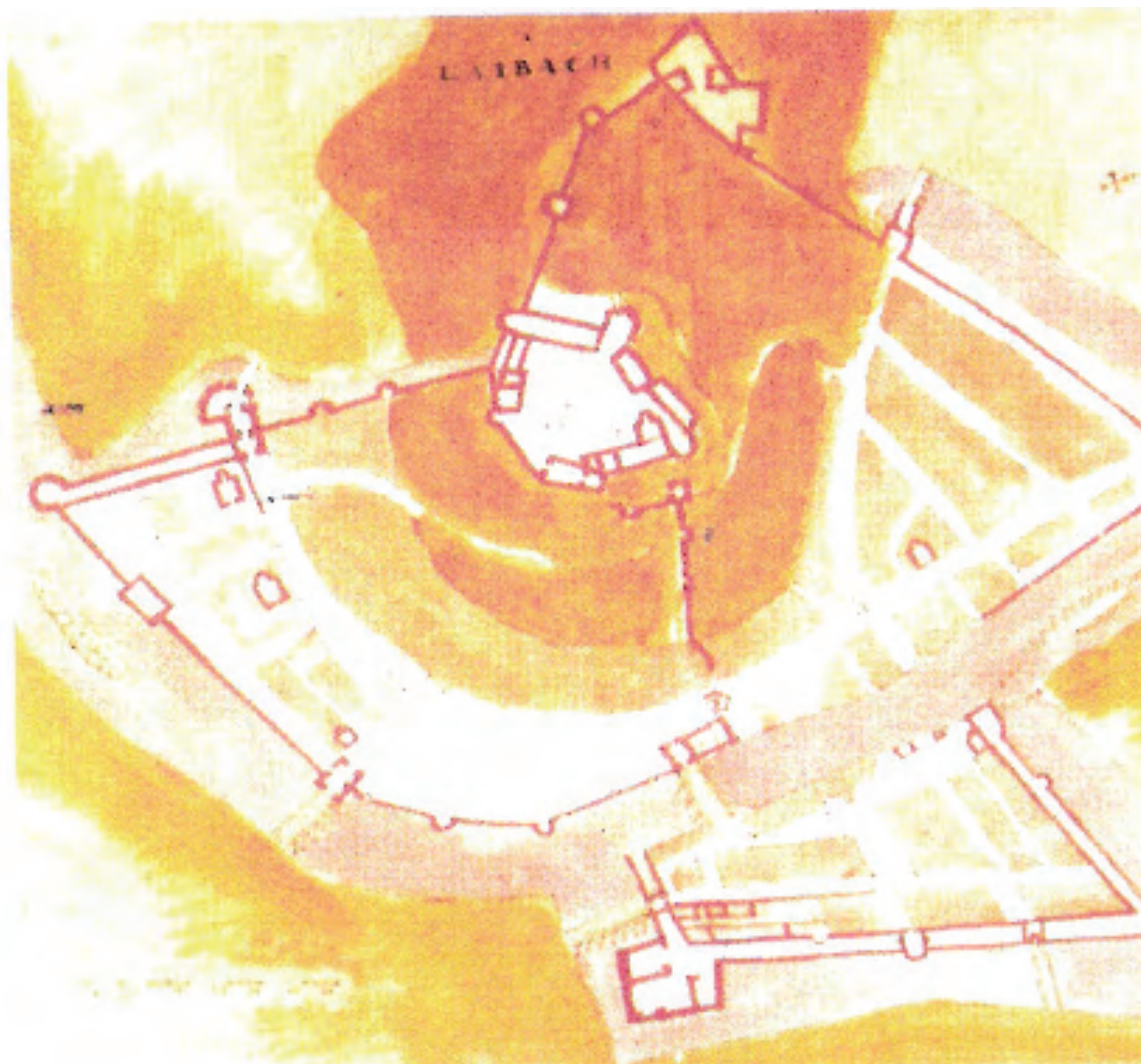
Slika 3. Top
Fig.3. A Cannon
Slika 2,3. Novo orožje na bojišču. *Fig.2,3. The New battlefield weapons*

Slika 1. M. Stierov predlog ojačanja obstoječega obrambnega obzidja Ljubljane, II varianta, Karlsruhe *Fig.1. M. Stier's proposal for the strengthening of the existing defensive walls of Ljubljana, the 2nd version, Karlsruhe*

Slika 2. M. Stierov fortifikacijski načrt Ljubljane, 1654, »graška varianta«, topografska Rekonstrukcija *Fig.2. M. Stier's plan for the fortifications of Ljubljana, in the 1654th year, the »Graz version«, the topographic reconstruction*

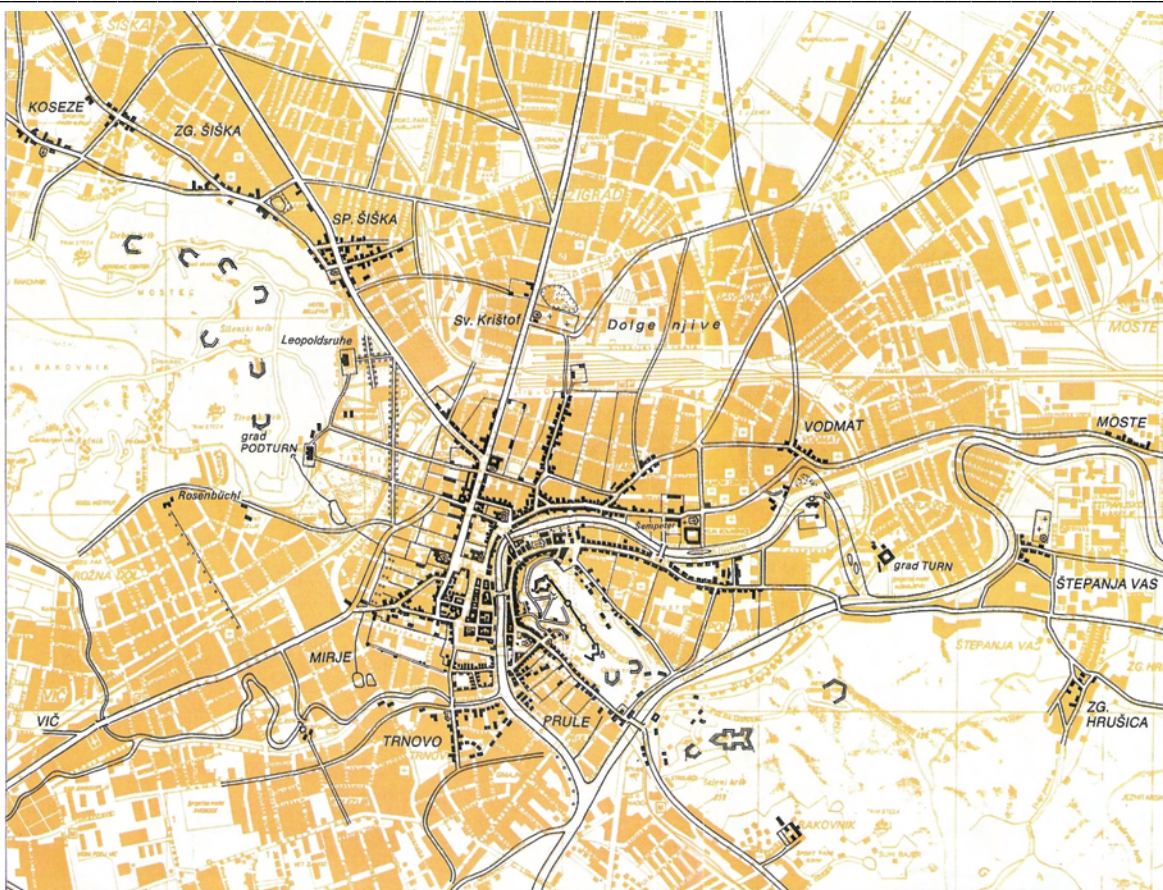
Slika 1. Nicolo Angielini, Fortifikacijski načrt Ljubljane iz 1586, Karlsruhe
Fig.1. Nicolo Angielini, the fortification's plan of Ljubljana since the 1586th, Karlsruhe

Slika 2. Turški vojak
Fig.2. A Turkish soldier

Slika 3. Turška velikaša
Fig.3. The Turkish nobles

Slika 1. Topografska rekonstrukcija Ljubljane, Topovski okopi na Orlovem vrhu na Gradu, na Golovcu in na Šišenskem hribu pred letom 1808.

Fig.1. The Topographic reconstruction of Ljubljana, the Cannon ramparts on the Eagle's top of the Ljubljana's Castle on Golovec and on the Šiška's hill before the 1808th year.

Slika 2. F. Reiss, Ljubljana v letu 1809
Fig.2. F. Reiss, Ljubljana in the 1809th year

Slika 3. francoski vojak
Fig. 3. A French soldier

Slika 1. Vojašnica na Žabjaku, zapor
Fig. 1. The Barracks on Žabjak, the prisons

Slika 2. Vojašnica na Žabjaku, prilagojena v stanovanjsko stavbo, leta 1949.
Fig.2. The Barracks in Žabjak, adapted to a residential building, in the 1949th year.

Slika 3. Vojašnica na Žabjaku danes, vogal Hrenova ulic 17 - Žabjak
Fig. 3. The Barracks in Žabjak, today, the corner of the Hrenova street, the 17th - Žabjak

Slika 4. Vojašnica na Žabjaku danes, dvorišče
Fig. 4. The Barracks in Žabjak, today, the yard

Vojašnica na Žabjaku je uvrščena v drugo ciklično spremembo vojaških objektov v civilno namembnost.
The Barracks in Žabjak were placed to the other cyclic change of the military buildings for the civil intended use.

Slika 1. Nekdanja vojašnica na Žabjaku danes, dvorišče
Fig.1. *The Former barracks in Žabjak today, the yard*

Slika 2. Vhod iz Hrenove ulice
Fig.2. *The Entrance from the Hrenova street*

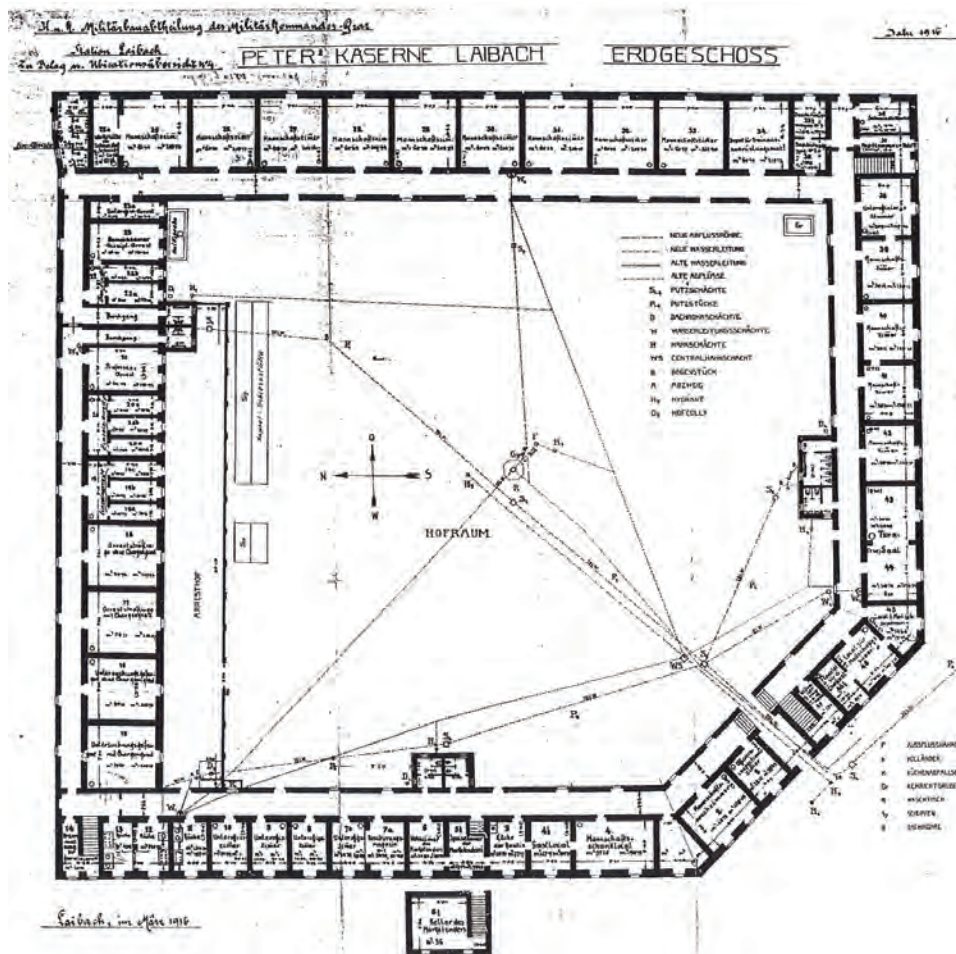

Slika 3. Ulica Vožarski pot
Fig.3. *The Street »Vožarski pot«*

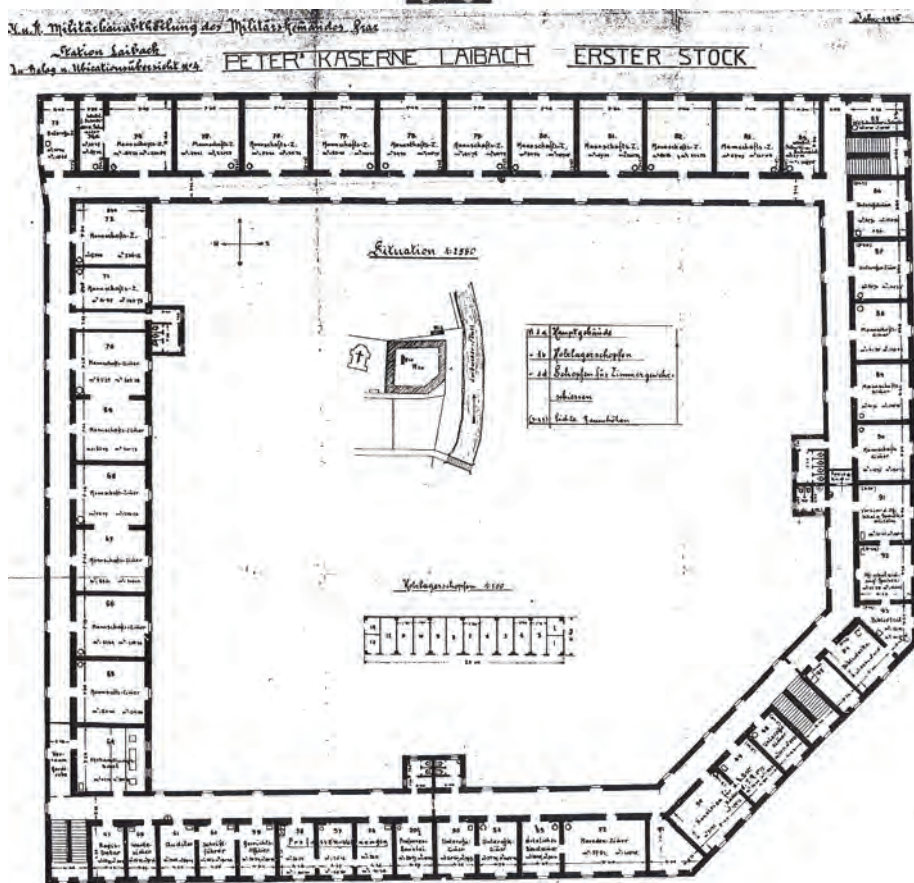
Slika 4. Dvorišče
Fig.4. *The Yard*

Nekdanja vojašnica na Žabjaku je uvrščena v drugo ciklično spremembo vojaških objektov v civilno namembnost. *The Former barracks in Žabjak were placed in to the other cyclic change of the military installations to the civil intended use.*

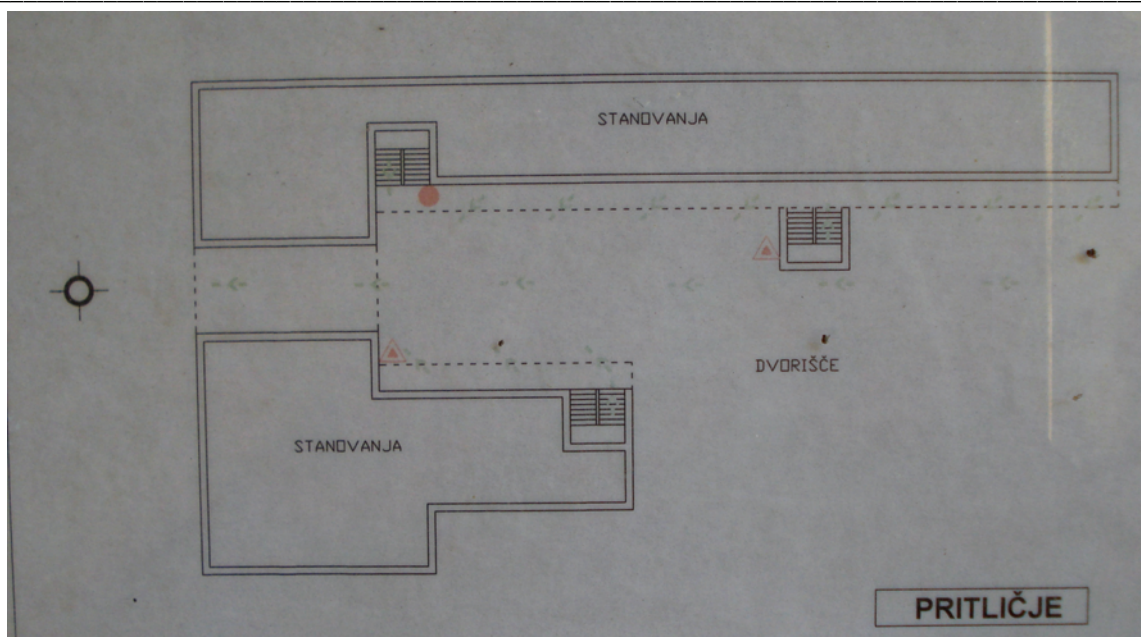
Slika 1.
 Pritličje
 Šempeterske
 vojašnice, iz leta
 1916

Fig. 1.
 The First floor of
 the barracks, in
 the 1916th year

Slika 2.
 Šempeterska
 vojašnica,
 Tloris
 I. nadstropja,
 iz leta 1916

Fig. 2.
 The Ground plan
 of the 1st floor of
 the barracks, in
 the 1916th year

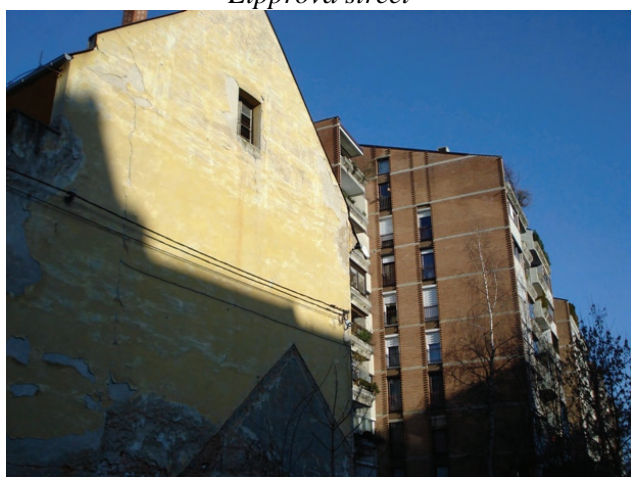
Slika 1. Prilagojena v stanovanja nekdanja privatna vojašnica »Pri Kikeretu« danes, tloris pritličja.
Fig. 1. The Former private barracks adapted in to apartments »At Kikeretu« today, the ground plan of the ground floor.

Slika 2. Pogled na nekdanjo vojašnico v Eipprovi ulici
Fig. 2. A view to the former barracks on the Eipprova street

Slika 3. Vhod iz Eipprove ulice
Fig. 3. The Entrance from the Eipprova street

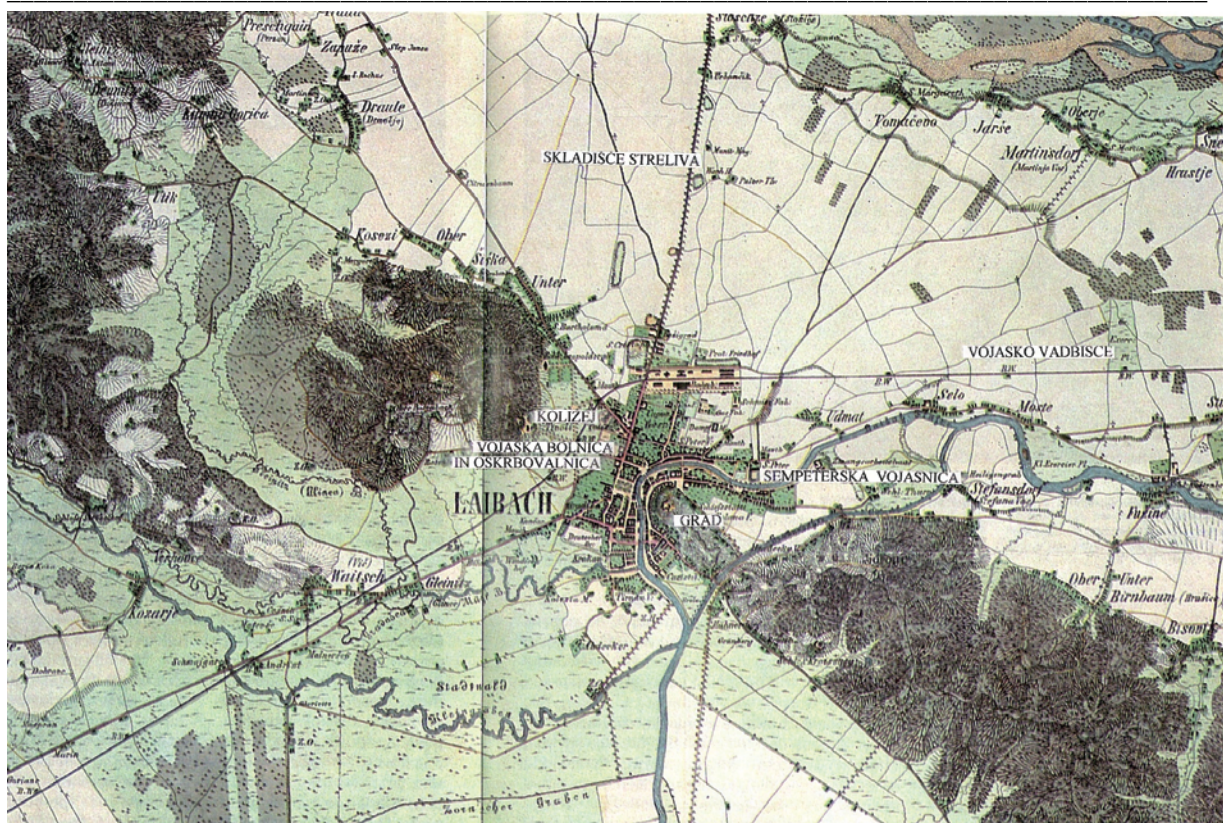
Slika 4. Izgled z Vogelne ulice
Fig. 4. The Appearance from the corner street

Slika 5. Dvorišče nekdanje vojašnice
Fig. 5. The Yard of the former barracks

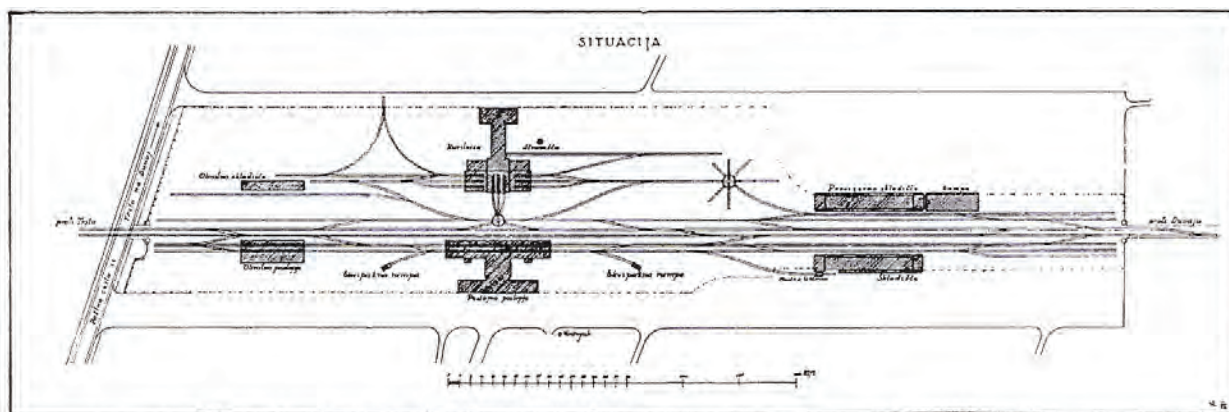
Slika 1-8. Nekdanja privatna Nuškova vojašnica, zunanji izgled in dvorišče danes, Ziherlova 38. Fig.1-8 The Former private »Nuškova« barracks, outside appearance and the yard today, on the Ziherlova street, the 38th number.

Slika 1. Rudolf Degan, Karta Ljubljane prirejena po avstrijski vojaški topografski karti, pri otvoritvi železnice, leta 1849. (z vpisom tedanjih vojaških objektov)
Fig.1. Rudolf Degan, the map of Ljubljana arranged according The Austrian military topographic map, at the opening of the railway, in the 1849th year

Slika 2. Vojaško skladišče streliva s pirotehničnimi conami varnosti
Fig. 2. The Military warehouse of the ammunition with the zone of safety

Situacija kolodvora l. 1849.

Za postajnim poslopjem vidimo kuhinjo in delavnico. Desno od teh so skladišča tovarnega kolodvora, katerega tiri so pričeli nekako na višini današnje Restljeve ceste in so segali do konca postaje, to je nekako do današnje Metelkove ulice.
Ob cesti pred kolodvorom vidimo štiri poto, ki vodijo k nji. Ako gledamo od teve proti desni, so to: dovozna pot k stari predilnici, Kolodvorska ulica, voljska pot tam, kjer je danes Restljeva cesta, in še ena pot ob koncu tovarnega kolodvora.

Slika 1. Situacija kolodvora leta 1849

Fig.1. The Site plan of the railway station in the 1849th year

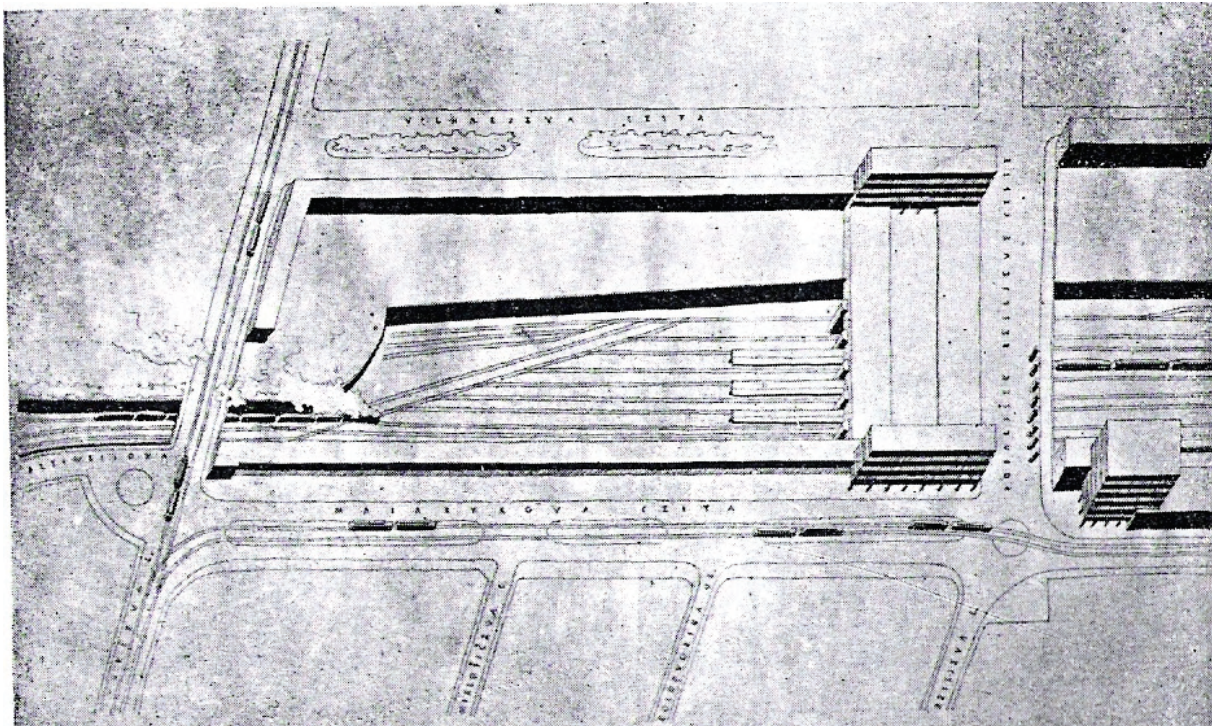

Glavni kolodvor v Ljubljani okrog l. 1860.

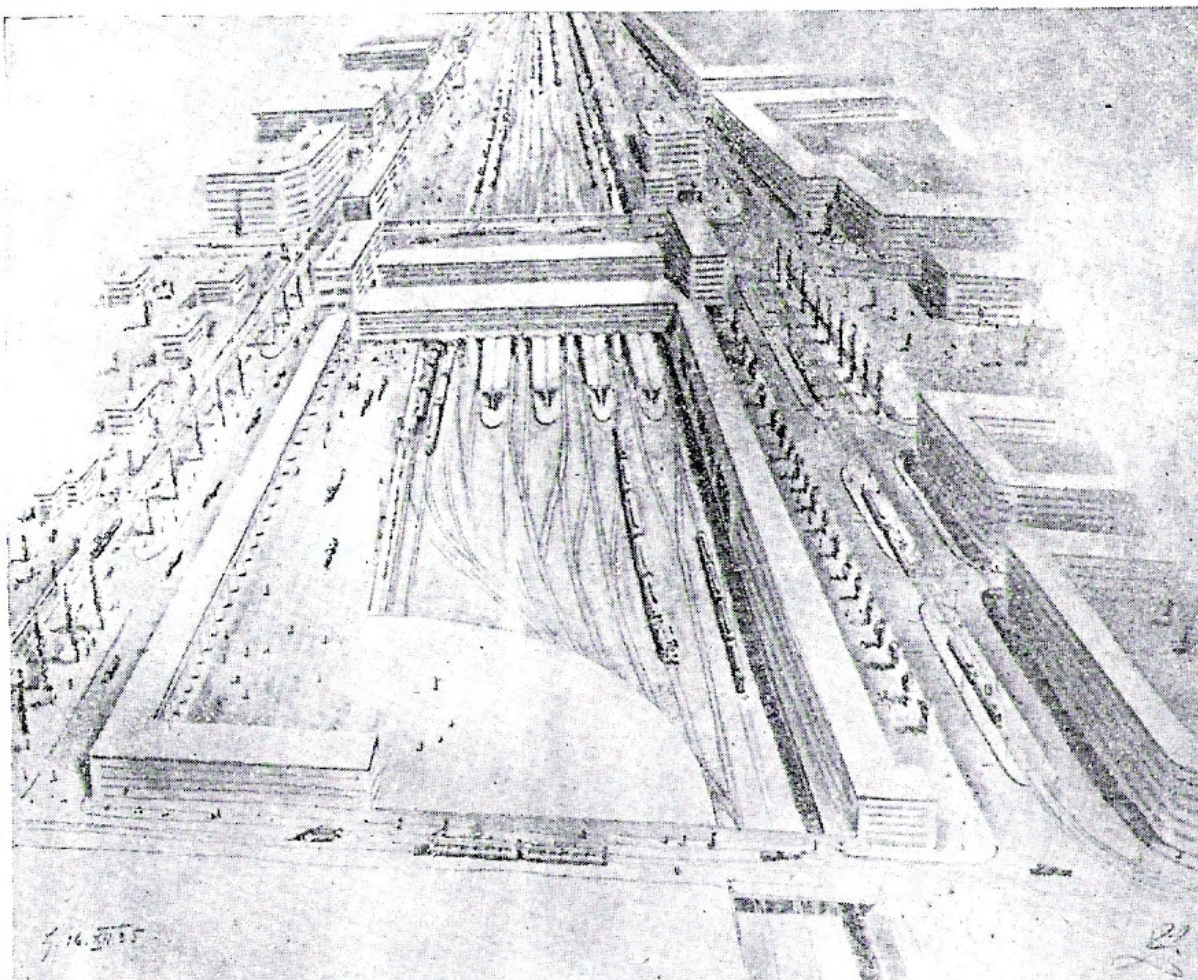
Pred kolodvorom še ni bilo nobenega poslopja. Pot, viden spredaj desno, je današnja Kolodvorska ulica. Levo poleg je pot k nekdanji predilnici, ki je stala na prostoru med dvoriščem hotela Miklič in Ljubljanskim dvorom. Stolpič z uro so kasneje odstranili s strehe.

Slika 2. Glavni kolodvor v Ljubljani okrog leta 1860

Fig.2. The Main railway station in Ljubljana around the 1860th year

Slika 1. Arh. J. Mesar, perspektivni pogled na poglobljeni kolodvor. (aksionometrija predloga)
Fig.1. Architect J. Mesar, the perspective view on the deepened railway station.

Slika 2. Arh. L. Kham in P. Göstl, perspektivni pogled na predlog poglobljenega kolodvora.
Fig 2. Architect L. Kham and P. Göstl, the perspective view on the deepened railway station.

Slika 1.
Tloris Ljubljane v dobi železnic

*Fig. 1.
The Ground plan of Ljubljana in the period
of the railway*

Slika 2. Maks Fabiani, predlog za poglobitev železnice, leta 1934.
Fig. 2. Maks Fabiani, the proposal for the deepening of the railway, the 1934th year

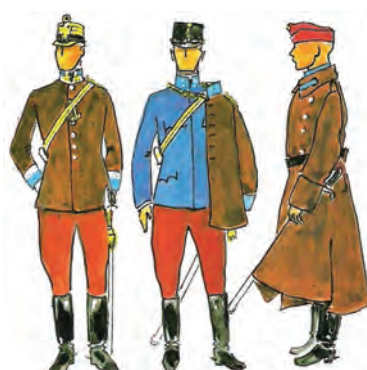

Slika 1. Karta Avstro-ogrske monarhije po podpisu Pariške pogodbe.

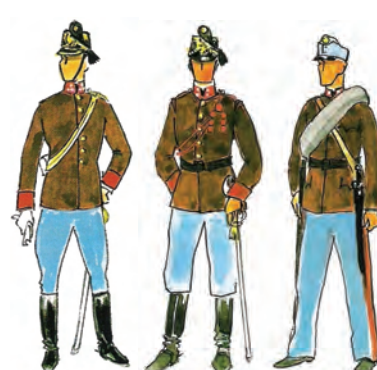
Fig. 1. The Map of the Austria-Hungary monarchy after the signature of the Parisian's contract.

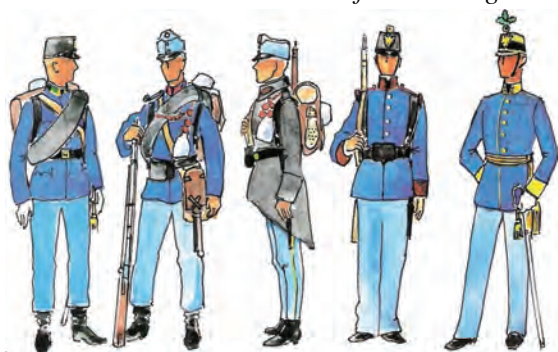
Generali
The Generals

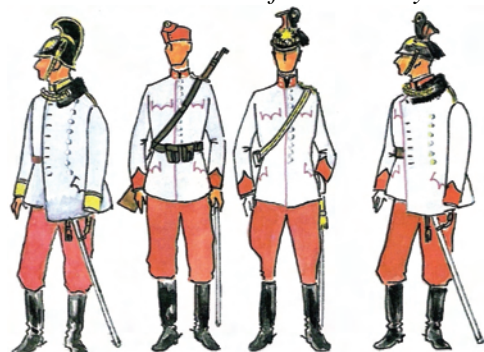
Oficirji in vojaki vozarstva
The Officers and soldiers of the driving with the harness

Oficirji in vojaki topništva
The Officers and the soldiers of the artillery

Oficirji in vojaki pehote
The Officers and soldiers of the infantry

Oficirji in vojaki konjenice
The Officers and soldiers of the cavalry

Slika 2. Oficirji in vojaki Avstrijske armade v Ljubljani na prelomnici med 19. in 20. stoletjem.
Fig. 2. The Officers and the soldiers of the Austrian army in Lj. on the broken line between the 19th and the 20th century.

Slika 1. A. Shubar (K.k. Militär Techniker), Vojaški načrt mesta Ljubljane (Plan der Stad Leibach).

Legenda: s številkami označeni objekti v uporabi vojske,
s črkami označeni pomembni civilni objekti

Fig. 1. A. Shubar, the military city map. Legend: with numbers marked buildings in use of the
army, the important civil buildings marked with letters.

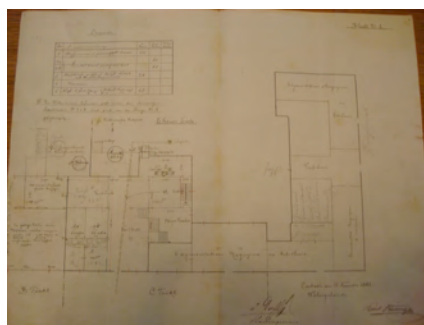

Slika 1. Cukrarna, nekdanja vojašnica Domobrancev.
 Fig. 1. The Sugar mill, the former barracks of »Domobrancev«. (The homedefenders).

Slika 2. Situacija Cukrarne

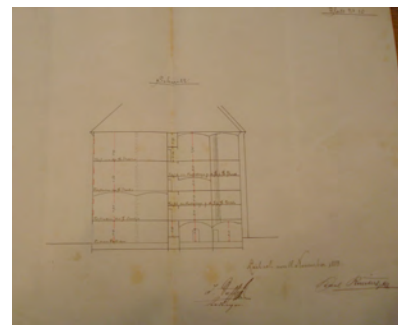
Fig. 2. The Site plan of the sugar mill

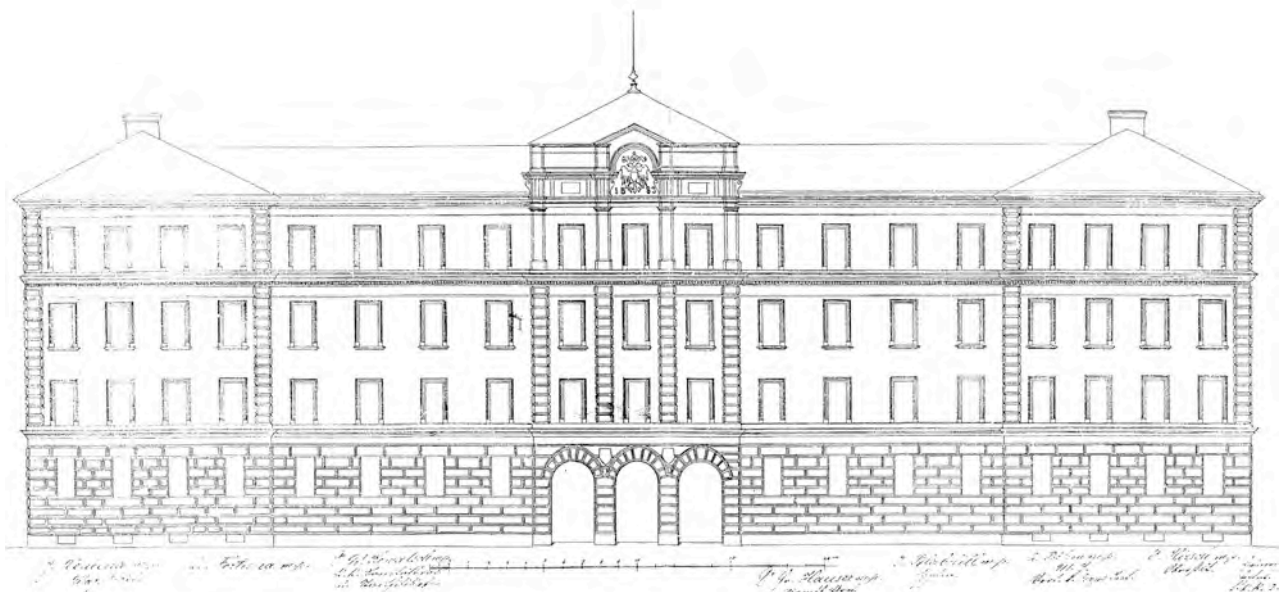
Pritličje / The ground floor

II. nadstropje / The 2nd floor

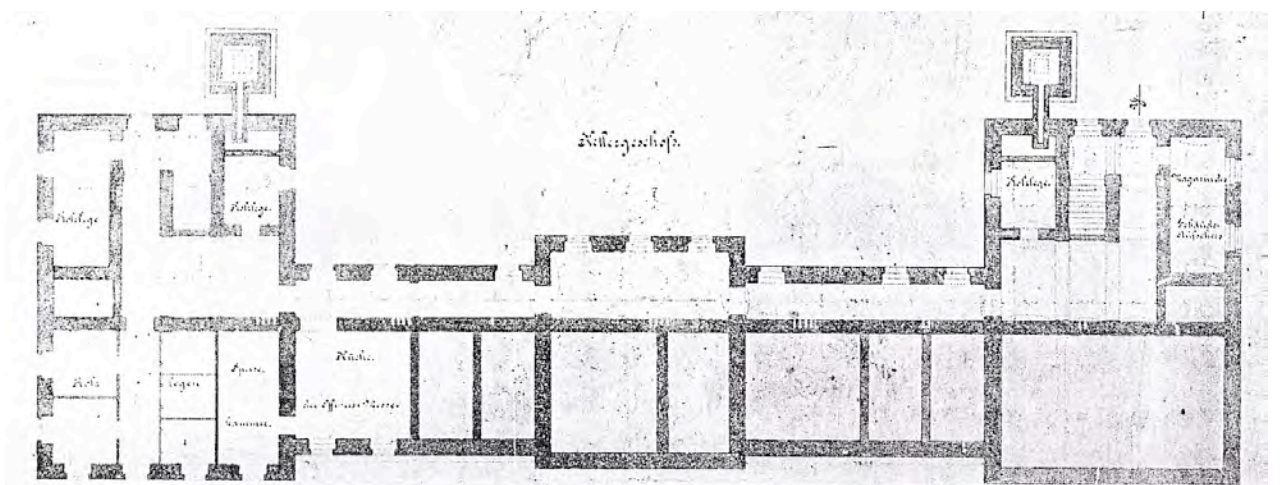
Prerez / The Section

Slika 1. Prvotno načrtovana fasada stavbe glavnega štaba, Mestna pehotna vojašnica–Belgijska
Fig. 1: The original design of the main headquarter elevation of the infantry barracks

Slika 2. Tloris pritličja Mestne pehotne vojašnice na Taboru.
Fig. 2. The Ground plan of the ground floor of the town infantry barracks in Tabor.

Slika 3. Tloris kleti Mestne pehotne vojašnice na Taboru.
Fig. 3. The Ground plan of the cellars of the town infantry barracks in Tabor.

Slika 1, 2,
Poslopje Glavnega štaba (Objekt I.)

Fig. 1.2.
The building of the main headquarters
(Building 1st)

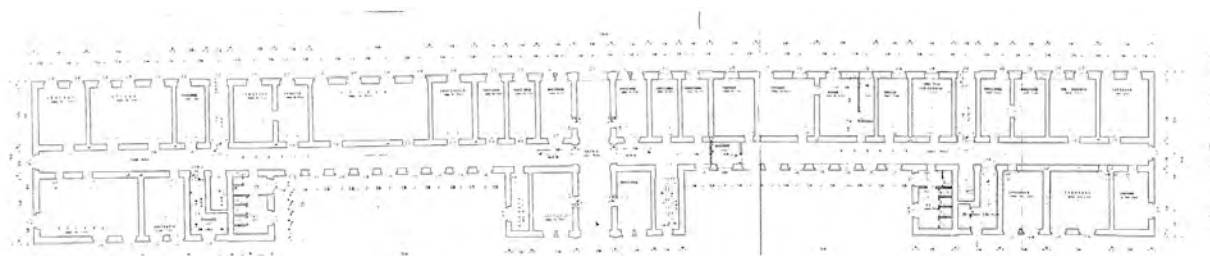

Slika 4. Vojaki in oficir pehote
Fig.4. The Soldiers and the officer
of the infantry

Slika 3.
Poslopje za vojake
(Objekti št. III, IV, V, VI)

Fig.3.
The building for the soldiers
(Buildings No. 3, 4, 5, 6)

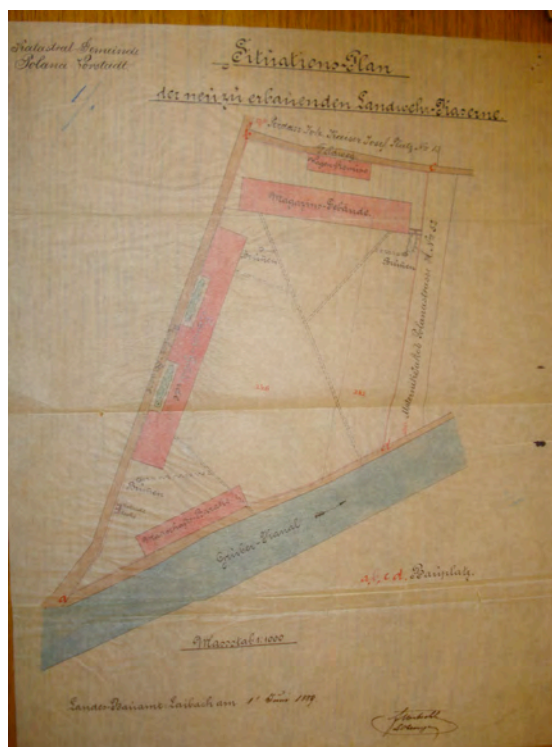
Slika 1. Tloris pritličja Domobranske vojašnice, leto 1891, I. faza

Fig. 1. The Ground plan of the ground floor of »Domobranska« barracks, the 1891st year, the 1st phase

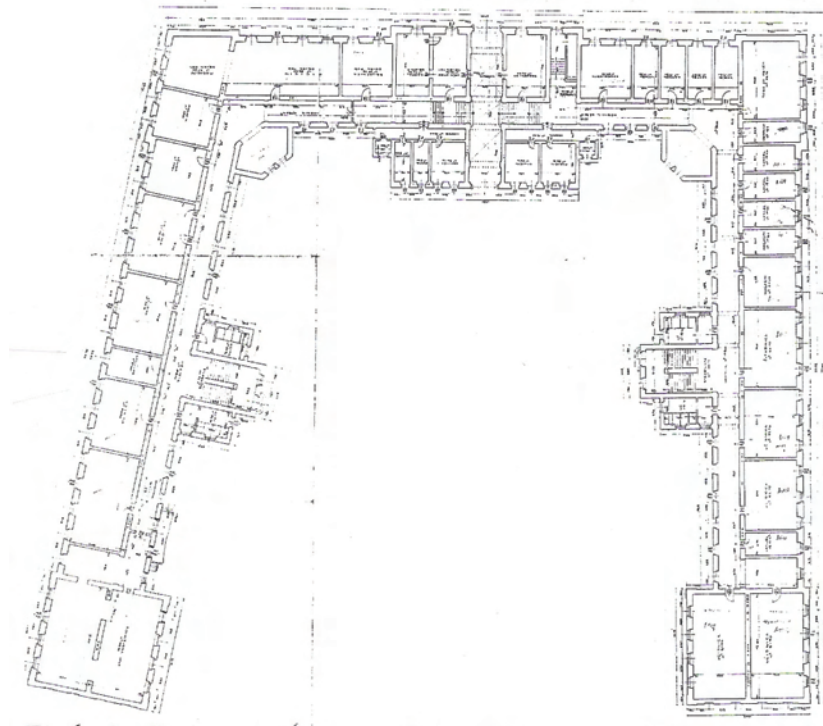
Slika 2, 3. Izgled Domobranske vojašnice z ulice,
I faza, 1891

Fig.2,3. The appearance of the »Domobranska« barracks from the street, the 1st phase, in the 1891st year

Slika 4. Situacija z vrisanimi objekti 1. faze

Fig.4. A Site plan with the drawn buildings of the 1st phase

Slika 1.
Tloris pritličja Domobranske vojašnice, leto 1899, II. faza

*Fig. 1.
The Ground plan of the
»Domobranska« barracks, in
the 1899th year, the 2nd phase*

Slika 2, 3.
Izgled Domobranske vojašnice z dvorišča, II faza, 1899

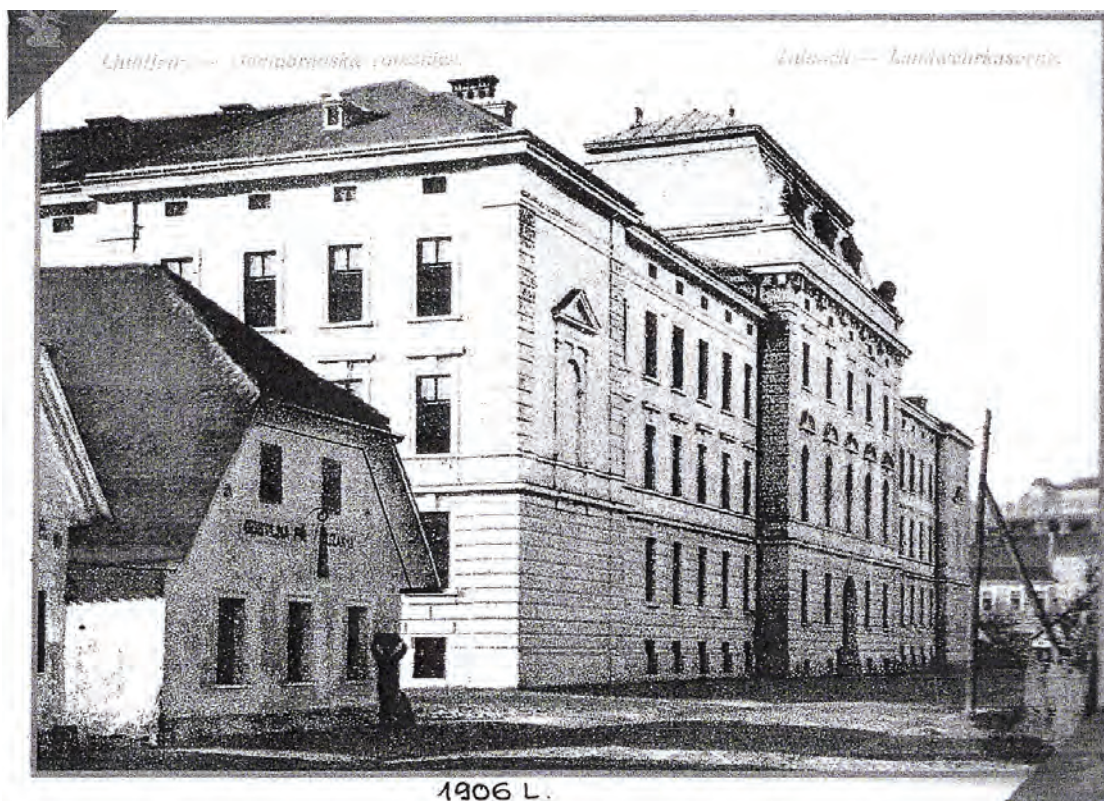

*Fig.2,3.
The Appearance of the
»Domobranska« barracks from
the yard, the 2nd phase,
in the 1899th year*

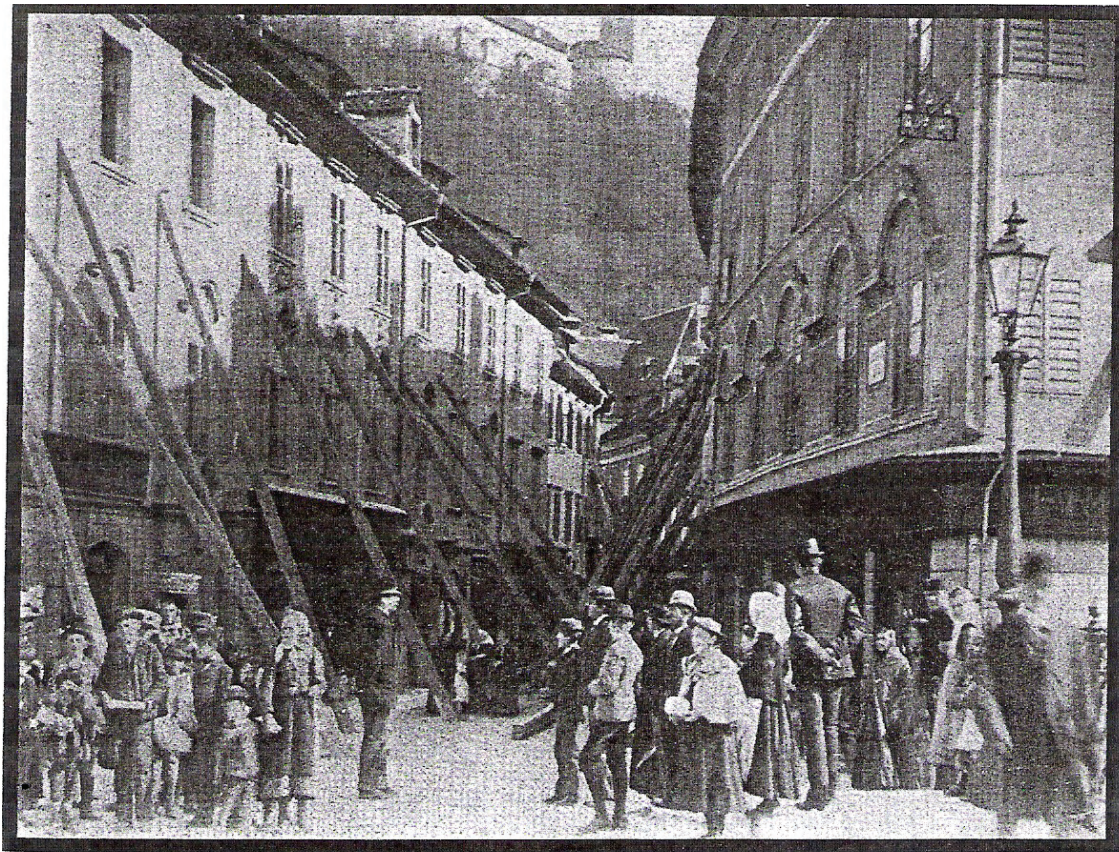
Slika 1. Panoramski pogled z Gradu na Domobransko vojašnico iz leta 1906
(I in II faza izgradnje)

Fig.1. The Panoramic view from the Castle to the »Domobranska« barracks from the 1906th year (the 1st and the 2nd phase of the development of the construction)

Slika 2. Poslopje Domobranske vojašnice s Poljanske ceste

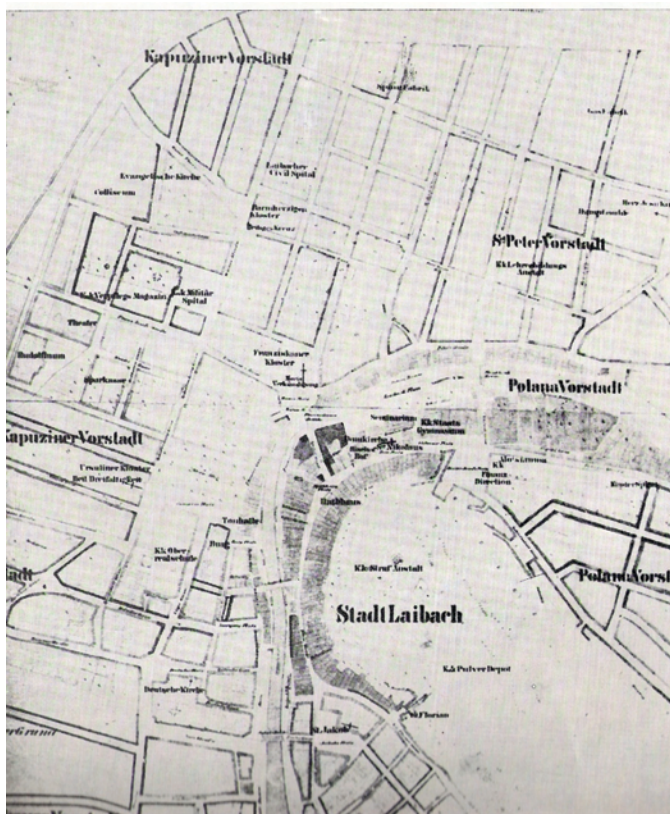
Fig.2. The Building of the »Domobranska« barracks from the Poljanska street

Slika 1. S tramovi podprte hiše v Špitalski ulici (danes Stritarjevi), potres leta 1895
Fig. 1. The Houses in the Špital street (Today the Stritar street) supported by the beams, after the earthquake in the 1895th year

Slika 2. Začasna bivališča v zeljarskih kadeh na Mirju
Fig 2. The provisional residences in the cabbage vats in Mirje

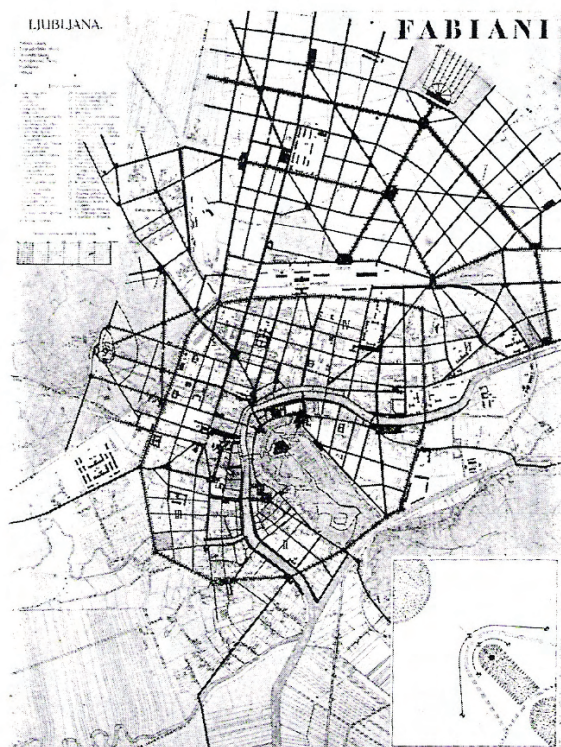
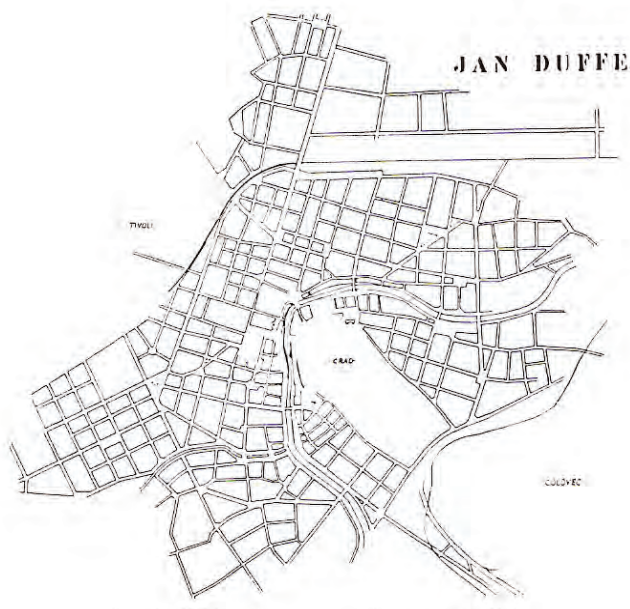

Slika 1. Arh. Sitte / Fig.1. architect Sitte

Slika 2. Arh. M. Fabiani / arch. M. Fabiani

Slika 1, 2, 3. Regulacijski načrt mesta Ljubljane iz 1896

Fig 1,2,3. The Regulating city map of Ljubljana since the 1896th year

Slika 3. arh. J. Duffe
 Fig.3. architect J. Duffe

Slika 4. Regulacijski načrt mesta Ljubljane s
 severnim delom iz 1899
 Fig.4. The regulating city map of Ljubljana with
 the northern part since the 1899th year

A. 36580.

Mestnemu stavbinskemu uradu

Lukaj

Po § 3. pogodbe, ki se je glede gradnje topničarske vojašnice sklenila z „Unijsko stavbinsko družbo“ na Dunaji, pravico ima mestna občina nadzorovati stavbo.

Zato prideljujem to nadzorovanje gospodu mestnemu inženierju Ivanu Hribarju z naročilom, da ima vsak teden vsaj po trikrat preveriti, kako stavba napreduje in kakšen material se za njo rabí in da ima, ko bi našel kaj nepravilnega v jednem ali drugem vidu, nevtogoma o tem uradno poročati.

Magistrat občinnega stolnega mesta Ljubljane, 23. novembra 1896.

Župan

Ivan Hribarj

Slika 1. Pismo župana Ivana Hribarja o določitvi nadzornega organa za Topniško vojašnico.
Fig.1. The mayor Ivan Hribar's letter about designation of the supervisory body for the Artillery barracks.

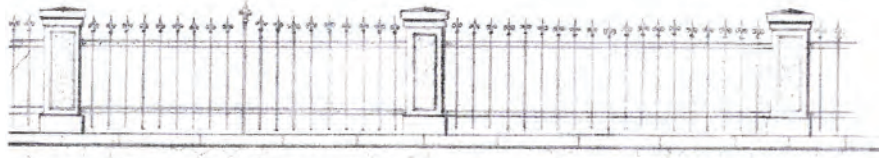
Okrožnica!

Gospodom članom odseka za nadzoro-
 vanje mestne topničarske vojašnice;

tu.
 Ker pri posvetovanju glede pešerne ograje
 pri topničarski vojašnici, nastajajo vsi
 odseki in bil polnoštevilni, naj blagovolijo
 gospodje člani slavnostnega odseka na
 izrečno željo načelnika gospodra c. hr. pav.
 natolja Fr. Šubic-a se edenkrat pris-
 mena izprazniti ali popa to: "Da se
 Unionski stamb. družbi dovolj postaviti
 pešerno ograjo med že stojecimi pisdane
 stebre, ki bodo s cementom pmetani, lepo
 faciatipani in s portlandcementnimi
 ploščami pokriti; kakor predoi prilo-
 žena slika I. — ali naj se navedi
 gori omenjeni družbi da stebre podere
 in napravi jednolično pešerno ograjo
 prer pisdanih stebrov — po sliki II. —
 vidovat gospodje:

c. hr. pavnatolj Šubic Fr. glasnjen je slika I.
 ob mestu Velkourb Fr. glasnjen je slika II.
 c. hr. višji ing. Žužalj Fr. je slika I. in II.

Slika I.

Slika 1.
 Okrožnica župana Ivana Hribarja o določitvi komisije za izbiro ograje za Topniško vojašnico.

Slika II.

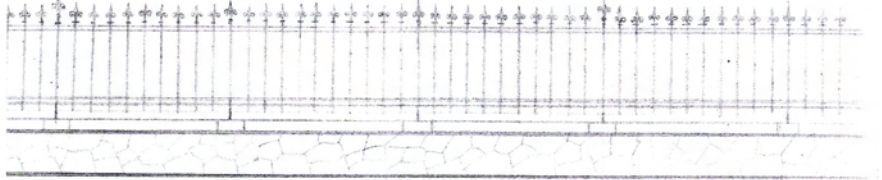
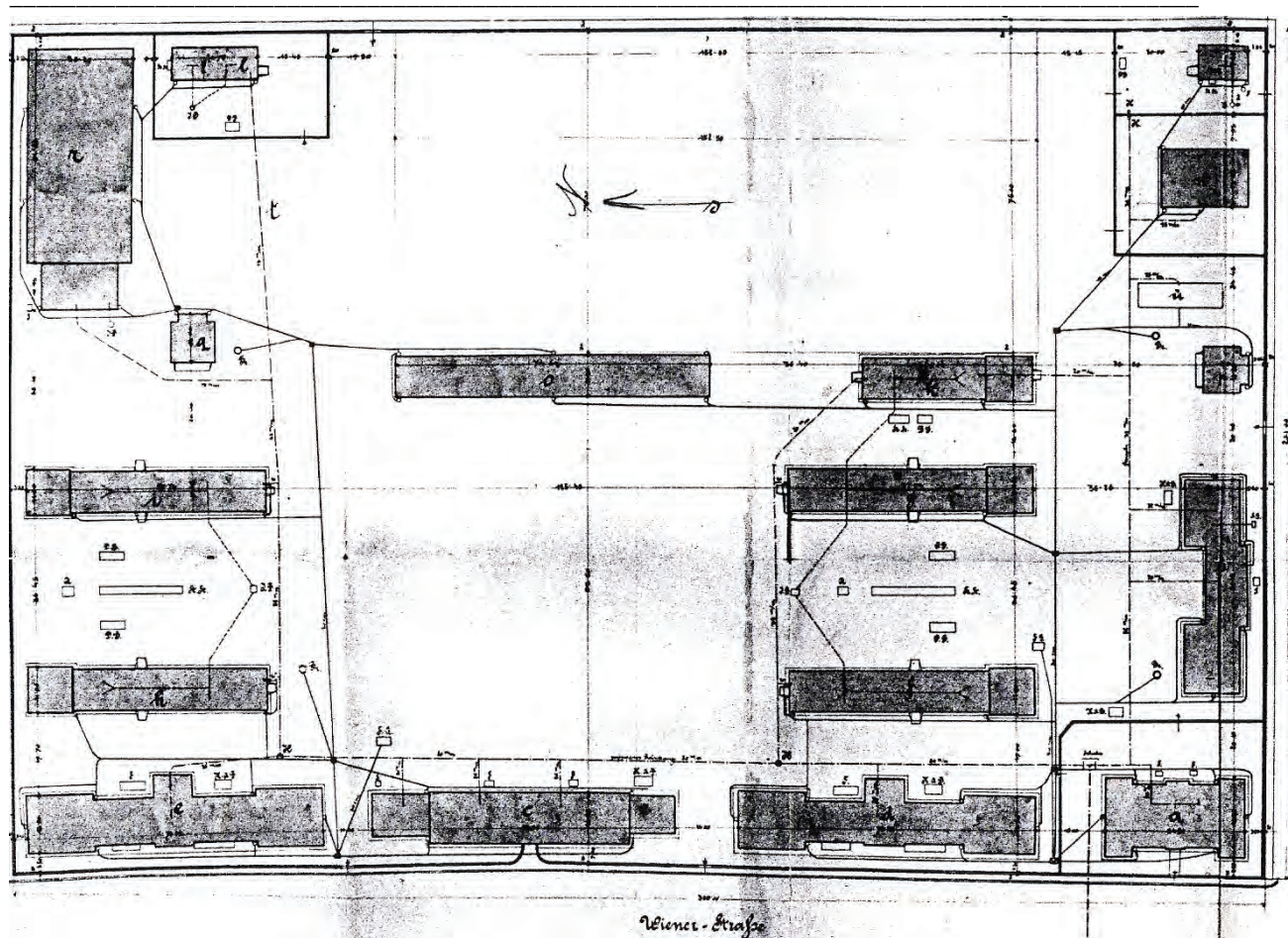
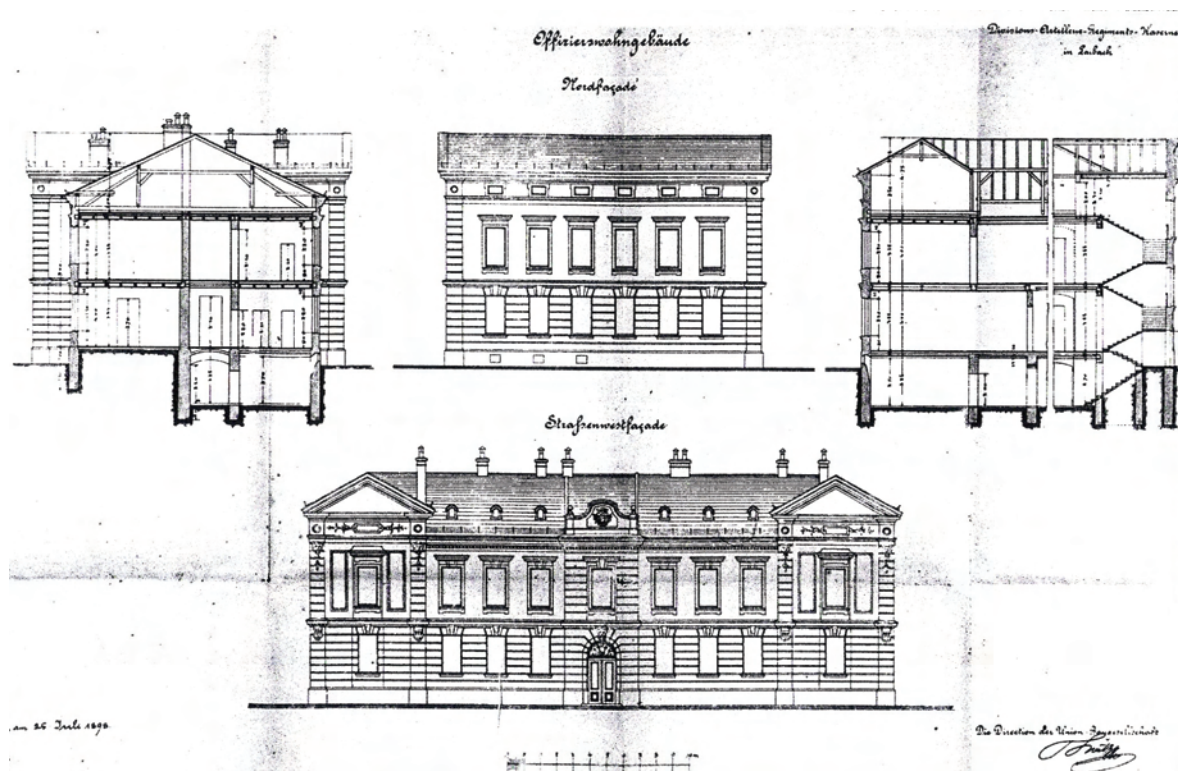

Fig. 1
 The mayor Ivan Hribar's circular about designation of the committee for the choice of the fence for the Artillery barracks

Slika 2. Ograja / The Fence

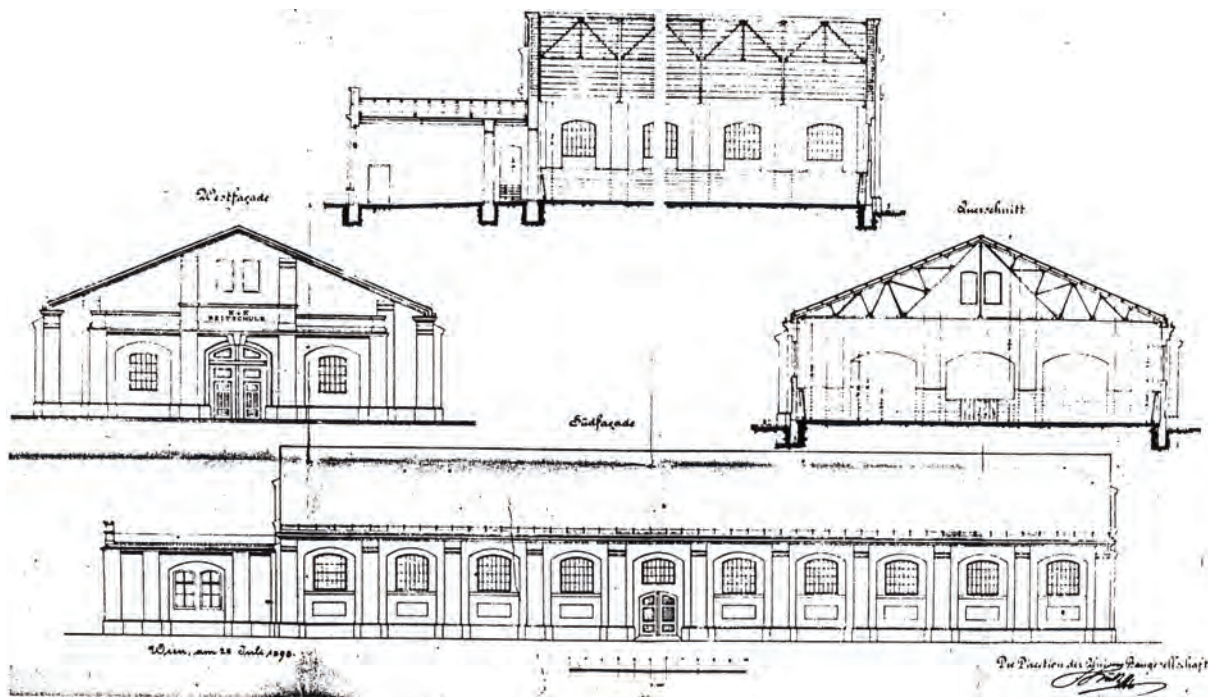

Slika 1. Situacija Topniške vojašnice z objekti
Fig.1. The site plan of the artillery barracks with the buildings.

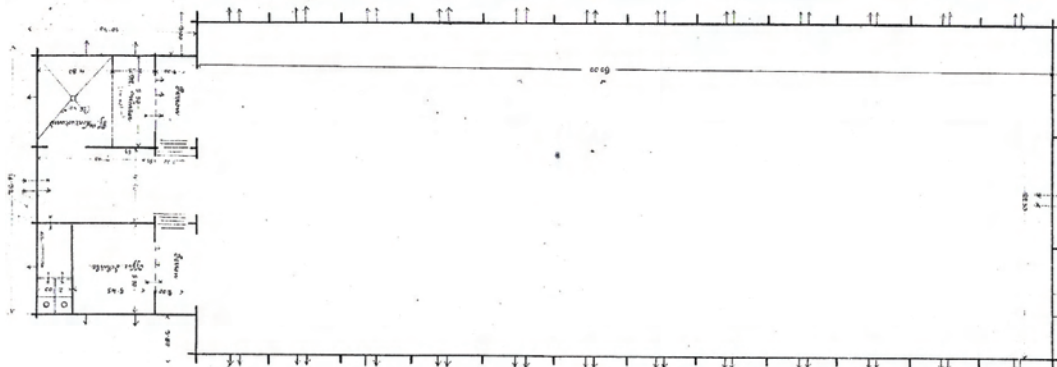

Slika 2. Načrt glavne fasade s prerezi Topniške vojašnice.
Fig.2. The plan of the main facade with the sections of the artillery barracks.

Slika 1. Objekt jahalnice v Topniški vojašnici.
Fig.1. The riding building in the Artillery barracks.

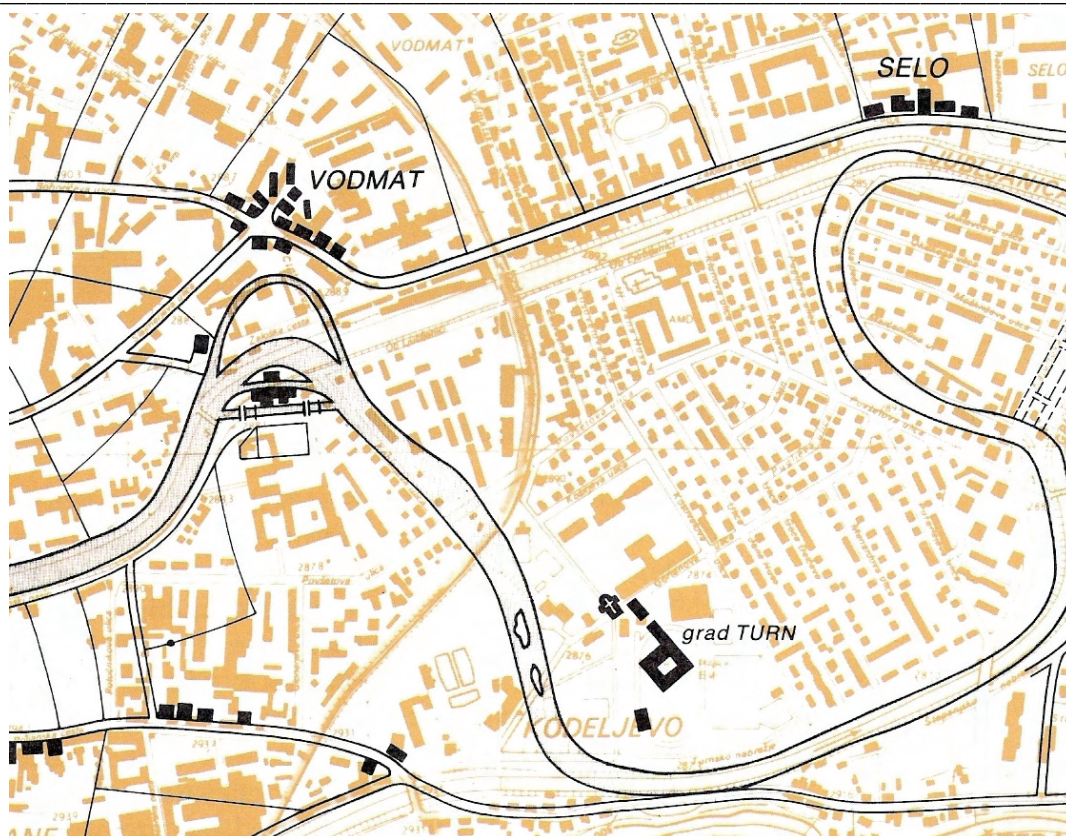
podolžni prerez, stranski zgled, prerez, zgled jahalnice
section, side example, section, appearance of riding building

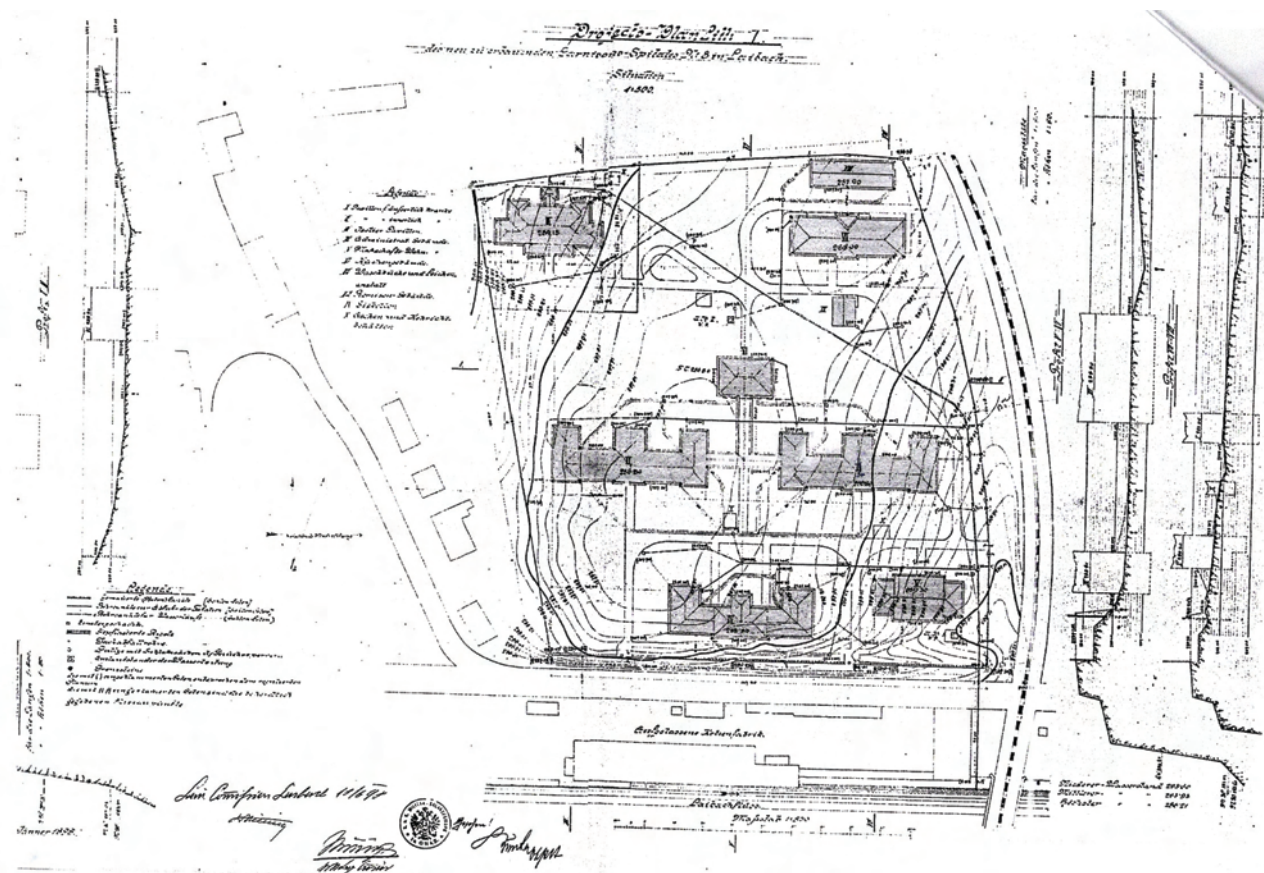
Tloris jahalnice / *The Ground plan of the riding building*

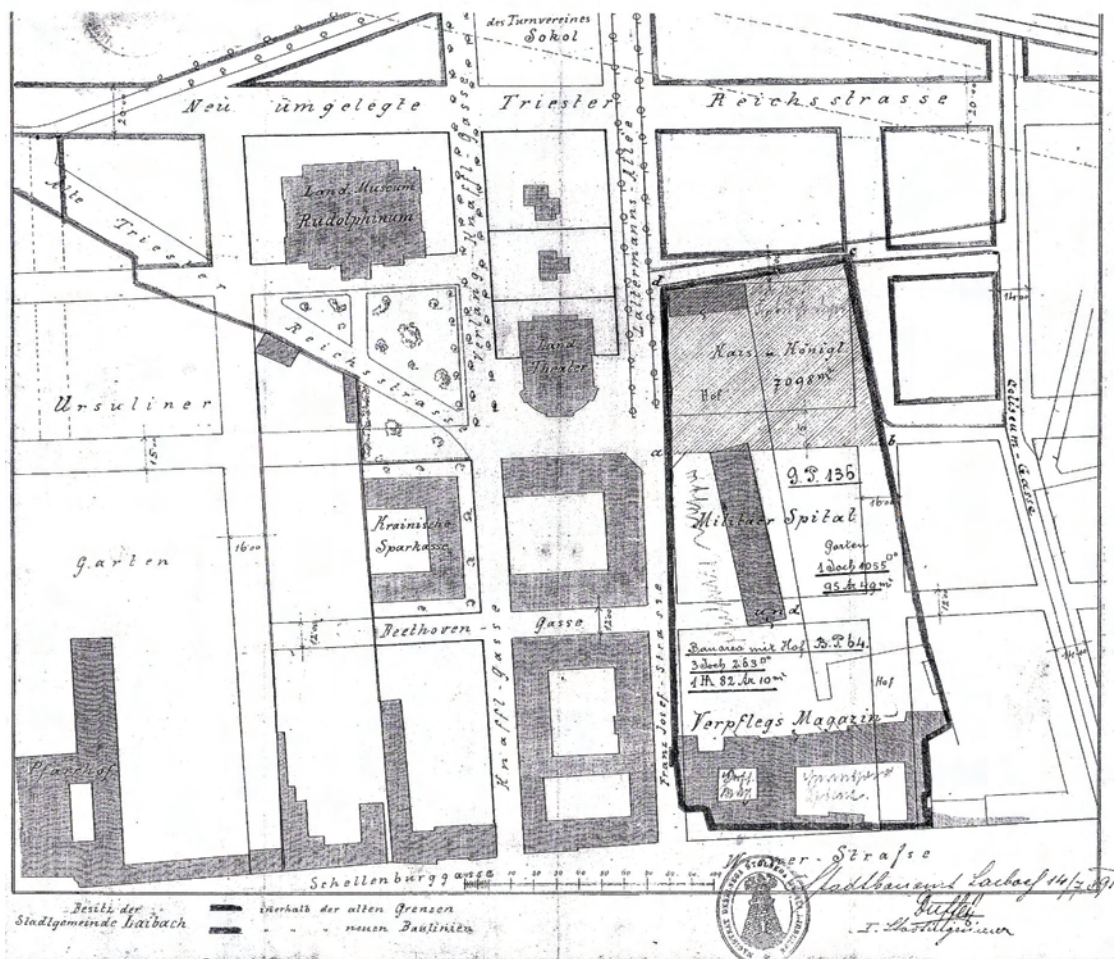
Slika 2. Top s konjsko vprego
Fig 2. The Gun with the harness

Slika 1. Bolnišnica Moste, področje Vodmata pred regulacijo Ljubljanice
Fig.1. Hospital Moste, field "Vodmat" before changing of Ljubljanica.

Slika 2. Situacija bolnišnice z objekti
Fig. 2. The Site plan of the hospital with the buildings

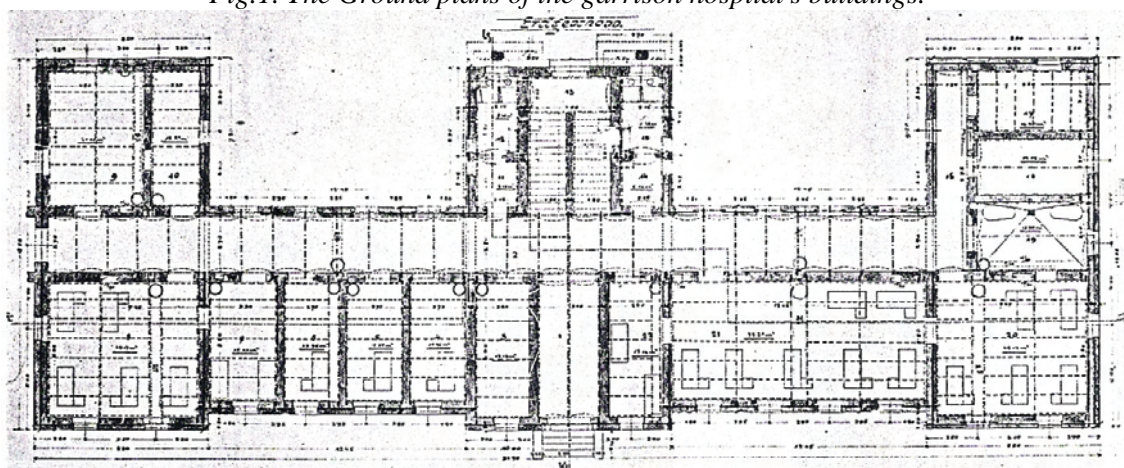

Slika 1. Situacija vojaške bolnice, oskrbovalnice in jahalnice ob Dunajski cesti, ob potresu 1895
Fig 1. The Site plan of the military hospital, the supply and the riding place to the Dunajska street, during the earthquake in the 1895th year

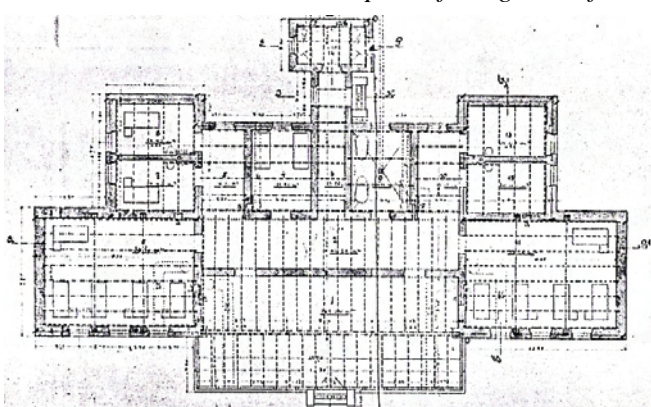

Slika 2. Zatočišče potresencev v jahalnici na Bleiweisovi cesti leta 1895.
Fig 2. The shelter of the people in the riding place during the earthquake on the Bleiweis street, in the 1895th year.

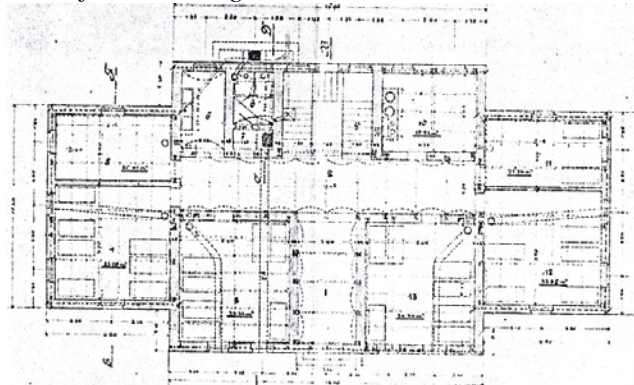
Slika 1. Tlorisi objektov garnizijske bolnišnice
 Fig.1. The Ground plans of the garrison hospital's buildings.

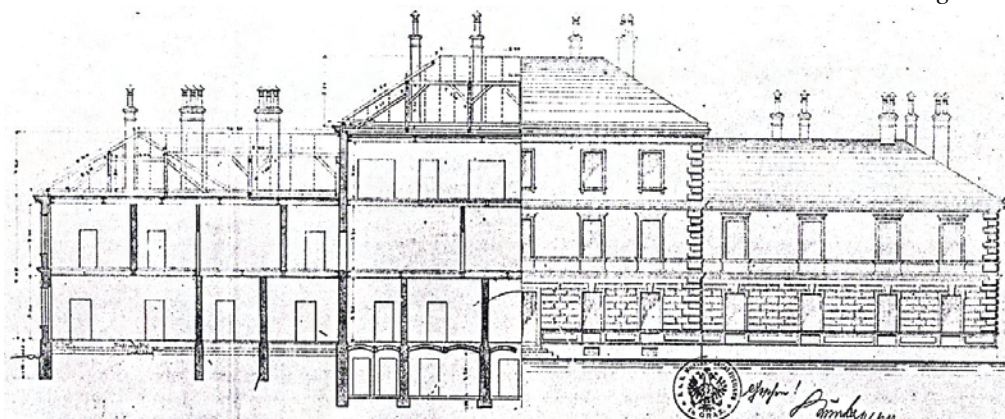
Tloris pritličja enonadstropnega objekta št. I in II
 The Ground plan of the ground floor of the one floor building, number 1 and 2.

Tloris pritličnega objekta št. III
 The Ground plan of the ground floor of the building number 3

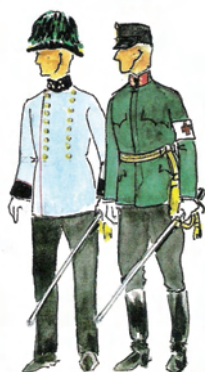

Tloris pritličja enonadstropnega objekta št. V.
 The Ground plan of the ground floor of the one floor building number 5.

Prerez in izgled objekta št. IV

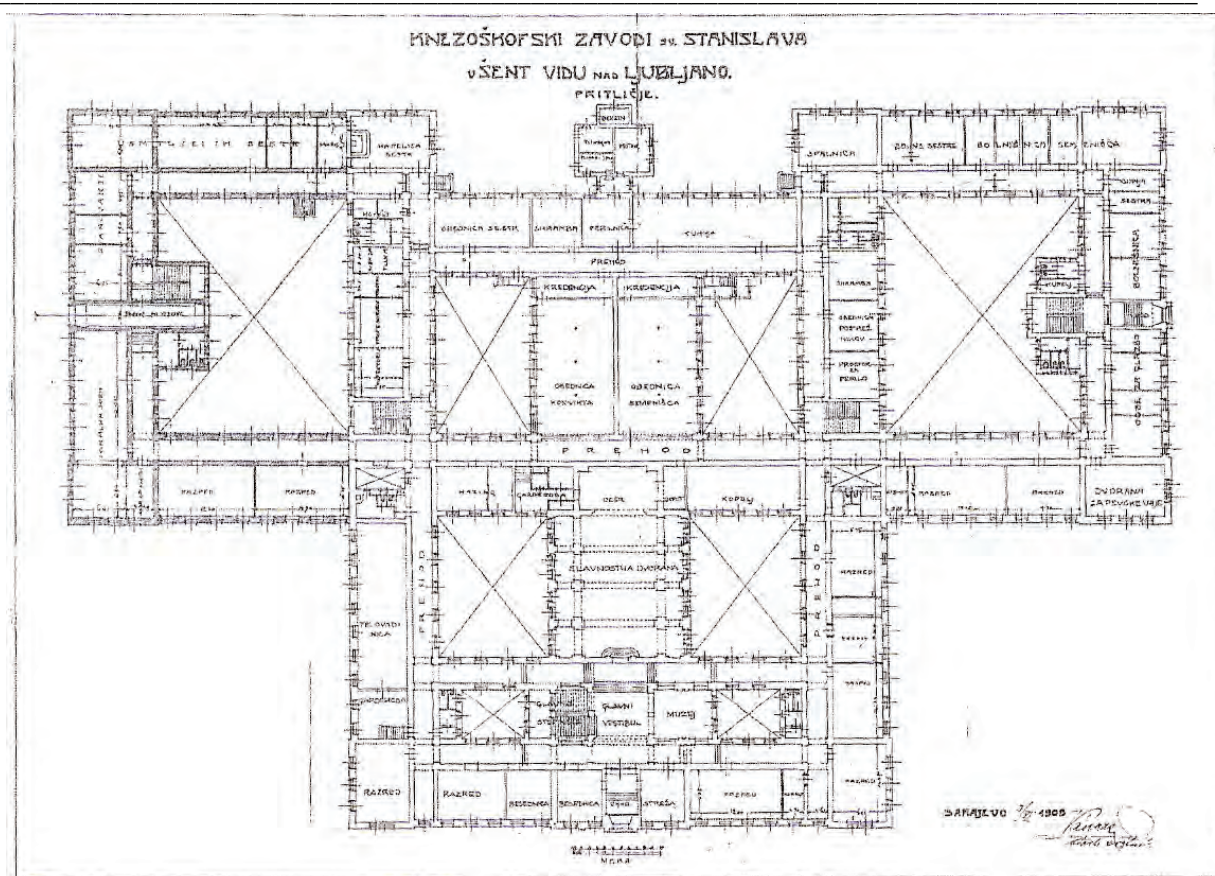
The Section and the appearance of the building number 4

Slika 2. Polkovni zdravnik in sanitetni oficir
 Fig.2. The Regimental physician and the sanitary officer

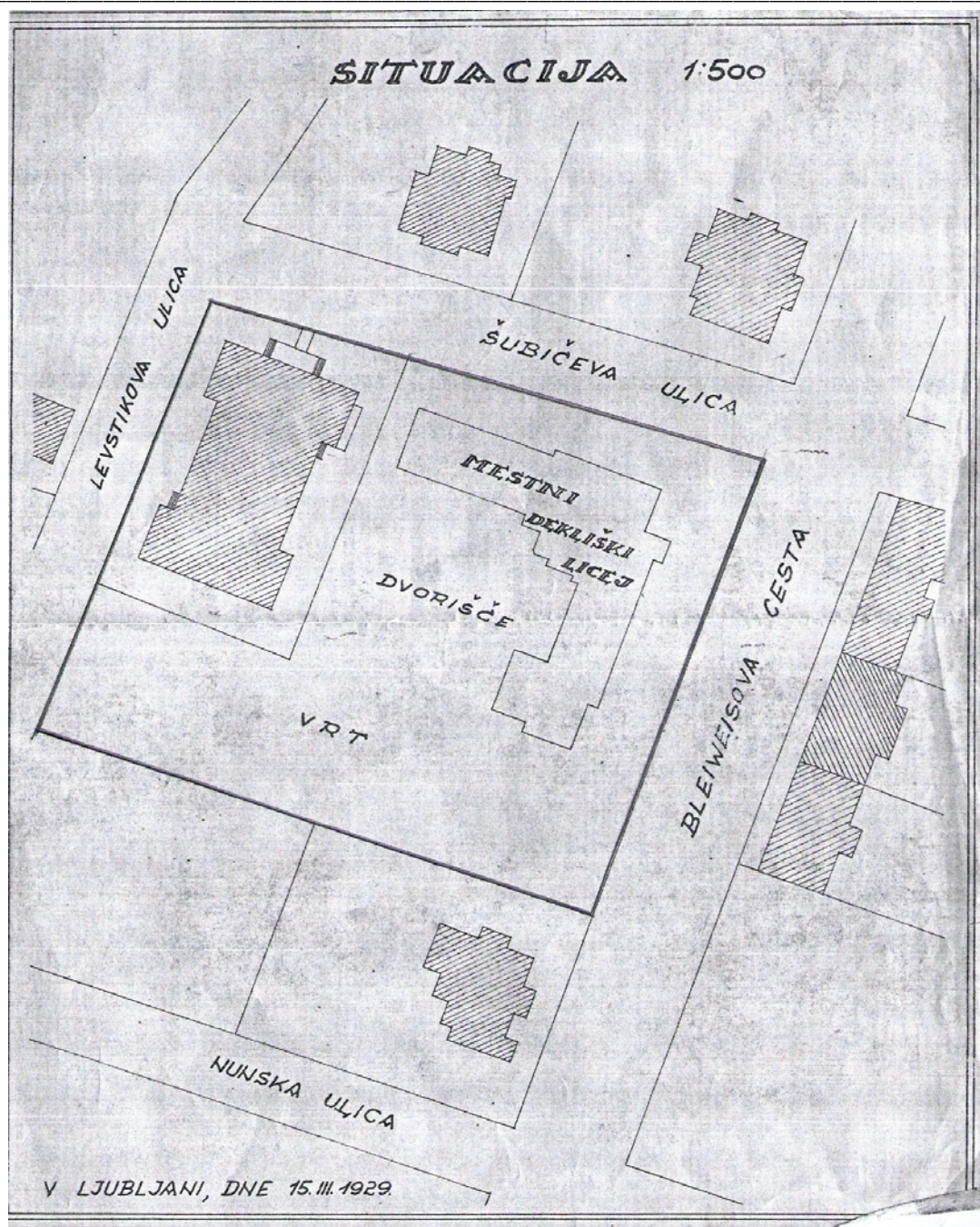
Slika 3. Vojaška uradnika Gradbene in inženirske stroke
 Fig.3. The Military officials of the building and the Engineering professions

Slika 1. Škofijski zavod sv. Stanislava Šentvid, tloris pritličja.
Fig.1. The Diocesan institute of St. Stanislav Šentvid, the ground plan of the ground floor.

Slika 2. Škofijski zavod sv. Stanislava Šentvid, izgled.
Fig.2. The Diocesan institute of St. Stanislav Šentvid, the appearance.

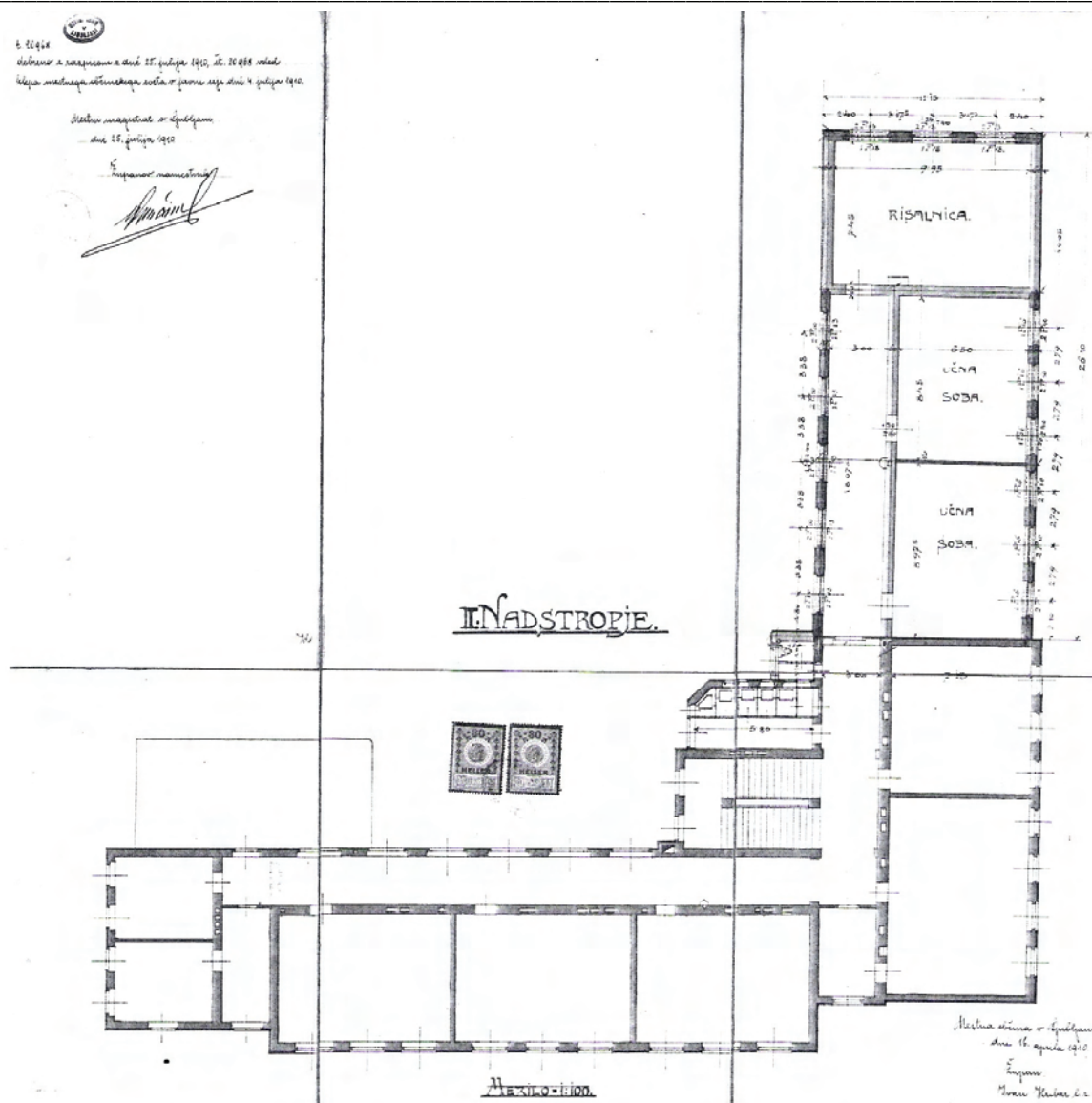

Slika 1. Situacija kompleksa Mestnega dekliškega Liceja in Dekliškega doma Mladika.
The Site plan of the complex of the city girls' secondary school and Girls' boarding school »Mladika«.

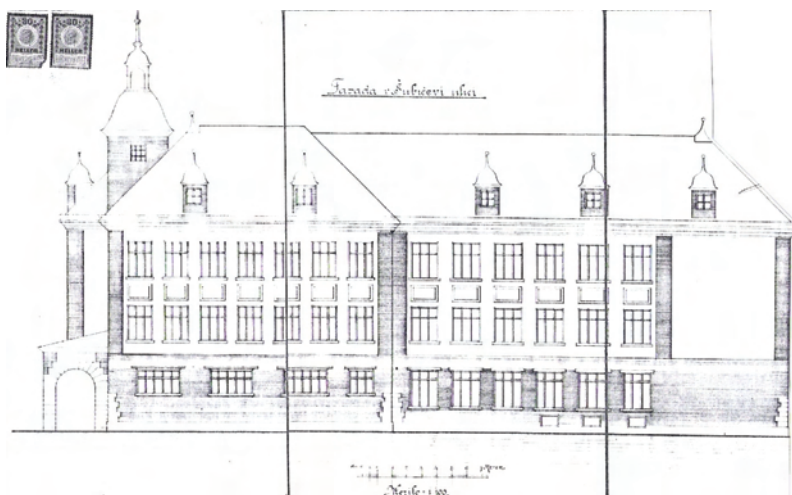
Slika 2.
Ljubljanske šolarke na začetku 20. stoletja.

Fig.2.
The schoolgirls from Ljubljana at the beginning of the 20th century

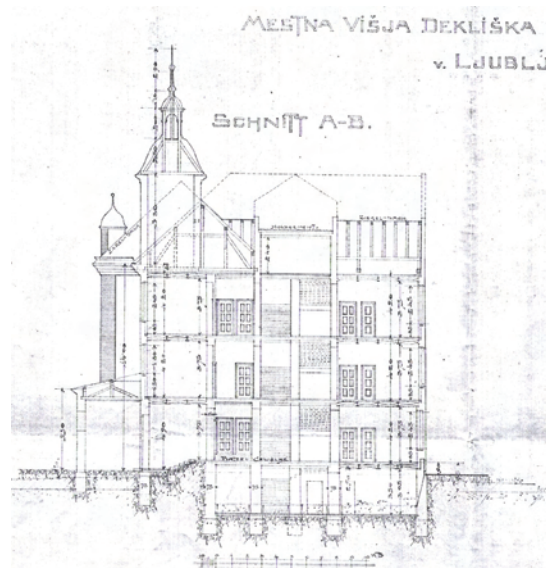

Slike 1. Licej, I. in II. nadstropje

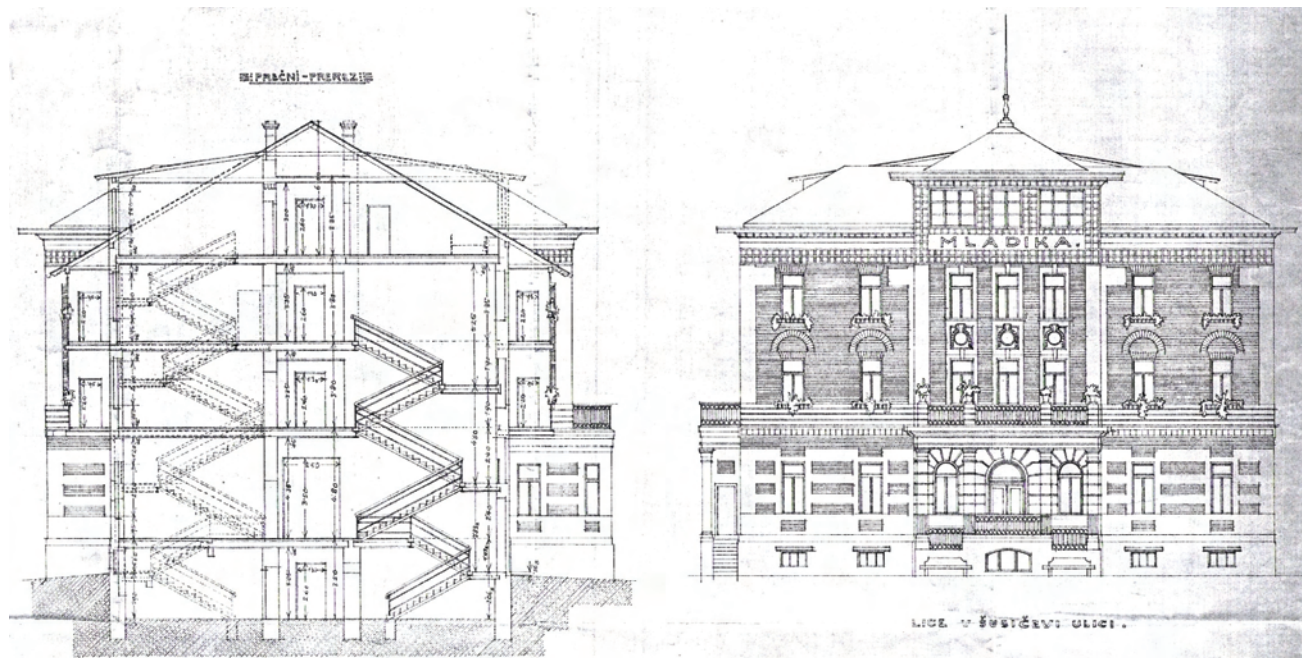
Fig.1. The Secondary school, the 1st and the 2nd floor

Slike 2. Licej, izgled s Šubičeve ulice
 The Secondary school, the appearance from the Šubičeva street

Slike 3. Licej, prerez
 The Secondary school, the section

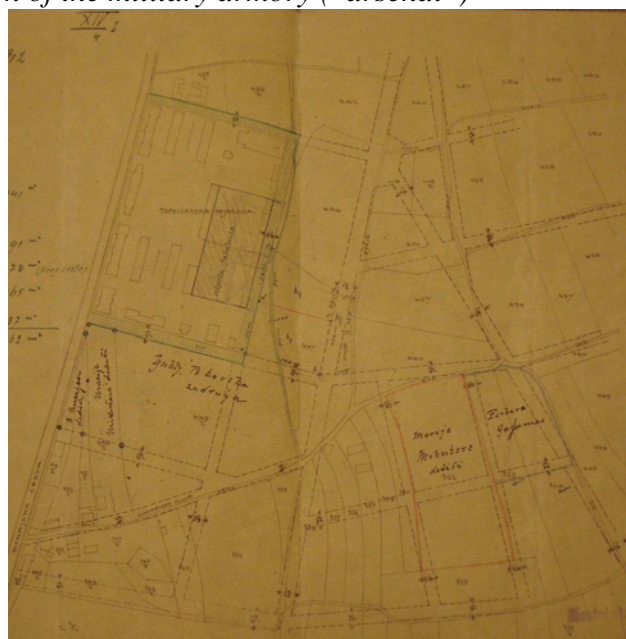
Slika 1. Mladika, prerez
Fig. 1. Mladika, the section

Slika 2. Mladika, fasada
Fig. 2. Mladika, the facade

Slika 3. Mladika, fasada
Fig. 3. Mladika, the facade

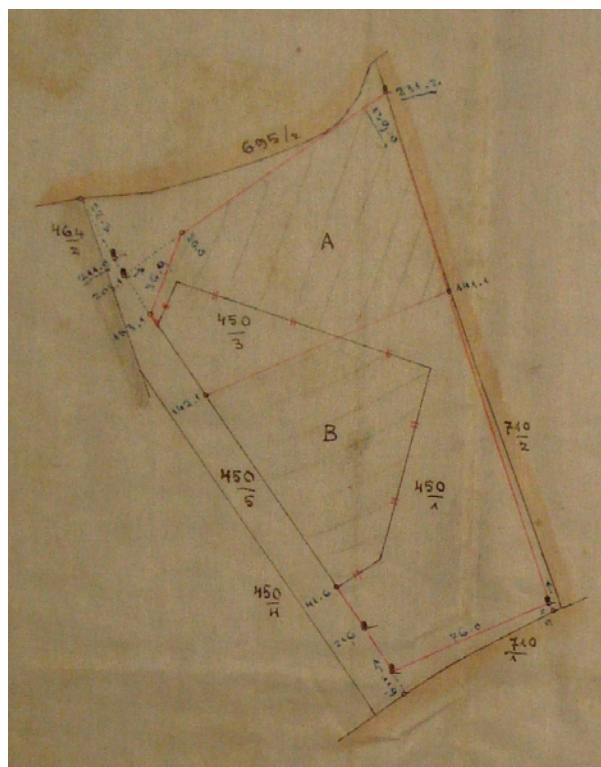
Več lokacijskih predlogov za gradnjo vojaške orožarne (arsenal)
Several location proposals for construction of the military armory («arsenal»)

Slika 1. in 2. V okvirju Topniške vojašnice
Fig.1,2. In the frame of the artillery barracks

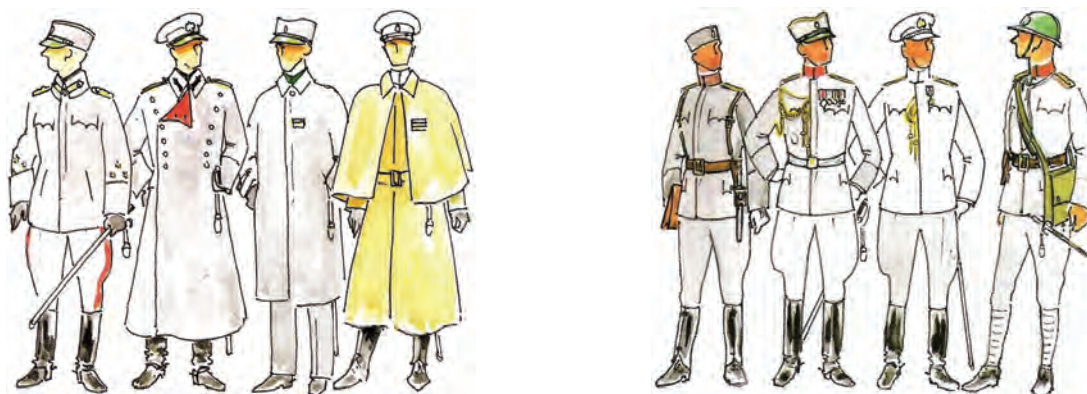
Slika 3. Na Parmovi ulici, obojestransko
Fig.3. The Parmova street, from the both sides

Slika 4. Dokončna izbira lokacije na Parmovi ulici, enostransko
Fig.4. The Final choice of the location on the Parmova street, from the one side

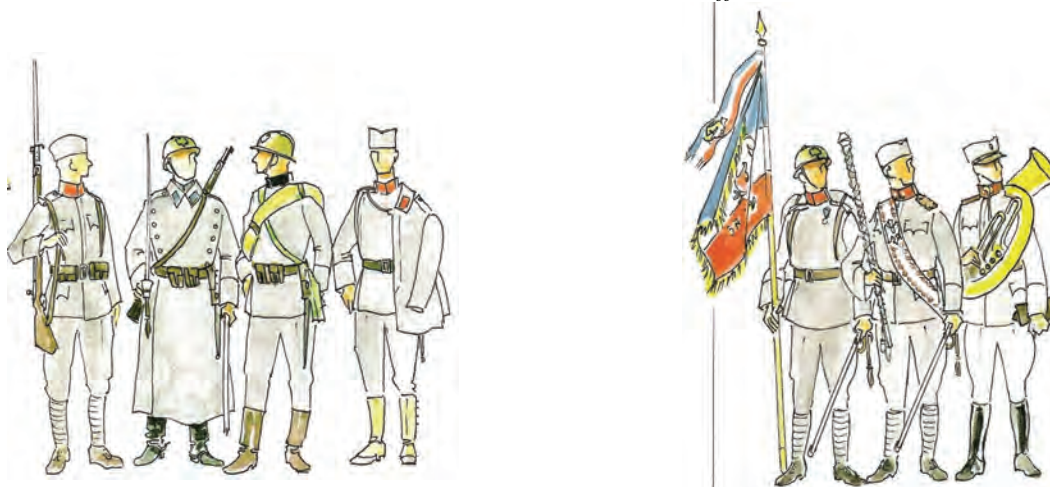

Slika 1. Karta Avstro-ogrške monarhije in njen razpad po I. svetovni vojni
Fig. 1. The map of the Austro-Hungary monarchy and it's decadence after the first World War

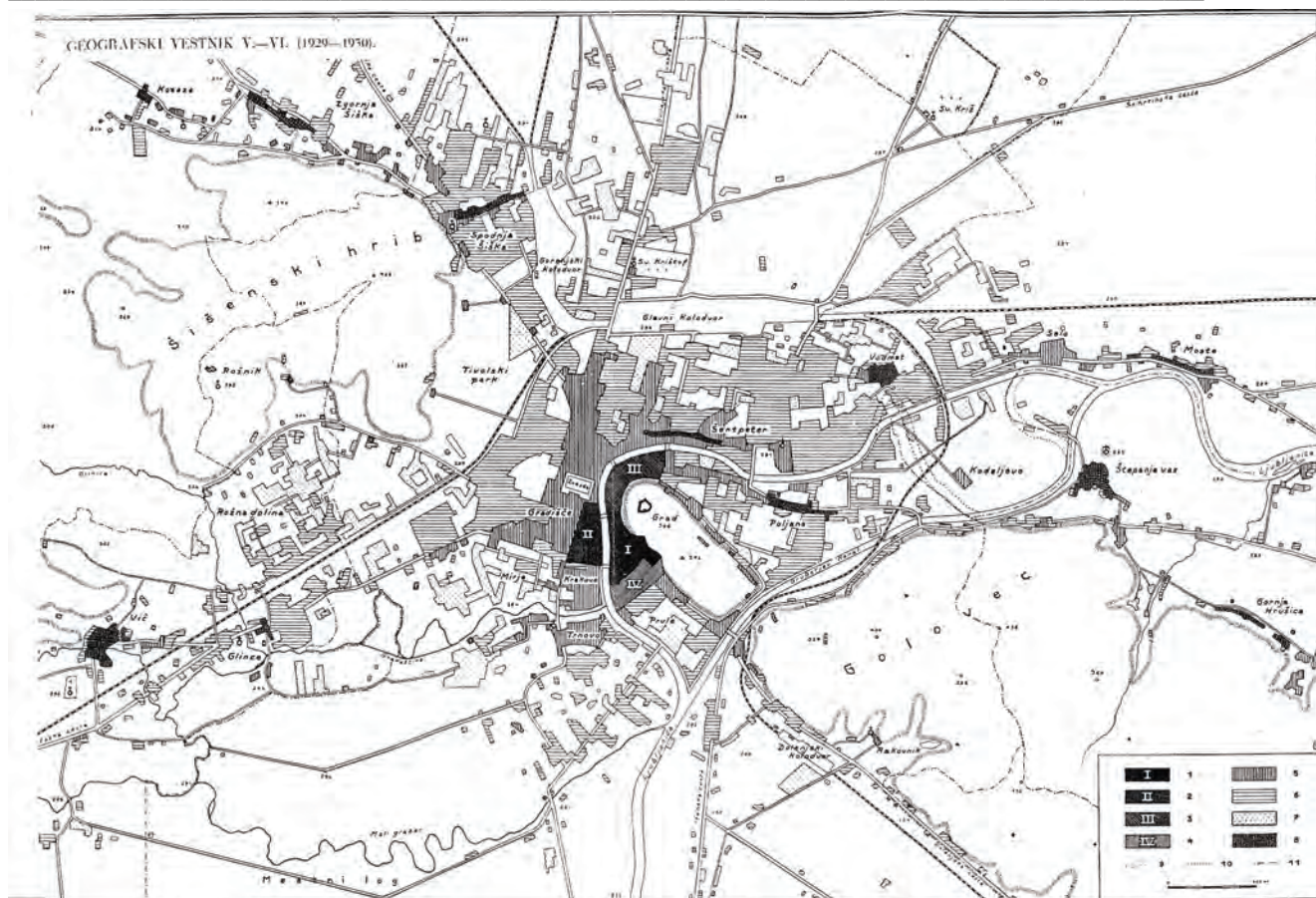

Generali in častniki / The Generals and officers

Vojaki / The Soldiers

Slika 2. Vojska Kraljevine Jugoslavije med leti 1918 in 1941.
Fig. 2. The Army of the Kingdom of Yugoslavia between the 1918th and 1941st year

1. Najstarejše jedro srednjeveške Ljubljane.	<i>The Oldest core of the medieval Ljubljana.</i>
2. Novi trg, zgrajen v XIII. stoletju.	<i>The New square, built up in the 13th century.</i>
3. Mesto ob Mestnem trgu in škofiji, zgrajeno najkasneje do začetka XIV. stoletja	<i>The city next to the city square and diocese, built up the latest to the beginning of the 14th century.</i>
4. Deželno knežnji del, priključen mestu leta 1533.	<i>The Country princes part, connected to the town in the 1533rd year.</i>
5. Razširjenje mesta do leta 1825.	<i>The Expansion of the town until the 1825th year.</i>
6. Razširjenje mesta do leta 1914.	<i>The Expansion of the town until the 1914th year.</i>
7. Razširjenje mesta do konca leta 1929.	<i>The Expansion of the town until the end of the 1929th year.</i>
8. Prvotna jedra kmetijskih naselij.	<i>The Primary cores of peasant's settlements.</i>
9. Stara struga Ljubljanice pred regulacijo v XIX. stoletju	<i>The Old bed of the river Ljubljanica before the regulation in the 19th century.</i>
10. Stare, sedaj iz prometa izločene ceste.	<i>The Old roads extracted from the traffic now.</i>
11. Občinske meje, leta 1929.	<i>The Municipal borders in the 1929th year.</i>

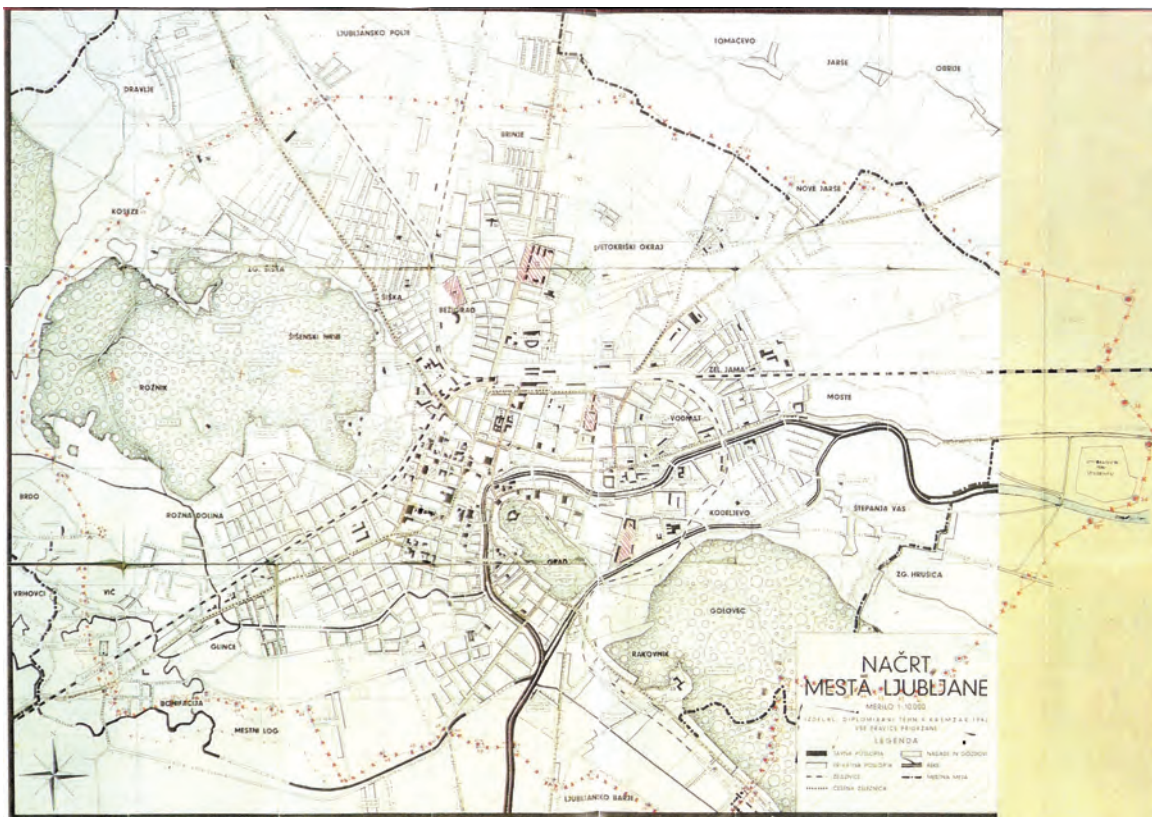
Slika 1. Razvoj Ljubljane od srednjega veka do leta 1929
 Fig.1. The Development of Ljubljana from the Middle Ages to the 1929th year

Slika 1. Hotel Miklič, gradnja I. faze (v ozadju levo hotel Južni kolodvor), leta 1928.
Fig. 1. The Hotel Miklič, a construction of the 1st phase (in the background left is the hotel The south railway station) in the 1928th year.

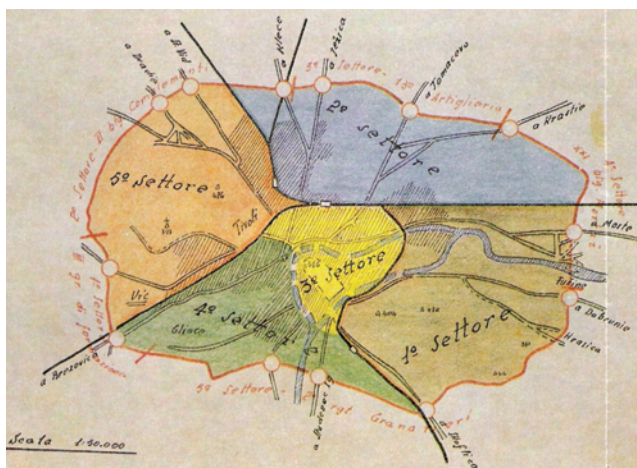

Slika 2. Gradnja II. in III. faze hotela Miklič, pozneje hotel Metropol, s hotelom Južni kolodvor v ospredju, leta 1936.
Fig. 2. The Construction of the 2nd and the 3rd phase of the hotel Miklič, later the hotel Metropol, with the hotel The south railway station in the foreground, in the 1936th year.

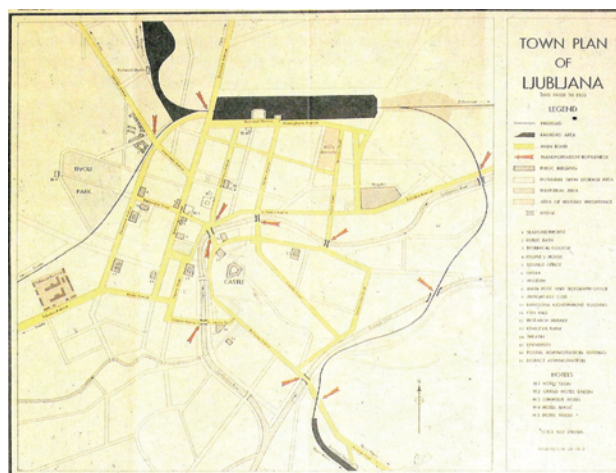

Slika 1. Okupatorjev obroč utrd in žičnih ovir okoli okupirane Ljubljane 1941-1945.

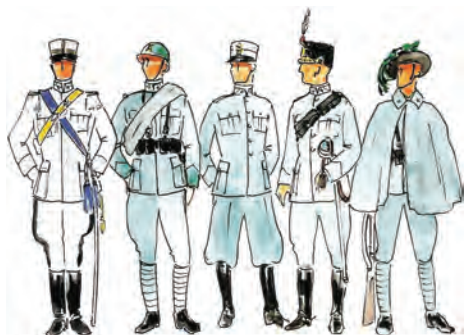
Fig. 1. The Occupier's ring of fortifications and of the wire barriers around the invaded Ljubljana, from the 1941th to the 1945th year

Slika 2. Deportacijske cone v Ljubljani 1942.
 Fig. 2. The Deportation zones in Ljubljana, in the 1942nd year.

Slika 3. Letalsko-bombniška karta s strateško pomembnimi objekti. / The Map of the aircraft bombing attack with the strategically important buildings.

Slika 4. Italijanska vojska / The Italian army

Slika 5. Nemška vojska / The German army

Socialna struktura od leta 1945 do 1985

Kategorije	1945	1946	1950	1968	1985	Povprečje
Kmetovalec	42 %	39,7 %	40,1 %	36,3 %	41,5 %	42 %
Delavec	30 %	22,4 %	25,1 %	39,4 %	35,3 %	25 %
Obrtnik in trgov	-	4,2 %	3,1 %	-	6,5 %	2 %
Dijak in študent	-	5,8 %	15,5 %	-	-	13 %
Uslužbenec	-	14,1 %	5,9 %	24,3 %	5,3 %	9 %
Intelektualec	20 %	-	-	-	2,2 %	-
Časnik NOV	-	12,4 %	-	-	4,7 %	5 %
Častnik VKJ	-	-	7,7 %	-	-	5 %
Ostali	8 %	1,4 %	2,4 %	-	6,4 %	5 %

Nacionalna struktura od leta 1945 do 1953

Narodnost	Zastopanost	1945	1947	1949	1953
Srbi	42,27 %	50,9 %	52,0 %	53,8 %	57,0 %
Hrvati	29,69 %	22,7 %	22,0 %	22,1 %	20,7 %
Slovenci	8,58 %	9,7 %	8,4 %	8,3 %	7,0 %
Makedonci	5,01 %	3,6 %	4,0 %	3,6 %	3,6 %
Črnogorci	2,00 %	9,2 %	11,0 %	9,7 %	10,8 %
Muslimani	11,45 %	1,9 %	-	0,7 %	0,3 %
Albanci	4,70 %	-	-	0,1 %	0,1 %
Ostali	1,00 %	1,9 %	2,6 %	1,7 %	0,9 %

Nacionalna struktura leta 1985

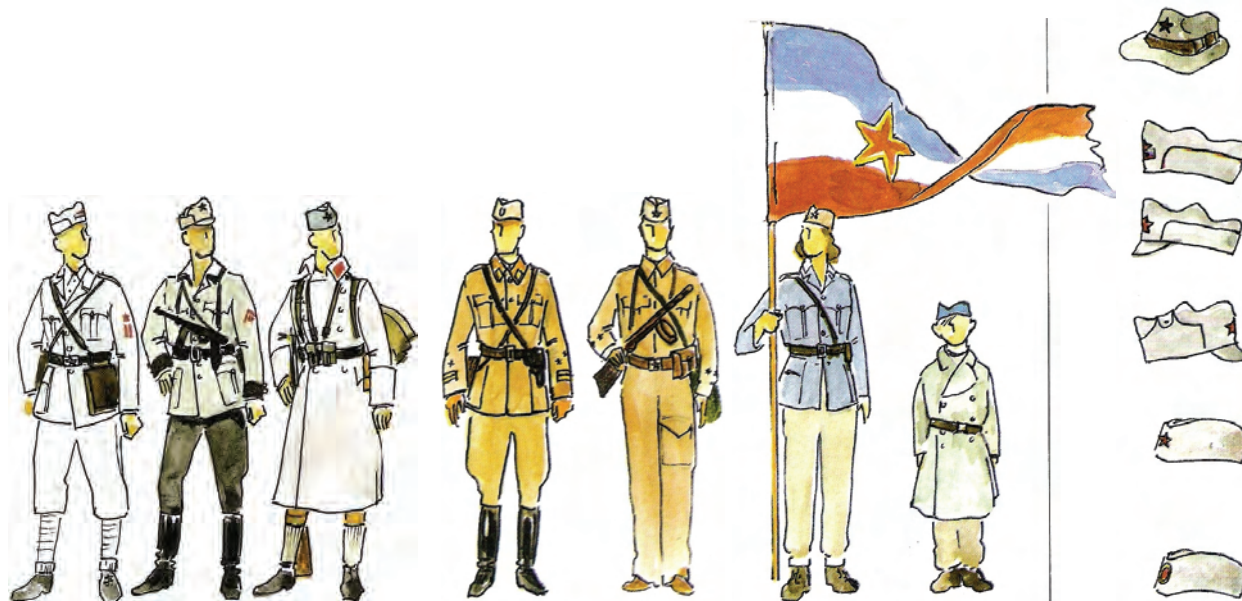
Narodi – narodnosti	Odstotek Prebivalstva	Odstotek vojaških Oseb	1985 - razlike
Srbi	36,30 %	57,17 %	+ 20,87 %
Hrvati	19,74 %	12,51 %	- 7,23 %
Muslimani	8,92 %	3,65 %	- 5,27 %
Slovenci	7,82 %	2,64 %	- 5,18 %
Albanci	7,72 %	1,09 %	- 6,63 %
Makedonci	5,98 %	6,74 %	+ 0,76 %
Jugoslovani	5,44 %	8,22 %	+ 2,78 %
Črnogorci	2,58 %	5,82 %	+ 3,24 %
Neopredeljeni	2,74 %	0,47 %	- 2,27 %

Šolska izobrazba leta 1950

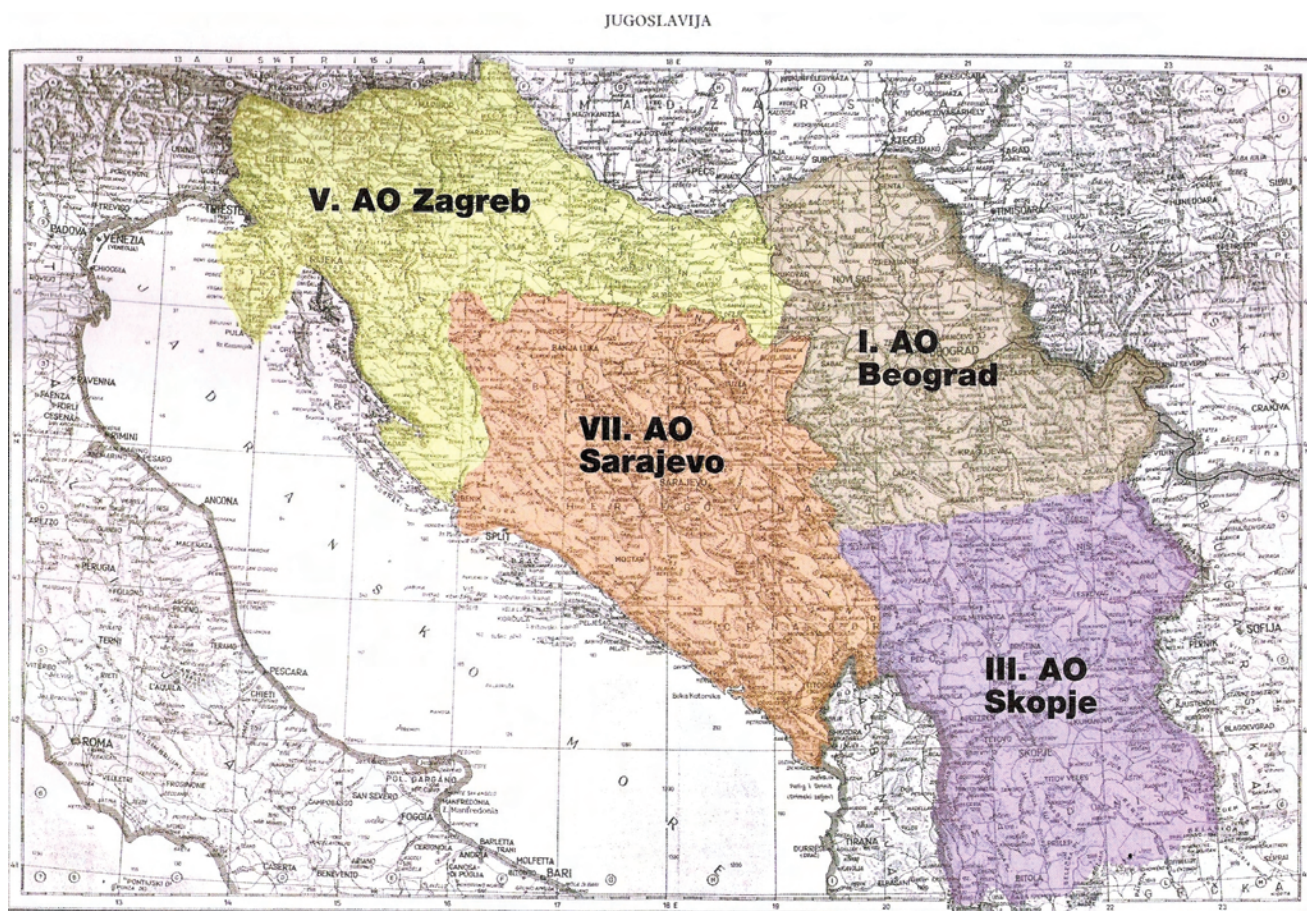
Šolska izobrazba		Častniki	Podčastniki
Civilna	Brez šole	-	1.172
	Osnovna šola	2.949	7.272
	Nedokončana srednja šola	31.266	14.428
	Srednja šola	4.402	87
	Nedokončana fakulteta	1.924	-
	Fakulteta	1.788	-
Vojaška	Brez vojaške šole	7.612	-
	Nedokončana srednja šola	9.427	-
	Vojaška šola	16.072	-

Kranjc M. [2005], preglednice socialne in nacionalne strukture ter šolske izobrazbe častnikov JLA, med leti 1945-1985, Slovenska vojaška inteligenca.

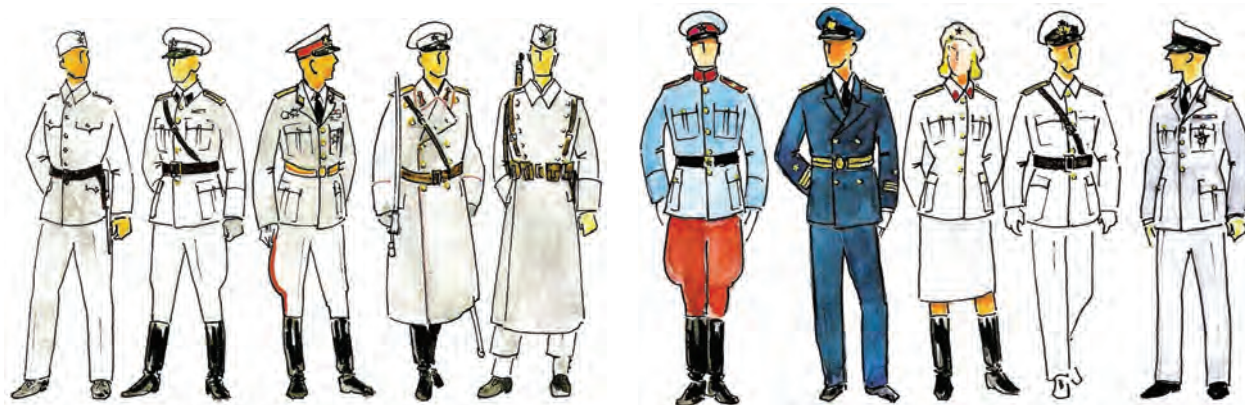
Kranjc M. [2005], a table for the social and the national structure and the school education of the officers in the JLA, between the 1945th and 1985th year.

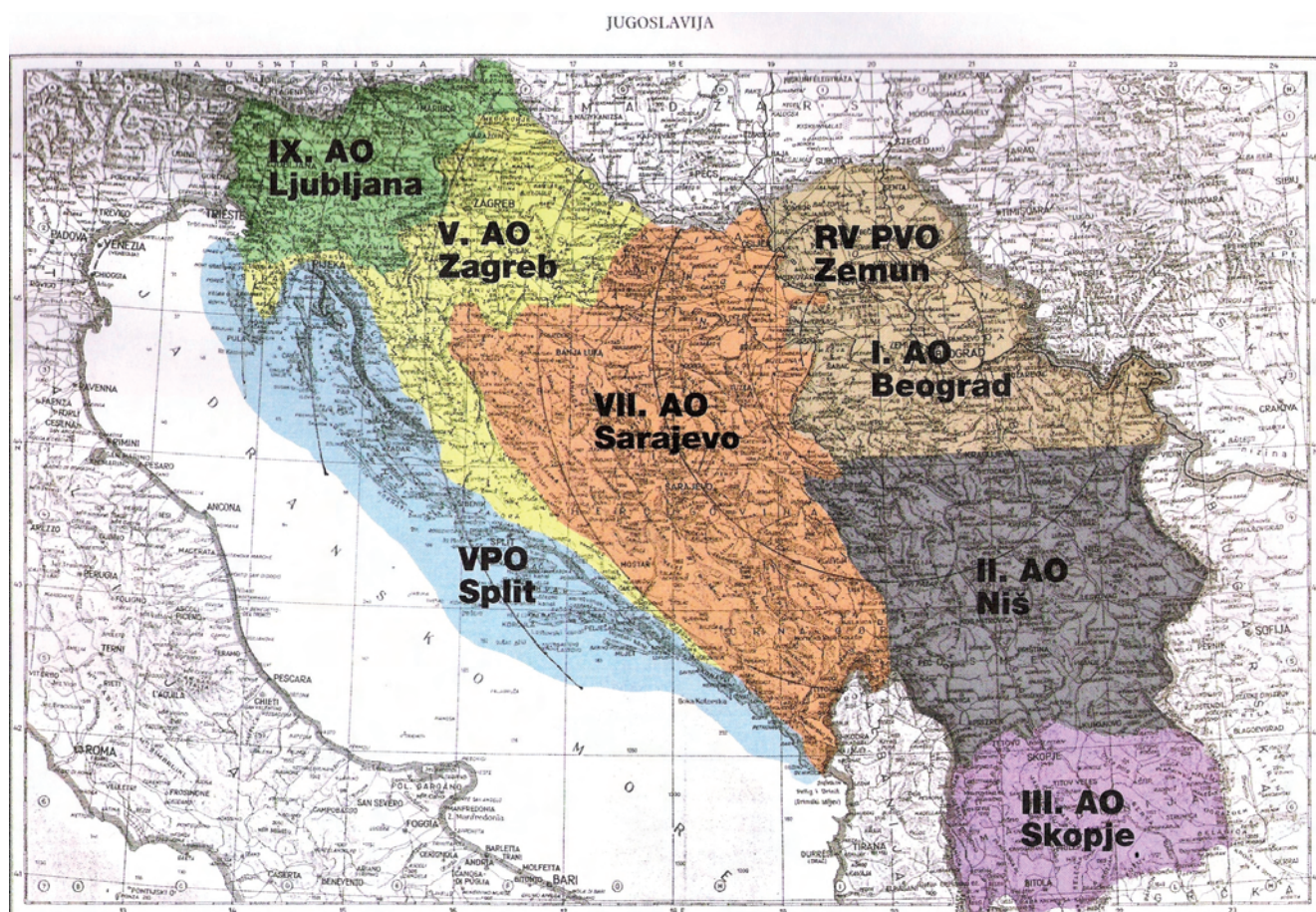
Slika 1. Jugoslovanski partizani s pokrivali v NOB, med leti 1941-1945.
Fig.1. The Yugoslav partisans with the caps in NOB, between the 1941st and 1945th year

Slika 2. Peta vojaška teritorialna razporeditev Jugoslavije leta 1954.
Fig. 2. The Fifth military territorial disposition of Yugoslavia in the 1954th year.

Slika 1. Vojska Jugoslovanske ljudske armade (JLA), med leti 1945-1991.
Fig.1. The Yugoslav people's army (JLA), between the 1945th and 1991st year.

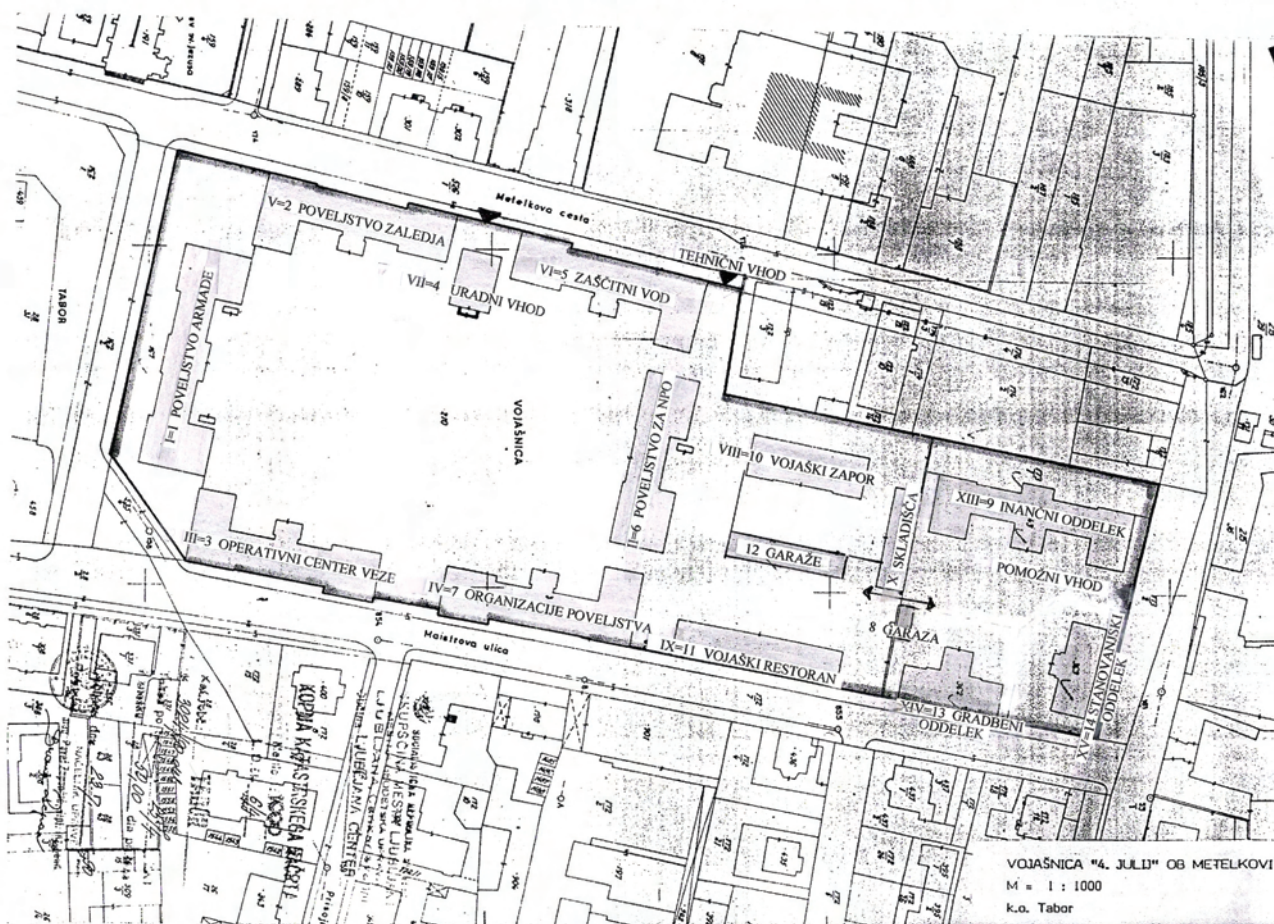

Slika 2. Šesta vojaška teritorialna razporeditev Jugoslavije l. 1968 in formiranje IX. A-Ljubljana.
Fig. 2. The Sixth military territorial disposition of Yugoslavia in the 1968th year and the foundation of the 9th A-Ljubljana.

Slika 1. Prihod povojnih rekrutov z lesenimi kovčki v G-klasi, približno do leta 1960.
Fig. 1. The Arrival of the post-war recruits with the wooden suitcases to the G-class, approximately until the 1960th year.

MESTNA PEHOTNA VOJAŠNICA-BELGIJSKA, v času JLA:POVELJSTVO IX ARMADE, ali vojašnica »4. JULI«

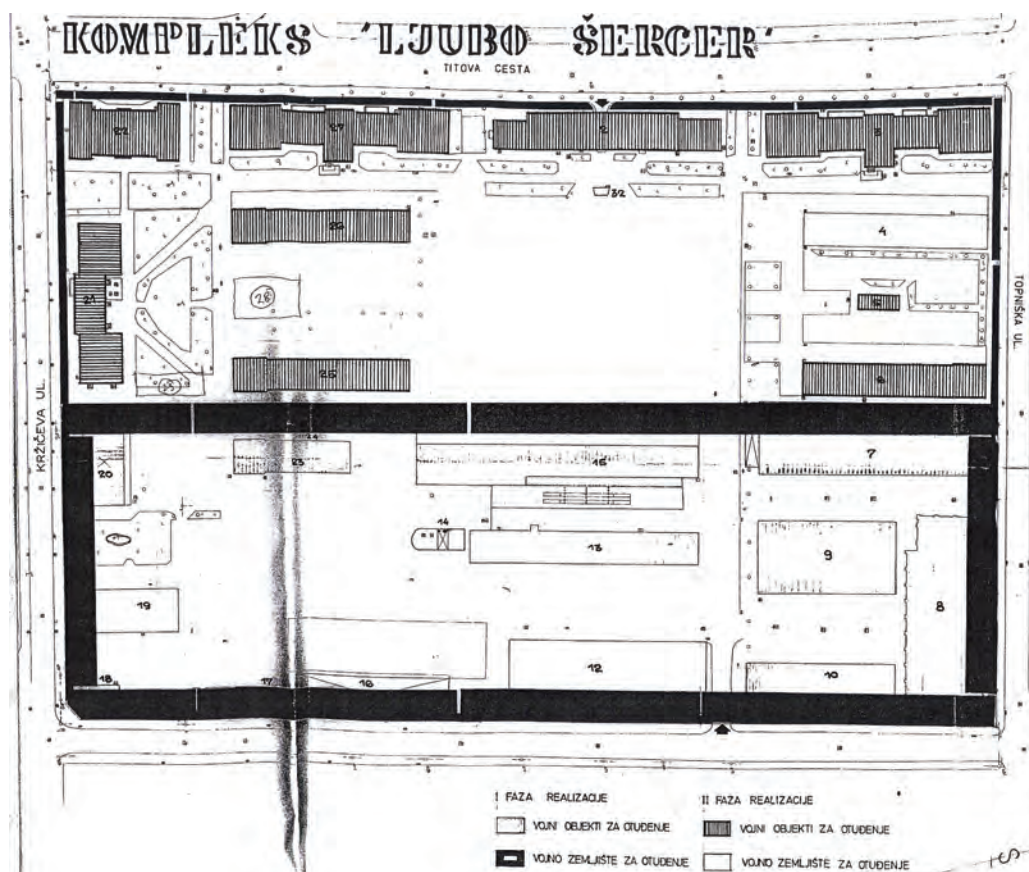

Slika 2. Razporeditev Poveljstva IX A. v objektih vojašnice (»Kasarna 4. juli«), 1968.
Fig. 2. The disposition of the Commands of the 9th A. in the buildings of the barracks (»The Barracks 4th July«), in the 1968th year.

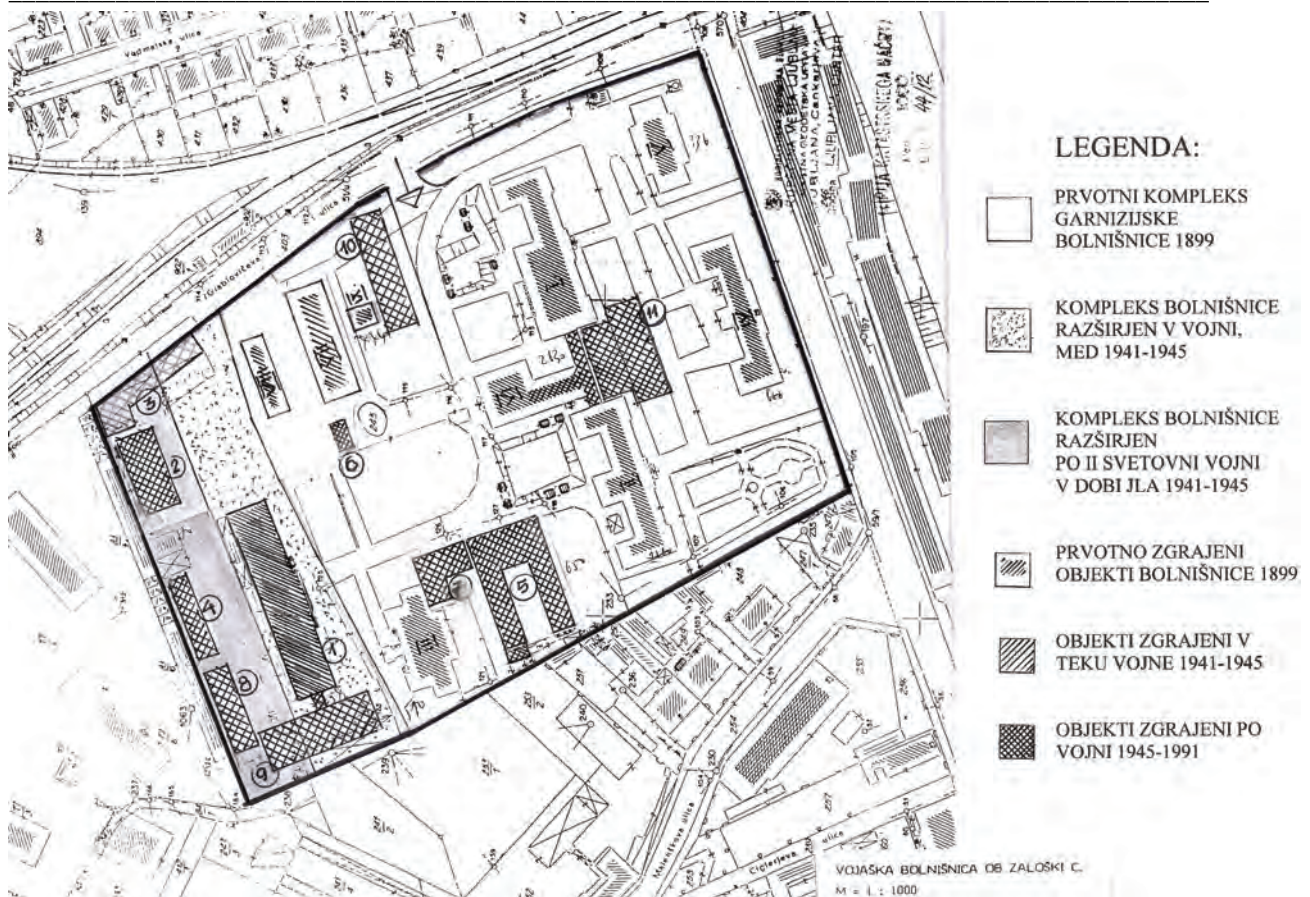
Slika 1. Domobranska vojašnica v času JLA, »Kasarna Maršal Tito«, prostorska razširitev kompleksa.

Fig. 1. The »Domobranska barracks« in the time of the JLA, »The Barracks Marshal Tito«, the spatial extension of the complex

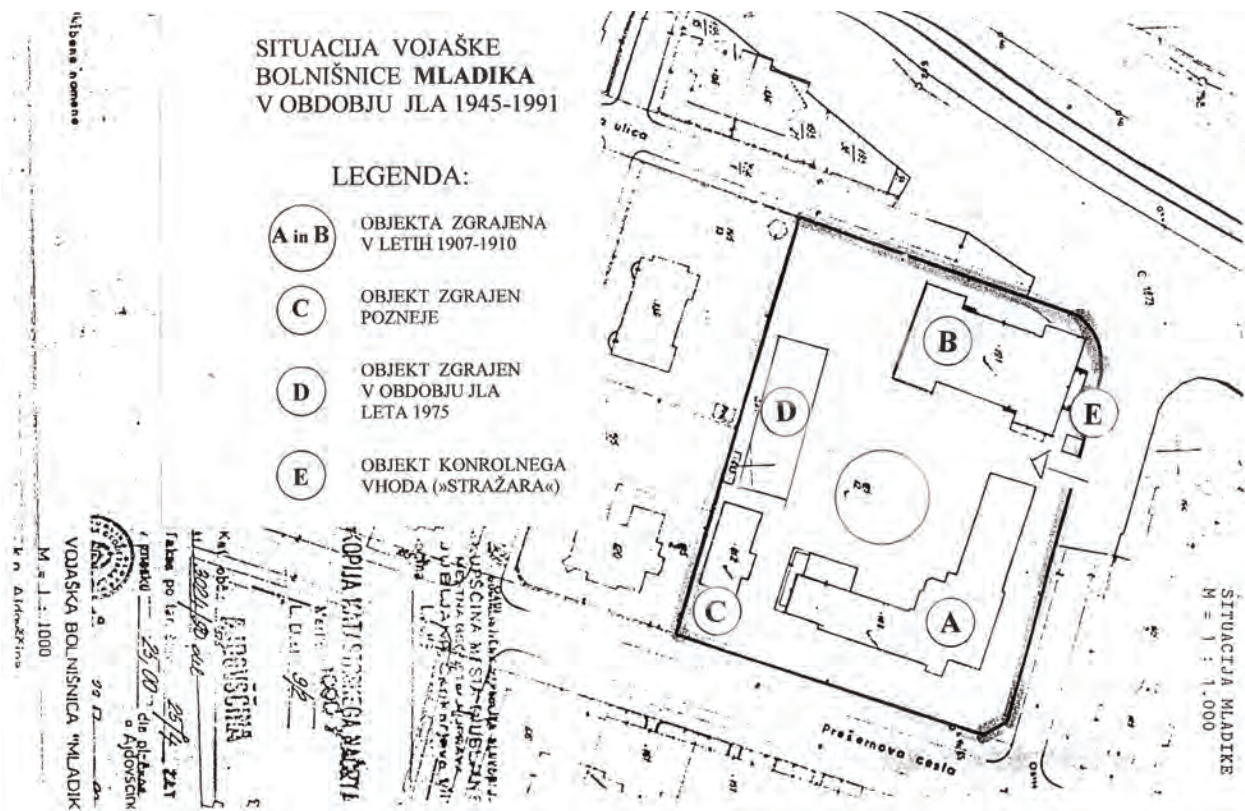

Slika 2. Poskus odtujitve kompleksa Topniške vojašnice v 1. in 2. fazi, v času JLA, »Kasarna Ljubo Šercer«.

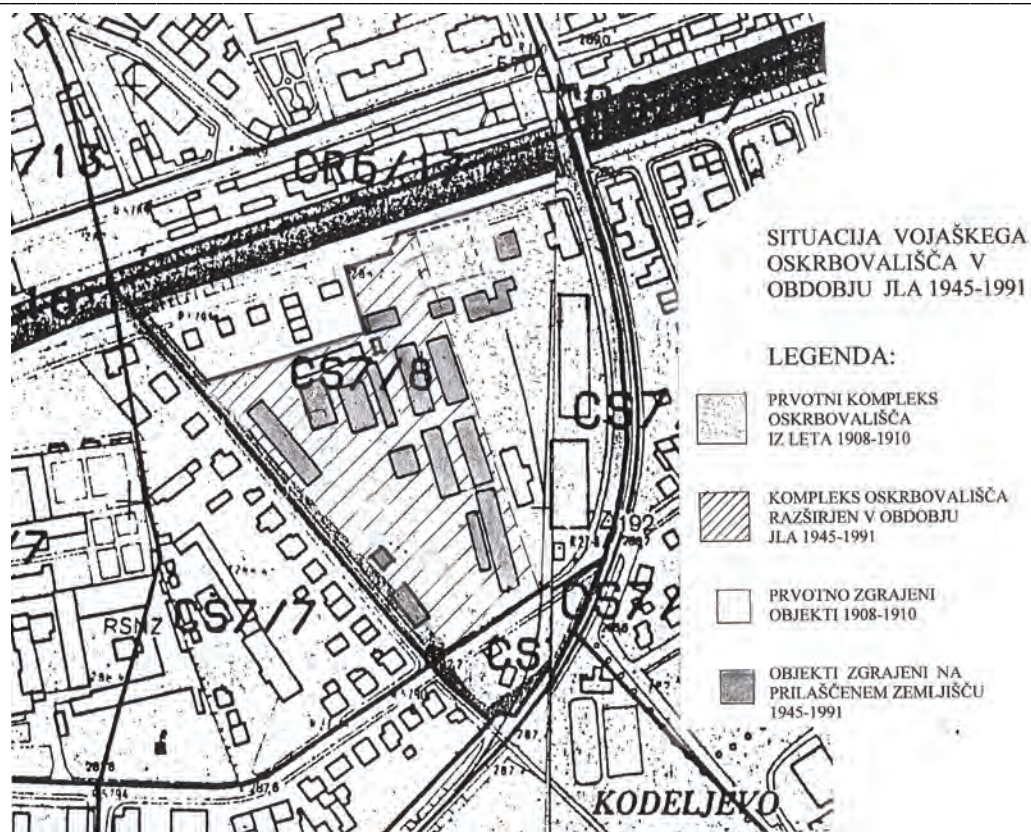
Fig. 2. The Attempt to alienate the complex of the Artillery barracks in the 1st and the 2nd phases of the development, in the time of JLA, »The Barracks Ljubo Šercer«.

Slika 1. Situacija vojaške bolnišnice Moste.
 Fig . 1. The Site plan of the military hospital Moste.

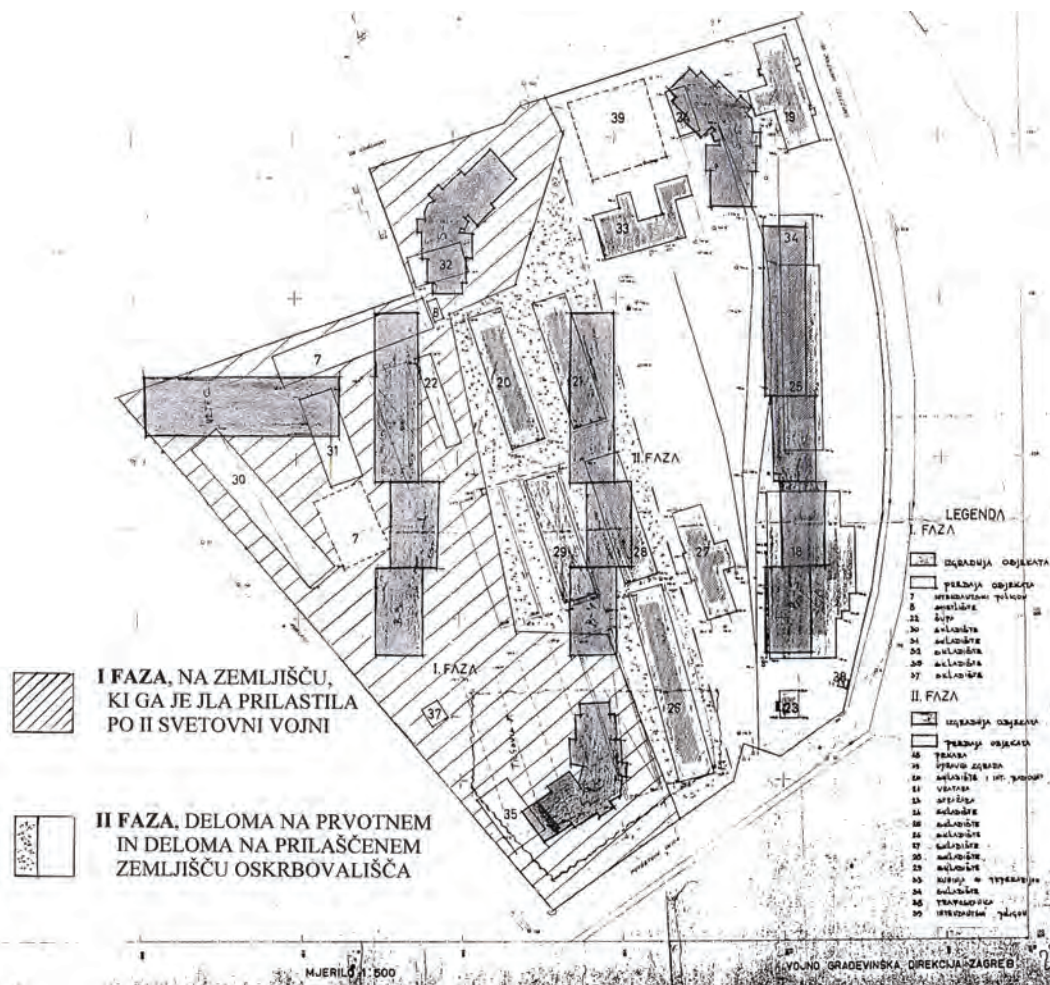

Slika 2. Situacija vojaške bolnišnice Mladika.
 Fig . 2. The Site plan of the military hospital Mladika.

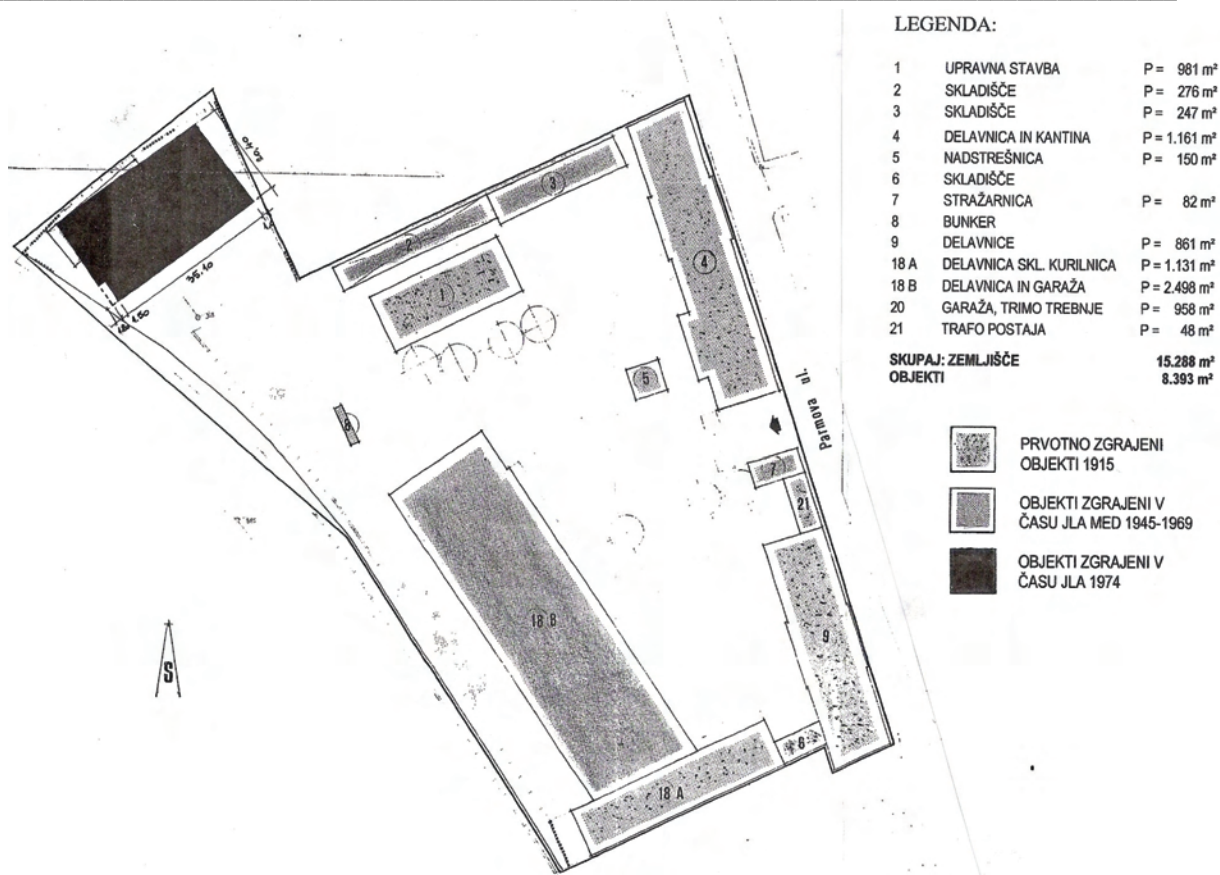
Slika 1. Situacija vojaškega oskrbovališča v obdobju JLA 1945-1991

Fig. 1. The Site plan of the military caretaker in the period of »JLA« between the 1945th – the 1991st year

Slika 2. Poskus urbanizacije kompleksa vojaškega oskrbovališča s razširjenim zemljiščem v stanovanjsko sosesko v dveh fazah med 1960-1968

Fig. 2. The attempt of the urbanization of the complex of the military caretaker with the widespread land in the residentially neighbourhood in two phases of the development, between the 1960th - the 1968th year

Slika 1. Komplex vojaške orožarne, arsenal, v času JLA Tehnička radionica – Parmova.
 Fig.1. The Complex of the military armory, the arsenal, in the time of »JLA« The technical workroom-on the Parmova street

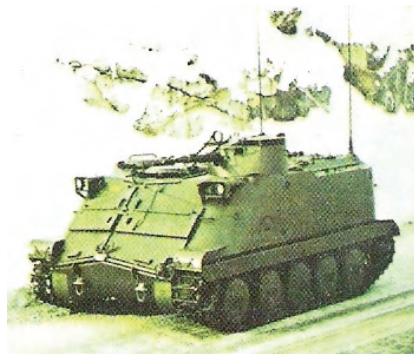

Slika 2.
 Tankovska enota JA v Trstu 1945, v prvi teritorialni razporeditvi Jugoslavije v vojaškem smislu.

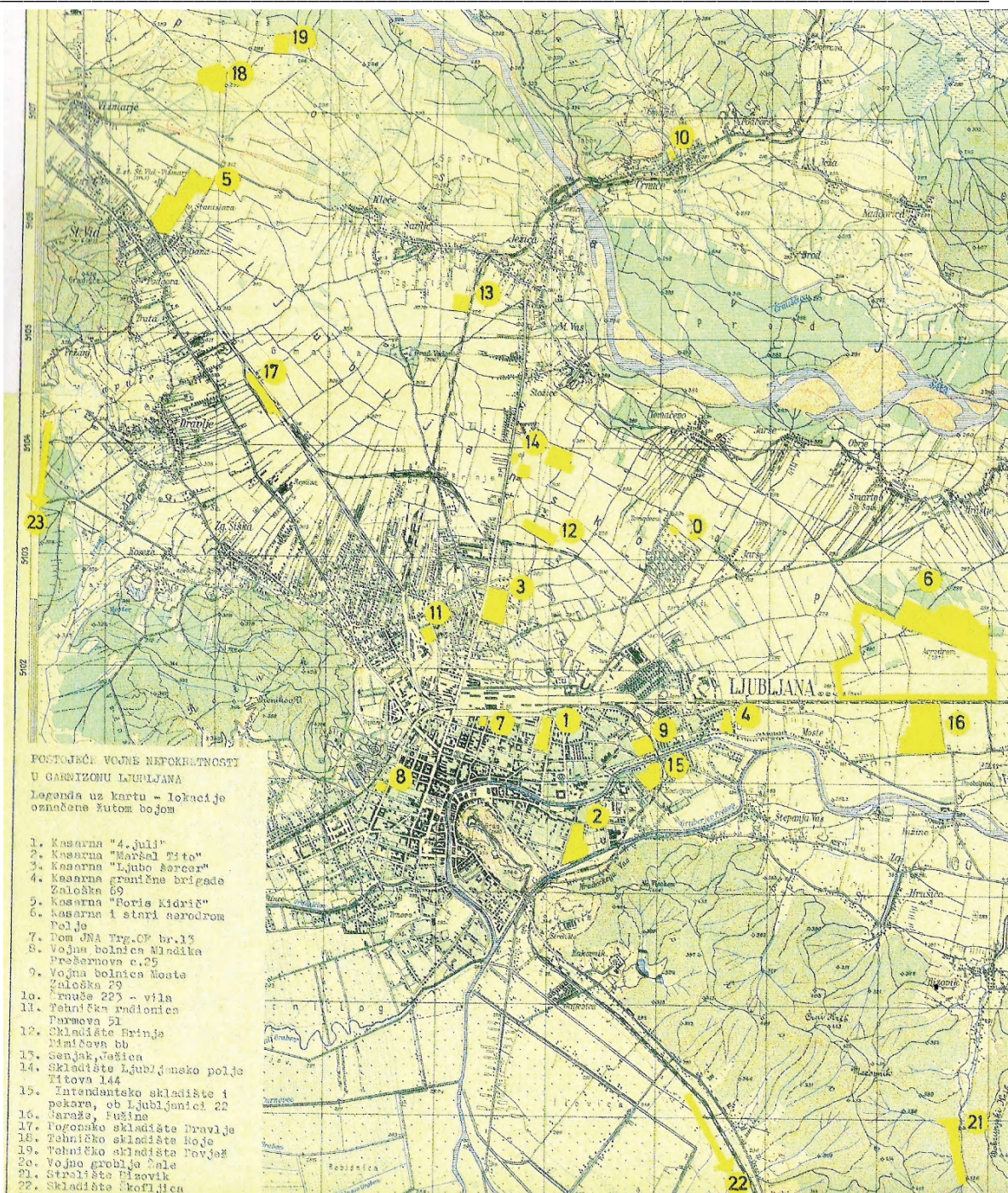
Fig. 2.
 The Tank unit »YA« in Trieste the 1945th, in the first territorial disposition of Yugoslavia in the military sense.

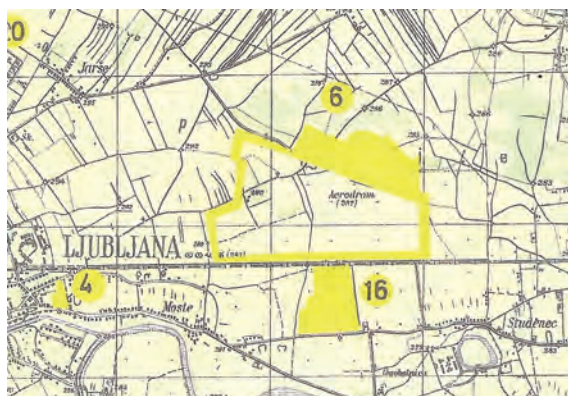
Slika 3. Haubica 155 mm »The Haubica«

Slika 4. Oklepní transporter
 Fig. 4. The Armoured transporter

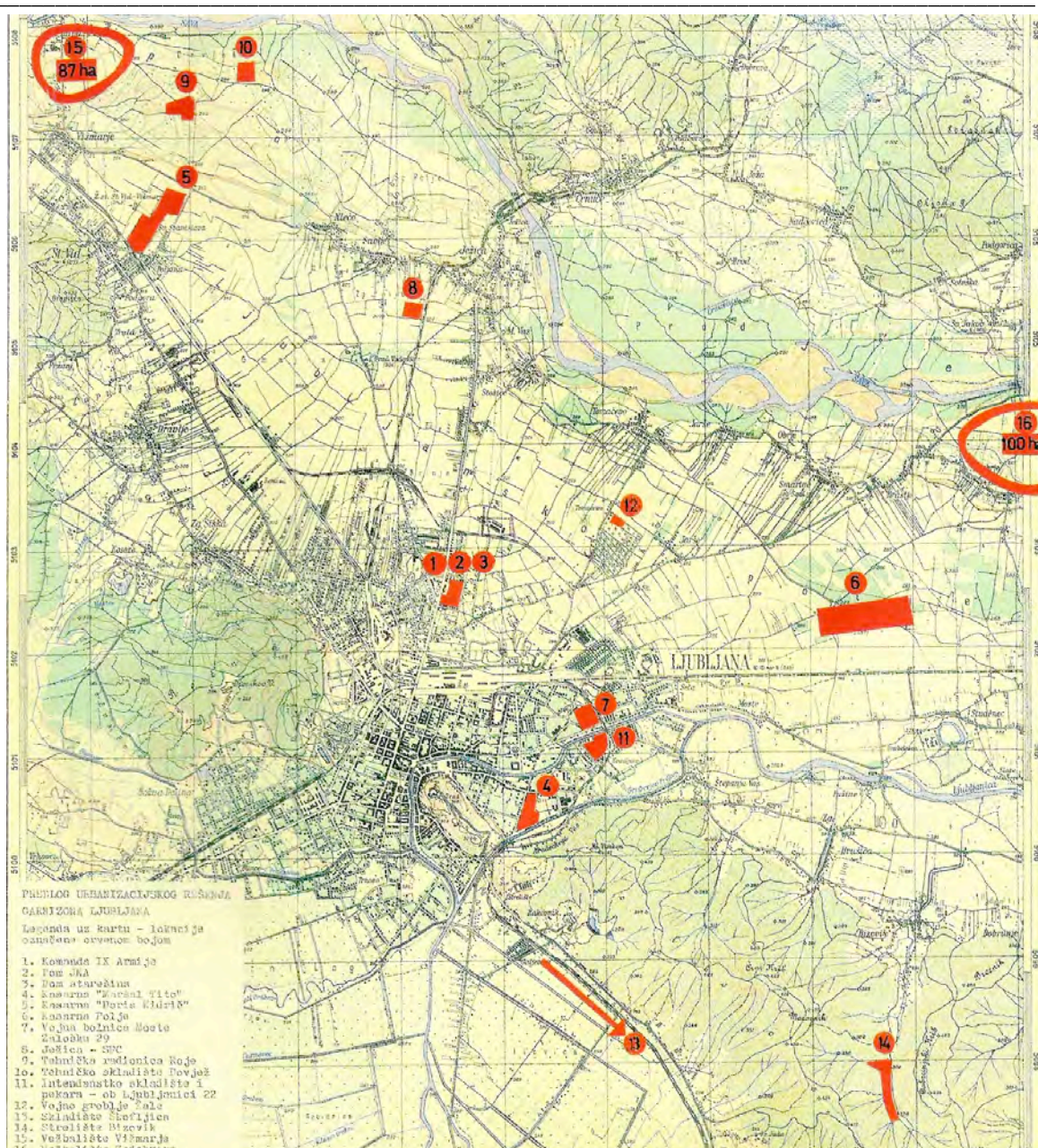

Slika 1. Pregled vojaških kompleksov v mestu Ljubljani leta 1969 ob ustanovitvi IX.A
 Fig. 1. The revision of the military complexes in the town Ljubljana in the 1969th year next to the foundation of the 9th army

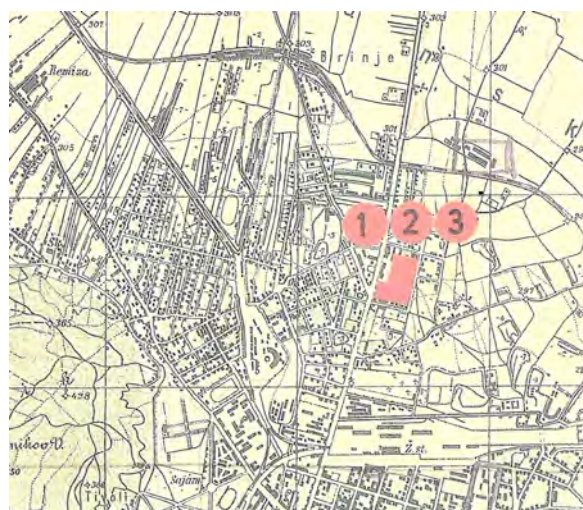

Slika 2. Vojaški kompleksi: št. 4. vojašnica mejnih brigad, št. 6. vojašnica in letališče Polje ter št. 16. vojaške garaže Fužine, spremenjeni v civilno namembnost, v četrti ciklični spremembi med 1969-1980.

Fig. 2. The Military complexes:
 No. the 4th. the barracks of the boundary brigades,
 No. the 6th. the barracks and the airport Polje and
 No. the 16th. the military garage Fužine, changed in to
 the civil intended use, in the fourth cyclic change,
 between the 1969th - the 1980th year.

Slika 1. Predlog urbanistične rešitve garnizona Ljubljana leta 1969 ob ustanovitvi IX.A
 Fig. 1. The Proposal of the urbanistic solution of the garrison in Ljubljana, in the 1969th year next to the foundation of the 9th army.

Slika 2. Prvotna zamisel izgradnje objektov:
 št. 1. Poveljstva IX.A; št. 2. Doma JLA in
 št. 3. hotela za samske časnike na takratni lokaciji
 Topniške vojašnice (»Kasarna Ljubo Šercer«) na Titovi
 cesti; danes Dunajska cesta.

Fig. 2. The Primary idea for the construction of the buildings:
 No. 1. The Command of the 9th army,
 No. 2. The Home of the JLA and
 No. 3. The hotel for the single officers in the location of
 the Artillery barracks (the Barrack »Ljubo Šercer «)
 on the Titova street, the Dunajska street today.

**VOJAŠKI KOMPLEKSI V LJUBLJANI
PO OPERATIVNO TAKTIČKI
ŠTUDIJI ZA GARNIZON LJUBLJANO**

LEGENDA:

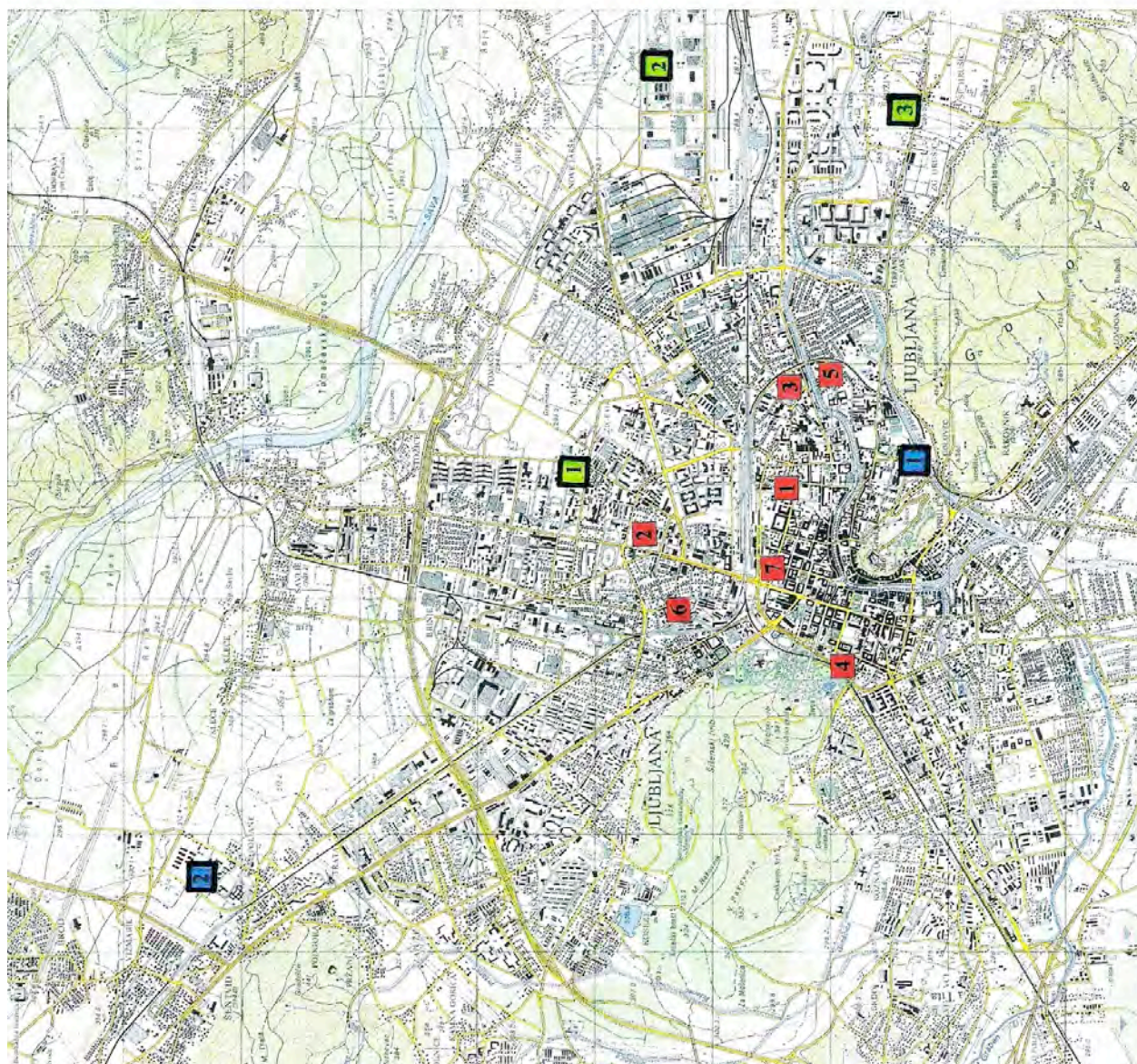
- KOMPLEKSI, KI SE OPUŠČAJO:**
1. MESTNA PEHOTNA VOJAŠNICA
(»KASARNA 4. JULI«)
 2. TOPNOIŠKA VOJAŠNICA
(»KASARNA LJUBO SERČER«)
 3. VOJAŠKA BOLNIŠNICA
(VOJNA BOLNICA MOSTE)
 4. LICEJ IN MLADIKA
(VOJNA BOLNICA MLADIKA)
 5. VOJAŠKO OSKRBUVALIŠČE
(INTENDANTSKO SKLADIŠČE)
 6. VOJAŠKA OROŽARNA
(TEHNIČKA RADIONICA-PARMOVA)
 7. HOTEL MIKLJČ (DOM JLA)

- KOMPLEKSI, KI SE OHRANJAJO:**
1. DOMOBRANSKA VOJAŠNICA
(»KASARNA MARŠAL TITO«)
 2. ŠKOFIJSKI ZAVOD ŠENTVID
(»KASARNA BORIS KIDRIČ«)

- NOVE LOKACIJE VOJAŠKIH KOMPLEKSOV**
1. KOMPLEKS DIMIČEVA
 - a. STAVBA POVELJSTVA IX-A.
 - b. DOM JLA
 - c. HOTEL ZA SAMSKE ČASNIKE
 - d. VOJAŠKA GIMNAZIJA
 - e. DIJAŠKI DOM VOJAŠKE GIMNAZIJE
 - f. DVORANA ZA MALE ŠPORTE IN BAZEN
 - g. ŠPORTNA IGRIŠČA NA ODPRTEM
 2. VOJAŠNICA POLJE
(»KASARNA BRATSTVA I JEDINSTVA«)
 3. DANES: VOJAŠNICA FRANC ROZMAN
NOVA VOJAŠKA BOLNIŠNICA NA
LOKACIJI HRUŠICA-MOSTE

Slika 1. Vojaški kompleksi v garnizonu Ljubljana, ki se ■ opuščajo, ■ ohranjajo ter ■ nove lokacije vojaških kompleksov.

Fig 1. The Military complexes in the garrison Ljubljana, which ■ give up, ■ keep and ■ new locations of the military complexes.

KOMANDA IX. ARMIIJE

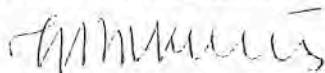
Sf. pr. Br. 711-13
16 XI 1979 19 god.

Na osnovu Pravilnika o planiranju razvoja i prostornog uredjenja infrastrukture JNA (Sl. vojni list br. 3/78, čl. 21, čl. 24/ donosim

R E Š E N J E:

Odobravam predlog Operativno-taktičke studije za garnizon Ljubljana, a na osnovu predloga Saveta za planiranje razvoja i prostornog uredjenja infrastrukture JNA Komande 9. armije, održanog 21.09.1979. i 23.10.1979. godine.

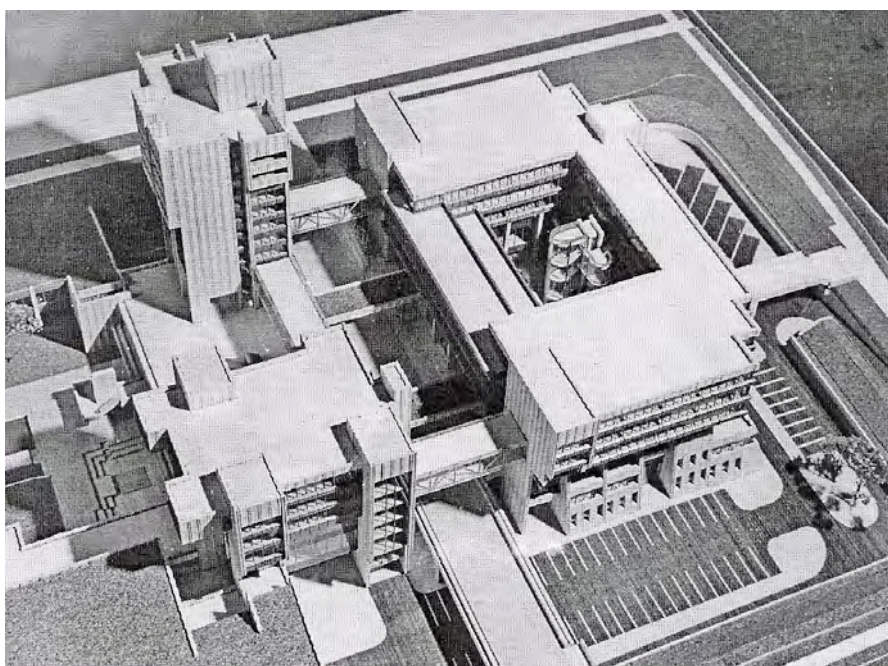
Predlog OTS za garnizon Ljubljana dostaviti SSNO-u na definitivnu saglasnost.

KOMANDANT 9. ARMIIJE
general - pukovnik,
Franc Tavčar

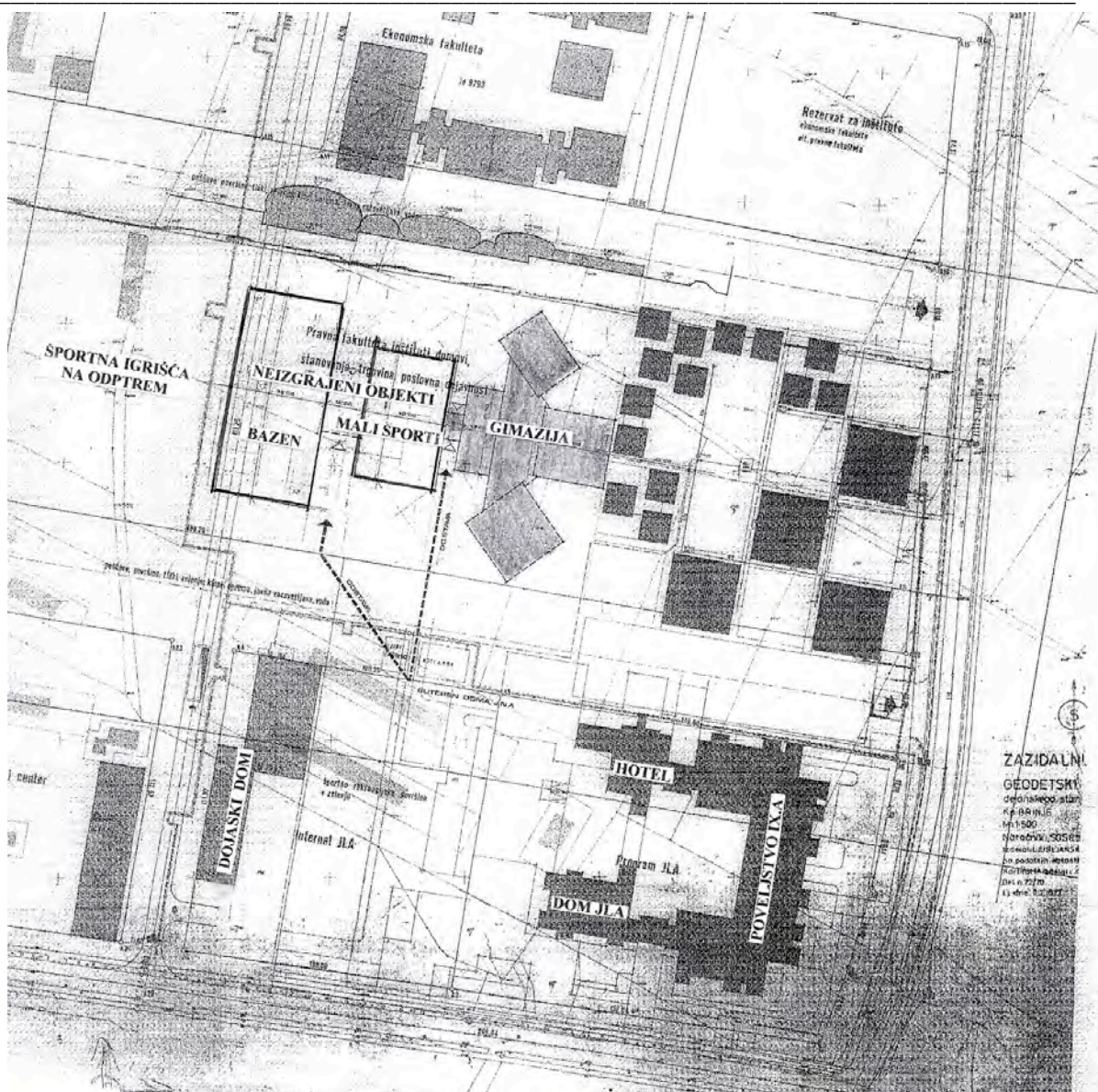

Slika 1. Dokument s katerim se OTS pošilja SSNO-Beograd na dokončno soglasje.
Fig. 1. The Document that OTS sends SSNO-Belgrade for the final agreement.

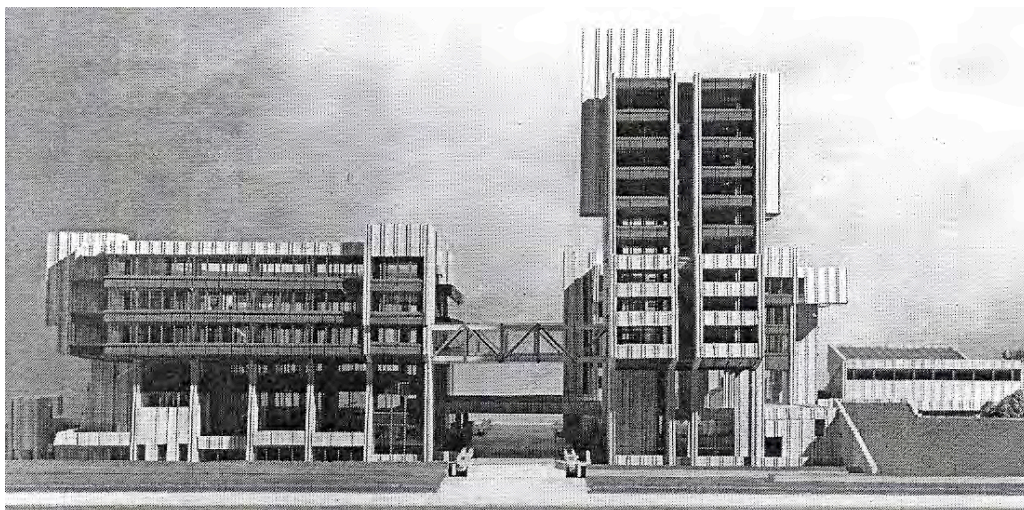
Slika 2.
Maketa z objekti: Poveljstvo IX.A, Dom JLA in Hotel za samske častnike v kompleksu Dimičeva

*Fig. 2.
The Model with buildings:
The Command of the 9th army, the home of JLA and the hotel for the single unmarried officers in the complex on the Dimičeva street.*

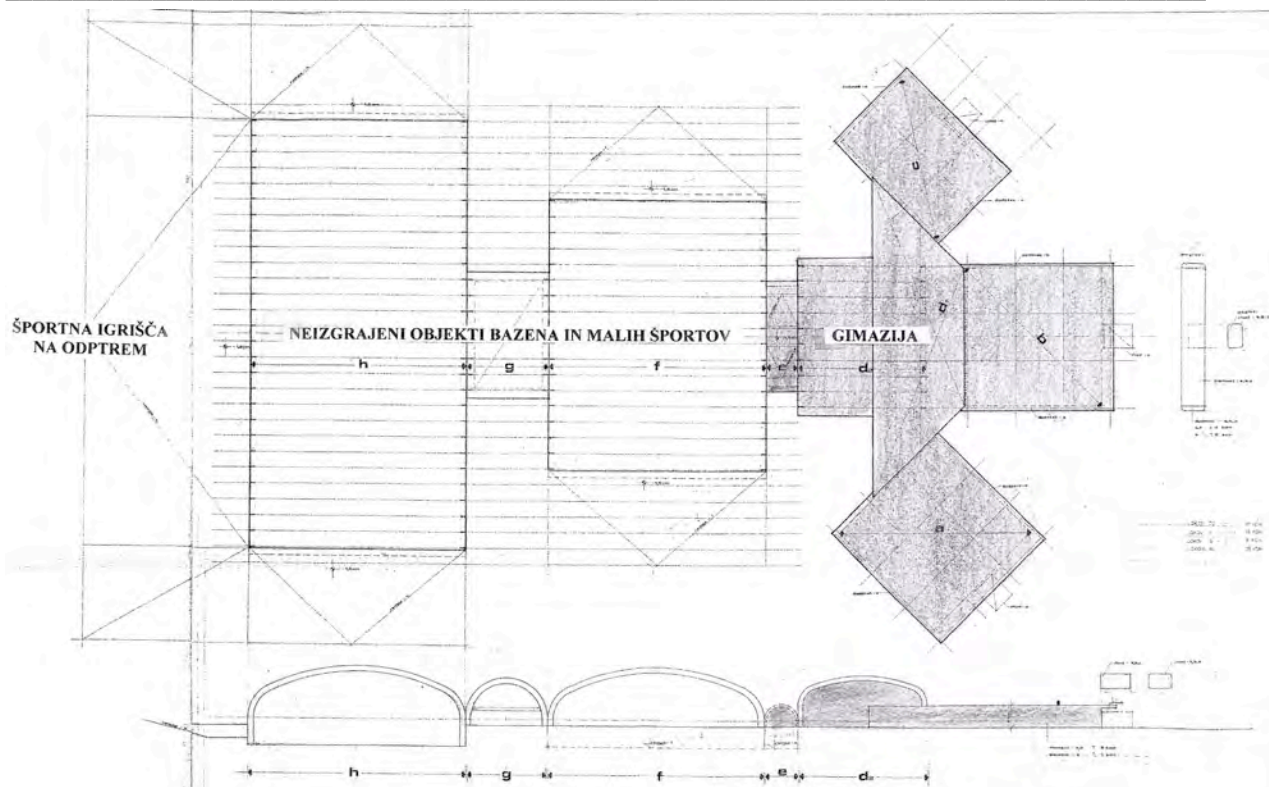
Slika 1. Situacija vojaškega kompleksa Dimičeva: Poveljstvo IX.A, Dom JLA, Hotel, Dijaški dom, Gimnazija s športnimi objekti.

Fig. 1. The Site plan of military complex on the Dimičeva street: The command of the 9th army, the home of »JLA«, the hotel, the student residence hall, The secondary school with the sport buildings.

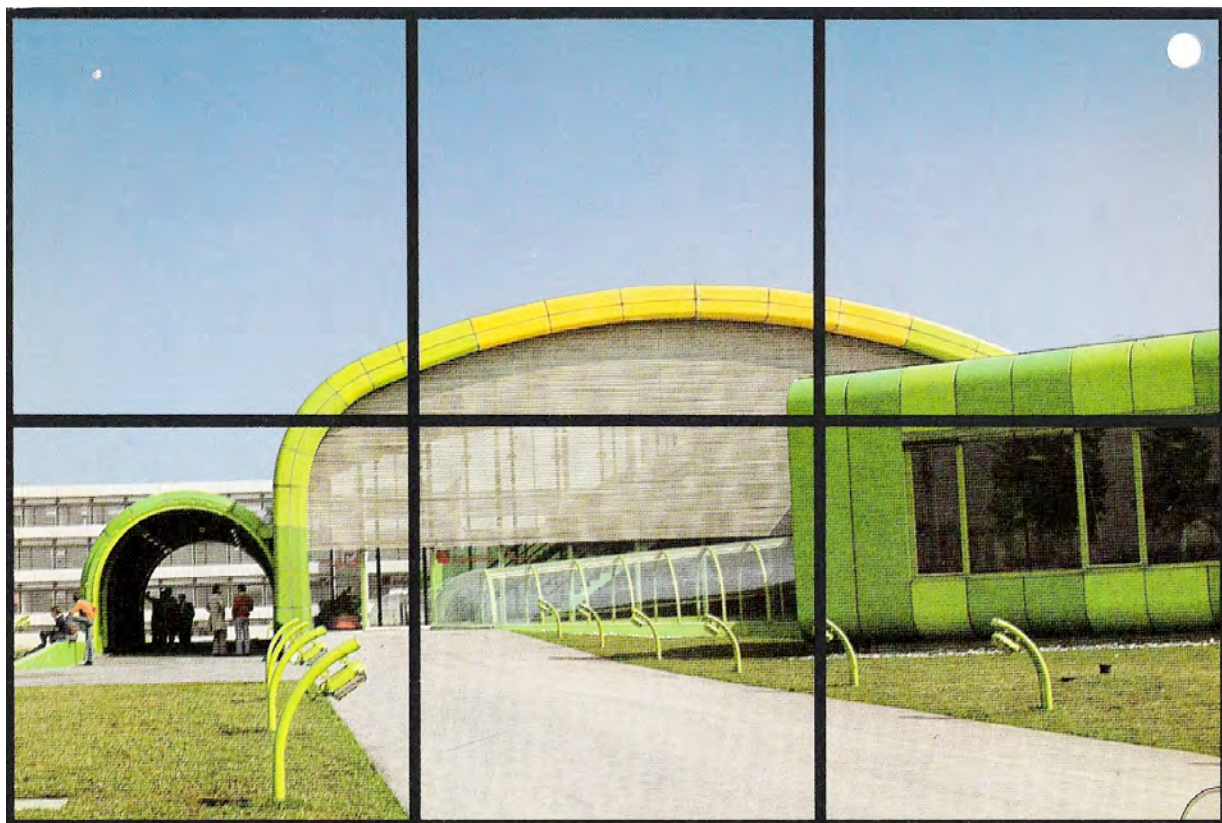

Slika 2. Maketa Poveljstva IX.A in Hotela za samske častnike.

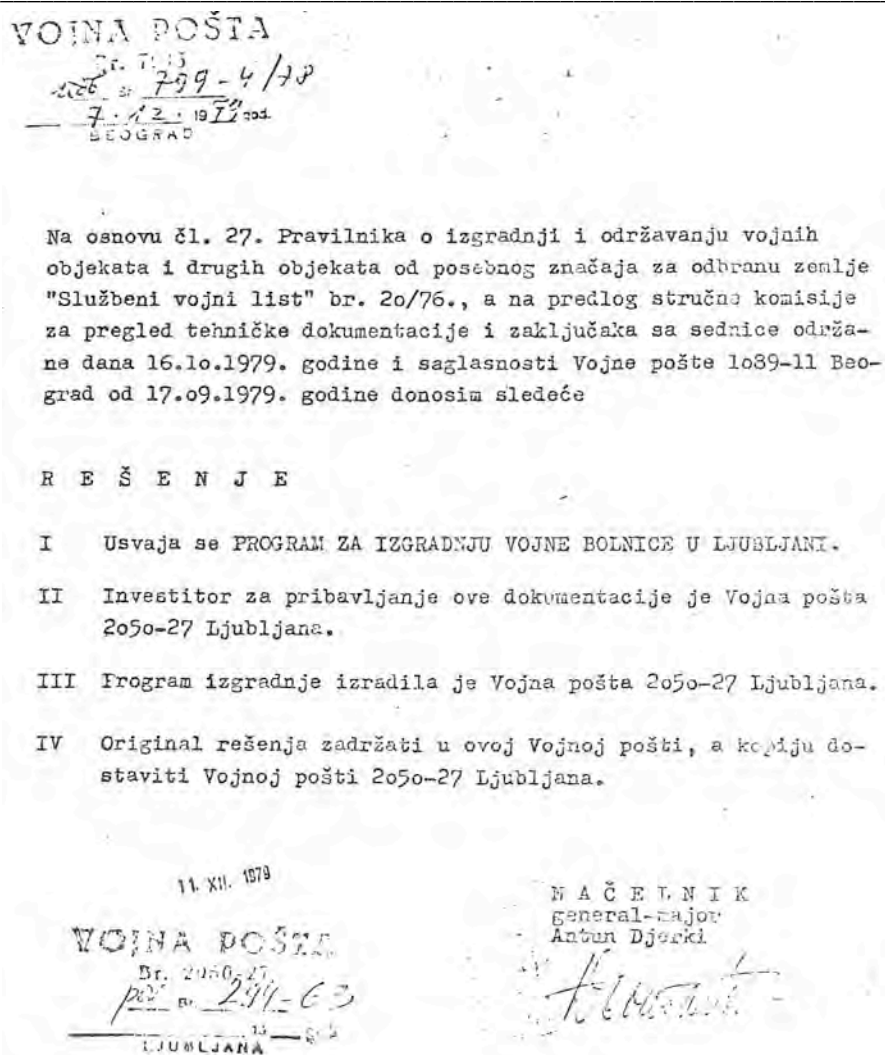
Fig. 2. The Model of the command of the 9th army and the hotel for the single officers.

Slika 1. Situacija vojaške gimnazije Franc Rozman Stane s športnimi objekti
Fig. 1. The Site plan of the military secondary school Franc Rozman Stane with the sport buildings

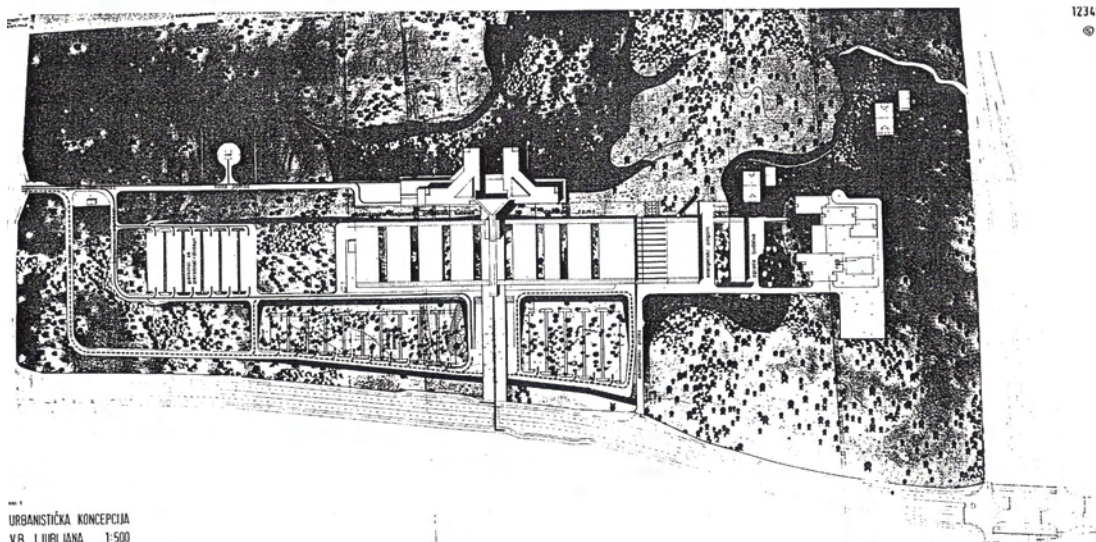
Slika 2. Zunanji izgled vojaške gimnazije Franc Rozman Stane.
Fig. 2. The Outside appearance of the military secondary school Franc Rozman Stane.

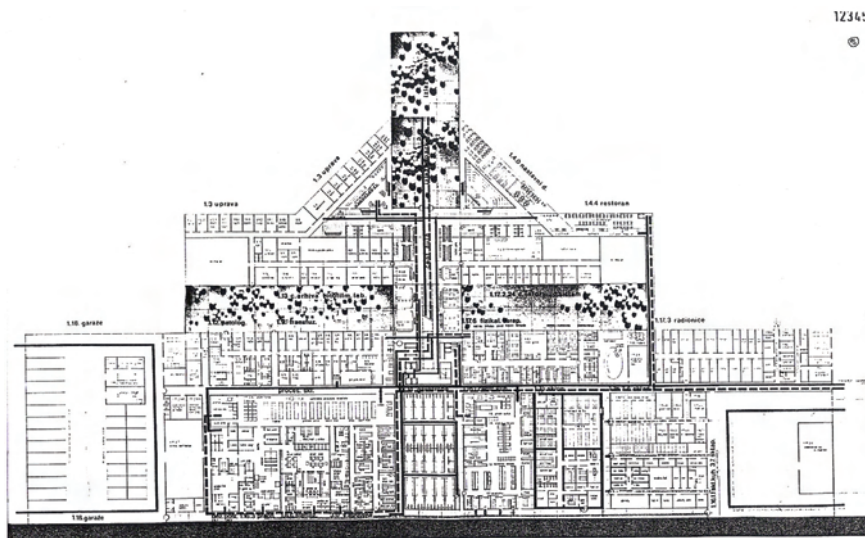
Slika 1. Odločba načelnika GU-SSNO-Beograd o sprejetju programa za novo vojaško bolnico v Ljubljani, leta 1979. Fig. 1. The Decree of the head GU-SSNO-Belgrade about the adoption of the program for the new military hospital in Ljubljana, in the 1979th year.

Slika 2. Geodetski posnetek zemljišča bodoče nove vojaške bolnišnice v Ljubljani, območje M/6/1. Fig. 2. The Geodesic photography of the land of the future new military hospital in Ljubljana, area M/6/1.

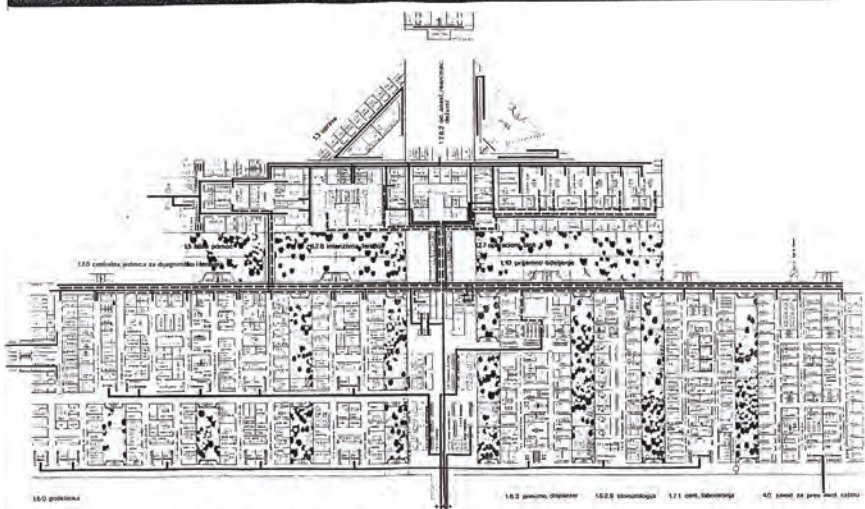

Slika 1. Urbanistična koncepcija, I. nagrajenega dela za novo vojaško bolnišnico-Ljubljana, pod šifro 12345, Biro 71 Domžale, projektanti: arh. B. Špindler, arh. Š. Kacin in arh. J. Princes
Fig.1. The Urbanistic conception, the 1st rewarded work for the new military hospital-Lj., under the code 12345, Bureau 71 Domžale, design engineers: Arch. B.Špindler, Arch. Š. Kacin and Arch. J.Princes

Slika 2.
Tloris med etaže

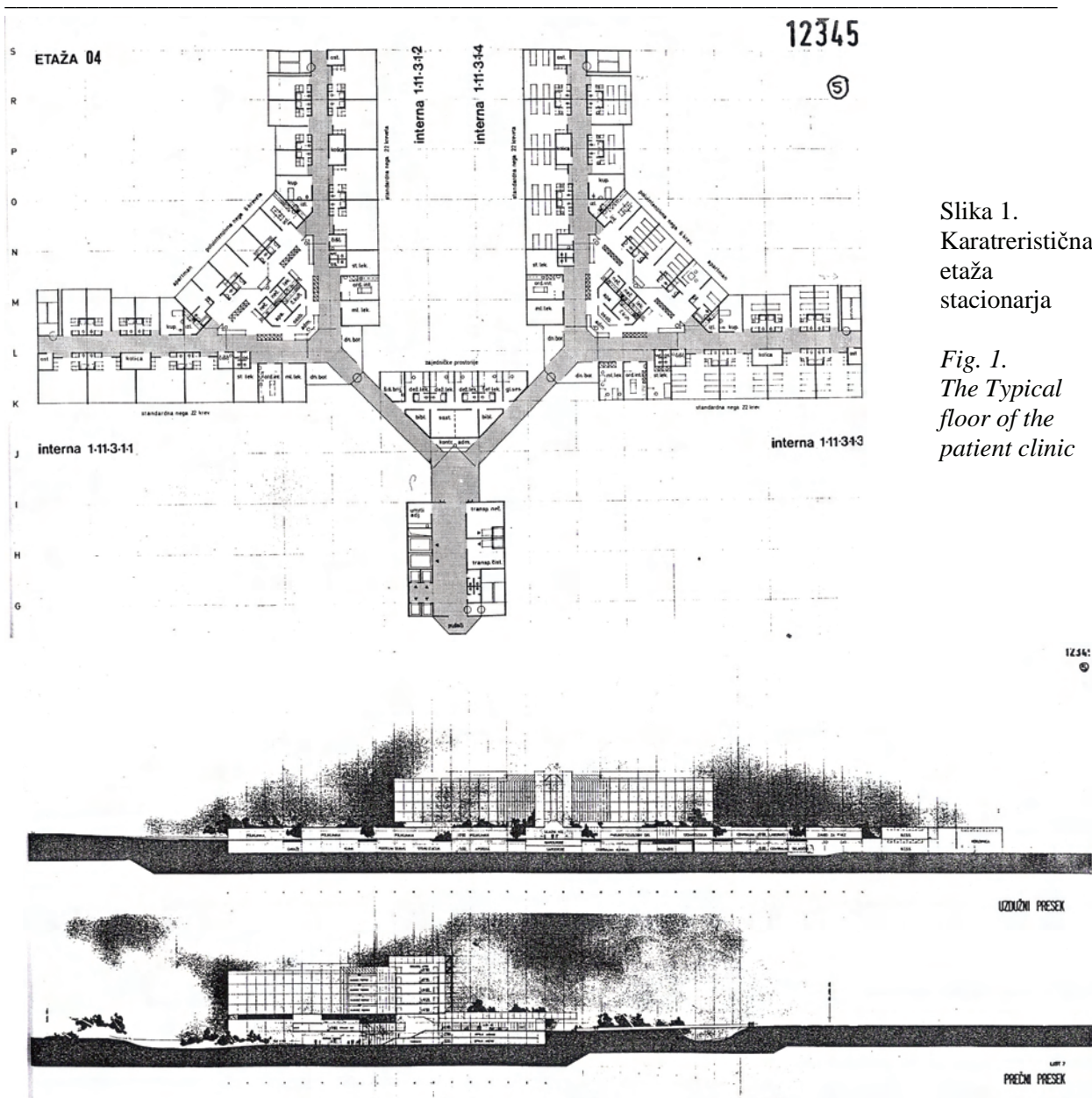
*Fig. 2.
The Ground plan of the floor*

Slika 3.
Tloris pritličja

*Fig. 3.
The Ground plan of the first floor*

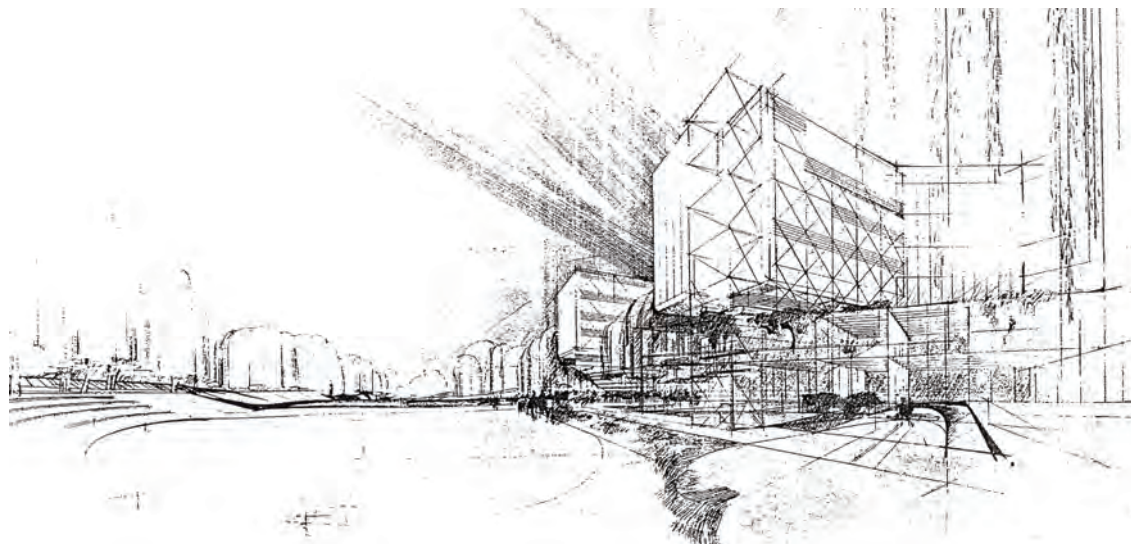
Slika 2,3. Projekt I. nagrajenega dela za novo vojaško bolnišnico v Ljubljani, pod šifro 12345, Biro 71 Domžale, projektanti: arh. B. Špindler, arh. Š. Kacin in arh. J. Princes.
Fig. 2,3. Project 1st rewarded work behind new military hospital in Ljubljana, under code 12345, Bureau 71 Domžale, design engineers: Arch. B. Špindler, Arch. Š. Kacin and Arch. J. Princes.

Slika 1.
Karateristična
etaža
stacionarja

Fig. 1.
The Typical
floor of the
patient clinic

Slika 2. Podolgovati in prečni prerez nove vojaške bolnišnice v Ljubljani.
Fig. 2. The Oblong and cross-section of the new military hospital in Ljubljana

Slika 3 Zunanji perspektivni izgled Fig. 3. The Outside perspective appearance

Petar Ristić, gen.p.polk.,
predsednik komisije

dr. Hubert Puppis, polk.,
načelnik sanit. IX.A,
namestnik predsednika

dr. Borivoje Vračarić,
polk., načelnik VMA
Beograd, član komisije

Ivan Omahen, polk.,
dipl.ing.gr., glavni ing GU
ZSLO, član komisije

dr. Dragoslav Miletić,
polk., san. uprava,
ZSLO, član komisije

Jože Osojnik, polk.,
dipl.ing.arh., GU ZSLO
član komisije

dr. Stjepan Bunta, polk.,
načelnik VB Lj.,
član komisije

Franc Mihehič, polk.,
dipl.oec., načelnik
GO IX.A, član komisije

dr. Oldrih Zavrnik, polk.,
VB Ljubljana,
član komisije

Drago Lipič,
dipl.ing.geod., direktor
IPK Lj., član komisije

prof. Edo Ravnikar, FAGG
Ljubljana, član komisije

Savin Sever, dipl.ing.arh.,
Slovenijaprojekt Ljubljana,
član komisije

Stane Mikuž,
dipl.ing.arh.,
član komisije

Jovan Zabukovec,
dipl.ing.arh.,
član komisije

Darko Šarac, dipl.ing.arh.,
gl.ing. GO IX.A,
član komisije

Franc Tavčar-Rok,
gen. polk., poveljnik IX.A,
od 1972 do 1980

Karikature članov ocenjevalne komisije za izbor idejnega projekta nove vojaške bolnišnice na lokaciji Hrušica-Fužine, Ljubljana, 02-07.06.1980, avtor karikatur, ing. Darko Šarac.
Caricatures of the members of the jury committee for the selection of the project for the new military hospital on the location Hrušica-Fužine, Ljubljana, from the 2nd - the 7th of June, the 1980th year.

VOJNA POŠTA
Br. 2050
Ljubljana

U cilju ostvarenja nadzora nad materialnim i finansijskim poslovanjem, a na predlog Pomoćnika komandanta za pozadimu - u smislu čl. 56 st. 1 Zakona o sredstvima i finansiranju JNA, te čl. 14 i 68 tač.9 Pravilnika o sprovođenju odredaba toga zakona -

N a r e đ u j e m

Da Pravni odsek Komande VP 2050 Ljubljana pregleda i prouči sve ugovore i dokumentaciju koju poseduje Građevinsko odeljenje iste Komande, u vezi sa pripremanama za građenje Vojne bolnice u Ljubljani, a posebno ugovore i ostalu dokumentaciju u vezi organizacije i plaćanja izbora projekta idejnog arhitektonsko - urbanističkog rešenja objekta Vojne bolnice u Ljubljani, kao i da mi podnese pismeni izveštaj o nademom stanju.

Nakon toga isti organ je dužan da izvrši pregled ugovora i druge dokumentacije u vezi sa gradnjom objekata u Rimskim Toplicama, hotela " Triglav" i zgrade Komande i Doma JNA u Ljubljani, kao i da mi podnese pismeni izveštaj.

Građevinsko odeljenje i svi drugi organi dužni su da Pravnom odseku, na njegovo traženje, stave na uvid svu traženu dokumentaciju.

NM/JM

15. X. 1980

VOJNA POŠTA

Br. 2050-27

POV Br. 574-1/80

LJUBLJANA

K O M A N D A N T
general - ppukovnik
Branko Jerić

Branko Jerić

Slika 1. Ukaz s katerim je poveljnik IX.A nakazal sum o administrativni in moralni odgovornosti članov ocenjevalne komisije za novo vojaško bolnišnico v Ljubljani, leta 1980.

Fig. 1. The Order with which the commander of the 9th army showed a suspicion about the administrative and the moral responsibilities of the members of the reviewing committees, for the new military hospital in Ljubljana, in the 1980th year.

NA LICNOST

UPRAVA VOJNOG GRADEVINARSTVA SSNO
REKCIJA ZA IZGRADNJO I ODRŽAVANJE
VOJNIH OBJEKATA
1186 Br. 114-1
9.12. 1980 god.

VOJNA TAJNA
POVERLJIVO

KOMANDA IX ARMIJE
Pomočniku komandanta za pozadinu

Obavešten sam da je u vezi rada žirija za konkurs idejnog rešenja nove vojne bolnice u Ljubljani od strane nekih organa Komande izvršena ocena rada žirija i dat ozbiljan prigovor na visinu honorara koji su primili članovi žirija.

Nije mi namera da ulazim u neke detalje tog ocenjivanja ali sam pri nudjen da zamolim donošenje određenog stava po ovom problemu koji je već duže vremena aktuelan i koji ima u odnosu na mene određene nepogodnosti.

Od početka programiranja tog objekta angažovao sam se u okviru svojih službenih dužnosti i nadležnosti uz stalnu želju da se za objekat u celokupnom postupku pripreme pronađu optimalna rešenja. Sa takvim nastojanjima prihvatio sam se i rada u žiriju, koji je za mene značio nastavak do tada završenog posla odnosno najznačajniju fazu u izboru najpogodnijeg tehničkog rešenja. Za taj svoj rad nisam postavljao nikakve uslove, niti sam se prethodno sa bilo kim dogovarao o visini honorara, niti sam zaključio neki ugovor. Predpostavljao sam, kako je to uvijek uobičajeno za takvu vrstu poslova, da ću dobiti neki honorar koji pripada članovima žirija za autorski rad. Zato sam na završetku rada žirija dao svoj žiro račun organizatoru konkursa. Uveravam vas da sam kao član žirija radio po svojoj savesti, odgovorno i pošteno. Sve ovo ne navodim iz nekih razloga opravdavanja jer i da nisam primio nikakav honorar nebi postavljao pitanje neke novčane nadoknade.

Pošto je ocenjivanje postupka za ovo žiriranje već duže vreme prisutno, a od strane Komande nije zauzet stav o primljenom honoraru, to molim da me što pre obavestite o konačnom rešenju. Spreman sam da vratim iznos koji se oceni da je sa primljenim honorarom plaćen. Ako Komanda zaključi da za obavljeni rad ne pripada nikakva nadoknada odnosno honorar, spreman sam takodje ukupno primljeni iznos vratiti. Nebi želio da novac upućujem Društvu arhitekata Ljubljane, jer to nisu njihova sredstva, pa molim da mi dostavite i žiro račun vaše Komande na koji bi uplatio vraćen novac.

A Č E L N I K
P u k o v n i k
Bratimir Ivan, dipl.inž.građ.

Go. odeljenje
- Vratiti da je moguće po vrloj novca
- U platnu isiti na VRC - Ljubljana
žir. JD 101-637-54-486
ponoviti honorar

Slika 1. Pismo načelnika GU-SSNO Beograd, (ki je to leto postal general) poveljstvu IX.A v zvezi z avtorskim honorarjem za člane ocenjevalne komisije nove vojaške bolnišnice v Ljubljani, leta 1980.
Fig. 1. The Letter of the chief of the GU-SSNO from Belgrade, (who became a general in that year), the command of the 9th army in the connection with the authorial fee, for the members of the reviewing committee for the new military hospital in Ljubljana, in the 1980th year.

»TEMNA« DOBA IX. A

Z upokojitvijo takratnega poveljnika (komandanta) IX. A generalpolkovnika Franca Tavčarja leta 1980 lahko brez kakršnih koli predsodkov izjavimo, da se je dokončno izteklo »zlato« obdobje te armade.

Zato za nobenega naslednjega poveljnika prevzem in nadaljevanje poveljevanja IX. armadi po odhodu tako uspešnega poveljnika ni bilo preprosto. Cilj njegovega poveljevanja, kot je že napisano, ni bila želja po lastni uveljavitvi, temveč želja, da čim hitreje in čim preprosteje nadomesti in izenači vse slabosti, ki so brez razloga obstajale v IX. A. v Sloveniji, v primerjavi z drugimi armadnimi področji v SFRJ.

Vsak novi poveljnik bi s sprejemom poveljevanja moral do popolnosti spoznati prejšnje stanje in nadaljevati, predvsem programe svojega predhodnika, še posebej tiste, ki so se že uresničevali. Predvsem pa bi moral nadaljevati programe, ki so predstavljali osrednji del usmeritve za uspešno delovanje IX. A v celoti. Največ takih, začetih a nedokončanih programov, se je vsekakor nanašalo na dejavnost Gradbenega oddelka IX. A. Pozitivno nadaljevanje njegovega poveljevanja bi se vsekakor moralo pokazati ravno pri tem delu, kar pa se ni zgodilo.

Primopredaja dolžnosti poveljnikov IX. A med generalpolkovnik F. Tavčarjem in generalpolkovnik Brankom Jerkičem je potekala leta 1980.

Novi poveljnik se ob sprejemu svojih dolžnosti takrat ni spuščal v spoznavanje pomembnosti programa za izgradnjo vojaške bolnišnice za takratno IX. armado, še manj pa sta ga zanimala končna izbira ter delo ocenjevalne komisije, čeprav bi bilo povsem razumljivo in pričakovano glede na to, da je bil to ključni objekt IX. A in zadnji v nizu že zgrajenih vojaških bolnišnic v SFRJ. Pri tem je še posebej ignoriral pravila, po katerih je ocenjevalna komisija uradno delovala. Ne da bi pri tem imel kakršno koli pravno, politično ali moralno opravičilo, se je med tem postavil v vlogo zaščitnika takratne države in se spuščal v razpravo o nečem, kar ni ustrezalo funkciji, ki jo je opravljal. Najbolj ga je motilo in bolelo to, da so vsi člani ocenjevalne komisije za svoje delo v tej komisiji sprejeli avtorski honorar, ne da bi pri tem čutili »visokega moralnega partijskega zadržka« v obdobju, ko je bila ta država (po mnenju generala Jerkiča) v »globoki in težki ekonomski krizi«. (1980).

Namesto da bi s svojim pozitivnim ravnanjem pomagal Gradbenem oddelku in ga podprl pri dokončanju tako zahtevnega programa, kot je bila gradnja nove vojaški bolnišnice v Ljubljani (in drugih omenjenih programov), in odprl možnost za njeno dokončanje ter druge nove gradbene izzive in boljše dosežke, je gen. Jerkič celostno dotedanje delo čez noč obrnil na glavo in s pomočjo partije (Zveze komunistov) začel preganjati »coprnice«. (Priloga 70)

Kot prvi ukrep »za zaščito takratne države pred ekonomskim debaklom« je takoj obvestil vse najvišje vojaške in partijske organe SSNO-a in pričakoval njihovo podporo pri preiskavi moralne in partijske odgovornosti posameznih članov komisije (treh generalov, šest polkovnikov in dveh podpolkovnikov).

Posebej čudno in presenetljivo je izzvenel ukrep novega poveljnika IX. A v najvišjih organih SSNO-a tj. Sanitetni upravi in Gradbeni upravi, od koder je bil pravzaprav sprožen ves postopek, povezan z razpisom za novo vojaško bolnišnico v Ljubljani. (Priloga 71)

Ugotovili so, da je bil ves postopek izpeljan po vseh dotedanjih pravilih in praksi ter da zaradi avtorskega honorarja ni potrebna partijska obravnava, še najmanj pa kaznovanje. Če pa novi poveljnik IX. A vztraja pri tem, »da se ne poglobi tedanja ekonomska kriza nekdanje države«, naj se vsi člani komisije, pripadniki JLA, odpovedo svojemu avtorskemu honorarju. Predlog, ki je prišel iz najvišjih organov SSNO-ja, novemu poveljniku IX. A ni zadostoval glede na to, da so bile pri tem zanemarjene kazni za organizatorje. Ker ni dosegel zelenega cilja pri najvišjih organih SSNO, misleč pri tem, da bo pohvaljen, ker ščiti dobrobit države, je zahteval, naj partijske celice IX. A, katerih člani so sodelovali v komisiji, vsaka zase naredijo preiskavo. Ko so že vse partijske celice na ravni IX. A ugotovile, da pri njihovih članih ni bilo napake, posebej še, ker so bili posamezniki samokritično pripravljene vrniti denar v državno blagajno (kar sem storil tudi sam), se je general Jerkič naposled, po že pripravljenem scenariju in stalinističnih metodah, spravil na Gradbeni oddelek, ki je bil nosilec tega posla in je bil ta neposredno pod njegovim poveljstvom.

Nesmiselno bi bilo opisovati partijski proces, ki ga je uvedel general Jerkič proti meni, kot glavnemu inženirju tega oddelka in nosilcu programa za vojaško bolnišnico in tudi proti drugim strokovnjakom iz Gradbenega oddelka. Rezultat je bil znan že pred začetkom tako kot so bili znani tudi rezultati mnogih drugih podobnih partijskih procesov v »železnem obdobju«, ki pa se je na žalost tu, v IX. armadi pokazal z vso svojo negativno vsebino. Ta proces bom opisal v posebni prilogi.

S to in drugimi svojimi »modrimi« odločitvami je pregnal oz. zadušil ves strokovno misleči kader v GO IX. A, ki je brez njih postal podpovprečni ubogljivi aparat, brez identitete. Takšnemu »telesu brez duše« je postavil za načelnika ustrezno ubogljivega poveljnika, ki ni imel niti dokončane srednješolske izobrazbe (p.p. Gojka Stojakoviča, nekdanjega načelnika Odseka za vzdrževanje vojaških objektov). Kot nagrado za »dobro opravljeno partijsko nalogo«, ki jo imel kot predsednik tričlanske izsledniške komisije ZKJ. v zvezi z moralnim degradiranjem vojaških članov ocenjevalne komisije, ga je celo povišal v čin polkovnika.

Zakaj je pravzaprav gen. Jerkič želel odstraniti glavnega inženirja iz GO IX. A, ko je bil postavljen za poveljnika te armade? Korenine tega verjetno segajo še v čas, ko je bil Jerkič poveljnik Teritorialne obrambe Republike Slovenije. Prek organov poveljstva IX. A je takrat uporno zahteval, naj bi v skladiščih za operativno armado, ki so se že gradila po vsej Sloveniji, imele svoje orožje in strelivo tudi enote Teritorialne obrambe. Če bi bilo to takrat izvedljivo, bi bilo na podlagi takrat veljavnih predpisov tudi brez njegovega posebnega vztrajanja že zdavnaj uresničeno. Opozorilo glavnega inženirja GO IX. A na pravila o gradnji in uporabi skladišč, ki mu ga je kot strokovnjak posredoval prek poveljstva IX. A, je gen. Jerkič takrat razumel popolnoma napak. Prepričan je bil, da je glavni inženir tista pomembna oseba, ki ovira njegovo zamisel, ne pa stroga regulativa za takšne objekte, kar mu je bilo tudi pojasnjeno. Prepričan je bil, da ga bo verjetno tudi sedaj, ko je postal poveljnik IX. A, oviral pri uresničitvi njegovih zamisli ter ga opominjal na predpise. Dozdevalo se mu je, da je prišel pravi trenutek, da bi ga na lep način odstranil iz Gradbenega oddelka, ne da bi se pri tem osebno izpostavil, kar mu je na koncu tudi uspelo, saj je glavni inženir dal svojo pisno privolitev, da odstopa s tega položaja.

Kakšna sreča bi bila za Teritorialno obrambo RS leta 1991, če Jerkič, ko je postal poveljnik IX. A, ne bi uresničil svoje zamisli. Zakaj je Teritorialna obramba takrat ostala brez orožja in streliva, ne bi želel komentirati, naj to analizirajo zgodovinarji, če jih bo ta tema kadarkoli zanimala.

Drugi civilni kader (inženirji), ki je sodeloval pri delu ocenjevalne komisije v vlogi poročevalcev, ni hotel prostovoljno vrniti prejetega denarja. Partijska kazen, opomin, nanje ni tako močno moralno delovala, da bi se prostovoljno odpovedali zasluženemu in prejetemu honorarju, saj so bili vsi civilne osebe na delu v JLA. Zato je gen. Jerkič prek pravnih organov IX. A proti njim sprožil civilne tožbe, ki pa so se na njegovo žalost končale na ljubljanskem sodišču. Po dolgoletni sodni obravnavi in zaradi inflacije je vrednost denarja, ki bi ga morali vrniti na zahtevo gen. Jerkiča, padla na minimum. Obtožencem je zato nekdo svetoval, naj ta minimalni znesek prostovoljno vrnejo, da bi pri tem »ostala koza cela in volk sit«. Ker po takrat

veljavni zakonodaji sodišče ni moglo doseči vrnitve denarja, je vendar želelo zadovoljiti tudi zahtevku poveljstva. Od članov komisije, ki so bili delegirani iz Društva arhitektov Slovenije, ni zahtevalo, da bi bili moralno občutljivi za gospodarsko stanje nekdanje države, tako da so svoj avtorski honorar brez zadržkov lahko obdržali.

V času, v katerem je gen. Jerkič vodil moralno vojno v GO IX. A, je SSNO Sanitetna uprava v Beogradu preusmerila dolgo pričakovani denar, namenjen vojaško bolnišnico v Ljubljani, in ga namenila za gradnjo dveh manjših vojaških bolnišnic v Nišu in Titogradu. Ta ukrep Sanitetne uprave je bilo pričakovati, saj je bila strokovna skupina, ki je bila oblikovana za gradnjo vojaške bolnišnice, zaradi partijske gonje popolnoma uničena. Prenehalo se je tudi desetletno delo, ki je bilo že v zaključni fazi, povezano z dislokacijo vojaških kompleksov iz mesta Ljubljane, kot so: Metelkova, Mladika, Hotel Miklič, Vojaška bolnišnica, Parmova in podobno.

Zmanjšana so bila tudi sredstva za gradnjo novega termalnega objekta v Rimskih Toplicah, sredstva za izgradnjo novega Doma JLA v Postojni, rekrutnega centra v vojašnici Borisa Kidriča v Šentvidu, novega hotela na Rudnem polju na Pokljuki, čeprav so bila rešena vsa vprašanja okrog lokacij in projektov. Gradnja teh objektov je za vedno propadla.

Tako se je gen. Jerkič, razbremenjen vseh glavnih gradbenih investicij ter glavobolov zaradi nadzora »denarodajalca« iz SSNO, kot izkušen poveljnik usmeril povsem k vojaški problematiki življenja in preživljanja vojakov v posebnih okoliščinah, da bi tako čim bolj razbremenil JLA in prispeval k stabilizaciji države.

Če bi bil gen. Jerkič slučajno teoretik, bi se prav gotovo poglobil v širšo analizo vojske (kot institucije) in vojaškega življenja (kot prakse) ter tako hitro prišel do formule in ugotovitve, kako in zakaj zmanjšati neupravičeno in dolgo služenje vojaškega roka (eno ali dve leti). Tako bi verjetno najbolj pomagal državi in vojski (ki ji je bil tako vdan) pri njuni hitri gospodarski stabilizaciji. Skrajšanje vojaškega roka bi imelo vpliv tudi na veliko drugih dejavnikov, gen. Jerkič pa bi s svojim delom odprl oči tudi drugim za podobne analize v državi, sebi pa pot k nadaljnjemu hierarhičnemu vzponu v JLA, kar je bil verjetno del njegovih sanj.

Glede na to, da je spadal v kategorijo avtokratičnih poveljnikov, ki so se vse svoje življenje in delovanje v JLA učili v praksi, je na ozemlju IX. A razvil svojo teorijo samoprehrane vojakov, pod imenom »zeleni plan«. Po njegovem mnenju to ni bila muha enodnevnica samo za lajšanje trenutne ekonomske krize v državi, temveč je imela širši in dolgoročnejši pomen pri nadaljnjem razvoju in razširitvi te ideje na vso JLA.

Zavedal se je, da so pred njim že mnogi praktiki po svetu poskušali uresničiti podobne ideje za preživljanje ljudstva, kot je bil npr. Stalin s svojimi kolhozi in petletkami ali Mao Tse Tong s svojimi idejami. Želel bi omeniti, da ni znano, da bi kdo v svetu poskušal uvesti samoprehrano vojakov v miru, saj so od nekdaj živeli v hišah in ob hrani na račun ljudstva ali pozneje države. Tega praktičnega eksperimenta z vojaki se je lotil gen. Jerkič od trenutka, ko so mu v SSNO zmanjšali investicije za gradnjo in ni imel početi drugega, kot se ukvarjati s to idejo. To je počel v sodelovanju s svojim bratom, generalpodpolkovnikom Mirkom Jerkičem, ki je bil takrat načelnik Intendantske uprave SSNO v Beogradu in je to neumnost podpiral z najvišje ravni.

Za to teorijo »samoprehrane« vojakov je videl možnost in opravičilo v logiki številnih neuporabnih elementov, ki jim je na svoj način kot »vdani ludist« vdahnil dušo, jih oživel ter jih vključil v uresničitev svoje zamisli. Nezaposlenega vojaka, ki ga država brezplačno hrani eno do dve leti medtem ko on preganja lenobo po dvoriščih vojašnice, je treba in koristno zaposliti z donosnimi posli. Posameznikom, ki so leta in leta odvažali odvrženo hrano iz vojaških restavracij, ne da bi za to kaj plačali, in redili svoje pujske, tega ni več dovolil, temveč je organiziral vojaške svinjake. Tako je odpadno vojaško hrano usmeril v bolj »koristen« namen, za pridobitev zdravega in ekološko neoporečnega vojaškega svinjskega mesa. Tako so nastale vojaške svinjereje na zemljiščih, ki jih je JLA odvzela kmetom zaradi višjih državnih interesov, delo pa so opravljali vojaki, od katerih je bilo približno 90 odstotkov kmetov in jim je bilo to delo »že znano«, zato zanj niso potrebovali dodatnega šolanja. Pozneje se je lotil tudi reje ovac, ker je vojska imela veliko neuporabnega zemljišča, na katerem naj bi vojaki (ko zemljišče ne bo v povsem vojaški uporabi) čuvali in molzli ovce ter proizvajali sir in volno, poleg tega pa še neoporečno ovčje meso. Na vrsto so pozneje prišle tudi ribogojnice, ker je bilo veliko vojaških objektov zgrajenih ob potokih ali drugih vodnih površinah, zato bi se tam ideja o ribogojnicah lahko uresničila. Najbolj preprosto skupino vojakov–lenuhov so predstavljali vojaki, ki so za pridobivanje kuriva opravljali gozdarska dela in tako prihranili pri porabi nafte, hkrati pa počistili gozd. To je delo, ki ga je po mnenju gen. Jerkiča lahko opravljal »vsak«, še posebej v tako hribovitem, prostoru kot je Slovenija, torej lahko to dela tudi navaden vojak. Ne bi še naprej našteval norih idej o pridelavi zelenjave, ker se je ta lahko pridelovala povsod, celo na obmejnih stražnicah.

Svoj poslušni častniški kader, pripravljen na nenehno vojskovanje s silami Nata-pakta in Varšavskega pakta, je spremenil v voditelje tekmovalnih skupin za čim boljše in večje dosežke (v svinjereji, ovčereji, ribogojništvu, poljedelstvu in gozdarskih delih), ali pri pridobivanju poceni kuriva.

Glede na to, da je gradnja velikih objektov in zamenjava lokacij za nadomestno gradnjo z mestom Ljubljana propadli, je bila dejavnost devastirnega Gradbenega oddelka usmerjena v uresničitev Zelenega plana, in sicer pri projektiranju in gradnji objektov prašičjih in ovčjih farm, ribnikov in podobno.

Za gen. Jerkiča ni bilo pomembno, da vse, kar je delal za izpopolnjenje Zelenega plana, ni bilo v skladu s takrat veljavnimi predpisi za gradnjo objektov JLA, še posebej, ker ti predpisi sploh ne upoštevajo takšnih objektov. Prav tako ni upošteval predpisov veterinarske službi, ki se je v glavnem ukvarjala s konji v civilni reji, predvidenimi za morebitne vojaške potrebe. Z veterinarskega vidika verjetno tudi takrat prehrana svinj ne bi smela temeljiti na odpadni hrani iz vojaških restavracij, na kateri je temeljila Jerkičeva filozofija o svinjereji.

Če bi takrat izboljšali kakovost vojaške hrane, bi za »pujse« zagotovo ostalo zelo malo. Ker se za izboljšanje prehrane vojakov ni storilo kaj dosti, temveč so se odpirali vojaški bifeji, »kantine«, v katerih so vojaki na veliko trošili za prehrano denar, ki so jim ga pošiljali starši, tete in dekleta, je nastala dvojna korist za JLA. Hrana se je redno pripravljala v količinah, ki so ustrezale številu vojakov, ki pa iz navedenih razlogov niso pojedli vse, zato je za rejo svinj še vedno ostajalo veliko hrane.

Nekdanjega glavnega inženirja kot svetnika (funkcijo, ki jo je imel po odstranitvi iz Gradbenega oddelka) niso pritegnili k Zelenemu planu niti ga niso preveč obremenjevali z drugimi posli, kar ni pomenilo, da so pozabili nanj ter ga pustili povsem pri miru. Čutilo se je po odnosu okolice do njega, da se gen. Jerkič nikoli ni sprijaznil z dejstvom, da je ostal v IX. armadi. Ni pa vedel, da je gen. Jerkič prek svojih zahrbtnih organov že od prvega dne začel plesti novo mrežo okrog njega. A ne le okoli njega, temveč je vanjo vpletel tudi vso njegovo družino. Rezultate tega je po nekaj letih dodobra začutil na svojih plečih.

Niti slučajno ni mogoče brez širše analize predvidevati kako velik, močan in usoden vpliv ima posamezni nalogodajalec na okolje in prostor ter dogajanje v njem. In ne le znotraj okvira lastnega sistema, temveč mnogo širše, v celotnem prostoru. Še bolj so posledice tega vpliva vidne v primerih, ko nalogodajalec izgubi nadzor nad seboj in ko pravila, ki jih vsiljuje drugim, mora tudi sam upoštevati. Posledice takega ravnanja so katastrofalne. Zato bom naredil samo kratko primerjavo dogodkov v obdobju od leta 1968 do 1990 (svetlo ali zlato obdobje in temno ali železno obdobje), ko je obstajala IX. armada na ozemlju republike Slovenije. Tako bomo dobili zelo zanimivo in jasno sliko o vplivu nalogodajalcev na dogodke v prostoru in njihove rezultate.

1. Svetlo ali zlato obdobje

Vse, kar je bilo narejeno na prostoru IX. A v svetlem ali zlatem obdobju te armade znotraj vojaškega sistema ali širše na področju Slovenije, je praktično vse, kar je nekdanja JLA v 46 letih svojega obstoja na tem območju pustila za seboj

2. Temno obdobje

V temnem obdobju je IX. armada ostala brez naslednjih pomembnih objektov, zaradi tega pa tudi republika Slovenija po svoji osvoboditvi leta 1991.

To so:

- nova vojaška bolnišnica na lokaciji Hrušica (glej pogl. 5.4.3.),
- zgradba poveljstva IX. A v kompleksu Dimičeva, Ljubljana (glej pogl. 5.4.1),
- Dom JLA v Ljubljani v kompleksu Dimičeva, (glej pogl. 5.4.1),
- Športna dvorana z bazenom in igrišči za male športe v kompleksu Dimičeva v Ljubljani (glej pogl. 5.4.1),
- rekrutni center v vojašnici Borisa Kidriča v Ljubljani, danes vojašnica Šentvid, (glej pogl. 4.2.5),
- Dom JLA v Postojni,
- novi balneološki objekt s stacionarjem v Rimskih toplicah,
- razširitev hotela Svoboda na Bledu (danes hotel Astoria) z rekreativnim programom,
- novi hotel za rekreacijo častnikov in njihovih družin na Rudnem polju na Pokljuki.

Če bi vse teklo, kot je bilo predvideno in če ne bi prišlo do notranjih pretresov v IX. armadi, ki so zaustavili ta proces, bi mesto pridobilo vojaške komplekse, ki bi jih zapustila JLA v osemdesetih letih prejšnjega stoletja, in sicer:

- pehotno vojašnico-Belgijska, (danes kompleks Metelkova), v obdobju IX. A. kasarna 4. julij ali komanda IX. A,
- Licej in Mladiko (danes MZZ in MŠŠ), v obdobju IX. A del vojaške bolnišnice Ljubljana,
- Vojaško bolnišnico Moste (danes del Kliničnega centra),
- Topniško vojašnico, (danes Bežigranski dvor), v obdobju IX. A kasarna Ljube Šercera,
- Hotel Miklič, danes vrnjeno lastniku, v obdobju IX. A Dom JNA,
- vojaško oskrbovalno skladišče –Verpflegungsmagazin (danes stanovanjsko naselje Nove Poljane, v obdobju IX. A vojaško intendantsko skladišče,
- Arsenal (danes Gostinsko-trgovsko-zdravstveni center), v obdobju IX. A Tehnična delavnica JLA.